

politicke
ZATVORENIK

GODINA XIV. - SRPANJ/KOLOVOZ 2004. CIJENA 25 KN

BROJ

148/149

Tomislav Sambugnach, diplomat i robijaš • Ljevičarski rasizam • UDB-ine metamorfoze • Tko je pisao parole po dubrovačkim zidovima • Dokumenti, sjećanja, svjedočenja

politički
ZATVORENIK
GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA

PREDsjEDNIK DRUŠTVA
Jure Knežović

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knežović

OVAJ BROJ UREDITO
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovićeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-zagreb@hdpz.tel.hr

PRIJELOM I TISAK
TIVA Tiskara Varaždin, Trg bana Jelačića 21

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn
Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: 416446-7101 S.W.I.F.T.
Code VBCRHR22 kod Volksbank d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

www.hdpz.htnet.hr

Slika na naslovnoj stranici:
Portal katedrale sv. Lovre u Trogiru, djelo majstora
Radovana (poč. XIII. st.). Snimio: Damir Fabijanić

DOĐITE NAM VLADATI

Na slučaju Bechtel i traženju savjeta Europske zajednice koja nas ne želi u članstvo, najbolje se vidi koliko se kmetski ponašaju hrvatski političari prema stranim institucijama čiji članovi uopće nisu, ali čiju će odluku poštovati. A odluka može biti samo moralna u odnosu na nemoralno ponašanje bivših i sadašnjih političara, jer je sasvim normalno da se postupi po zakonu, a on je jasan kad je riječ o trošenju novca hrvatskih poreznih obveznika. Nu te porezne obveznike se ne pita, Zakon o javnoj nabavi se ne poštuje, ali neke "može" nagovještaje pretvara se u "mora" obveze.

Građane se plaši plaćanjem penala zbog neispunjerenja protuzakonitih Čačićevih obećanja, a zakon se ne pita, jer što je protuzakonito ne može izazvati zakonite posljedice u pravednom sudstvu. Za penale zbog nedovršenja ličke dionice, koju Bechtel nije na vrijeme zgodovio, nitko ne pita.

Objavom jediničnih cijena, koje je Vlada RH ugovorila s Bechtelom, i cijena koje je Bechtel ugovorio s domaćim izvođačima radova, vidljivo je da su stvarne cijene u prosjeku više nego udvostručene. Osnovana je sumnja da se radi o nepoštenoj akciji, koju bi se lakše razumjelo da je samo Čačić u igri ali zamršenost psihologa i građevinarstva ne razjašnjava stanje.

Nepotrebno trošenje stotina milijuna američkih dolara, bilo s nakanom ili iz nemara, ne daje dobru perspektivu Republici Hrvatskoj i jedan je od dokaza kontinuiteta nepoštivanja pravnih i gospodarskih normi civiliziranog svijeta. Bolnije od svih milijuna je činjenica da nakon gorkih stoljeća patnje i silnih žrtava Hrvat opet traži nekog tko mu može vladati, koga može pitati što smije a što ne.

Jure KNEZOVIĆ
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika

IMA LI RAZLOGA ZA POSIPANJE PEPELOM?

Jedan od zločina počinjenih s hrvatske strane, rušenje mostarskoga Starog mosta, ovih je dana, prigodom svečanosti otvorenja obnovljene građevine, u novinskim člancima i televizijskim emisijama komemoriran na tipično hrvatski način, posipanjem pepelom. Hrvati se bez straha od kritike nekritično mogu jedino posipati pepelom. Predbacit će im se samo kad se nečim hvale ili kad svoje korake pokušavaju objasniti. Predbacit će im se i onda kad pokušavaju dokazati da zločini pojedinaca nisu zločini naroda.

A ima li baš razloga za takvo, mazohističko posipanje pepelom? S autoritetom autsajdera koji je od 1990./91. ustrajno pisao da je politika podjele Bosne i Hercegovine voda na srpski mlin i da će od mogućeg sukoba Hrvata i Muslimana profitirati samo srpski agresor, usuđujem se kazati da Hrvati mogu žaliti zbog vlastitih propusta, mogu jadikovati zbog propuštenih prigoda, ali nema baš nikakva moralnoga ni političkog opravdanja da se sami svrstavaju u agresore i zločince. Nikad zagovornici podjele BiH na hrvatskoj strani ne bi dobili prevagu, da takvu politiku nisu (dijelom zbog vlastitih računa, a dijelom kao mamac naivnima) zagovarali i provodili predstavnici tzv. međunarodne zajednice, od lorda Carringtona i Cutilleira, preko Cyrusa Vancea i Davida Owena, do Thorvalda Stoltenberga i Charlesa Redmana.

No, takva strategija međunarodne zajednice nije odjeka našla samo na hrvatskoj strani (koja je počesto prebrzo pristajala na praktično sve prijedloge iz inozemstva), nego su je prihvatali i ključni faktori bošnjačko-muslimanske politike. Još u jesen 1991. Hrvatima u Mostaru i Srednjoj Bosni postavljaju se uvjeti za koje se znalo da moraju biti odbijeni, još u proljeće 1992. tenkovske cijevi JNA u Stolcu se kite cvijećem, a Izetbegović govori o "našoj armiji" i pokušava u zajedničku falangu s bosanskohercegovačkim svrstati sandžačke, kosovske i makedonske muslimane. U ljetu 1991. formiraju se, bez ikakva obzira na Hrvate i hrvatske težnje, muslimanska vijeća i Patriotska liga, kojoj je temeljna zadaća braniti muslimanski narod. Po uzoru na srpske "autonomne oblasti" puno prije proglašenja Hrvatske zajednice Herceg-Bosne priprema se proglašenje "muslimanskih autonomnih oblasti". U vrhu SDA puno prije sukoba s Hrvatima u prvi se plan stavlja rekonstrukcija Jugoslavije, a tek podredno, kad je do raspada i brutalne okupacije ipak došlo, planira se ograničavanje oslobođiteljske borbe samo na "dijelove Bosne u kojima pretežno žive Muslimani".

Nepomirljiva različitost političkih ciljeva hrvatskoga i muslimanskog političkog vodstva u situaciji kad su Srbi okupirali više od polovice BiH, neminovno je dovela do porasta napetosti, ispada i, u konačnici, tragičnog sukoba. Jesu u tom sukobu i Hrvati počinili teške zločine, jesu - napokon - iz rata izišli kao potpuni gubitnici. Ali, nema baš nikakva razloga da na svoja pleća nerazumno preuzmu odgovornost za sve što se u BiH zbilo.

Politika koja ne vodi računa o realnostima, nije politika nego avantura. I mi, koji smo zbog zagovaranja cijelovitosti BiH (iz motiva različitih od motiva Vesne Pusić ili Jože Manolića) trpjeli različite, ponekad i vrlo bolne neugodnosti, moramo biti svjesni da nijedan od konstitutivnih naroda BiH danas takvu BiH ne želi. Kad bi se primijenila najdemokratskija moguća sredstva, poput plebiscita, sav taj skupi eksperiment međunarodne zajednice, koja istodobno šutke promatra pokolje na Bliskome i Srednjem Istoku, raspao bi se poput kule od karata. Realnosti društvenih, političkih, vjerskih i gospodarskih prilika u BiH sile ne preispitivanje nacionalnih ciljeva. Kad je sudbina naroda i države na kocki, nema nedopuštenih misli i zabranjenih pitanja. Jedno od njih je i to, kakva je budućnost BiH? Hoće li ona opstati kad jednom otpadnu strani obruči koji je drže na okupu? Smije li se zanemariti mogućnost da se bosanskohercegovački narodi, koji su već krvlju i mačem nagnani na "humano preseljenje" (zanimljivo bi bilo podsjetiti na pohvalne opservacije koje je o tom načinu koncentracije pučanstva svojedobno izrekao David Ben Gurion), u budućnosti ipak mirno razidu?

Ali, kakva god sudbina BiH bila, Hrvati tamo imaju svoje životne interese. No, prije toga, u BiH moraju opstati. To, na žalost, uza sve kvazidemokratske talambase Paddyja Ashdowna i sličnih karikatura, ne će moći bez pomoći Republike Hrvatske. Niti će moći ako ostanu obilježeni kao zločinci...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

NOVI PRILOZI ZA POVIJEST SANADEROVA KAPITULANSTVA	2
KOLIKO KOŠTA HRVATSKI, A KOLIKO JUGOSLAVENSKI FILM?	3
UDBINE PREOBRAZBE: OD TAJNE POLICIJE DO KREATORA JAVNOG MNIJENJA	4
<i>Egon KRALJEVIĆ</i>	
KRAZOČARANI DOMOLJUB	8
<i>Ivan VUKIĆ</i>	
"ZA DOMOVINU MRIJETI KOLIKA SLAST"	11
<i>Fra Nikola Mate ROŠČIĆ</i>	
MACELJ - NE DOPUSTIMO ZABETONIRATI ISTINU!	16
<i>Stjepan BRAJDIC</i>	
UZORNA KARLOVAČKA PODRUŽNICA	18
<i>Zorka ZANE</i>	
BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC I HRVATSKA DRŽAVA (VII.)	19
<i>Ivan GABELICA</i>	
"NOTA SAMBUGNACH" PRILOG HRVATSKOJ DIPLOMATSKOJ POVIJESTI IZ DOBA RATA 1941-1945	26
<i>Dr. Milan BLAŽEKOVIC</i>	
TAKO SU GOVORILI KOMUNISTI (II.)	38
PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNICA (XXVII.)	39
<i>Jure KNEZOVIĆ</i>	
U POSJETU POLITIČKOM UZNIKU FRA ILIJI BORKU	42
<i>Ivan VUKIĆ</i>	
OD ZAGREBA DO BLEIBURGA I NATRAG DO HRVATSKE KOSTAJNICE	44
<i>Juraj Jurica IVANKOVIC</i>	
S BLEIBURGA NA DESETGODIŠNJU ROBIJU	50
<i>Marijan BOŽIĆ</i>	
TKO JE PISAO PAROLE PO DUBROVACKIM ZIDOVIMA?	
<i>Branko BRKANOVIĆ</i>	
POKRET «ŽUTIH SVEĆENIKA» I NASTANAK HRVATSKE STAROKATOLIČKE CRKVE (XI.)	64
<i>Dr. Zlatko MATIJEVIĆ</i>	
MARČINKOVA KNJIGA O BITCI ZA ODŽAK	72
<i>Tomislav JONJIĆ</i>	

NOVI PRILOZI ZA POVIJEST SANADEROVA KAPITULANSTVA

Veliki je broj Hrvata pobjedu Hrvatske demokratske zajednice u studenome prošle godine dočekao s olakšanjem koje je - ako je malom dopušteno uspoređivati se s velikim - nekoliko podsjecalo na oduševljenje u travnju i svibnju 1990. Četvorogodišnja se vladavina **Račanove bande četvrtice**, sa svojim obraćunima s elementarnom nacionalnom simbolikom, činila crnom rupom novije hrvatske povijesti. Nitko razuman nije mogao vjerovati da se u pljuvanju po dostojanstvu vlastite nacije može ići ispod razine jednoga Stipe Mesića.

A onda se pokazalo da je to ipak moguće. Nova **Sanadrova** vlada s izvornim (**Tuđmanovim**) HDZ-om ima vrlo malo zajedničkoga. Štoviše, ni na jednome se koraku ne taji kako "obračun s tuđmanizmom" smatra jednom od svojih ključnih zadaća. Pritom se pod pojmom "tuđmanizma" ne kriju samo negativni elementi vladavine prvoga predsjednika Republike Hrvatske (poput pretvorbene Sodome i Gomore, nepotizma, obijesti i bahatosti, nespretni odnosi s medijima i sl.), nego i ono što je tzv. tuđmanizam (ako se takav nazivak u ozbiljnoj raspravi uopće može rabiti!) baštinio od tradicionalnoga, donekle i tradicionalističkoga hrvatskog nacionalizma.

Vladavina Ive Sanadera ima solidne izglede da u nacionalnu povijest uđe kao era temeljitog obračuna s hrvatskim nacionalizmom.

Naravno, nisu Račanove ambicije bile manje. No, njegove su i hipoteke bile veće, pa se u obraćune upuštao opreznije. I, ne na zadnjem mjestu, račanovsko-pusićevski nasrtaj na nacionalne tradicije nužno je izazivao reakciju: napadači su doživljavani kao uljezi, kao nametnici čije neprijateljstvo postoji samo po sebi. Sanader, nasuprot tomu, dolazi pod hrvatskim barjakom, on se razmeće rodoljubnim izjavama, on demonstrira skrb za branitelje i vrijednosti Domovinskog rata. Istodobno je prema tzv. međunarodnoj zajednici neusporedivo servilniji od Račana. Svoju je vladu, s iznimkom par pojedinaca, popločao osobama bez prošlosti, misteriozne sadašnjosti i nepostojeće budućnosti. Ministar obrane je čovjek koji se bez konca ne zna vratiti u vlastiti stan. Ministar policije na konferenciji za tisak ni nakon šest mjeseci ne zna imena svojih najbližih suradnika. Ministrica pravosuđa kao svoju ključnu prednost ističe "dobar odnos" kojeg je svedobno imala s **Florence Hartmann**, glasnogovornicom **Carle Del Ponte**, ne shvaćajući da takvom izjavom ne govori samo o vlastitoj ništavnosti, nego zadaje bolan šamar čitavoj naciji.

Suvišno je raspravljati da vlast ima obveze, dok oporba ima prava. Svatko će se razuman suglasiti s time, da vladajuća stranka ne može sebi dopustiti one korake, pogotovo onakve verbalne eskapade, kakve si je mogla priuštiti u oporbi. Ali - est modus in rebus. A Hrvatska je izgubila mjeru. Poniženja se nižu jedno za drugim. Vladu sastavljamo po diktatu međunarodne zajednice, a ne u skladu s rezultatima izbora. Poput **Kranjčevićeva** Gospodskoga Kastora čekamo mrvice s europskoga stola. Politički su uzinci jednako kao i u

Račanovo doba, zadnja rupa na svirali. Nudimo izobrazbu iračkih policajaca kako bismo se dodvorili Amerikancima. Bechtelu priznajemo i ono što on sam ne svojata. I sve se to naziva "realnom politikom". Kao da iz vlastite povijesti ne znamo koliko je u pravu bio **Ante Starčević** kad je grmio protiv "praktičnika" (aktera tzv. praktične politike) i koliko su u krivu bili **Vladko Maček** i **Jurica Krnjević** kad su vlastiti kuvacičluk, vlastitu spremnost na kapitulaciju uvijek zaodijevali u "razumske, realne razloge".

I nije bez vraka pitanje saborskoga zastupnika **dr. Tonča Tadića**, nisu li nam možda Amerikanci podmetnuli nekoga drugog Sanadera. Ovo svakako nije onaj sa splitske Rive, ali ni onaj predstojnik Tuđmanova predsjedničkog ureda. Koji je on, dakle?

(U. R.)

KOLIKO KOŠTA HRVATSKI, A KOLIKO JUGOSLAVENSKI FILM?

Nema tome davno, svi su talambasi u državi slavili **Brešanove "Svjedočke"**, film koji govori o mračnoj strani Domovinskog rata, o zločinu kojeg počinja hrvatski branitelj. Ignorirala se činjenica da je film dobio nagrade koje u velikoj mjeri smrde na politikantstvo (ono isto po kojem su zvijezdama postale **Slavenka Drakulić, Dubravka Ugresić, Predrag Matvejević** i slični), te se govorilo kako je to jedan od vrhunaca hrvatske kinematografije. Mladoga su redatelja, koji se proslavio duhovitim parodijama ratnih i poratnih prilika ("Kako je počeo rat na mom otoku", "Maršal") obasipali lоворикамa, a sredstva javnog priopćivanja puna su njegovih mudrih (manje učenih, a više "politički odgovornih, dalekovidnih") izjava. Brešan je postao ikona ideologa "društveno odgovornoga kulturnog rada". Sliku je mutilo jedino to što hrvatsku publiku film nije zanimalo. Osim rodbine redatelja i glumaca, vidjelo ga je još par desetaka ljudi koji nisu znali pametnije potrošiti svoje popodne. I "oni ča prodaje karte".

No, nikoga nije zanimalo koliko film košta. I pravo je. Ta, nije film košara rajčica. Kultura nije proizvod zalaganja trudbenika, koji su u žaru svoga samoupravljačkog zanosa i pod mudrim vodstvom radničkog savjeta (kojemu je na čelu drug iz Komiteta), proizveli toliko i toliko čeličnih čavala i zakovica. Kulturna se djela ne isplaćuju kao proizvodnja konca ili tkanine. To su znale i "čike u kožnim mantilima", a kamoli naša europska inteligencija.

Da, tako je bilo s Brešanom. No, kad je nedavno "Tu", film **Zrinka Ogreste**, osvojio međunarodna priznanja (najznačajnija priznanja ikad dodijeljena hrvatskom igračnom filmu!), redateljev se šampanjac još nije smlaćio, a već su se medijski trbuhozborsi raspisali o tome koliko je taj film stvarno (u kunama i lipama!) - koštao. Ono što je vrijedilo kod Brešana (da se ne pita!), ne vrijedi kod Ogreste. Kod njega se mora pitati, ne bi li se malko pomutio njegov trijumf koji je ujedno trijumf toliko podcenjivanoga hrvatskog filma. A zašto? Zato što Ogresta - iako, kao i svi filmaši - u siromašnoj Hrvatskoj ovisi isključivo o proračunskim sredstvima, nikad nije skrivao svoje poštovanje prema **Franji Tuđmanu** (ni onda kad se Tuđmana nazivalo zlotvorom i

razbojnikom). I, još gore, taj i takav Ogresta ne taji da je "zajubljen u Hrvatsku". A to je ono što MI ne smijemo dopustiti: da jedan Ogresta doživi zaslужene hvalospjeve i tako, možda, postane opasnim uzorom. Zato, rasjni ga, rasjni!

(T.J.)

LJEVIČARSKI RASISTI

Kad se nedavno predsjednik Matice hrvatske **Igor Zidić** poslužio **Thompsonovom** metaforom o "genima kamenim", našao se - dakako - ridikul koji ga je optužio za rasizam. Komu god Hrvatska nije zadnja rupa na svirali, može, dakle, biti zbog kakve male nespretnosti proglašen rasistom, fašistom. Oni s druge strane, kojima je Hrvatska trn u oku, takve su nevolje pošteđeni. Posljednjih se se tjedana, povodom Europskoga nogometnog prvenstva i okapanja oko novoga nogometnog izbornika, dvojica tzv. europejaca i zagovornika tzv. građan-

skog društva, podbuhli **Srećko Jurđana** i nesumnjivo jedan od duhovitijih novinarskih pera u državi, **Globusov feralovac Boris Dežulović**, očutili ponukanima hrvatsku javnost opaliti po prstima, podsjećajući da srca dvojice hrvatskih strijelaca, **Milanu Rapaiću** i **Miladini Dade Prše**, "pumpaju srpsku krv".

Da krv ima rasnu ili nacionalnu pri-padnost tvrdili su oni s kojima se jur-dane i dežulovići ne i snu ne bi poistovjetili. No, da su upiranjem u podrijetlo i nacionalnim identificiranjem krvi došli ruku pod ruku s ra-

sističkim ideoložima, nisu primijetili ni njihovi poslodavci. A prosječnom je Hrvatu i prosječnom hrvatskom na-cionalistu važno jedino to da **Rapaić** i **Pršo** Hrvatsku osjećaju svojom do-movinom. Da za Hrvatsku igraju i da za hrvatske himne, jednako kao i ostali njihovi suigrači, drže ruku na gru-dima. Kojega su podrijetla, posve je nevažno. Baš kao što je bilo nevažno kod **Šenoe**, **Šuleka**, **Josipa Franka** i tisuća drugih. Hrvatska može prigriliti i one koji je mrze, kako ne bi one koji ju vole...

(P.Z.)

UDBINE PREOBRAZBE: OD TAJNE POLICIJE DO KREATORA JAVNOG MNIJENJA

U bivšim su komunističkim državama, kao i u Hrvatskoj (tj Jugoslaviji), postojale razne tajne službe (Stasi, Securitatea, Sigurimi, UDBA, KOS), sve jedna zloglasnija od druge. Pošto je komunizam po definiciji bio nedemokratsko društvo, do besmisla prožeto "konspirativnošću", i sigurnosne su službe "narodnih demokracija", za razliku od parlamentarno donekle nadziranih obaveštajnih služba demokratskih država, bile izvan svakog nadzora javnosti.

Nakon raspada komunizma, partijske su policije bivšeg komunističkog istoka u svim naprednijim tranzicijskim

Piše:

Egon KRALJEVIĆ

zemljama doživjele zaslženu sudbinu. Kao i čitav bivši komunistički aparat, suočile su se s lustracijom koja ih je otvoreno označila neprijateljskim, kako nacionalnim tako i demokratskim težnjama tih država, zbog čega su nestale u anonimnosti, bez izgleda da ponovno preuzmu ikakvu ulogu u javnosti. Takav rasplet je razumljiv, imali se u vidu da zemlje poput Madžarske, Češke, Slovačke, Poljske ili Istočne

Njemačke nisu imale autohtonu komunistički pokret i da su komunizam uvek povezivale s izdajničkom manjinom vlastitog naroda i ponižavajućim iskustvom nacionalne potlačenosti.

Pomirba kao sredstvo političkog preživljavanja

U Hrvatskoj, zemlji s polustoljetnom vladavinom autohtonih komunističkih snaga, situacija je nažalost posve suprotna. Kod nas je zbog izostanka lustracije moć struktura starog režima najvećim dijelom očuvana. Jedan (manji) dio udbaško-kosovskih kadrova (obaveštajnih "profesionalaca", kako im teplju "demokratski" mediji), snašao se opravši svoju jugoslavensko-protuhrvatsku prošlost prelaskom u organe samostalne hrvatske države. Pitanje je koliko je taj prijelaz bio mišljen iskreno, a u kolikoj je mjeri bio tek dio dvostrukе igre lukavih starih obaveštajaca: s jedne strane osigurati se i za slučaj hrvatske pobjede u ratu, dok su im u slučaju pobjede druge strane, jamačile četrdesetogodišnjim minulim radom stečene moralno-političke kvalitete. Drugi, većinski dio starih "sudija", diplomata, vojnih, "milicijskih" i "bezbjednjačkih" kadrova, koji zbog svog nepomirljivog neprijateljstva spram hrvatske samostalnosti nisu htjeli proći kroz pomirbena vrata - i makar prividno se priključiti naporima za očuvanje tek proglašene države - morao se zakratko povući u "konspiraciju" i za prvo vrijeme zadovoljiti tek "zasluženim" mirovinama. No, ne zadugo. Politika Tuđmanove vlasti im je ubrzo otvorila dosta prostora, namijenivši im političku ulogu kakvu nisu mogli ni sanjati...

EKSKLUSIVNO: Kako je radio KOS (II)

Mustafa Čandić (45), major vazduhoplovstva bivšo JNA koji je radeći u Kontraobaveštajnoj službi (KOS-u) došao na dužnost u KOG (Kontraobaveštajnu grupu), što znači najviši vrh kontraobaveštajne službe JNA, potom bio pukovnik Vojske Federacije, a danas je demobilisano vojno lice na blizu za zapošljavanje, u prvom intervjuu za bosanske medije govori o poslovima kojima se bavio KOS i koje je on odradio za službu

*JUTEL je pokrenut tehnikom KOS-a
a emitovao je i naše priloge!*

KOS je rušio jevrejska groblja u Zagrebu, optužujući za to Tudmanov HDZ!!!

Fikret Muslimović je u KOS-u bio zadužen za vjerska pitanja, saradivao je sa hodžama, ali i sa svećenicima • Operacija "Opera" je vodena protiv Hrvatske, a glavni suradnici KOS-a Radočić i Malobabić radili su u CK SK Hrvatske • Koji su novinari u BiH radili za KOS • Kako je izvedeno avionsko raketiranje Banskih dvora u Zagrebu • Fikreta Abdića smo vrbovali u operaciji "Proboj I" a za KOS je počeo raditi u ljetu 1990. • Enver Mujezinović napustio je Centralu KOS-a početkom rata u BiH a Aca Vasiljević mu je dao papire pomoću kojih će nesmetano stići u Sarajevo

razgovarao: Emir Hodžić

Maklon završetka Vazduhoplovne vojne akademije Mustafa Čandić se, pored letenja, bavio i koordinacijom letačkih jedinica u operativnom centru na Jaborini. Tu se nalazio rezervno komandom no mjesto ratnog vazduhoplovstva, izgradeno za službu rata, pod nazivom MIROČ 2.

Početkom 80-ih godina je primljen u organe bezbjednosti bivše JNA i upućen je u školu bezbjednosti u Pančevu. Komandno-štabnu akademiju završava 1988., a dve godine kasnije prijevremeno je unaprijedjen u čin majora avijacije. Sa 34 godine postaje jedan od najmladih majora u bivšoj JNA. U međuvremenu je bio načelnik bezbjednosti u komandi 58. bataljona vazdušnog osmatranja,javljanja i navođenja polovraćajuće čete na Jaborini, Majevici, Zlatiboru, Prevaci, Divljimama i Vnu, koje su se nalazile u njegovoj zoni odgovornosti.

Krajem 1988. postaje pomoćnik načelnika centralne kontraobaveštajne grupe (KOG).

Nastavak na sljedećoj stranici

br. 262 / VII

22. novembar 2001. SLOBODNA BOSNA 63

Tuđmanov "nesporazum s demokracijom"

Osim politike pomirbe i brojni su se drugi procesi u prvom desetljeću hrvatske samostalnosti odvijali u korist jugo-kadrova. Jednim je dijelom divlja pretvorba poduzeća stvorila povoljno socijalno ozračje za povratak, početkom devedesetih - činilo se - zauvijek otpisanih "zaštitnika interesa radničke klase" i Jugoslavije. Posljedica toga je da se, kao suprotnost hrvatskomu go-

spodarskom beznađu, ponovno javio mit o Jugoslaviji kao sretnoj zemlji u kojoj su svi mogli doći do posla, stana i automobila... Osim ovoga, krutost prve HDZ-ove vlasti u medijskoj promidžbi vlastite politike, kao i nedostatak demokratskog takta, tj. suprotstavljanje volji većine vidljivo u upornu inzistiranju na vođenju izgubljenih bitaka (tzv. zagrebačka kriza, ustrajavanje na imenu NK Croatia i sl.), polako su - uz glasno medijsko prenapuhavanje loših poteza tadašnje HDZ-ove vladavine - vodili debaklu ne samo Tuđmanove politike, nego i svega pozitivnog što se uz nju vezalo. Javnost je polako usvajala kroz javna glasila uporno nametani stav da je svako pozivanje na nacionalnu slobodu ili domoljublje samo zov za nainve, lažno pročelje politike koja je u svojoj biti autoritarna, amoralna i pljačkaška.

Pokojni se predsjednik sve teže nosio s takvim razvojem stvari. Tuđman jednostavno nije mogao shvatiti da povijesno važna uspostava hrvatske samostalnosti i grandiozna pobjeda u Domovinskom ratu mogu izgubiti u srazu s jeftinom demagogijom tipa "vratit čemo sveto ime Dinamo", ili "dobar život svima, a ne samo njima". Pri tome je zaboravio da je od ispravnosti glavnih političkih stavova u demokraciji još važnije znati te stavove (ali i pogreške vlastite politike) objasniti onima radi kojih su domišljeni. U tome je pokojni predsjednik nakon 1995. imao sve manje i manje uspjeha, pa je stoga demokraciju - koja je i njegovim protivnicima omogućavala punu slobodu "paljbe" po njemu - počeo doživljavati kao nužno zlo. To ga je odvelo u osamu, te ozlojeđenost koja se dodatno pojačavala zbog suočenja s fatalnom bolesti. U takvoj situaciji on se sve rjeđe oglašavao promišljenim nastupima, a njegova su kasnija pojavljivanja u javnosti sve više bila prožeta monološkim ili zapovjednim tonom, kojemu su, kako se Hrvatska udaljavala od strahota rata, prosječni Hrvati bivali sve neskloniji.

Darove u liku takvih političkih i medijskih pogrešaka najpoznatiji hrvatski novinari (većinom afirmirani još za vrijeme Jugoslavije) jednostavno nisu mogli odbiti, pa nije prošlo dugo vremena prije negoli su ispisali medijsku smrtnu osudu. Ona je "nepobitno" utvrdila: Tuđman, a s njim i hrvatstvo, koje je on kao političku platformu

uzdignuo i učinio središtem svoje politike, svojim su se nesnalaženjem u demokraciji, tj. potpunim nedostatkom demokratskog senzibiliteta, našli u, nogometnim rječnikom rečeno, dubokom zaleđu. Nastupio je potpuni debakl svih narodnih očekivanja od 1990. naovamo, što je omogućilo buđenje i potpunu rehabilitaciju deset-godišnjom hibernacijom (1990.-2000.) okrijepljenih jugoslavenskih "spavača".

Važno je primijetiti da su argumente jugonostalgijom iniciranog protutuđmanizma najlakše usvojili mladi ljudi koji se vremena Jugoslavije faktički ni ne sjećaju. Oni su odrastali i kao osobe se oblikovali u oporbi spram Tuđmana, a to je ujedno značilo i u oporbi spram hrvatstva koje je on pred-

sovjetizam u vidu bratstva-jedinstva, diktatura proletarijata, prevladavanje nepoželjnoga - jugoslavenstvu posebice mrskog - zajedništva hrvatskog nacionalnog predznaka, poželjnim klasnim kolektivnim interesom (tj. dogma o internacionalističkome klasnom interesu koji je uvijek iznad, a često i nasuprot onom nacionalnom), sve su to stare i ishlapjene fraze. Domaći jugo-ljevičari su brzo uvidjeli njihovu potrošenost, pa stoga nisu dugo ostali zarobljenicima tih prevladanih formi, učas odbacivši sve što je 1990. prestalo biti "in". Jugoslaveni su postali europejcima (iako su donedavno žestoko agitirali protiv "trilog zapada"), profesori marksizma i borci za diktaturu radničke klase koji su do jučer zagovarali progon kontrarevo-

Vukovarski pokolj

stavljaо. U tome su, spretno podmetnutom protutuđmanskom oporbenom "paketu", prvi naraštaji mlađih odrasli u samostalnoj Hrvatskoj, usvojili za njih novu - tada se govorilo "proturežimsku" - a u biti staru, ali "demokratskim" redizajnom uljepšanu jugoslavensku dogmu: da se samo prezirući vlastiti narod možemo legitimirati kao moralni ljudi. Ta je doza buntovničke, mlađe krvne neojugoslavizmu dala snagu i živost koju on ne bi imao da se oslanjao samo na dobrodržeće, ali ipak ishlapjene stare kadrove, ili na samo nešto mlađi **Račanov** naraštaj.

Hrvatski paradoksi

Ne treba imati briljantno sjećanje da bismo se sjetili "istina" na kojima je počivala Jugoslavija. Jugoslavenski

lucionarnih elemenata i tolerirali verbalni delikt, postali su radikalnim pristašama individualizma i **Popperova** otvorenog društva.

Netko će reći da je promjena nevjerojatna i da novo lice domaće socijaldemokratske i liberalne ljevice predstavlja radikalni raskid s dosadašnjom praksom. No za jedan značajan dio lijevoga političkog tijela to jednostavno nije istina. Radi se samo o tome da su - osjećajući kako je političko bilo vremena razorilo njihove stare "vrijednosti" - dojučerašnji Jugoslaveni pronašli nova uporišta, nove položaje koji im omogućuju nastavak razgradnje hrvatske nacije, tj. nastavak posla kojim su se oduvijek (bez obzira na ideološke forme u koje se zaodijevaju) bavili. Lakoća kojom su skočili iz nedemok-

ratskoga, klasno-kolektivističkog svjetonazora u njemu potpuno suprotan (kvazi)individualističko-(kvazi)demokratski, govori da bit ovog dijela hrvatske ljevice, unatoč verbalnu prihvaćanju suprotnih vrijednosti od onih koje je donedavno zagovarala (individualizam umjesto klasnog kolektivizma), nije ni u jednoj od dvije spomenute političke ideologije.

Marksizam s jedne i njemu nasuprot liberalizam s druge strane, samo su ideološke ljuštire koje oni po potrebi oblače ili svače. Zajednički pak nazivnik, kako komunističke, tako i liberalne faze naše ljevice, tj. ono što se kroz ovaj mentalni sklop provlači još od vremena (nikad prežaljene i samo silom nužde napuštene) Jugoslavije, pa sve do današnjega njihova "reformiranog" izdanja, crvena je nit mržnje spram (i prije pedeset godina, a i danas) istog neprijatelja - hrvatstva. Žalosna je stvar da su si prethodno opisanim taktičkim vezivanjem uz pobjedničke, demokratske vrijednosti, ljudska prava, individualizam, značenje kojih je Tuđman u svome domoljubnom zanosu nerijetko zanemarivao, neuništivi bivši Jugoslaveni uspjeli osigurati sasvim izglednu političku budućnost.

Čudom mogućim valjda samo u Hrvatskoj, donedavni su progonitelji slobode postali njezinim ekskluzivnim zaštitnicima stekavši time naizgled novo, a u biti samo recikliravši svoje staro političko poslanje: do jučer su od Hrvata ("fašista") branili radničku klasu i Jugoslaviju, a danas od istog "neprijatelja" štite Europu i demokraciju. Mora se priznati da to čine vrlo dobro, ne dopuštajući da išta nacionalno stekne demokratski legitimitet...

Krivica za ovakav razvoj stvari u kojem su najistaknutiji predstavnici do 1990. totalitarne jugoslavenske ljevice monopolizirali demokratske vrijednosti, nedvojbeno leži na prvoj HDZ-ovoj vlasti i pokojnomu predsjedniku. Oni su, iako nijednom nisu izšli iz okvira parlamentarizma, napravili previše s demokracijom nespojivih pogrešaka koje su morale dovesti do njihova pada s vlasti. To samo po sebi

ne bi bilo katastrofalno da prva HDZ-ova vlast takvim svojim ponašanjem nije raskinula onaj, svojedobno tako prirodan i samorazumljiv, savez između (na valu rastakanja Jugoslavije i komunizma nadolazećih) hrvatstva i demokracije. Time je prva HDZ-ova vlast trajno kompromitirala osnovne hrvatske ideale zahvaljujući čemu je program uspostave hrvatske države, isti onaj koji je 1990. potopio nedemokratski jugoslavenski komunizam, u konačnici proglašen u svojoj biti nedemokratskim i natražnjačkim, podijelivši tako sudbinu stranke koja je pokrenula njegovu provedbu. Druga, jednako kobna, posljedica svega nevedenoga je da su u prostor brige o slobodi pojedinca i skrbi za dobrobit parlamentarizma - koji je HDZ napustio - utrčali najgrlatiji predstavnici jugo-ljevice, paradoksalno ga prisvojivši kao svoje ishodišno tlo.

Samo po sebi je jasno da svojim angažmanom glede ljudskih prava i europejstva ova skupina ljudi nije mogla učiniti ništa drugo doli trajno zagaditi te političke vrijednosti. Umjesto promišljena i uspravna puta u Europu, dobili smo podaničko puzanje prema

toj zajednici država (koje se nastavlja i danas), s krajnjim ciljem rastakanja vlastitoga nacionalnog identiteta u pojmu europskog građanina. Po takvoj "osebujnoj", tj. neojugoslavizmom nadahnutoj, antinacionalnoj samosvijesti, kao i svojedobno po "originalnosti" samoupravnog socijalizma, jedinstveni smo u Europi, a vjerojatno i u svijetu. Tragiku takvog dezavuiranja temeljnih načela s kojima je Hrvatska krenula u osamostaljenje od Jugoslavije, najjasnije je u svome prošlogodišnjem razgovoru u *Fokusu* izrekao **Igor Zidić** izjavivši: "Ukrali su nam demokraciju i Europu!"

UDBA-press: specijalni rat u medijskom prostoru

Bilo bi, da ne upotrijebim težu riječ, naivno pomisliti da ovakva politička previranja nisu značajno utjecala, ako ne i u potpunosti oblikovala hrvatsku medijsku scenu: stari su udbaši, baštinici neobuzdanoga komunističkog nagona za apsolutnom vlaštu, preko medija zavladali i demokracijom. Dovoljno je samo analizirati napise iz tiska u zadnjih sedam-osam godina i vidjeti

kako je "jugoslavenska medijska gruda" koju su spretno zakotrljali stari kadrovi, do danas narasla do razine prave lavine. Zahvaljujući tome kao normalne prihvaćamo činjenice da su "primitivni" bosanski Hrvati vođeni materijalnim potrebama, (a ne spašavajući živu glavu iz bosanskoga ravnog pakla) došli u Hrvatsku samo da bi "upecali" besplatnu kuću ili stan; da su Hercegovci lopovi, lažni domljubi i, naravno, ruralni primitivci koji su, usput provodeći Tuđmanov plan podjele Bosne, organizirali etničko čišćenje bosanskih Hrvata iz srednje Bosne i naseljavanje jednog dijela dijela njih u Hercegovinu, a drugog u Hrvatsku (ne daj, Bože, da je bosanske katolike iz njihovih domova otjerala Armija BiH...

Isto tako znamo za ubojstvo obitelji **Zec**, hrvatske zločine u Gospicu, Pakračkoj Poljani, slučajeve odvođenja sisačkih Srba, navodno postojanje logora za Srbe na Zagrebačkom

Tuđman na kninskoj tvrđavi u kolovozu 1995.

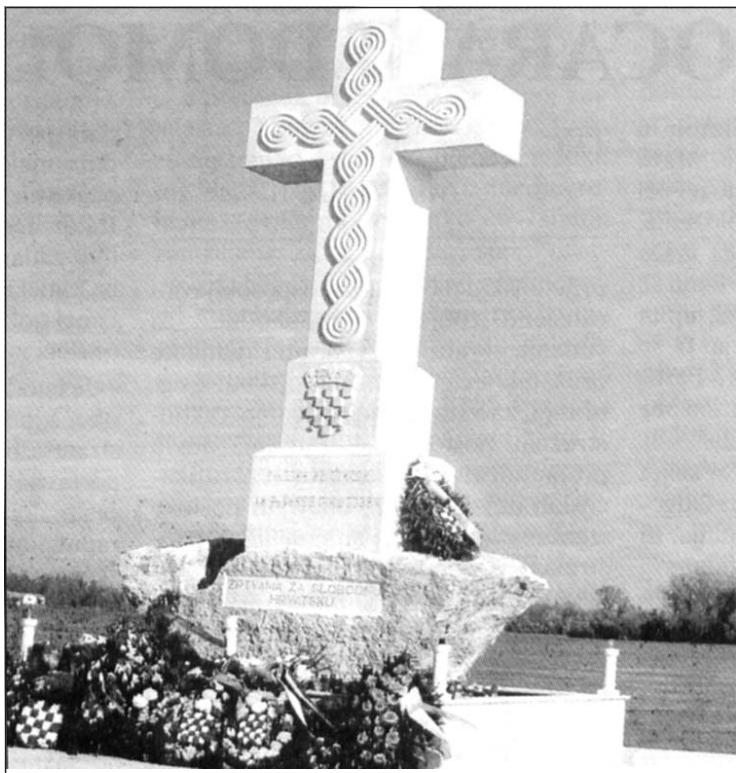
velesajmu (ozloglašeni paviljon 22), uskoro ćemo izgleda slušati o likvidacijama Srba iz Vukovara itd., a sjeća li se još itko npr. logora u Buču i brojnih drugih, neusporedivo brojnijih srpskih zločina nad Hrvatima? Zna li još netko u ovoj zemlji tko je bio **Siniša Glavašević**, ima li ijedna hrvatska žrtva ime?

Osim toga, naučili smo dosta o braniteljima koji su obični lažnjaci, ništa drugo nego borci za privilegije, kao i o hrvatskim generalima koji su svi redom ratni profiteri i zločinci. "Općepoznate" su i činjenice da je Tuđman ne samo dijelio Bosnu, nego i trgovao hrvatskim teritorijem: žrtvovan je Vukovar, Dubrovnik... Isto se tako "zna" da se Tuđman dogovorio s

Miloševićem, pa je rat koji smo iskusili bio zločinački pothvat dvojice zaigranih krvoločnih diktatora, a ne očajnička Hrvatska borba za preživljavanje...

Posebna su skupina stavovi koji su u toj mjeri absurdni da ih možemo nazvati napadom na zdravi razum. Tu prije svih spada teza da je "hrvatska" UDBA zaslužna za osamostaljenje Hrvatske, jer ona je davanjem putovnice Tuđmanu i organiziranjem njegovih sastanaka s "ustaškom" emigracijom u stvari omogućila hrvatski izlazak iz Jugoslavije...

Raščlanimo li gornje tvrdnje, u njima ćemo pronaći sve do danas poznate obavještajne tehnike: podjelu nacije po regionalnim kriterijima, zatim podjele po socijalnim kriterijima (oni koji imaju, tj. "domoljubni" lupeži na jednoj i "narod" na drugoj strani), stvaranje negativnih stereotipa tehnikom *pars pro toto* (izuzetak kao pravilo), oma-lovažavanje ratnih patnji nametanjem osjećaja krivnje za rat zemlji koja je bila nedvojbena žrtva agresije, negativnu selekciju dokumenata i informacija s jedne i blokiranje ili diskvalificiranje informacija koje ne idu u prilog zadanim ciljevima s druge strane, razaranje i omalovažavanje nacionalnih tragedija i simbola (Vukovar), zbunjivanje ljudi ubacivanjem apsurdnih teza...

Vukovarski spomenik žrtvama za slobodnu Hrvatsku

Sve te metode su upotrijebljene kao sredstvo za kritiku posljednjih petnaest godina hrvatske povijesti, no još je zanimljivije ono što se nudi kao alternativu "mraku tuđmanizma". To su stavovi u kojima se o Jugoslaviji ne govori kao o granitno čvrstoj zajednici južnoslavenskih naroda koja će čuvati bratstvo (i naročito) jedinstvo te zemlje kao "zjenicu svog oka" (što je bio službeni stav kojemu su nas do 1990. godine učili u školama, a nakon toga nam to zorno oružjem demonstrirali u stvarnosti), nego se tu zemlju predstavlja kao nekakav labavi debatni klub iz kojeg smo po automatizmu Ustava iz 1974. mogli mirno izići kad god smo to htjeli; ili pak stavovi koji - suprotno vrlo krutim projugoslavenskim partijskim tezama iz vremena do 1990. - u hrvatskom komunističkom pokretu kao ključne nastoje predstaviti slabašne nacijom nadahnute epizode i osobe poput **Hebranga**, tj. upravo one ljude koje su naši udbaši, "po partijskoj liniji" svojedobno progonili i faktički sve do jučer sotonizirali. Konačno, da apsurd bude potpun, ove likove pokušavaju prikazati ne bitno različitima od **Tita**, čovjeka koji je bio grobar i tamničar, kako rijetkim hrvatskim nacionalno-svesnim komunistima osobno, tako i političkim projektima iza kojih su ovi stajali.

Iz svega navedenog teško je ne iščitati UDB-in rukopis. Naravno, "bezbednjaci" ni danas, kao ni prije, ne djeluju javno, nego iz pozadine ("konspiracije") spretno povlače konce javnog mnijenja. Za to se koriste uslugama brojnih konfiderata i simpatizera koje su na ugledna mjesta kulturnih, znanstvenih ustanova, medija i ostalih institucija - još za vrijeme komunizma - postavili upravo oni. Posebna su pak priča najutjecajnije nevladine udruge koje su također popunjene "pouzdanim" kadrovima, što je posljedica bezgranične jugofilске spremnosti da se služi svakomu (u ovom slučaju stranim financijerima) tko će se baciti kamenom na Hrvatsku. Brojni ciljani i vješto vođeni anacionalni i antinacionalni medijski projekti kojima svakodnevno svjedočimo, jasno pokazuju da nema te teze koju ovaj zastrašujući i intelektualno potkovani udbaški orkestar za kreiranje javnog mnijenja ne može "oprati", niti pak postoji ijedna pozitivna ideja ili karakterna i dosljedna osoba koju oni po potrebi ne mogu baciti u medijsko blato i uništiti.

Zahvaljujući tomu, Hrvatske je jedna od rijetkih komunističkih zemalja koja svoju komunističku prošlost nije apsvirala kao tragediju, nego je od nje na protiv napravila epopeju.

No u svakom zlu nešto dobra: domaća je ljevica zadržavanjem iz vremena Jugoslavije baštinjenoga, dominantnog položaja u većini vodećih hrvatskih kulturnih i znanstvenih ustanova, medija, te "osvajanjem" nevladinih udruga nakon 1990., jasno pokazala da se vlast u državi a pogotovo u društvu, ne preuzima samo pobjedom na izborima. Da bi se učvrstila kao istinska snaga, do raspada Jugoslavije proganjana hrvatska nacionalna misao, morat će umjesto marginom života i povremeno ulicom (na koje ju je stjerala polustoljetna komunistička vlast) promarširati intelektualnim životom i institucijama.

RAZOČARANI DOMOLJUB

Prije nekoliko mjeseci susretoh u Zadru svoga starog prijatelja **Matu Maću Krstića**. Dok mi je prilazio u Foši zapazio sam da je loša raspoloženja, smrknuta izraza lica, kakvog ga inače ne pamtim. Pomicl ih: "Bože, je li mu se nešto ružno dogodilo?" Prišavši, upita me: "Vidim te na televiziji, ja ti se čudim! Kamo vodi ova pljačka? Partizani su strijeljali i za jabuku ubranu bez odobrenja!"

- "Znam što mi hoćeš reći. Na svijet gledaš kroz crno-bijele naočale. Odgovorit će Ti kasnije na Tvoja pitanja, ili bolje rečeno tvrdnje, malo se viđamo i nemojmo se prepirati."

Piše:

Ivan VUKIĆ

prijateljskih djelovanja i ospozobljavati oštećene objekte neophodne za vođenje rata; izvršavati zadatke oružanih snaga u inženjerijskom osiguranju, kao što su: zaprečivanje, rekonstrukcija postojećih i izgradnja novih prometnica, aerodroma, fortifikacijskih objekata i sl.; obavljati poslove izgradnje (građenje, adaptacija, rekonstrukcija i održavanja) najvažnijih objekata kao što su: bolnice, skladišta,

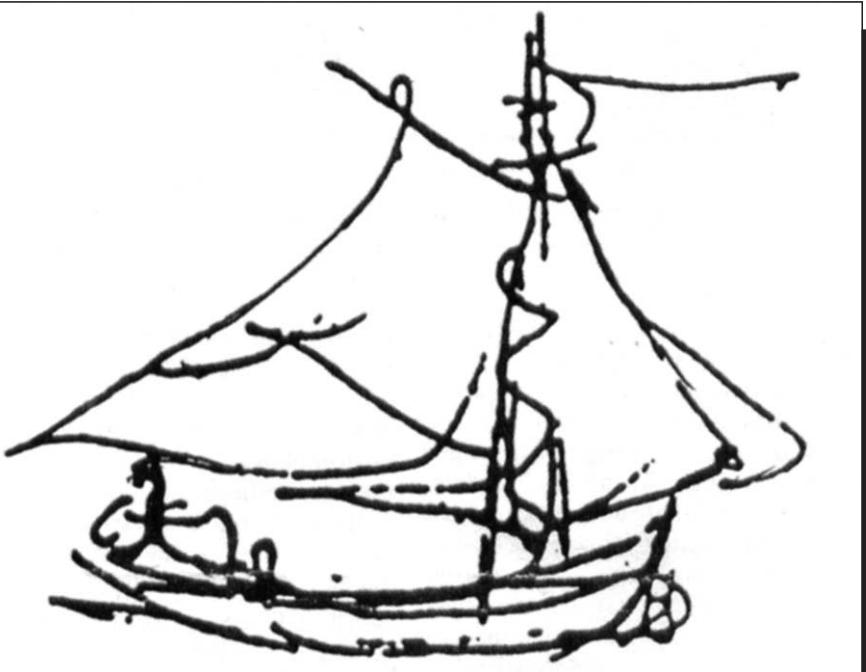
dali postavljene hrvatske barjake, a tada malobrojni talijanaši iz prikrajja očekivali naš slom i priključenje Zadra Italiji. Danas Tebi dobro poznati "veliki" zadarski graditelj reče mi da su oni baštinici rimske kulture, a mi divlji Balkanci poklat ćemo se između sebe i oni će doći na svoje.

Jesmo li iskopali obrambene opkope oko grada, izradili nove puteve do strateških položaja, izradivali i postavljali "ježeve" za zaprečavanje cesta, držali u okruženju vojarne našim radnicima, vozilima i strojevima? Jesmo li iz razoružanih vojarni u Varaždinu, Bjelovaru, Ogulinu i da dalje ne nabram, dovezli tenkove, teško i lako oružje i streljivo, kojim je obranjen Zadar i južna Hrvatska? Jesmo li Zadar, grad spomenik, zaštiti od razaranja postavljanjem na tisuće metara skela i na tisuće tona kamene prašine u vrećama? Jesmo li pogodene kulturne spomenike i stambene zgrade odmah, još pod neprijateljskom vatrom popravljali? Jesmo li stvorili tehničke uvjete da opskrbne službe u Zadru uz što manje teškoća djeluju? Jesmo li s nadležnim djelatnicima bolnice uredili prostor na tri lokacije za ratnu bolnicu? Na sreću, atomsko sklonište i podrum dječjeg odjela bio je dovoljan. Jesmo li pod snajperskom vatrom izradili tunel od teške čelične katne oplate obložene vrećama napunjene pijeskom, kroz koji su u bolnicu dolazili pacijenti i dovoženi ranjenici? Jesmo!!!

Kad su četnici i Jugoarmija zauzatavljeni na prilazu gradu, ustrojila se hrvatska vojska i nas su ugasili. Izbrisani smo iz svih dokumenata, kao da nikad nismo postojali, osim iz sjećanja Zadrana. Znam, to te boli.

Da je Hrvatska izgubila rat, svi koji smo sudjelovali u njemu, a naročito mi koji smo obnašali zapovjedne dužnosti, bili bismo bez suda ubijeni ili bi nam se sudilo za veleizdaju i oružanu pobunu protiv Jugoslavije. Eto, dragi prijatelju Maćo, to je razlog. Znam da bi i Ti tako postupio da se, ne daj Bože, sličan scenarij odvijao u Zadru, jer je Tvoje domoljubje neupitno, što si toliko puta i dokazao.

G.P. Jadran Zadar i njegovi marljivi djelatnici, pravi domoljubi i profesionalci, dali su nemjerljiv udjel u obnovi

Ilustracija: Ivo Bavčević

Dragi prijatelju, kako Ti nisi jedini koji postavljaš ovakva i slična pitanja, odgovaram Tebi i njima na ovaj način. Čudiš se zašto sam se s toliko žara uključio u obranu skupine gospočkih branitelja zatočenih u Rijeci. Braneći njih, branio sam Domovinski rat, branio sam rodni Gospic i Hrvatsku. Zar Ti, naši prijatelji i ja nismo u našem G. P. Jadran stvarali uvjete, davno prije nego što je rat počeo, da budemo spremni braniti i obraniti Zadar, kada dođe taj trenutak. Zar se nismo ustrojili i prije uručene nam Uredbe predsjednika države, kojom smo u slučaju ratnog stanja zaduženi prvenstveno obavljati sljedeće poslove iz članka 4: otklanjati posljedice rušenja uslijed ne-

skloništa, privredni objekti i drugi objekti za neophodne potrebe oružanih snaga i smještaj stanovništva; otklanjati posljedice neprijateljskih djelovanja po naseljenim mjestima, spašavati ljudi iz ruševina, provoditi asanaciju i dekontaminaciju terena upotrebom građevinske mehanizacije, rušiti zgrade radi zaprečivanja ili ograničavanja širenja požara, rušiti zgrade sklonih padu, raščišćavati ulica od ruševina i sl.

Zatrovanost jugoslavenstvom i komunizmom

Dobro znaš da su neki današnji moćnici u to vrijeme skandirali **Titu**, komunističkoj partiji, Jugoslaviji i ski-

Zadra iza Drugoga svjetskog rata i u Domovinskom ratu i o tom ću posebno pisati, na što me posebice obvezuje uspomena na našega dragog prijatelja, pokojnog **Branka Žunića**. A glede Tvoj pitanja o pljački: Mislio si na nemoralni zakon o pretvorbi, na menadžerske kredite i na same sudionike, pravo kažeš, pljačke.

Pokušaj se prisjetiti tko su tvorci zakona o pretvorbi i dodjeli menadžerskih kredita, tko je dobio menadžerske kredite i tko su novonastali hrvatski bogataši-pljačkaši. Svi ti ljudi imaju svoje ime i prezime. Ti dobro znaš tko su. U to vrijeme si puno čitao i o svemu si dobro obaviješten. Sate i sate smo o ovom razgovarali. Kad mi mali ljudi znamo tko su, onda sigurno to još bolje zna policija, tužiteljstvo i sud. Dobro znaš da tvorci ovog zla nisu oni zanesenjaci na čijoj žrtvi i krvarini je izvojavana pobeda u Domovinskom ratu. To su komunistički funkcionери, pripadnici tajnih službi; UDBE, KOS-a, stranih agentura i kriminalci, koji su dobro umreženi i raspoređeni po političkim strankama, udrugama, i državnim institucijama. Nažalost, stanje je ostalo nepromijenjeno, pa zato pravna država ni danas ne funkcioniра, bez obzira koja je stranka na vlasti.

Partizani – preteče današnjih pljačkaša

Kad bi bilo političke volje, kad bi funkcionirala pravna i izvršna vlast, brzo bi se stvorili uvjeti da pravna država profunkcionira. Vlastodršcima nije stalo do pravde i istine, koja će usprkos njima ipak, pa makar i za neke prekasno, pobijediti.

A sada o iluziji i mitu o partizanskoj časti i viteštvu. Prepisat ću njihov službeni dokument od 23. rujna 1941. o jednoj njihovoj vojnoj akciji na Plitvička Jezera. Prikazali su sebe onakvim kakvi su zaista bili i svako uveličavanje njihove zloće je nepotrebno. Evo njihovog viteštva i časti:

"Da bi se imao tačan pregled svih dogadjanja podnosim ovaj pismeni izveštaj; 23. IX. 1941. krenuo sam sa drugom **Radom Žigićem** i ljudstvom iz sela u 7 sati navečer. U tome logoru bili su do toga vremena skoncentrisani odredi kako iz bliže okoline, tako i iz udaljenih mesta kao; Jošana, Mekinjara, Visuća, Donji Lapac itd.

Istog dana vršene su pred-pripreme vojničke prirode kao i savjetovanje vodstva kojima sam i ja prisustvovao. Kako je u prvi mah bilo zamišljen Priboj kao mjesto na kojem će izvršiti napad, to su za taj napad i stvarani planovi u toku tog dana. No kako smo u medjuvremenu prikupili podatke o stanju zamišljene točke napada i stekli uverenje da bi ovaj napad doveo neminovno do sukoba sa italijanskim oružanom snagom, jer su se straže iste nalazile svega četiri do pet stotina udaljene od Priboja, to je na temelju tih izveštaja promjenjena odluka o napadaju, pa je na konferenciji vodstva koja je održana istoga u večer odlučeno, da se izvrši napad na Plitvička Jezera. Na ovoj večernoj konferenciji izabran je kao glavni rukovaoc operacija drug **Bogdan Krga** kao najbolji poznavaoč dotičnog terena. Tom prilikom zaključeno je, da se izvedu sve predradnje koje su u vezi sa ovom operacijom kao zatvaranje pričasnih puteva, kidanje telefonskih i telegrafskih linija i slično. Polazak na položaj bio je predviđen slijedećeg dana tj. 25 u 6 sati ujutro.

Dan 25. IX. Ovog dana u pet sati bilo je iskupljeno ljudstvo na odredjenom mestu pa kako su prema utanačenju 'radni odredi' treba što ranije da odu na svoja mesta radi povjerenih im zadataka, pošto neki drugovi iz vodstva nisu još bili na zbornom mestu, to je preuzeo drug poručnik **Milan Vukmirović** iz Babina Potoka raspored i upućivanje pojedinih odreda na odredjena mesta. Ovaj posao izvršio je veoma uspešno i pokazao odličnu spremnost komandnog starještine.

Oružano ljudstvo rasporedio je uglavnom u dva voda I i II, a za busije na tri mesta i to pravac Priboj 20 pušaka, pravac Ljeskovac 15 pušaka i pravac Mastovača-Sertić poljana 10 pušaka. Ovako raspoređeno ljudstvo krenulo je na odredjena mesta. Nije mi poznato na slovu čega je drug Bogdan Krga koji je bio sporazumno odredjen za rukovodioca operacije otišao kao vodja odreda za zauzimanje busija u pravcu Pl. Ljeskovca i tako se dogodilo da se došlo na operacioni položaj bez druga Krge. Za Komandira I. Odreda bio je odredjen **Bašić**, a za II. odreda **Lukica Popović**. Prema utanačenju napad je trebao biti izvršen u 12,30 sati. Zadatak I. voda bio je držati lijevo krilo i centar, a II. voda držati desno krilo na osnovu čega je I. Vod bio i brojčano i oružano daleko jači

od II. voda. Sa ovako izrađenim planom krenulo se je u 7 sati na operacioni položaj. Pošto je operaciona točka bila dosta udaljena od polaznog mesta, a put vrlo nepovoljan, to je nastalo malo zakašnjenje sa udarnom akcijom, ali ono zakašnjenje nije imalo nikavog štetnog uticaja. Kada se stiglo u operacionu zonu drug **Vukmirović** izvršio je vrlo stručno raspored ljudstva na svom položaju pri čemu sam i ja pomogao.

Prva paljba otvorena je s naše strane oko 13 sati i to sa svih mesta na cijelom pojasu (vidi priloženu akciju našeg položaja). Nakon jednog sata obostranog puškanja do koga su se vremena naši ljudi imali mogućnosti da osmotre sva mesta od kuda bi dolazilo puškanje od strane neprijatelja pa pošto je lijevo krilo uvidjelo da iz zgrade dućana i hotela nije davao nikakav otpor izvršili su naši prodor u ove dvije zgrade, a opštinsku zgradu iz koje su davali otpor tri vojnika potpuno opsjeli i pozvali na predaju, što su ova trojica nakon izvesnog pregovaranja i učinila. Do ovoga časa vladao je savršen red na našem položaju, ali čim je ljudstvo osjetilo priliku za pljačku nastalo je komešanje i borci su počeli napuštati svoja mjesta, kako bi mogli štograd opljačkati. U opštinskoj zgradi nadjena je jedna starica (bilježnikova mati) pa kako smo sporazumno sa nekoliko drugova stvorili odluku da povedemo pregovore o predaji oružja od strane vojnika i žandarma, koji su iz kasarne davali žestok otpor, to sam ovu staricu upotrebljio kao posrednika izmedju nas i njih. Napisao sam jedno kratko pismo u kojem sam im izložio ukratko cilj naše borbe i za tražio odlaganje oružja. Nakon desetak minuta starica se povratila bez ikakvog odgovora, jer je bilo dugo čekati odgovor. Ponovno sam je poslao sa ceduljom da je običaj da se u sličnim prilikama uvijek na ovakav predlog pošalje i

OGLAS

Članovima HDPZ-a iznajmljujem apartman u Zadru s pet kreveta, opremljenom kuhinjom i dvije kuponice. Apartman je od mora udaljen oko 1,0 km (Borik). Autobus prometuje svakih pola sata, a postaja je nadomak apartmana. Cijena po osobi – 10 EUR dnevno. Obavijesti na tel. 098-893-523.

odgovor, ali i ovaj pokušaj je ostao uzaludan, jer je žandarm narednik usmeno poručio, da on ne može voditi никакve pregovore pošto nema starješine postaje kod kuće. Nato sam i po treći put opet pismeno zahtjevao u jednoj najtaktičnijoj formi da odlože oružje i ostavio im rok 15 minuta. I ovaj treći pokušaj ostao je uzaludan, a po izjavi starice vojnici su izrazili želju da se predaju, ali to ne mogu učiniti mimo svoga starještina. Poslije ovoga nije preostalo ništa drugo nego produžiti započetom akcijom. Za vrijeme trajanja pregovora vladalo je zatišje na obe strane. Na žalost čim je borcima na najistaknutijim mestima doprla vest o pljačku u dućanu i hotelu, ti su ljudi počeli u manjim skupinama da odlaze radi pljačke ostavljući na taj način dosta velike praznine u stegnutom pojasu. Moram napomenuti, da se nisu razlikovali ni pojedini komandiri od ostalog ljudstva. Sva zatečena roba u dućanu i u hotelu razvlačena je na razne načine i nije bilo mogućnosti da se ta štetna akcija sprijeći. Od ove dve pljačke imali su koristi samo pojedinci, koji su razvukli i one stvari koje im su absolutno nepotrebne, a zajednici bi vrlo korisno poslužile, kao šapirograf, pisači stroj i slično.

Puškaranje trajalo je i dalje intenzivno i oko 7 sati na zgarištu biv. hotela 'Plitvice' gde je bila svrstana velika količina gradjevinskog materijala od porušenih okolnih kuća, i gde se pojavio iznenada požar. Kako sam uvidio da bi ovaj požar otežao sprovodjenje naše akcije, to sam s nekolicinom drugova isti ugasio. U tom vremenu stiglo je naredjenje Štaba potpisano po drugu **Kršiji**, da se odmah položaj napusti i da se celokupno ljudstvo skoncentriše u Krbavici, gde će se doneti odluka o dalnjem djelovanju. Kako nije bilo mogućnosti obavestiti odmah cijelo vodstvo o sadržaju ovog naredjenja to je puškaranje i dalje trajalo.

Komandir I. voda i pored skrenute pažnje da je paljenje gradjevinskog materijala vrlo štetno i da će otežati naš položaj pošto će sa svojim svjetlom obasjati cijelu okolinu ipak je doneo na svoju ruku rešenje i zapalio taj materijal ponovno, pa kako se je isti punom žestinom zapalio-zbilja smo morali zbog jakog osvetlenja napustiti svoje dotadašnje položaje i povući se u unutrašnjost šume za nekih 80 do 100 metara. Već ovaj sam čin prisilnog

povlačenja jako je sprečavao svaku uspešnu akciju zbog udaljenosti i slabog pregleda s naše strane, a vrlo povoljnog položaja i pregleda sa neprijateljske strane koji je bio u pomrčini. Ova činjenica sa požarom nepovoljno je djelovala i na same borce, pa kada je pomenuta naredba došla na pretres osim nekolicine cijelokupno ljudstvo je bilo rješilo da se položaj napusti. Nakon ovog rešenja o napuštanju položaja pristupilo se obaveštavanju boraca, kako u samoj operacionoj zoni tako i onih, koji su držali zasjedu na cestama i ovo sakupljanje trajalo je do 10 sati uvečer, odakle se krenulo u logor na polazno mesto.

26. IX. Po dolasku u logor počelo je savjetovanje vodstva u vezi sa naredjenjem Štaba, ali nije se mogla postignuti da se naredbi u cijelosti udovolji, već su pojedini odredi kao Jošani i Lapac krenuli u pravcu svojih mjesta. Pri prolazu ovih odreda dogodilo se je ono što svijestan čovek može teško povjerovati. Pošto su ova dva odreda bila nadbrozni u ljudstvu i oružju, počeli su putem oružane sile da vrše pretres torbica kod odreda iz ostalih sela, koji su bili slabije naoružani i oduzimali su tim ljudima sve stvari koje su potjecale od pljačke, te ih samovoljno sebi prisvajati i sa sobom odnijeli.

Da ironija bude još veća jednog našeg čovjeka skinuli su gola i odnijeli mu odelo i cipele. Ovakav nečovječan i ne-drugarski postupak izazvao je silno ogorčenje kod odreda iz ostalih sela i zahvaljujući nekolicini razboritih ljudi kao i samom čovjeku koji je opljačkan sprečio je krvoproljeće između naših ljudi koje je već bilo na pomolu.

U ovoj borbi imali smo pet mrtvih i četiri teže što lakše ranjenih. Jedan poginuo je časno u ovoj borbi boreći se za naš sveti cilj. Jedan drugi poginuo je sasvim nehotice, dok su ostala trojica poginula kao žrtve pohlepe za pljačku. Da bi se prvi domogli novca za koji su vjerovali da je velika svota u pošti, bez predhodnog čišćenja same zgrade jurnuli su u samu zgradu kako bi se prvi dočepali plijena, a kako se neprijatelj bio pritajio i jedno vrijeme nije davao otpor iz zgrade pa vjerujući da je pobegao, skočili su u zgradu jedino da se dočepaju novca (a što su i sami prije smrti izjavili da će biti para) i u tom momentu neprijatelj je kroz zid od dasaka iz susjedne prostorije sa dva metka ubio njih svu trojicu.

Evo ovo je rezultat našega pohoda na Plitvička Jezera, pa molim nadležne, da povedu strogo računa o ovim bolnim i žalosnim činjenicama koje nas prate iz dana u dan. Sve drugarski pozdravlja, Bogoljub Rapajić s. r."

Eto, vidiš, ti dični antifašisti (četnici i komunisti) o kojima galame **Mesić** i **Fumić** nisu napali talijansku, fašističku postrojbu. Da su antifašisti, to bi bilo logično! Napali su oružnike tek uspostavljene hrvatske države. Jedini cilj im je bio srušiti NDH, kao i u Domovinskom ratu Republiku Hrvatsku i pri tom ubijati Hrvate, pljačkati i paliti njihovu imovinu. Nisu bili ne-naoružani i goloruki kakvimi su se za sve vrijeme svoje strahovlade predstavljali. Iz ovog njihovog dokumenta vidljivo je kojim oružjem su raspola-gale postrojbe za odstupnicu. Možemo pretpostaviti kako su tek bile naoružane postrojbe kojima su napadali i koliko su strjeljiva imali kad su pučali cijeli dan. Povijest se ponavlja. Isti scenarij odvijao se i u Domovinskom ratu. Pobunjeničko srpsko čelnštvo u Kninu i predstavnici ireditne dijelili su Hrvatsku između sebe i utvrđivali crtu razgraničenja. Nisu uspjeli, ali od svoga nauma nisu ni odustali. Nažalost, naši državni predvodnici svojom politikom puzanja, dnevništva i nagodbenjaštva daju im vjetar u jedra...

IZGUBLJENI DOM

*Razapeti
između sebe
i vlastite svijesti;
kako smo mali
u očaju svom,
kako smo izgubljeni
kad izgubimo dom.*

*Suvišne postaju rijeći i rime;
zima je, zima
i kad nema zime.*

*Tražimo, tražimo
izgubljene rijeći,
tražimo ognjište
uz koje ćemo sjesti.*

*Kako smo mali
kad izgubimo dom
čak i u sjećanju svom.*

Ivan DUJMOVIĆ

"ZA DOMOVINU MRIJETI KOLIKA SLAST"

**Slovo na otvaranju Trećeg hrvatskog žrtvoslovnog kongresa
ZAGREB, hotel Sheraton, 18. lipnja 2004. u 17 sati**

Gospode i gospodo! Ugledni sudioci Trećega Hrvatskog žrtvoslovnog kongresa!

Iz dalekih dubina i skona povijesti dospio je do nas pojam **ŽRTVA - VICTIMA**. Nema dvojbe da žrtva, žrtvenik i žrtvovanje imaju religijske, sakralne, liturgijske korijene i izvore. Stoga primarni prizvuk te riječi upućuje na nešto sveto, uzvišeno, što se događa i smješteno u graničnoj zoni materije i duha, tijela i duše, čovjeka i Boga, vremena i vječnosti, ovostrane i onostrane zbilje. Povijest i fenomenologija religija, o tome govore dostatnom jasnoćom. Tijekom vremena pojam žrtve se iskristalizirao ne samo u okviru religijskih učenja i rituala, nego je kao izričaj i stvarnost prešao u humanistički pojmovnik sveopćeg čovjekova iskustva. Bezbroj je žrtava i nepregledan je katalog uzroka. To će pokazati i ovaj **Viktimoški kongres** koji se bavi raznim kategorijama i vrstama žrtava. Nije moguće, pa ni dopušteno, sve žrtve svesti pod isti nazivnik, staviti u istu kategoriju.

Premda postoji mnogovrsno rabljenje i pridjevanje pojma žrtve, ipak valja reći da su se tijekom vremena izdigne četiri poglavite kategorije žrtve: 1) *sveti vjerski mučenici*, 2) *vojnici poginuli za domovinu*, 3) *žrtve savjesti*, te 4) tzv. *nevne žrtve*. Ono što je zajedničko ovim četirima kategorijama žrtava jest ljubav: *ljubav prema Bogu, ljubav prema domovini, ljubav prema čovjeku, te bijes i mržnja na te vrijednote*. Takvo shvaćanje plod je judeo-kršćanskog pogleda na svijet i život, visok doseg toga humanizma, koji se sretno nakalemio na kulturnu, etičku i političku helensko-rimsku baštinu.

Judeo-kršćanski vjerski etos čistog monoteizma, Dekaloga i vjere u Jedi-

Piše:

Fra Nikola Mate ROŠČIĆ

noga, Jedincatoga i Vječnoga Boga, prepoznao je u žrtvi života za očuvanje, obranu ili obnovu tih temeljnih vjerskih vrednota nešto uzvišeno, sveto, mučeničko. Evanđelje Isusa Krista unijelo je novost. Ona se nalazi u samoj osobi Isusa Krista koji je žrtva "*katzezchen*". On samoga sebe predaje u smrt na križu da time posvjedoči svoju apsolutnu pripadnost, poslušnost i vjernost Ocu i njegovom planu spasenja te istodobno, tim istim činom ukr-

jepljuje proglas svoga čovjekoljublja - *propter nos homines et propter nostram salutem!* Isusova je riječ: "Veće ljubavi nitko nema od ove: da tko život svoj položi za svoje prijatelje" (Iv 15,13). U toj evandeoskoj perspektivi žrtva života nije tek nemili udes i zla kob koja pogodi čovjeka, nego je plod temeljne opcije nošene snagom Bogoљublja i Čovjekoljublja. Po tom odnosu žrtva i žrtvovanje imaju spasenjsku učinkovitost. Žrtva je herojska opcija "ZA nekoga" i "RADI nečega". Stoga kršćanstvo u žrtvi i krvi mučenika prepoznaje djelotvornu

snagu, odnosno "sjeme", koje rađa nove kršćane, iz kojeg se rađa Crkva.

Na taj teološko-etički, kristovski pojam žrtve oslanja se kasnije stoljetno i tisućljetno humanističko vrednovanje **žrtve života** koja se prinosi ne samo iz motiva vjere, nego i za druge provjerene vrijednosti, kao što su mir i sloboda, čovjek i obitelj, grad i domovina, ili općenito za temeljna čovjekova prava. Vrednovanje i kategorizacija žrtve, to jest **viktimoška kriteriologija**, izvire i počiva na **relaciji**, to jest **odnosu** žrtve prema Nekomu ili Nečemu što je u sebi i po sebi vrijedno, sveto, uzvišeno, trajno, božansko i ljudsko. Žrtva života bez takvog odnosa ostaje tek slijepa i bezglava sudbina, slučajni udes ili zla kob, pa čak i ludost. Jer, žrtva se prinosi, daje, daruje, ugrađuje. Ona ima svoj smisao, svoju vrijednost, motivaciju, svoju funkciju i svoju učinkovitost. Na tim načelnim pogledima govorи se o **aktivnim** i **pasivnim** žrtvama.

Ne ulazeći u dublju razradu biblijsko-teološkog i liturgijskog pojma i značenja svete i spasenjske žrtve, ovdje i sada želim usmjeriti pozornost na žrtve koje su nastale iz motiva čovjekoljublja i domoljublja. Kršćanski etički stav o tim žrtvama izvodi se iz **Božje zapovijedi ljubavi prema ocu i majci**, budući da po dobrom tumačenju pojam **otac - pater**, uključuje užu obitelj i očinski dom, očevinu, to jest patriju, dakle narod i domovinu. Drugo izvorište je Isusova nauka o **ljubavi prema bližnjemu**, a njen je vrhunski doseg "**položiti život za bližnjega svoga**". Upravo iz toga proizlazi razdjelnica i kvalifikacija tko je žrtva a tko krivac (Kajin i Abel), tko svetac a tko prokletnik (Abraham), tko vjernik a tko nevjerник (učenici), tko heroj a tko izdajica

ili kukavica. Kao što u religijskom okruženju žrtva uvijek prepostavlja Boga, kojemu i radi kojega čovjek prinosi žrtvu, tako u profanom okruženju žrtva stoji u odnosu i relaciji prema čovjeku i vrjednotama koje su iznad individualnog i časovitog, a to su poglavito: **čovjek, obitelj, domovina, mir, sloboda, istina i pravda**. U tom svjetlu gledamo i vrednujemo žrtve vojnika, žrtve mirovora, žrtve altruista i humanista, žrtve mučenika savjesti. **Maksimilijan Kolbe** proglašen je svetim mučenikom Katoličke crkve jer je 1941. u nacističkom logoru dragovoljno žrtvovao svoj život iz ljubavi prema bratu čovjeku i njegovoj obitelji. Baš je njegova kanonizacija i traganje za kvalifikacijom njegova sebedarnog čina potakla crkveno Učiteljstvo na nove teološke i pravne poglede o mučeništvu. Smjono govoreći, moglo bi se kazati da je izjednačena svetost žrtve za čovjeka s onom za Boga. Na istoj podlozi ovaj su bile svete i uzvišene žrtve savjesti. Sjetimo se **Thomasa Morusa** i **Alojzija Stepinaca** koji se proslaviše kao žrtve savjesti!

U tom osvjetljenju biblijskog, teološkog i etičkog gledanja na žrtvu, u dobroj školi blaženog **Alojzija Stepinca**, prihvaćamo i učimo da se najljepši troplet u životu čovjeka spliće od **Bogoljubla, Čovjekoljubla i Domoljubla**. To je kršćanska humanistička etika, a ne klerikalna i nacionalistička politika. S tog motrišta i polazišta lako je prepoznati poveznice između **miles Christi** i **miles Patriae**. U knjizi jednog talijanskog vojnog svećenika koji je u Drugom svjetskom ratu bio na ruskom frontu i zarobljeništvu stoji sljedeće: "Rat nastaje više radi moralnog nereda nego li radi gospodarskih razlika ili političkih previranja. Rat nastaje radi grijeha... **Rat je trenutak raskida s Bogom i prepustanja povijesnih događaja logici zablude. Tko trpi radi rata postaje žrtva koja plača za sve, pomiruje čovjeka s Bogom i ostvaruje mir i red za svoju braću. Vojnik je mali ljudski otkupitelj i to kažem misleći na Krista, jer zakon po kojem trpi i umire je onaj isti po kojem je Krist nosio i uzašao na Križ. Eto radi čega nam vo-**

*nik koji pogiba u ratu nadahnjuje duboke i religiozne osjećaje poštovanja, divljenja i rekao bih kulta, jer umro je poput Krista i zajedno je s njim otkupitelj" (Don Carlo GNOCCHI, **Krist među alpincima**).*

Na tim kratko skiciranim premissama promatramo i vrednujemo žrtve za slobodu i neovisnost domovine. Žrtva života za uzvišene ideale i vrednote graniči s istinskim svetim mučeništvom. Oznaku mučeništva zaslužuju i žrtve nasilja, krute osvajačke sile, ideološko-političkih režima, otimanja, podjarmljivanja i sl.

Domovina je oduvijek bila ona sveta vrednota prema kojoj treba gađiti osjećaje poštovanja i svijest dužnosti. Već je **Ciceron** govorio o te dvije bitne označke patriotizma: **pietas et officium**. Na tomu se temelji dužnost i čast rimskog vojnika, koji za svoju hrabrost postiže **corona militum**, a u kršćanskom okruženju to je **corona martyrum - palma mučeništva**.

Početkom 5. stoljeća, nakon prodora Ostrogota i Vizigota u rimsко carstvo te opsade i barbariskog pljačkanja Rima, sveti Augustin (354-430) u svom djelu *O Državi Božjoj* razlaže crkveno i teološko mišljenje o dužnosti vjernika da brane svoj grad i državu, da zaštite svoju obitelj, dom i slobodu. U sklopu toga nastala je nauka o "pravednom i nepravednom ratu" te stavu kršćana glede rata. Augustin uči da su osvajački ratovi grijeh i zločin, obrana mira i slobode građana i državljana dužnost i nužnost, stoga opravdana stvar. U svemu tome uvijek je cilj i svrha mir, koji se, nažalost, mora ponekad postići i ratom. Ta se nauka oslanja na mišljenje Sv. Atanazija Aleksandrijskog (295-373) koji piše: "Nije dopušteno ubiti, ali uništitи neprijatelja u ratu je dopušteno i hvalevrijedno. Stoga, oni koji su se u ratu istakli, smatraju se dostoјnjima svake časti i njihova se junačka djela ovjekovječuju spomenicima njima u čast. Može se dogoditi da u nesretnim okolnostima budu prisiljeni učiniti štogod nevaljalo, pa ako su to učinili na nepravedan način, smatra se nelegalnim; ali ako to učine u pravo vrijeme i u interesu pravde, onda se smatra legalnim i nužnim" (Ep. 48).

Sredinom 13. stoljeća, veliki umnik kršćanstva **Sv. Toma Akvinski** na tragу Ciceronova djela **De Patria** razlaže misli o pojmovima domovina, nacija, društvo i država (usp.: **Summa theol.**, 2a – 2ae, q. 101, a.1), te dorađuje i sustavno izlaže nauku o pravednom ratu. Da bi rat bio pravedan i opravdan valja da se ispune tri uvjeta: **auctoritas principis, causa iusta, intentio bellantium recta**. Na tim načelima temelji se crkveni promišljaj i govor o svemu što je vezano uz rat i ratovanje. Već više od stotinu godina, socijalna i društveno-etička nauka Crkve u prvi plan stavlja mir i mirovorstvo. No, nasuprot anarchistima i političkim pacifistima, Crkva ostaje realna u prosudbi nemilih povijesnih događaja, posebno onih koja su se zbili u 20. stoljeću – stoljeću ratova i krvavih revolucija. Taj stav Crkve o ratu, a time i o vojnicima, magistralno je zapisan u Konstituciji **Gaudium et spes** Drugog vatikanskog sabora. Tu se kaže: "**Rat, nažalost, nije nestao iz ljudskog života. I dokle god bude postojala opasnost rata, dok se ne ustanovi neki mjerodavni međunarodni autoritet, opskrbljen prikladnim sredstvima, kad se iscrpe sve mogućnosti miroljubivog pregovaranja, ne može se nijekati državama pravo legitimne obrane.**" Upravitelji država, i oni koji dijele odgovornost u javnom životu, imaju dužnost da štite sigurnost naroda koji im je povjeren, trebaju s velikom odgovornošću pristupati stvarima koje su od tako velike važnosti. Međutim, jedna je stvar služiti se oružjem za obranu pravednih prava naroda, a druga je stvar htjeti nametnuti svoju vlast drugim narodima. Vojna sila ne opravdava svaku njenu upotrebu u vojne ili političke svrhe. Niti činjenica da je neki rat već nemilice izbio, opravdava svaki postupak među zaraćenima u sukobu..." Za vojnike se kaže: "**Oni koji u služenju domovini vrše svoje poslanje u postrojbama vojske, neka se smatraju poslužiteljima mira i slobode svojih naroda te, ako pravedno vrše svoju dužnost, i oni pridonose postojanjom miru**" (GS 79).

Vrednovanje rata i ratovanja, kao i onih koji u njemu izravno sudjeluju, napose onih koji u njemu pogibaju,

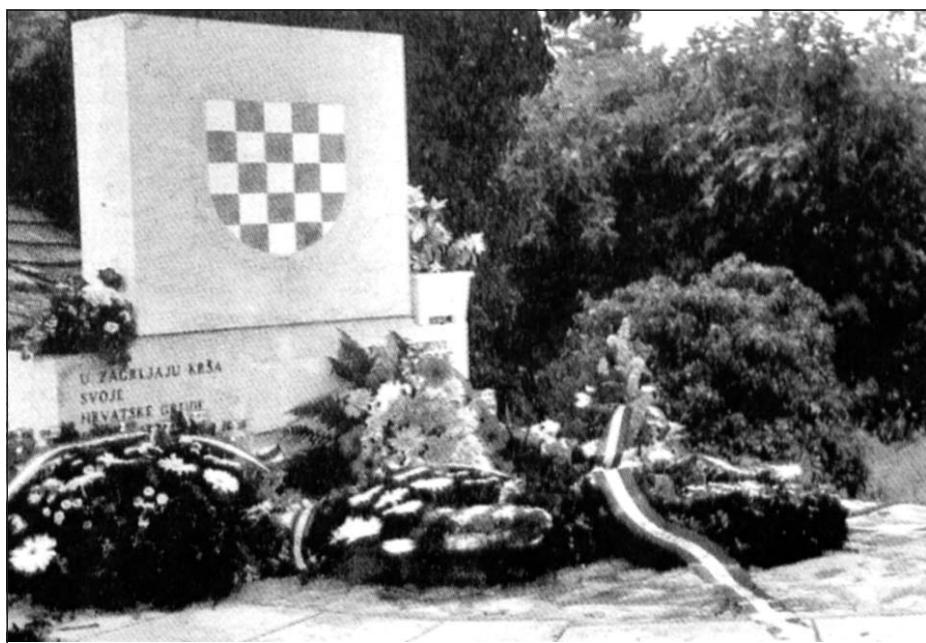
treba staviti u optiku uzvišenih vrijednota mira, slobode, naroda, nacije, domovine. To kršćansko i humanističko uvjerenje nije u službi "*metafizike nacije*", ne podliježe napasti šovinizma i ekstremnog nacionalizma, ne prihvata ni "*metafiziku rase ili klase*". Međutim, u tom duhu zastupa, odobrava i zauzima se za "*metapolitiku nacije*". Time se izdiže i sučeljava s mentalitetom globalnog i planetarnog čovjeka, sa multikulti klonovima, kojima vrijednosti kao što su *nacija, domovina, narod* ne znače gotovo ništa, jer oni zastupaju "*metafiziku anacionalizma, internacionalizma i ateizma*".

Na kršćanskoj i humanističkoj viziji doma i domovine, mira i slobode, državnog suvereniteta, stoljećima je u visokoj cijeni bio domoljubni osjećaj, istinski patriotizam. U tom svjetlu rodio se i njegovan je onaj romantični pogled na borce i vojnike koji su položili živote za vjeru, za slobodu. Stoga Ivan Gundulić časti one koji ginu "*za krst časni i slobodu zlatnu*". U istom duhu Hugo Badalić kao tekstopisac, a Ivan pl. Zajc kao glasbotvor, mogu sricati i pjevati gotovo svete stihove: "*za domovinu mrijeti kolika slast*"; Antun Švarc, u pjesmi *Zrinska poputnica* (1866.) ponavlja: "*Ta najveća je slast - I najljepša čast - Za domovinu slavnu past*"; Theodor KÖRNER, Grof Nikola Zrinski, kaže: "*Jer na svijetu nema veće časti, nego za rod i za vjeru pasti*" Davno prije njih Fra Andrija Kačić Miošić, *Pisma od bana Zrinovića* poručuje: "*umrit čemo kano mučenici od slavnoga naroda vojnici*". Dok naš pjesnik S. S. Kranjčević zanosno gleda na učinak i vrijednost žrtve: "*A iz tvoga groba - Rodit će se drugo sunce novo; - Tvoja žrtva - stvaralačko slovo - Dizati će novo doba*" (Zapad sunca, 1892.). Ovoj niski pjesničkih izričaja o svetom domoljubju i mučeništvu mogla bi se nadodati bogata literarna i glazbena baština iz cijelog svijeta u kojoj se veliča žrtva branitelja domovine, slobode i oslobođenja ili junačka obrana od napadača i osvajača.

Međutim, *novo doba* donosi nove poglede, nove ideologije i politike u

kojima se više ne prepoznaju kršćansko-humanističke etičke vrijednosti. Stoga i u hrvatskom okruženju ne možemo zatvoriti oči pred činjenicom da su pogažene mnoge temeljne vrijednote čovjeka, obitelji, domovine, njene slobode i suverenosti, vrijednote Crkve i Boga. Koju vrijednost ima domoljublje ako se ne priznaje i ne želi Domovina? Kako cijeniti mučenika za vjeru ako

apatrida, globalista, ateista, pustopašnih razvratnika. *Vrijednote su u pitanju!* Bez prihvaćanja i poštivanja uzvišenih i trajnih vrijednota nije moguće vrednovati žrtve prinesene za njihovu potvrdu i njihovu obranu. Stoga se ne treba čuditi ako i ovaj "hrvatski žrtvoslovni kongres" netko od vrlih neojakobinskih ultraša proglaši skupom konzervativnih nostalgičara, ognjištara i desničara, kleronacional-

Spomenik Bugojancima u Trnbusima kod Omiša

se usvaja i ozakonjuje ateističko nijekanje Boga i zatiranje Crkve? Kakva je vrijednost obitelji, roditeljstva, oca i majke, ako se ozakonjuje i na istu pravnu ravan stavljaju ras-kalašeni nemoral, istospolni brakovi, rastava braka i pobačaj? Kakvu vrijednost ima božanska datost savjesti ako se za njezine orientire proglašava zakon i načelo naslade i zadovoljenja nagona i strasti, lagoda i ugoda, permisivni moral situacije te usvaja anarhističko-ateistička Nitsch-scheova etika "*s onu stranu dobra i zla*"? Kako u dužnoj cijeni držati žrtve za uzvišene ideale, ako se svjesno propagira i nameće zaborav i nemar, *damnatio memoriae*? Sve ono što je pošteno i plemenito učinjeno i ostvareno, što se zvalo i što je bilo sveto, junačko, herojsko, mučeničko djelo, što je žrtvom iskupljeno ili obranjeno, odjednom se gazi, satire, prezire i melje u pogubnom žrvnju novopečenih

ista, nositelja i podržavatelja "prevaziđenih" ideologija.

Ljudi, braćo!

Mnogo toga se urušilo i sunovratilo. Domoljubnost se proglašava ekstremnim nacionalizmom, vojnike i borce za slobodu i neovisnost nacije mediji pretvaraju u kriminalce, a politika i strategija obrane nazivaju se nasiljem. Blaženi mučenik Stepinac još uvijek je za jugo-crvene povjesnike ratni zločinac. Po aršinima i djelima onih koji su bezobzirno krojili pravdu i silovali povijest i Isus Krist izgleda da je bio najveći fašist, pa su ga stoga antifašisti tisuću puta upucali, rušili, gazili, defenestrirali iz škola, sudnica i javnih ustanova. Križni putovi i svi pogubljeni, usmrćeni, u jame bačeni, nestali, kažnjeni i obespravljeni proglašeni su ustašoidnim otpadom, reakcijom, klerofašističkim smećem. U nekoj još nedefiniranoj verziji jugo-crvenog

"Hrvatskog Fausta" zanosni završni poklič Zrinskoga "za domovinu mrijeti kolika slast" mogao bi se pretočiti u optužnički poklič "za domovinu mrijeti kolika sramota, zlost i zloća". Perverzija vrjednota i etičkih idealova!

Gdje su nestala etičko-pravna načela? Kome je žrtvovano intelektualno poštenje, objektivnost i nepristranost istraživačkog rada, humanog odnosa, poštene osjetljivosti i na-

vojnice je onaj mali "Kroatenkreuz" u njemačkom Gospinu svetištu **Kevlaeru**, u Kroatengasse, iz sredine 17. stoljeća u vrijeme "Tridesetogodišnjeg rata", te sramotna spomen ploča u **Wiener Neustadt** nad grobom Zrinskog i Frankopana 1671. godine, koju podiže bečka carevina da bude prijetnjom i opomenom svima koji bi se usudili nešto slično poduzeti. Hrvatska nema ni službu koja bi

povjesne Golgotе, gubilišta i Križni putovi, naši Sigeti i Krbave, naše Dakse i Vukovari, Škabrnje i Okučani, naše Gradiške, Lepoglave i Goli otoci, naši Jasenovci. Iz tih znanih i neznanih grobova i jama, tih nijemih i tužnih svjedoka naše prošlosti, podiže se zavjetni krik i vapaj za pravorijekom, za pijetetom, za istinom. To je mučenički vapaj i progovor koji ne može i ne smije ostaviti ravnodušnim nijednog čovjeka, ne smije zaobići Narod, Državu i Crkvu. Valja nam oteti zaboravu **žrtvoslavnu** prošlost koja je tlakom ideološki diktiranih povjesnica bila prešućena, u zločin svrstanu i anatemom svega što je hrvatsko opečaćena.

Naš je **Meštrović** izradio **Pobjednika** na beogradskom Kalemeđdanu, spomenik rumunjskim kraljevima u Bukureštu, **Grob neznanom junaku** na Avali, **Njegošev mauzolej** na Lovćenu, maketu **Vidovdanskog hrama**, podigao **Indijance** u Grant Central Parku u Chicagu, ali hrvatskog mauzoleja, oltara domovine, memorijalnog spomenika hrvatskim žrtvama još uvijek nema. Projekt "**Ranjena Hrvatska**" čeka svoje ostvarenje. A sve to znači da nedostaje ljudsko, humano i etičko vrednovanje žrtava za čovjeka, za slobodu, za domovinu. Sveta Mati Slobode u Zagrebu, planirana crkva Hrvatskih mučenika na Udbini, ili ona u Čavoglavama, nijemi mramorni križevi diljem Hrvatske, ne mogu nadomjestiti ono što bi konsenzusom cijele Nacije trebalo učiniti.

Svi smo mi na našim putovanjima i obilascima vidjeli vječni plamen na **Altare della Patria** usred Rima, na **Heldenplatzu** usred Beča, na groblju **Arlington** u Washingtonu, u **Alcatrazu**, vojna groblja brojnih država i nacija diljem svijeta, čak i njemačko vojno groblje kod **Staljingrada**, križeve i spomen ploče palim vojnicima za domovinu u gotovo svim crkvama Europe. Na jednom trgu usred Bruxellesu stajao sam pred spomenikom na kojem zlatnim slovima piše: **Pour le Roi! Pour la Patrie! Pour la Belgique!** i pritom razmišljao: ovo je dostojan spomenik domoljublja, a u Hrvatskoj bi to bio zločinački, "ustaški" izazov. Svake godine prigodom međunarod-

Medvedgrad (XIII. st)

dasve istinoljublja? Ne, nismo svladali našu novovjeku povijest, ona se još uvijek piše ideološki pristrano, politički podano, tintom osvete i perom mržnje. Zar i Hrvatskoj nije potrebno ono što ozbiljni njemački povjesničari traže glede pisanje i predstavljanja događaja II. svjetskog rata pa postavljaju zahtjev "*Historisierung statt Dämonisierung der Epoche*". A svoju kritiku jednostranog pisanja povijesti izriču sintagmom po kojoj nije dozvoljeno "*Erkenntnis durch Bekenntnisse zu verdrängen*".

Tužni zbole, koji o hrvatskim žrtvama zboriš i "**Ranjenu Hrvatsku**" u srcu nosiš, sjeti se gorke istine i spoznaje: Hrvatska sve do prije nekoliko godina nije imala nijedno **Hrvatsko vojničko groblje**, iako je hrvatski vojnik tijekom stoljeća ginuo na gotovo svim europskim ratištima. Ako se ne varam jedino mjesto na kojem postoji povjesni spomen na hrvatske

skrbila o grobovima vojnika, kao što je to međunarodna organizacija "**Crni križ**". Posvuda u svijetu vojna groblja su neizostavni dio nacionalnog ponosa i zahvalnog pjeteteta.

Hrvatska nema ni **Oltar domovine** kao što ga ima svaka nacija i država, bez obzira kako se zove, tko ga je i kada podigao. Ono što na Medvedgradu bijaše podignuto, od 2000. vrhovničkom uredbom ostade nečuvano, zapušteno, vandalima prepušteno. Nijedan posjet stranih državnika Hrvatskoj po ustaljenome međunarodnom uljudbenom i diplomatskom protokolu ne predviđa polaganje vijenca na **Grob hrvatskom neznanom junaku** odnosno na **Oltar domovini**. Nažalost, naša su spomen groblja još uvijek Jazovke, sve jame bezdanke u koje su bačeni prezreni hrvatski borci za slobodu, žrtve zaboravljene, svetogrdno prešućene. O tome zbori naš Bleiburg, i sve naše

nog vojnog hodočašća u *Lourdes* jedna od tri najvažnije zajedničke manifestacije jest polaganje vijenaca na spomenik poginulim vojnicima, a pri tom svečanom činu hrvatska počasna garda u povjesnim crvenim vojnim odorama uzносито drži počasnu stražu, a na tlu cijele Hrvatske nema takvog spomenika, niti se ta postrojba u tim odorama smije pojavit.

Graniči sa civilizacijskom sramotom i najcrnjim nedostatkom pjeteta, očit prezir i zaborav domoljublja, oskrnuće grobova, nehumanji odnos prema žrtvama nad kojima još uvijek zlokobno dominira politička, ideološka i nečovječna nebriga. Gdje nam je naš hrvatski *Yad Vashem*, naš *Oltar domovine*, gdje naš *Kenotaf* za sve hrvatske neznane vojнике i junake, gdje je nacionalno obilježje za sve naše žrtve, a golema bijaše hrvatska ó o tijekom svih burnih stoljeća?

Saberimo, stoga, sve naše smrtopise, žrtvopise, grobopise, jampopise, nikad ispisane i oplakane sudbopise, suzopise i tugopise o takoj velikom broju strijeljanih, zaklanih, spaljenih, na klanje vođenih, mučenih, nestalih, u jame bezdanke bačenih, u muk tuđinske zemlje zaostranih žrtava. Prosloviti i sloviti o tim žrtvama zadaća je **Žrtvoslovnog kongresa**. A ja neznatni "râb rvatski" i pred ovim časnim saborom ponavljam riječi izrečene na Bleiburškom polju 2002. kao četvrtu od sedam mojih Bleiburških teza:

"Neka se u srcu slobodne i neovisne Domovine podigne doličan *hrvatski Panteon i hrvatski Yad Vashem*, hram spomena i hram pomirenja za sve žrtve, za sve nestale, u jame bačene, suđene i osuđene. Neka to bude naš hrvatski *Montmartre* s natpisom **CROATIA POENITENS ET DEVOTA!** Prema procjenama Instituta Ivo Pilar poslije 2. svjetskog rata u Jugoslaviji je stradal do 600.000 Hrvata. Treba već jednom skinuti s našeg čela "hrvatski Kajinov sindrom" Jasenovca i ustaštva. Pošteno, kritički i istinito treba progovoriti o svim logorima, a ne samo jednom. Bleiburg i Jasenovac su samo dvije

izrazite metafore za sve žrtve nemilih ideologija i politika koje su tijekom 20. vijeka rastrgale i u crno zavile Hrvatsku. Ako hoćete da povjerujemo vašem (političari i povjesničari) intelektualnom i ljudskom poštenju, istražite i recite istinu i o svim Titovim logorima nakon 8. svibnja 1945. Nažalost, naći će se malo pisanih tragova i dokumenata, jer su na tisuće ljudi bez suda i presude bačeni, pokončani i zatrpani u jame bezdanke diljem Slovenije, Hrvatske, Bosne i Srbije. I broja im se ne zna, 'nitko to točno ne zna i nikad se neće saznati'!"

Ljudi, braćo!

Čovjek i narod koji ne poštuje svest svoje prošlosti, osuđen je da bude orobljen od svoje budućnosti. Njemački povjesničar **Hellmut Diwald** piše: "*Narod koji dopušta da mu se ukrade prošlost, iznakaze uspomene i potkreše samosvijest, siječe korijene svoga opstanka.*" Kroz minula stoljeća svaki je pedalj hrvatske zemlje krvljvu posvećen i žrtvom iskuljen. I doista, imamo dosta grobova i

prolivene krvi i ne treba ih umnažati! Ali, imamo i dovoljno smrtnog krika i grobnog muka, a da bismo ga mogli prešutjeti! Stoga s prorokom Izajjom složno recimo i učinimo "*Podići ču u kući svojoj i svojim zidovima spomenik i ime*" (Iz 56,5). To bi trebao biti naš sveti, povjesni zavjetni hram, naš hrvatski *Yad Vashem*, naša "*Ranjena Hrvatska*". To od nas traže i već dugo očekuju sve žrtve hrvatskog domoljublja. A bili su to hrvatski Galilejci poput Matatije i njegovih sinova Makabejaca, koje je vodilo načelo: "*Jao, zar se zato rodih da gledam zator svoga naroda i zator Svetoga grada pa da besposlen sjedim dok nam ga predaju u ruke neprijatelja – Svetište naše u ruke tuđinaca?*" (1 Mak, 2,7).

Odgovor dostojan tolikih hrvatskih žrtava još uvijek se čeka! Po odnosu prema svitim žrtvama mjeri se vjera i ljubav, etika i politika Crkve i Nacije. **DIXI!**

VOLIM TE ZEMLJO MOJA

*Volim te zemljo moja,
Sretan sam u zagrljaju tvom.
Ništa na svijetu nemam što bi bilo
Drago k'o hrvatski dom.*

*Volim te more moje.
I tvoj bijes ja volim jer je tvoj.
Tvoje žarko sunce, plave vrhunce
I ptice u šumi hrvatskoj.*

*Hrvatska zemljo, kolijevko moja,
Dao te ne bih za čitavi svijet.
Za tvoju sreću, za tvoje sutra,
U svakom trenu mogao bih mrijet.*

*Naša je povijest slavna,
Morao se često biti boj,
Ali junaštvo pradjedova naših
Dom je sačuvalo svoj.*

*Hrvat je uvijek bio
Onaj tko je branio svoj dom.
Samo smo htjeli i uspjeli uvijek,
Ostati svoji na svom.*

Hrvatska zemljo...

Vlade VICIĆ

MACELJ - NE DOPUSTIMO ZABETONIRATI ISTINU !

**Svjedočenje na Trećem hrvatskom žrtvoslovnom kongresu
Zagreb, Hotel Sheraton, 19. lipnja 2004.**

Vjerujem da je vama nazočnima barem djelomično poznata istina o Bleiburškoj tragediji, a time i istina o ogromnim žrtvama koje su nad zarobljenom vojskom i hrvatskim narodom počinili mržnjom zadojeni komunisti i njihov NOV. O tragovima tih zločina svjedoče grobovi i grobišta širom Slovenije, pa dalje uzduž križnih putova i uokrug gotovo svih hrvatskih gradova. Ne znam ima li smisla nabrajati sva ta gubilišta, jer njihov je popis pozamašan. Spomenut ću samo nekoliko najvećih. U Sloveniji to su Tezno kod Maribora s oko 40.000 žrtava, Teharje kod Celja oko 25.000, Kočevski Rog oko 10.000 itd. U Hrvatskoj je najveće gubilište u Macelju, s oko 10.000 -12.000 žrtava, te u Dravskoj šumi kod Varaždina s još neutvrđenim brojem.

Zbog posebnih okonnosti ovdje ću se osvrnuti samo na macelsko gubilište koje se nalazi oko 3 km od hrvatsko-slovenske granice. Gubilište se proteže na nekoliko lokacija od kojih je najpoznatija "Lepa Bukva" uza samu Zagorsku magistralu. Tu se u blizini nalazi drveni križ i nadstrešnica pod kojom se svake godine prve nedjelje u lipnju počevši od 1991. služi sveta misa za pobijene žrtve na tom području. Vidljivo je i oko 7 jama iz kojih su izvađeni posmrtni ostatci. Iz prve jame su među ostalima izvađeni ostatci 21 svećenika i

Piše:

Stjepan BRAJDIĆ

bogoslova. Njihova su imena poznata, jer su odvedeni na streljanje iz Franjevačkog samostana u Krapini. Spomen-ploča s njihovim imenima danas se nalazi u Crkvi sv. Jurja u Đurmancu, a dijelovi krunica, medaljica i žica kojima su bili vezani u franjevačkom samostanu u Krapini.

Prema iskazu još živih svjedoka, ovo je područje nakon 1946. ograđeno i proglašeno Titovim lovištem. Normalno je da je pristup bio zabranjen. Uz samu magistralu vidljivi su ostaci lovačke i šumarske kuće. Zapadno od Lepe Bukve nalazi se naselje Fruki iz kojeg vode šumski putevi prema brdu Ilovec. Okolnim putem do vrha ima oko 3 km. Tu smo 11. lipnja ove godine sa župnikom iz Đurmanca i dva vodiča otisli gore, da bismo snimili još vidljive otvorene jame. Na sredini male zaravni naišli smo na pokošenu travu i željezni križ s vijencem što dokazuje da tu ima još živih svjedoka koji se na skrovit način sjećaju pogubljenih. Na vrhu Iloveca nekada je bilo naselje, pašnjaci i njive. Nađu se još tragovi kuća i staja. Tijekom rata bile su tu partizanske zemunice. Danas tamo nitko ne živi. Na

čitavu području zasađena je šuma – danas stara oko 50 godina. Na ovo područje također je bio zabranjen pristup. Danas je tu sve puno neobilježenih jama kao ostataka iskapanja. Sve je zaraslo u žbunje i paprat. Nema oznaka niti ičega što bi ukazivalo kakva su se tu zlodjela događala u svibnju i lipnju 1945. i što je tu nađeno 1992. u vrijeme ekshumaciju. Ostala su još i posve neistražena područja Iloveca, sada već obrasla mladom šumom, kao i područje Smiljanove grabe.

**Varaždinski Coning
vlasnik grobišta!??**

Tko su smaknuti s ovih lokacija? Većinom su to sudionici križnog puta, ovdje zatečeni njemački i hrvatski vojnici, i po OZN-i pohapšeni nepodobni stanovnici ovoga kraja, pa čak ni krivi ni dužni civilni povratnici – radnici iz Francuske. Na potezu od slovenske granice do Zaprešića nalazi se još niz manjih grobišta od kojih svjedoci spominju Sveti Križ Začretje, Veliko Trgovište i još neka manja mjesta. Možda se još netko sjeća slučaja s vjenčanim prstenom jedne od ekshumiranih žrtava iz Macelja. Bio je to prsten ubijenog gospodina **Leona Hegera** čija je supruga **Zora** bila 1992. još živa. Pronadena je pomoću crkvenih knjiga prema imenu i datumu vjenčanja ugraviranom u prstenu. I ona je bila robijašica u Požegi.

Sada nešto o posebnosti ovog najvećeg grobišta u Hrvatskoj. Već 1991. ovo je grobište obišla gospoda **Gordana Turić**. U ljeto 1992. kroz oko 3 mjeseca vršeno je iskapanje koje je vodila Državna komisija za otkrivanje ratnih i poratnih žrtava. Bili su to gospodin **Vice Vukojević** i **Florijan Boras**, gđa Gordana Turić i tajnik HDPZ-a pok. **Branko Vidaček**.

Otvorene su 23 jame iz kojih je izvađeno 1163 kostura. Kosti su stavljene u crne vreće za smeće, a sitne u limene sanduke. Sve zajedno je otpremljeno u Zagreb na tavan Zavoda za patologiju Medicinskog fakulteta. Tu su stajale sve do 14 dana pred izbore 23. studenoga 2003. pokrivene golubljinim izmetom i prašinom. Dio tih kostiju je istodobno bio pospremljen u podrumu ispod crkve na Mirogoju. Tijekom čita-

Ostatak molitvenika, iskopan na stratištu u Macelskoj šumi

voga ovog vremena predstojnik Zavoda **prof. dr. Stanko Jukić** upućivao je Vladi i Saboru molbe da se s ovim ostacima nešto učini. Uzalud!

Dne 21. listopada 2003. predstavnici udruge Hrvatski domobran, HDPZ-a i Časničkog kluba 242 bili su primljeni kod dopredsjednika Vlade **prof. dr. Ante Simonić**. Na našu molbu da nam pomogne rješiti ovaj problem reagirao je u roku 10 dana. Poslušao nas je i odlučio nam pomoći. Otišao je na patologiju vidjeti stanje pa potom pošao s nama na Maceljsko grobište. Upoznao se sa župnikom **fra Dragom Brglezom** i poslušao naše planove i želje. Zaprepašten videnim, utanacio je sastanak u Upravi groblja Mirogoj s pukovnikom **Ivanom Gruićem**. Četiri dana iza toga ekipa puk. Gruića prenijela je sve kosti s Patologije i složila ih na stalaže ispod Kenotafa na groblju urni. Tu se nalaze i sada.

Prije toga, 25. travnja 2002. imali smo sastanak u Krapinsko-zagorskoj županiji s gđom **Vlastom Hubicki**. Došli smo s molbom za dodjelu zemljišta na lokaciji Fruki radi podizanja spomen-crkve i kosturnice. Ostalo je na obećanjima. Dana 26. lipnja 2002. predstavnici naših udruga imali su radni sastanak u župi sv. Jurja u Đurmancu i podijelili zadatke s ciljem da se na bilo koji način izborimo za zemljište. Dana 4. lipnja 2002. dobili smo zemljишnoknjizne izvatke i katastarske nacrte predmetnog područja. Bili smo šokirani. Čestica vel. 22.447 m² na području Lepa Bukva uknjiženo je u vlasništvo poduzeća "Coning" iz Varaždina!?

Sredinom 2003. godine dobili smo od Hrvatskih autocesta izvedbene nacrte dionice buduće autoceste Krapina – Macelj. Trasa prolazi pored i preko grobišta u Lepoj Bukvi gdje su s obje strane autoceste projektirana odmorišta, benzinske stanice i prateći objekti. Čudno, ali sve se to uglavnom nalazi na čestici Coninga. U vremenu od 5. do 8. listopada 2003. snimili smo videofilm o čitavoj ovoj problematici. Snimala ga je ekipa HRT-a u režiji gospodina **Tadeja**.

U listopadu 2003. inženjer **Crnić** iz Skupštine grada Zagreba dobio je nalog da projektira kosturnicu na groblju Mirogoj, što znači da se ne želi udovoljiti našem traženju da se zemni ostatci vrati na mjesto iskopa, te istodobno sprječi urediti ovo grobište kao spomen-područje. Početkom 2004. župa u Đurmancu ipak je dobila na korištenje

državno zemljište i lokacijsku dozvolu za gradnju. U veljači 2004. raspisan je javni natječaj za projekat. Primljeno je 6 ponuda no ni jedna ne ispunjava uvjete. Zagrebačka nadbiskupija inzistira na ponovnom natječaju za barem 3 ponude. Za takav natječaj župa Đurmanec nema mogućnosti. Ne znamo kako će se stvari dalje odvijati.

Bleiburg traje i danas

Zbog ograničenog vremena, spomenut ću još vrlo svečanu svetu misu održanu u nedjelju 6. lipnja o. g., ovog puta na terenu uz područnu školu naselja Fruki, gdje bi trebala biti izgrađena crkvica posvećena hrvatskim mučenicima. Uz nju se želi izgraditi kosturnica u koju bi se pokopali ekshumirani ostatci pogubljenih žrtava. Tom je prilikom posvećen kamen temeljac za buduću crkvu. I ovom prilikom, kao i obično, od lokalnih, županijskih i državnih vlasti nije bilo nikoga. Bila je tu jedino županica gospođa Hubicki koja je zasluzna za dodjelu ovog zemljišta.

Stari smo, umorni od obijanja pravoga i ogorčeni, pa pitamo: zašto nam sve to čine? Prema procjenama stručnjaka i izjavama svjedoka na tom uskom području nalazi se još oko 100 jama u kojima je našlo mučeničku smrt oko 10.000 do 12.000 ljudi. Zašto je iznenada prekinuto daljnje iskapanje? Zašto sve te lame nisu obilježene i područje označeno za namjernike, nego je za javnost sakriveno? Zašto su kosti ovih mučenika već 12 godina na tako nehuman, nemoralan i besraman način smještene na tavanu Zavoda za patologiju? Zašto se naše političke strukture, Vlada i Sabor na sve to oglušuju. Zar nas se toliko stide, možda čak i mrze da i zvijerski ubijenima ne daju da mirno počivaju u ovoj hrvatskoj zemlji za koju su se žrtvovali? Sve to bez imalo stida i srama.

Zašto su na čitavom području bivše NDH uništena sva vojna groblja i svaki trag našeg postojanja? Zašto do danas Hrvatska nije donijela zakon o vojnim grobljima u duhu međunarodnih konvencija? Zašto je baš na ovo zemljište baš tvrtka Coning uknjižila vlasništvo, i to još u bivšoj državi? Danas je to prodano Republici Hrvatskoj za dobre novce. O tome smo nedavno opširno pisali u Hrvatskom slovu. Zašto je RH uredila sva spomen obilježja i groblja stranih vojski i naših ratnih protivnika, a to pravo i danas osporava poginulima i pogubljenima na strani NDH? Zašto do

danas nije potpisani sporazum između Hrvatske i Slovenije o uređenju ratnih groblja, u skladu s humanitarnim načelima i normama Ženevske konvencije od 12. kolovoza 1949.?

Ne čini li vam se da Bleiburg i njegove posljedice djeluju i danas? To se najočitije vidi iz odnosa prema ratnicima i žrtvama iz Domovinskog rata. Znadete li za još koji europski narod koji se s takovom beščutnošću odnosi prema poginulima za njegovu slobodu i gotovo s prezirom prema živim borcima koji su do smrti ostali vjerni svojoj domovini? Znadete li još koji civilizirani narod, koji ne mari za svoju prošlost i tako brzo zaboravlja sve ružno pa i lijepo što se u njegovoj prošlosti dogodilo? Na sva takova pitanja nađite odgovor u svojim srcima i savjesti. Moj naraštaj izumire i nestaje s gorčinom, jer ni u ovoj slobodnoj Hrvatskoj koju smo s toliko radosti dočekali, nismo uspjeli svojim poginulima i pogubljenim suborcima i sunarodnjacima vidno obilježiti i blagosloviti njihova počivališta i tako im barem u smrti dati dostojanstvo.

U ime svih tih ogromnih žrtava palih za slobodu Hrvatske u 2. svjetskom ratu i poraću te u nedavnome Domovinskom ratu, molimo vas ovdje nazočne i preko vas vaše prijatelje i znance da nastavite gdje smo mi stali i ne dozvolite da sve te žrtve zastre potpuni zaborav kao da nikada nisu ni postojali. Ako uspijete njihove će se duše radovati, ma gdje bile, a naš će vas Stvoritelj blagosloviti za učinjeno djelo.

Za konačno uređenje Maceljskog grobišta i uređenje spomen-crkve ostaje nam: zahtijevati od firme Walter Bau da na tom području s pažnjom vrše rade i posebno urede lokalitet grobišta Lepa Bukva, zahtijevati da Vlada izda nalog o nastavku istraživanja na lokalitetu Lepa Bukva i izvršenje ekshumacija iz još neotvorenih jama kao i dostojno obilježi sve lame na lokaciji Ilovec i Smiljanova graba, zahtijevati da Vlada javno pozove moguće svjedočke za pomoć u nalaženju jama i da im pisano zajamči sigurnost, zahtijevati da se zemni ostatci ne pokopaju u Zagrebu, već u kosturnici u selu Fruki, zahtijevati da Zagrebačka biskupija zajedno s Vladinom komisijom poduzme hitne mjere i pruži pomoć za izgradnju crkve bez suvišnog birokratiziranja i otezanja. Pomozite nam i vi! Biti ćemo vam zahvalni.

UZORNA KARLOVAČKA PODRUŽNICA

Izborna skupština Karlovačke podružnice Hrvatskih političkih zatvorenika kojoj su prisustvovali kao gosti: **Kaja Pereković, Dragica Pelikan i Zorka Zane**, bila je vrlo ugordan i zanimljiv događaj, a održana je 5.6.2004.

Nakon uobičajenog ceremonijala otvaranja Skupštine, koju je pozdravio i dožupan **Vitomir Majoli, Mladen Šomek**, dosadašnji predsjednik podnio je vrlo lijep, zanimljiv i iscrpan izvještaj o radu podružnice u protekle dvije go-

Piše:

Zorka ZANE

svim poljima s Udrugom ratnih veterana "Hrvatski domobran", Ograncima Karlovac, Duga Resa, Ozlja i Slunji.

Na izborima podružnice za predsjednika je ponovno izabran **Mladen Šomek**, dopredsjednik je **Božo Kovačević**, a tajnica je **Darinka Pavelić**. Oni će podružnicu voditi naredne dvije godine uz upravni i nadzorni odbor.

Odmah dan iza Skupštine u "Karlovačkom listu" od 6. lipnja 2004. opširan je prikaz ovog skupa s priloženim fotografijama. U naslovici je velikim slovima otisnuto "Karlovačka vlast ima sluha za političke zatvorenike", ispod kojeg naslova se navodi odlomak iz govora Kaje Pereković upućenog Skupštini: "Za razliku od nas u Zagrebu, lokalne vlasti imale su sluha i pomogli vam finansijskim sredstvima za neke vaše aktivnosti. U Zagrebu vlast nema novaca za našu podružnicu, ali ima za "cucke i prostitutke". Drugi je naslov "Pereković: Slunjani, ne dajte rušiti spomenik Francetiću" u svom izlaganju osvrnula se na najnovija događanja u Slunju kao i na Macelj i Maribor.

U "Karlovačkom tjedniku" od 10. lipnja 2004. prikazan je rad Izborne skupštine Karlovačke podružnice Hrvatskog društva političkih zatvorenika. Detaljno je opisan izvještaj predsjednika Mladena Šomeka, navedeni su gosti i prikazana fotografija Skupštine.

Iznimno sadržajna Skupština ove podružnice, zaista je primjerna i poticajna sa svojim vodstvom, osobito na čelu sa svojim predsjednikom Mladenom Šomekom, zaslužuje sve naše čestitke.

Ozalj

dine. Podružnica broji 159 redovnih članova, 2 počasna i 43 redovna člana u Ogulinu, što ukupno iznosi 204 člana.

Osobitost je ove podružnice izdavanje vlastitog glasila "Karlovački politički zatvorenik", pa je u ovom razdoblju izdano pet brojeva. Svaki član podružnice dobiva ovo glasilo besplatno na svoju adresu, a šalje se i Hrvatima u dijaspori. U glasilu od broja 19. u nastavcima se objavljuje popis od 150-200 ratnih i poratnih žrtava iz Karlovačke županije, a u svakom broju prikaze se i jedno grobište hrvatskih vitezova, ubijenih bez ikakva suda i suđenja.

Upravni odbor zahvalio se glavnom uredniku **Božidaru Kovačeviću** i članu uredništva Mladenu Šomeku te posthumno lektorići **Ivanki Lisac**, čiji je sada lektorski posao preuzeila **Zdenka Petrović**. Tehnički i grafički uređuje časopis **Darko Marinić**, a tiskara je **Pečarić-Radočaj**.

U Karlovačkoj podružnici djeluje **Istraživačko središte za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava i njihovih grobišta za Karlovačku županiju**, a voditelj je ovog Središta **Mladen Šomek**.

mentima, zemljovidima i fotografskim prikazima grobišta, a moguće je i uvid u ovu opširnu dokumentaciju.

Osnovan je i urediščki odbor čija je zadaća izdati knjigu o žrtvama i grobištima na podružcu Karlovačke županije, jer istaknuto je "ne smijemo dozvoliti da ovolike žrtve koje su pale da bismo danas imali svoju samostalnu i neovisnu državu, padnu u zaborav".

U svom radu, podružnica, naglasio je Mladen Šomek ima punu suradnju na

POMOĆ POLITIČKOM ZATVORENIKU

Tijekom lipnja, pomoć za "Politički zatvorenik" uplatili su:

Ika	Zoričić	Pakovo Selo	100,00
Velimir	Seiwerth	Zagreb	2.000,00
Marijan	Božić	Požega	500,00
Miloš Milan	Lisičar	Zagreb	100,00
Tonči	Marinković	Zagreb	250,00
Nikola	Šimičić	Šibenik	200,00
u k u p n o			3.150,00

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

BLAŽENI ALOJZije STEPINAC I HRVATSKA DRŽAVA (VI.)

SNAŽNO NEZADOVOLJSTVO JUGOSLAVENSKIM REŽIMOM

Kao ni Hrvatska pučka stranka, tako ni Hrvatska stranka prava, nakon što je 6. siječnja 1929. bila zabranjena, nije više obnavljana. Ali ona je djelovala na drugi način. Sačinjavala je jezgru Ustaškoga pokreta. Nasuprot tomu, Hrvatska seljačka stranka je obnovila svoju djelatnost i ustrojbenu mrežu. Tako su odsada kao dvije suprostavljene snage koje idu za bitno različitim političkim ciljevima, koji se međusobno isključuju, na hrvatskoj političkoj pozornici djelovali Hrvatska seljačka stranka i Ustaški pokret. Tu se ne osvrćem na komuniste, koji su imali izrazito jugoslavenski značaj, ni na osobe koje su djelovale kao pripadnici srpskih pa čak i srbijskih političkih stranaka.

Hrvatska seljačka stranka djelovala je javno, bila je oporba režimu, protiv kojega se borila riječima, ali zbog spremnosti na sporazum nije ugrožavala njegove temelje niti državnu opstojnost. Radi toga je se režim nije ni bojao niti se je bio spreman s njom sporazumijevati, dok god nije zaprijetila vanjskopolitička pogibelj za opstanak Jugoslavije. S Ustaškim pokretom je bilo posve drugčije. On je bio pogibelj i za Hrvatsku seljačku stranku i za Jugoslaviju i njezin režim. Hrvatskoj seljačkoj stranci je ugrožavao pozicije u hrvatskom narodu, koji je u golemoj većini bio za hrvatsku državnu nezavisnost, pa se je bojala gubitka pristaša. Protiv Jugoslavije i njezina režima vodio je borbu u domovini i inozemstvu promidžbom, apelima na međunarodnu javnost i atentatima na nositelje vlasti, pripremajući se za opći oružani ustanak. Od njegovih podhvata naročito je poznat Lički ustanak od 7. rujna 1932., kada su ustaše napale oružničku postaju u Brušanima, nedaleko Gospića, a pogotovo uspješno izvedeni atentat na kralja Aleksandra 9. listopada 1934. u Marseilleu, Francuska. Već je Ličkim ustankom skrenuta pozornost međunarodne javnosti na podjarmjenost hrvatskog naroda u Jugoslaviji i na hrvatske težnje za državnom nezavisnošću. O tomu su pisale austrijske i britanske novine, a u Do-

Piše:

Ivan GABELICA

njemu domu britanskoga parlamenta je zastupnik **Rhys Davies** vladni podnio interpelaciju, navodeći da je jugoslavenska vlada "konfiscirala, zaplijenila, oduzela i uništila politička prava hrvatskoj naciji"(57). Daleko veći odjek imao je marsejski atentat i smrt kralja Aleksandra. O tim događajima pisalo je cijelokupno svjetsko novinstvo, stavljajući tako u žarište svjetske pozornosti borbu Hrvata za državnu nezavisnost(58). Ustaškom djelatnošću bila je uzdrmana sigurnost Jugoslavije.

Predznaci rasula Jugoslavije

Smrću kralja Aleksandra Srbi su ostali bez svoga najvišega političkoga autoriteta, koji im je bio glavni duhovni temelj vladavine nad hrvatskim narodom, pa je i diktatura počela popuštat. No, bez obzira kako drastične mjere protiv ustaša poduzimali, njihovu djelatnost nisu mogli suzbiti niti odpor skršiti, jer su Ustaški pokret sačinjavali pretežno mladi idealisti, koji su u

svakom trenutku bili spremni svoj život žrtvovati za nezavisnu hrvatsku državu. Samo nekoliko primjera može ovu činjenicu potvrditi.

Kada je **Petru Orebu** iz Vele Luke na otoku Korčuli, koji je sredinom prosinca 1933. u Zagrebu pripremao atentat na kralja Aleksandra, izricana u Beogradu 28. ožujka 1934. smrtna kazna vješanjem, skočio je na klupu i uzviknuo: "Živila slobodna Hrvatska, živio Ante Pavelić, dolje tirani hrvatskoga naroda, dolje Aleksandar krvoločni!" Njegov sudrug u istom podhvatu, mladi student šumarstva **Josip Begović** iz Suhoga Polja, kod Virovitice, koji je bio osuđen na istu kaznu, samo tri dana prije nego što je obješen spjevalo je borbenu ustašku koračnicu(59). Na sličan junački način se je ponio i **Zvonimir Pospišil** iz Vukovine, kod Velike Gorice, član četveročlane skupine, koja je izvršila atentat na kralja Aleksandra u Marseilleu. Kada mu je izrečena kazna doživotnoga zatvora, ustao je i zavikao: "Dolje krvnici! Živio Pavelić! Živjela slobodna Hrvatska!"(60). S ovako duhovno snažnim protivnikom teško se je bilo boriti i Hrvatskoj seljačkoj stranci i velikosrpskim okupatorskim vlastima.

U cijelome ovom razdoblju nema никакva dokaza o bilo kakvoj **Stepinčevoj** političkoj djelatnosti. Nije ga ni moglo biti, jer takve djelatnosti nije ni bilo. Budući da se je odlučio za svećenički poziv, što je konačno i ostvario, on se je svim svojim bićem posvetio Crkvi, promičući duhovne vrijednosti, koje vode k spasenju duša. Po njemu, svećenik se samo tomu treba posvetiti, a ne bilo čemu drugomu. To pak ne znači, da svećenik ne smije imati svoje mišljenje o političkim zbivanjima i da ga on nije imao. Postoji mnoštvo dokaza, da je Stepinac imao itekako izgrađeno političko mišljenje, ali za ovo razdoblje nema ni o tomu nikakva neposredna dokaza. To je i razumljivo. Dana 28. listopada 1924. godine stigao je u zavod Germanicum i u njemu je ostao do prvih dana mjeseca srpnja 1931. U Krašić se je vratio 19. srpnja iste godine. Zavod Germanicum su vo-

Crne zastave na zagrebačkim ulicama 1. prosinca 1928.

Markov trg u doba prosinčkih događaja 1928.

dili oci isusovci, život je u njemu bio vrlo strog i ispunjen molitvom i učenjem, s planiranim vremenom za odmor i razonodu. Gojenci su pripadali različitim narodima i nema dokaza, da su se među njima vodile bilo kakve političke rasprave, pogotovo o prilikama u Hrvatskoj. Vrativši se u domovinu, 27. srpnja 1931. postavljen je za nadbiskupskoga ceremonijara, koji je pratio nadbiskupa u crkvenim obredima i na putovanjima. Uz to je razvio vrlo živu karitativnu djelatnost. Kad su u Samoboru i u Sv. Ivanu Zelini 1932. odnosno 1933. smrću tamošnjih župnika nastali nesporazumi između župljana i nadbiskupa oko popunjena tih župa novim župnicima, Bauer je imenovao Stepinca njihovim privremenim upraviteljima. Dakle, kroz cijelo ovo vrijeme on je, najprije kao sveučilištarac u Rimu a kasnije kao običan svećenik, bio izvan zanimaњa šire javnosti, pa novine o njegovu mišljenju nisu pisale, a on sam o tomu nije ostavio nikakvo svjedočanstvo. Ali, o njegovu političkom mišljenju može se saznati posrednim putem.

Bez obzira na strogi život, što ga je provodio u Germanicumu, Stepinac nije bio izoliran od ljudi iz Hrvatske. Sigurno se je s nekim dopisivao, a neki su ga i posjećivali. Kad je na Sve Svetе 1930. u Rimu služio svoju prvu sv. misu, k oltaru ga je vodio dr. Josip Lončarić, koji je u tu svrhu došao iz Zagreba. Dolažio je u dodir i sa svećenicima i klericima, koji su se nalazili u Hrvatskomu zavodu sv. Jeronima. Normalno je predpostaviti, da su mu tim putem sti-

zale vijesti o zbivanjima u Hrvatskoj i o položaju hrvatskoga naroda i da se je o tomu među Hrvatima, s kojima se je susretao u Rimu, i u njegovoj nazočnosti raspravljalo.

Do lipanskog atentata i Radićeve smrti nije se dogodilo ništa tako izvanredna, što bi na Stepinca moglo utjecati, da promijeni svoja, jednom već prihvaćena, politička stajališta. Dakle, nije bilo razloga da ih mijenja. Do tada nije bilo nikakvih potresa ni u Hrvatskoj pučkoj stranci. Tu je potrebno još jednom naglasiti: Hrvatska pučka stranka je djelo Hrvatskoga katoličkog pokreta i njegova Seniorata, koji ju je i osnovao, a tu se je i Stepinac duhovno oblikovao, pa je logična pretpostavka, da je on do sredine 1928. stajao na istim političkim stajalištima, na kojima je bila i Hrvatska pučka stranka: uređenje Jugoslavije na načelu autonomije pojedinih njezinih "pokrajina" i Hrvati su pleme troimenoga naroda a ne narod sam po sebi. Lipanski atentat i Radićeva smrt, koji su doveli do previranja i međusobnih suprostavljanja u toj stranci, mogli su, ali nisu morali, i kod njega dovesti do promjene političkoga raspoloženja. No, teško je i zamisliti, da ti događaji ne bi politički djelovali na njega, kojega suvremenici opisuju kao čovjeka duboke vjere, koji živi asketskim životom, skroz kao "religiozan katolik, zanesen načelima, dogmama i djelovanjem kat. crkve" (61). Posebno je na nj moralno djelovati uvođenje šestosiječanske diktature i nasilja, koja su se svakodnevno provodila nad hrvatskim narodom, a koja su

išla tako daleko, da je i samo hrvatsko ime bilo zabranjeno. Povratkom u Hrvatsku sa studija u Rimu u srpnju 1931. bio je očevidcem svih tih zbivanja, što je na nj moralno ostaviti daleko mučniji dojam od onoga, što su mu drugi o tomu pričali. U svakomu slučaju, on je nakon svega toga napustio mnoga "pučkaška" stajališta. Tek što je imenovan zagrebačkim nadbiskupom koadjutorom, počeo je odlučno nastupati kao Hrvat, žaleći se na nasilja, što ih velikosrpske vlasti čine nad hrvatskim narodom. Takva politička stajališta nisu mogla nastati najednom nego su morala biti plod duljega i dubljega nacionalnog sazrijevanja, izazvanog postupcima tuđinske vlasti prema njegovu narodu. U tomu sazrijevanju je prošao gotovo isti put, kojim je prije njega išao prijatelj mu Petar Grgec, koji se je među prvima suprotstavio politici Stjepana Barića i Hrvatske pučke stranke i s vremenom zauzimao sve izrazitije hrvatsko političko stajalište. Oni su bili bliski prijatelji još iz talijanskoga zarobljeništva u Nocera Umbri, pa su se i poslije Stepinčeva povratka u domovinu često družili i vjerojatno izmjenjivali misli o političkim prilikama u njoj. Koliko je Stepinac držao do toga prijateljstva, pokazuje jedna njegova izjava kao nadbiskupa koadjutora godine 1934.: "Od svih posjeta najdraži su mi posjeti mojih drugova iz Nocere Umbre"(62). Moguće je, da su baš ovakvi posjeti i međusobne izmjene misli utjecale na političku evoluciju kod jednoga i kod drugoga ili je barem ubrzale. Ali, nepobitna je činjenica, da je Stepinac u idućem razdoblju svoga života zauzimao čvrše i odlučnije hrvatsko stajalište negoli je to do tada činio. Uz to, pri ocjeni tih njegovih stajališta ne smije se zanemariti činjenica, da je on uzoran svećenik i visoki predstavnik Katoličke crkve, koji na sve događaje oko sebe, pa i na političke, u prvom redu gleda u svjetlu mogućnosti djelovanja te Crkve.

Stepinac i hrvatski narod

U ovom razdoblju Stepinac je odlučno odbacio laž o Hrvatima kao plemenu jedinstvenoga jugoslavenskog naroda, što je još uvijek za stanovito vrijeme bila dogma službene jugoslavenske politike. On nastupa javno kao Hrvat, a jednak razmišlja i u svomu Dnevniku, koji nije neposredno namijenjen javnosti. Tako govorи pred običnim vjernikom, ali i

pred kraljem ili bilo kojim državnim dužnosnikom. Zbog toga se je i čudio, da kralj nije odbio njegovo imenovanje za nadbiskupa koadjutora, jer je "već dvaput morao biti uhapšen ni kriv ni dužan, tobože kao veleizdajnik i antidržavan zbog nekoliko riječi"(63). Kako Kraljevina Jugoslavija nije sa Sv. Stolicom bila zaključila konkordat, na njezine odnose prema Katoličkoj crkvi primjenjivao se je konkordat između Sv. Stolice i Kraljevine Srbije. Po tomu konkordatu, za imenovanje nadbiskupom ili biskupom trebalo je pristanak državnoga poglavara, a biskup odnosno nadbiskup bio je dužan nakon svoga posvećenja pokloniti se i položiti prisegu državnemu poglavaru, u Stepinčevu slučaju kralju Aleksandru. U tu svrhu

oštar govor, kojim je podvrgao kritici postupak državnih vlasti prema hrvatskom narodu i Katoličkoj crkvi. Vlasti su se na to potužile apostolskomu nunciju u Beogradu. Nuncij je odmah s tim upoznao Stepinca i zatražio objašnjenje, koje mu je ovaj dao. Nuncij je zatim poslao drugo pismo Stepincu, u kojemu ga obaviještava, da su mu britanski i argentinski poslanici i savjetnik belgijskoga poslanstva kazali, "da se u Zagrebu općenito čuje" da je "pristupio stranci žFrankovaca" da bi za njih vršio agitaciju". Frankovac je u tadašnjem žargonu značilo biti protudržavni elemenat, ustaša. Stepinac je u pismu od 9. kolovoza 1935. s gnušanjem odbio te optužbe, navodeći da takva stranka u Hrvatskoj ne postoji i

interese Crkve, ne mogu da predem preko osjećaja hrvatskoga naroda. Ja sam uvjeren, da će ruka Božja i nadalje sačuvati taj narod, koji nikome ništa ne otimlje, nego traži da se poštije njegovo. Imam jednu želju, da koristim katoličkoj Crkvi, a po njoj i hrvatskom narodu, iz kojega sam nikao"(66). U ovim riječima sadržana je sinteza Stepinčeve ljubavi prema Katoličkoj crkvi i hrvatskom narodu i naglašena moralna komponenta borbe hrvatskoga naroda, "koji nikomu ništa ne otimlje, nego traži da se poštije njegovo". A i kada ga je **Antun Korošec**, tadanji ministar unutarnjih poslova, 28. veljače 1937. izvjestio, da ga je francuska novinarica **Edith Bricon** u novinama denuncirala, da je politički naklonjen Habsburgovcima, Stepinac je u uzvratnom pismu Korošcu od 1. ožujka 1937. odbio autentičnost svoga razgovora s tom novinaricom, kako ga je ona objavila, i opet naglasio: "Bio bih čovjek prezira vrijedan, kad bih zatajio ljubav prema narodu od kojega sam niknuo. Nisam pak kriv, što se je u našoj državi, kod braće Srba, uvrježila praksa da se svaki vapaj za pravdom kvalificira sa antidržavnošću ili, što više, sa veleizdajom". Napominje da mu je savjest čista, jer je sve, čime ga se optužuje, u više navrata rekao kralju i ministrima. (67).

Dakle, za Stepinca hrvatski je narod posebna individualnost, a ne dio ili pleme bilo kojega drugog naroda. Na brojnim mjestima u Dnevniku i u govorima i propovijedima on govori o svom narodu samo kao o posebnoj individualnosti i samo mu se kao takvom obraća. Veseli se njegovim uspjesima i strepi nad njegovom sudbinom. Kada je u prosincu 1939. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti donijela odluku, da mijenja ime u Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, on je to pozdravio i u Dnevnik zapisaо: "Konačno je završila borba za ime Akademije koja se žučljivo vodi već više godina. Zaključak je u istinu opravdan s obzirom na Srpsku i Slovensku Akademiju"(68). Na žalost, **Ivan Meštrović**, po uvjerenju Jugoslaven, javnosti je uputio otvoreno pismo protiv toj odluci, a vlast Banovine Hrvatske je nije htjela potvrditi, pa je ostao stari naziv sve do uspostave Nezavisne Države Hrvatske.

U ovom razdoblju Stepinac je u javnim izjavama gotovo izbjegavao spomenuti ime Jugoslavija. Kada je to

HRVAT

Bra. 26/2. C. o. IX.
Zagreb, subota 1. prosinca 1928.

Posebno izdanje

POSTOJAN BROJ STOJEĆI 100 DIN. — NARUČEVAZI 100 DIN.
Vrijednost izdanja preko današnjeg dana postaje preko današnjeg dana
Vrijednost izdanja se u Petrinjskoj ulici 2 (desno od pošte) u Zagrebu
ispisuje 20-50 sati, uključujući 20-50 sati u Habsburgovcima.

Opet krv!

Krvavci 1. prosinca u Zagrebu

OMLADINCI STANKO PETRIĆ I GJUREK SMRTNO RANJENI. — CRNE ZASTAVE NA KATEDRALI. — VOJSKA PRED KATEDRALOM SKIDA PUSKE S BAJUNETAMA. — UZBUDJENJE. — DEMONSTRACIJE NA KAPOTLU. — UHAPSENJE OMLADINACA. — POLICIJA PUCA U PETRINJSKOJ ULICI. — UZBUDLJIVE SCENE. — OPET PROLIVENA KRV ZA SLOBODU HRVATSKE. — GUNGULE U SKOLAMA. — TE DEUMI UZ ASISTENCIJU POLICIJE

Gradjani!
Izviešajte crne zastave u znak narodne žalosti!

ZAGREB, 1. prosinca. — Nevoljna država vlasti, da hrvatski narod bio svećenici proslavi 1. prosinca, raspolaže i grad Zagreb u tome da istovremeno uvede, uvelje, da se prvočasno obvezuju sve crkve. Da je dolaz otvarjanje posla za svećenike i svećenice, kada se u tome prepozna, gradjedavci bi bili izbači

i usiljili generali pred crkvu, sve što se učinilo na Kapotlu, potelo je učinjeno u istovremeni predmet svetog Kriza.

Sto je bilo?

Še preve velika galerija svećenika potelo se spustila i rasplivali tri velike i druge crne zastave. Dakle, u svim crkama, mledi župi,

šku ulice u to doba neštijeli, u kojoj je mledi župi, sa Kapitelom prešao u crkveni ustanak, preko današnjeg dana, i u kapeljama u Petrinji, potelo je rasplivali velike i malene crne zastave. Uzgled krovova deskoči

da je to samo takvo streličivo, kojim se služe redarstvo.

Uzgled krovova deskoči Zagreb je u velikoj ozljednosti.

Uzgled krovova deskoči Zagreb je u velikoj ozljednosti.

Stepinac je 2. srpnja 1934. otisao u Beograd, pa je rekao kralju: "... ja nisam političar niti ču dopustiti mome svećenstvu baviti se stranačkom politikom, ali s druge strane tražiti ču podpuno poštovanje katoličkih prava". Tom zgodom je upozorio kralja, "da se ne izaziva Hrvate na kojekakve nedolične načine", pa čak i zabranom "samoga imena hrvatskoga". Zatim je naglasio: "Ja ne mogu zatajiti ono što me je majka rodila, tj. da sam Hrvat"(64).

Tu misao svoje krvne povezanosti s hrvatskim narodom, prema kojemu ima moralne dužnosti, biti s njim u zlu i u dobru, stalno će ponavljati. U Senju je 28. srpnja 1935. bio svečano ustoličen senjsko-modruški biskup **dr. Viktor Burić**. Stepinac je tom zgodom održao

da hrvatski narod pristaje uz stranku, koju vodi dr. Maček, a zatim je dodao: "Ako se pak pod strankom žFrankovaca" podrazumijeva hrvatski narod, što konkretno danas Srbi i protivnici Katoličke crkve u našoj domovini podrazumijevaju, tada dakako moram priznati da pristajem uz tu stranku, to jest uz moj narod, iz kojega sam rođen. Smatram da to nije nikakav grijeh, budući da svaki čovjek pripada nekom narodu"(65). Svoju privrženost hrvatskomu narodu jasno je posvjedočio i u pozdravnom govoru Karlovcima 28. lipnja 1936., kada je rekao: "Katolička crkva, gdje god radi, poštije osjećaje naroda, pa nije mogla ne poštovati ni osjećaje hrvatskog naroda. Zato ja kao poglavarski dijeceze, kao što pazim na

već zbog okolnosti, u kojima se je nalazio, morao učiniti, u pravilu je upotrebljavao riječi naša država. Riječ Jugoslavija upotrebljavao je zaista vrlo rijedko. Za domovinu je gotovo redovito upotrebljavao izraz hrvatska domovina ili naša domovina, a iz smisla rečenice se vidi, da je to isto što i hrvatska domovina. Samo se na nekoliko mjestu u izvorima nalazi, da je upotrebio izraz naša uža domovina, što bi značilo, da za nj postoji i šira domovina, dakle uz Hrvatsku i Jugoslaviju. A to je besmislica, jer domovina je samo jedna. U izbjegavanju imena Jugoslavija nje-govi protivnici su vidjeli neprijateljski čin prema državi. U takve je spadao i **don Frane Ivanišević**, istaknuti član bivše Hrvatske pučke stranke, o kojemu je Stepinac zabilježio u Dnevniku 25. listopada 1934.: "Prije podne došao je k meni Frane Ivanišević, senator, svećenik splitske biskupije i donio mi dugački memorandum gdje pledira da se crkva katolička izjasni za Jugoslaviju. Ja da nisam nikada spomenuo još ni imena Jugoslavija i da mi to silno zamjeraju. Crkva se, veli, očito stavila na stranu uskogrudne partikularističke hrvatske politike"(69).

No, Stepinčevo hrvatstvo nije ograničeno samo na dio hrvatskoga povijesnoga i etničkog prostora. On je jednakom ljubavlju ljubio sve Hrvate, bez obzira iz kojega kraja potjecali. To je svakom prigodom javno isticao, pa i prilikom posvećenja za nadbiskupa koadjutora. Posvetitelj mu je bio zagrebački nadbiskup **Bauer**. O supovetiteljima je u Dnevniku uoči samoga posvećenja, dakle 23. lipnja 1934., zapisaо: "Za konsekratore sam si odabrao Dr. Šarića nadbiskupa sarajevskog i Bonefačića biskupa splitskog. Na taj način je sa konsekratorom metropolitom hrvatskim Dr. Bauerom simbolički zastupan cijeli hrvatski narod. (...) Ja sam pozvao kao sukonskratora nadbiskupa Dr. Šarića iz Sarajeva i biskupa Dr. Bonefačića iz Splita, da tako bude simbolički cijeli hrvatski narod okupljen i barem neku utjehu našao u ovim crnim danima"(70). Slično je postupao i u drugim zgodama. Tako je 12. kolovoza 1939. na Euheristički kongres u Jastrebarskom došao s banjalučkim biskupom **fra Jozom Garićem**, pa je u svom govoru održanom prilikom bakljade toga dana rekao: "Ja sam sretan, što sam ovamo mogao sa sobom dovesti u osobi preuzv. biskupa Garića

predstavnika one Bosne, koja se činila nekoć izgubljena za nas, i to baš zato, da vam pokažem, kako nas je Bog tamo oživio i kako je učinio, da ta naša zemlja uznapredaje u svakom pogledu. I da vidite, kako su Hrvati - živjeli oni u Bosni ili u Hrvatskoj - danas jedno srce i jedna duša kao nikad možda u povijesti"(71). Jednako tako se je odnosio i prema bačko-baranjskim Hrvatima. Dana 12. travnja 1940. uputio im je pozdravni govor, u kojem je rekao: "Da su moje simpatije bile oduvijek na strani naših dragih bačko-baranjskih

Hrvata, mislim da Vam ne trebam posebno isticati. Ta veže nas zajednička burna i krvava prošlost. Veže nas zajednički dragi hrvatski materinski jezik. Veže nas jedna sveta vjera katolička, koja čini bez sumnje najčvršći vez među nama. Veže nas i današnja teška situacija u kojoj se nalazi čitav svijet, pa i naš hrvatski narod"(72).

Dakle, Stepinac je nedvojbeno bio čovjek, koji voli Hrvatsku i svoj hrvatski narod. Kao što je **Trumbić** 29. lipnja 1934. o njemu zapisao, "on je sin hrvatskoga naroda i njemu će biti

Hrvatske iseljeničke publikacije o procesima hrvatskim nacionalistima

vjeran"(73). Uvidjevši da njegov narod nema istinskoga prijatelja među drugim narodima, zazivao je Boga, da mu pomogne, kao što je to učinio i u svom govoru 31. prosinca 1940.: "Zato pogledaj, Bože, na naš hrvatski narod, na našu domovinu, na Crkvu u domov-

"Kršćanin katolik ne samo da smije, nego mora ljubiti narod iz kojeg je nikao". To je prirodnji zakon, "koji leži već u samoj naravi čovjeka". "Kršćanstvo pak naravnog zakona ne ruši, nego ga usavršuje i oplemenjuje". Onaj tko bi "rekao da katolik smije ljubiti svoj

kojima djeluje"(76). Ovim teološkim razlozima Stepinac je učvrstio i produbio svoju ljubav prema hrvatskomu narodu.

Ali kao što se u ničemu ljudskomu ne smije pretjerivati, tako ne smije ni u ljubavi prema svomu narodu, upozorio je Stepinac u tomu svomu istom govoru. Po njemu, narodnost nije najviše dobro čovječe. Veća je vrijednost od nje sam Bog, po čijim zakonima smo se dužni vladati. "Ako dakle ljubav prema narodnosti pređe granice zdravog razuma, onda nije ljubav, nego je strast, a strast niti je od koristi niti je od trajnog opstanka. Zato Crkva i u nacionalnom pogledu postavlja načelo - što ne ćeš da tebi drugi čini ne čini ni ti drugome! Ljubav prema svojoj narodnosti ne smije čovjeka učiniti divljom životinjom, koja sve ruši i izazivlje osvetu, nego ga oplemenjivati tako, da svome narodu pribavi poštovanje i ljubav od drugih naroda. Zato ljubav prema vlastitome narodu ne stoji u nikakvoj opreci s ljubavlju prema čitavom čovječanstvu, nego se međusobno popunjaju. Svi su naime narodi djeca Božja ..." (77). Ovim mislima je zaokružio svoje poglede na ljubav prema narodu općenito, a prema hrvatskomu narodu posebno. Tih misli će se držati u svomu cjelokupnom budućem djelovanju.

Iako Stepinac svojom ljubavlju prema hrvatskomu narodu nije mrzio ni jedan drugi narod, pa ni srpski, izgleda da mu je život bio u pogibelji. S raznih strana su mu u više navrata od ozbiljnih osoba dolazile vijesti, da ga četnici kane ubiti (78). Koliko je poznato, takvih pokušaja ipak nije bilo.

Stepinac i jugoslavenska državna vlast

Uvođenjem šestosiječanske diktature nasilja nad hrvatskim narodom prevršila su svaku mjeru. U mnogim mjestima nevini ljudi bili su masovno prebijani, mrcvareni i ubijani. Prebijali su, mrcvarili i ubijali muškarce i žene, starce i djecu, običan puk i svećenike. Uz to, hrvatski je narod do iznemoglosti bio pljačkan i izvrnut od narođivanju, a njegove duhovne vrijednosti uništavane i pripisivane drugomu. U Hrvatskoj je sve vrelo od nezadovoljstva, a Državni sud za zaštitu države u Beogradu radio je punom parom i hrvatskim borcima za slobodu izričao smrtnе kazne. To je ponukalo čak i sta-

Smrtonosni hitci u Aleksandra Karadordevića 1934.

ini"(74). Ne samo da je sam tako osjećao nego je na to upućivao i mlade bogoslove, kada im je još 25. lipnja 1934., tek što je posvećen za nadbiskupa-koadjutora, rekao: "Mi se kao svećenici ne možemo baviti stranačkom politikom, i neka je daleko od nas, ali isto tako poštujemo i ne bojimo se istaknuti ljubavi prema hrvatskom narodu. Mi znamo što jesmo i svog hrvatskog imena ne trebamo se nikad stidjeti"(75). Ove riječi posebno dobivaju na težini, ako se uzme u obzir, kad su izgovorene: u vrijeme diktature kralja Aleksandra.

Ta ljubav prema hrvatskomu narodu nije bila za Stepinca samo izljev osjećaja, koji se s vremena na vrijeme mogu pojaviti u svakomu čovjeku. Njegovo je čvrsto uvjerenje, podkrijepljeno jakim razlozima, da je moralna dužnost svakoga čovjeka ljubiti svoj narod. U govoru hrvatskim sveučilištarcima u Zagrebu 27. ožujka 1938. rekao je, da njihova "ljubav prema hrvatskom narodu ne može biti predmet trgovine, nego je moralna dužnost". Kad oni te dužnosti ne bi vršili, ne bi uopće bili katolići, kao što ni on ne bi bio katolički biskup, kad ne bi "požrtvovno ljubio svog naroda". To je, dakle, kršćanska krepost i predpostavka, da netko uopće može biti katolikom i kršćaninom.

roga zagrebačkog nadbiskupa Bauera, da 25. svibnja 1935. ode u Beograd i knezu Pavlu predal memorandum, u kojemu je, navodeći dokumentirano pojedine zločine, prosvjedovao protiv tih nasilja(79). Ali se stanje ni nakon toga nije promjenilo.

U takvim okolnostima je Stepinac

Crkva mora da računa s osjećajima naroda, da ga ne povrijedi". Uostalom, ni on ne može "zatajiti nikome za volju" ono što je - "to jest Hrvat". Niti može "mirno šutjeti na nasilja, koja nisu u skladu sa kršćanskim moralom i koja diraju u prava Crkve katoličke". On ne vidi "kako bi hrvatski narod mogao eg-

3.7.1934. (pogrješno: 30.7.1934. - op. I. G.) "Dr. Trumbić je plakao. (...) Volio je i cijenio čelik karakter Don Frane Bulića i zamislio se valjda kod toga u sudbinu i budućnost hrvatskog naroda. Jedan za drugim pada u grob, a režim sve više stiže svaki dah hrvatski. Dr. Maček zatvoren, a ostali su u emigraciji, što će biti od nas?" Pod onima, koji su u emigraciji, sigurno je mislio na Pavelića, Krnjevića i Košutića. Na samomu sprovodu vlasti su plijenile nadgrobne govore. "Dr. Berkovića, liječnika u Splitu, kaznili su ga zbog govora sa 5.000 Dinara globe. To je eto sloboda u Jugoslaviji"(81), zaključio je Stepinac u Dnevniku 1.8.1934. Valja napomenuti, da je u ono vrijeme 5.000 dinara bio vrlo velika novčana svota.

Da bi pokazale svoju snagu i odlučnost i istodobno se približe narodu, vlasti su u Zagrebu 5. kolovoza iste godine organizirale veliki sokolski slet, na koji je trebao doći kralj. Na slet su pozvali i Stepinca, zbog čega se je on našao u neprilici. Kako dan ranije bilježi u Dnevniku, da ne izda "svoje svećenstvo koje je u masama zatvoreno i globljeno", on je odlučio "doći na kolodvor pozdraviti kralja ako dode, a sve pozive na slet itd. odbiti". O svojoj odluci, da neće doći na slet izvjestio je dr. Ivu Perovića, bana Savske banovine, koji mu je i uputio poziv, riječima: "Toliki je naime broj naših svećenika zatvoren i globljen osjetljivim novčanim kaznama, pa bi naravski svi tumačili to (dolazak na slet - op. I. G.), kao da ja odobravam sve što se je protiv njih učinilo, a to mi savjest ne dopušta, jer sam duboko uvjeren, da su mnogi od njih podpuno nevini stradali" (82).

Po naravi svoga poziva Stepinac je bio stalno na putovanjima. Obilazio je župe i svetišta i susretao se s vjernicima, koji su mu iznosili nepravde i nasilja, što ih vlasti svakodnevno čine nad njima. Osim toga, primao je na razgovor mnoge osobe, koje su ga molile za pomoć. Tako je sa svime u tančine bio upoznat. Dana 2. rujna 1934. posjetio je Krapinu i bio u Trškomu Vrhu. Tu se je susreo s liječnikom dr. Krušlinom, koji mu je mnogo pričao "o prilikama među hrvatskim pukom i nasiljima vlasti". Potresen onim što je čuo, zapitao se je: "Gospode što će napokon biti iz naroda hrvatskoga? Režim sve više pritiše i uništava naše egzistencije, narod sve više osiromašuje. Ali ja se ufam u pomoć Božju!" Sutradan je bio kod

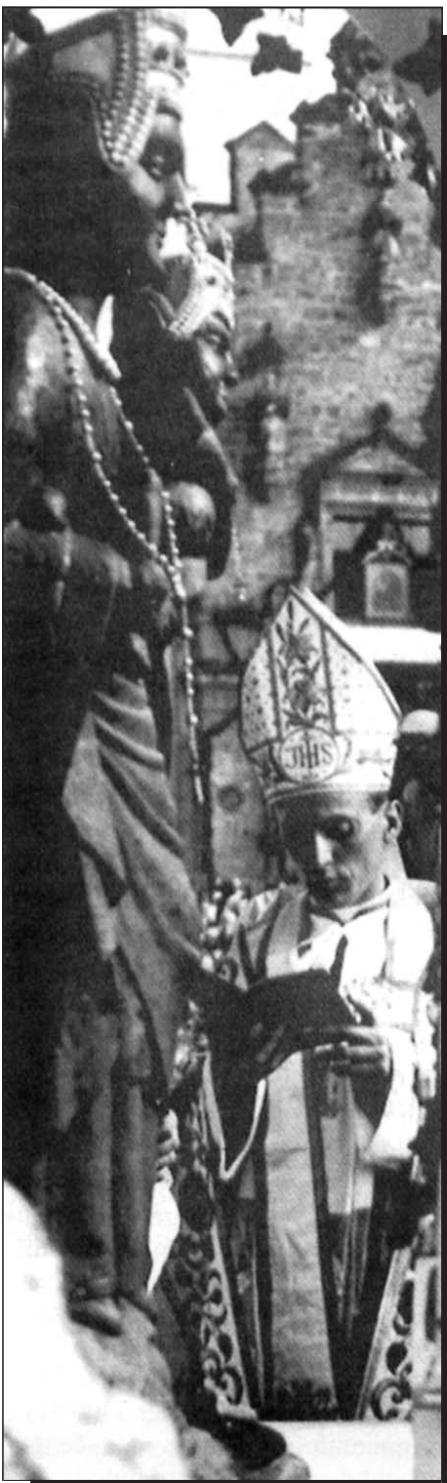
Marseille 1934.: atentator pada pod sabljama francuskog redarstva

obnašao dužnost najprije nadbiskupa koadjutora, a zatim redovitoga zagrebačkog nadbiskupa i hrvatskoga metropolita. Ni on se niti kao čovjek, a ni kao Hrvat i kršćanin, uz to nadbiskup najveće i najuglednije hrvatske biskupije odnosno nadbiskupije, nije mogao miriti s takvim stanjem. Našao se je u svojevrsnomu procijepu: s jedne strane, da bi mogao obavljati crkvenu djelatnost i širiti evanđelje, morao je stupati u dodir s jugoslavenskim vlastima, a s druge strane, nije mogao prešutjeti njihove zločine. Ta moralna dilema izbjiga iz njegova Dnevnika, u kojemu se na mnogobrojnim stranicama govori o zločinima jugoslavenskih vlasti nad hrvatskim narodom.

Ističući, da hrvatski narod bolno čuti "teške nepravde koje mu se nanose sa strane današnjega režima", Stepinac je već 30. svibnja 1934., dakle jedan dan nakon što je iz Rima brzojavno obaviješten, da je imenovan zagrebačkim nadbiskupom koadjutorom, u Dnevniku zapisao, da je sav hrvatski narod ogorčen "na današnji režim, jer nasilja prevršuju mjeru". Iznosi svu delikatnost svoga položaja, jer on kao nadbiskup "mora da računa sa državnim vlastima bilo kakve mu drago, jer Crkva nije političar. S druge strane

zistirati kraj ovakvih nasilja. Baš ta nasilja dovela su već tako daleko da najveći dio Hrvata već pomišlja da kida sasvim sa ovom državom" (80). Dakle, njemu je već tada bilo jasno, da hrvatski narod zbog srpskih zločina očito ne želi nikakvu Jugoslaviju nego vlastitu nezavisnu državu, ali ga on tada još nije bio spremjan u tomu slijediti.

Zbog postupaka jugoslavenskih vlasti Stepinac je povremeno zapadao u pesimistička raspoloženja u pogledu budućnosti hrvatskoga naroda, ali mu se je vraćao optimizam pouzdanjem u Božju pomoć i u zagovor Blažene Djevice Marije. Polazeći na hodočašće grada Zagreba u Mariju Bistrigu, 7. srpnja 1934. kaže, da "cijeli hrvatski narod uzdiše i plače, pa gdje da nađeš pomoći nego u Bogu po zagovoru Djevice". A položaj hrvatskoga naroda u to vrijeme izgledao je zaista očajan i bezizgledan. To mogu ilustrirati i slijedeći događaji. Dana 29. srpnja 1934. umro je na klinici u Zagrebu don Frane Bulić, uzoran rodoljub i znanstvenik svjetskoga glasa. Iako čovjek u dubokoj stariosti, bio je moralna podpora hrvatskomu narodu u njegovoj borbi za opstanak, pa je njegova smrt potresla hrvatsku rodoljubnu javnost. Prema Stepinčevu Dnevniku pod nadnevkom

Nadbiskup Stepinac u Mariji Bistrici
1935.

njega **prof. Kerubin Šegvić**, koji ga je "došao moliti", da se zauzme "za dalmatinsko svećenstvo, koje strahovito trpi pod današnjim režimom, koji hoće da ga materijalno uništi". A 5. rujna 1934. posjetio ga je rektor sveučilišta **ing. Stipetić**, pa su ostali dulje vremena "u razgovoru o prilikama na univerzi i o općim našim prilikama". Stipetić mu je pričao "kako vlasti samo demoraliziraju

narod svojim u najmanju ruku čudnim postupkom"(83). No, nije on svoje ogorčenje postupcima jugoslavenske državne vlasti prema hrvatskomu narodu i svim katolicima samo unosio u svoj Dnevnik. On je o tomu i javno govorio, ali i papinskomu nunciju te domaćim i inozemnim političarima i novinarima prilikom osobnih susreta.

Naime, na pitanje papinskoga nuncijskog, zašto je na ustoličenju senjskoga biskupa Burića održao onako oštru propovijed, o čemu je već bilo govora, Stepinac je 8. kolovoza 1935. odgovorio, da su mu, čim je stigao u Senj, prisutnici svećenici senjske biskupije i zamolili ga, da nešto poduzme "protiv nasilja upravitelja kotara (pučki: sreškog načelnika), koji je u predvečerje ustoličenja novoga biskupa dao uhiti mnoge ljudi, a neki su bili kažnjeni novčanom globom". Taj upravitelj kotara "svim pak građanima zaprijetio je vrlo ošrom kaznom, dapače i samom smrću ako vjernici pri dolasku novoga biskupa, po prastarom običaju, u znak radosti istaknu hrvatske zastave (zbog čega je upravitelj kotara i strepio.). Također je vjernicima zabranio da bakljama uveče pozdrave svoga biskupa". Vjernici su ipak pozdravili biskupa, kad je lada, u kojoj je on doplovio, stigla u luku. Tom zgodom "upravitelj se ponašao veoma drsko". Budući da su se zatim vjernici uputili prema biskupskoj palači, upravitelj kotara je, bojeći se da ne bi što "izustili protiv Kraljevine Jugoslavije, pred vrata biskupske palače postavio naoružane žandare, koje narod zbog njihove okrutnosti mrzi". Poslije svećenika, Stepincu su se obratili i predstavnici senjskih građana, moleći ga, da ih zaštiti od toga upravitelja, "koji je "u ime zakona" nanio građanima svakakve nepravde". Budući da je znao, "da je za naše žandare kazati i učiniti, kad je riječ o ubojstvu, gotovo isto", kako to dokazuje žalosno iskustvo u župi Kravarsko za vrijeme njegove pastoralne vizitacije kad su bez ikakva opravdana razloga ubili dva čovjeka a mnoge ranili, i kako se nije imao komu obratiti za pomoć, on je morao održati onaj govor, da ukaže na "besmislenost zakona kad se zbog bilo kojega, pa i najmanjega razloga, vlasti usuđuju ljudi lišavati najvećeg dobra, to jest vremenitog života, ili kad bez opravdana razloga građanima nanose teške nepravde". Svoj odgovor nunciju završio je riječima: "Okrutnost naših

žandara svima je poznata, a i sâm sam je kao svećenik iskusio. Besmislenost mnogih naših zakona i izopačenost mnogih poglavara također je svima poznata. Plaše se jedino toga da se stvari ne bi razglasile. Stoga je to često puta jedino uspješno sredstvo da se od vjernika odklone različite nepravde. Smatram, rekoh, da nisam pogrešno postupio. Ako pak Tvoja preuzvišenost smatra drugčije, rado će u buduće šutjeti"(84).

Bilješke:

57. Miron Krešimir Begić: Ustaški pokret 1929.-1941., Buenos Aires, 1986., str. 223-230.
58. Isto, str. 10.-30.
59. Nada Kisić-Kolanović: Mladen Lorković ministar urotnik, Zagreb, 1998., str. 22.
60. Bogdan Krizman: Pavelić i ustaše, Zagreb, 1978., str. 225.
61. Ljubo Boban: Kontroverze iz povijesti Jugoslavije, sv. 2., Zagreb, 1989. Prilog: Razgovor A. Trumbića s A. Stepincom 1934., str. 337.
62. Radovan Grgec: Dr. Alojzije Stepinac i Hrvatski katolički pokret, "Marulić" br. 3, Zagreb, 1999., str. 440.
63. Alojzije Stepinac: Nepoznati Dnevnik, priredio dr. Ljubo Boban, tjednik "Danas" pod naslovom "Nadbiskup protiv volje", Zagreb, 8.8.1989. str. 65.
64. Isto, tjednik "Danas", "Razgovor s kraljem Aleksandrom", Zagreb, 22.8.1989., s. 67.
65. Isto, tjednik "Danas", "Nuncij o Stepinčevu govoru", Zagreb, 17-10.1989., str. 65.
66. Alojzije Stepinac: Propovijedi, govori, poruke (1934. - 1940.), priredio dr. Juraj Batelja, Zagreb, 2000., str. 112.
67. Bilješka 63., tjednik "Danas", "Pravda ili veleizdaja", Zagreb, 19.12.1989., str. 65.
68. Isto, tjednik "Danas" pod naslovom "Paveliću rastu akcije", Zagreb, 5.7.1990., str. 64.
69. Isto, tjednik "Danas" pod naslovom "Na pogrebu kralja Aleksandra", Zagreb, 5.9.1989., str. 67.
70. Bilješka 63., str. 65.
71. Bilješka 66., str. 336.
72. Isto, str. 390.
73. Bilješka 61., str. 338.
74. Bilješka 66., str. 500.
75. Isto, str. 10.
76. Isto, str. 231. - 232.
77. Isto, str. 234.
78. Bilješka 63., tjednik "Danas" pod naslovom "Marsejski hici", Zagreb, 29.8.1989., str. 68., i pod naslovom "Maček ublažava nesporazum", Zagreb, 10.10.1989., str. 65.
79. Bilješka 3., str. 548. - 553. i dalje
80. Bilješka 63., str. 64. i 65.
81. Bilješka 64., str. 67. - 69.
82. Isto, str. 69.
83. Bilješka 63., tjednik "Danas" pod naslovom "Marsejski hici", Zagreb, 29.8.1989., str. 66. - 67.
84. Bilješka 65., str. 64.

(nastaviti će se)

"NOTA SAMBUGNACH"

PRILOG HRVATSKOJ DIPLOMATSKOJ Povijesti IZ DOBA RATA 1941-1945.¹

Protestna nota, koju je 11. travnja 1944. hrvatsko poslanstvo u Berlinu, po nalogu Ministarstva vanjskih poslova u Zagrebu, uputilo državnom tajniku u Auswärtiges Amt-u u Berlinu, baronu Adolfu Steengracht von Moyland, povodom pokolja nekih 400 Hrvata u Poljicima od strane četnika uz sudjelovanje njemačke SS-divizije "Prinz Eugen", predstavlja rijetki, ako ne i jedini hrvatsko-njemački diplomatski sukob, koji se je odvijao na liniji Zagreb-Berlin posredovanjem hrvatskog poslanstva u glavnom gradu Velikog Njemačkog Reicha.

O toj jedinstvenoj hrvatskoj protestnoj noti iz doba prošlog svjetskog rata šira hrvatska javnost ne zna ništa, jer dokumenti o njemačkoj vanjskoj politici ni u

Piše:

Dr. Milan Blažeković

Dr. Tomislav Sambugnach

svom engleskom, odnosno američkom izdanju (Documents on German Foreign Policy 1918-1945, Series D, 1937-1945), a niti u njemačkom (Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik, Serie D, 1937-1945) nisu objavljeni do mjeseca travnja godine 1944., a kada i budu objavljeni do ovoga nadnevka, pitanje je, da li će donijeti i tu notu.

No, niti sada, nakon 30 godina, nije bez vrijednosti osvrnuti se na tu notu posebno stoga, što nam danas stoji na raspologanju njezin originalni tekst, odnosno sadržaj. Razlog noti i okolnosti, pod kojima je ona nastala, njezin sadržaj i njezina konačna sudbina poučni su za prilike u kojima su Hrvati za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske živjeli i borili se ne samo za

DR. TOMISLAV SAMBUGNACH - DIPLOMAT I ROBIJAŠ

Poznata književnokritičarska proučjava je i na političku povijest: među hrvatskim političarima, diplomata i vojnicima puno je "malenih" čija nam veličina krati pravo da ih zaboravljamo, iako to neprestance činimo. Jedan od takvih je i **dr. Tomislav Sambugnach** (ponegdje: Sambunjak), savjetnik hrvatskog poslanstva u Berlinu u doba Drugoga svjetskog rata. Iako je **dr. Milan Blažeković** (Prozor, 1913. - Zagreb, 1998.), tada tajnik poslanstva, a prije toga tajnik ministra vanjskih poslova **dr. Mladena Lorkovića**, poznatim članom "Nota Sambugnach. Prilog hrvatskoj diplomatskoj povijesti iz doba rata 1941-1945", objavljenim 1976. u *Jubilarnom zborniku Hrvatske revije*, skrenuo pozornost hrvatske javnosti na odvažan i rodoljuban Sambugnachov korak nakon poznatoga njemačko-četničkog pokolja Hrvata u Dalmaciji, to nije bilo dosta da Sambugnachovo ime bude uvršteno u priručnike poput onoga "*Tko je tko u NDH*", a kamoli da postane općim pojmom naše nacionalne svijesti i jednim od oslonaca našega dostojanstva.

Kako nije poznata opsežnija dokumentacija o Sambugnachu, ovi su redci nastali na temelju podataka i dokume-

Priredio:

Tomislav JONJIĆ

nata koje je prikupio **dr. Augustin Franić**, predsjednik dubrovačke podružnice HDPZ-a i Sambugnachov sudrug na robiji, te **Filip Hameršak** iz Leksikografskog zavoda Miroslava Krleže, koji je s velikim marom pregledao sačuvano arhivsko gradivo, uključujući i Sambugnachov dossier koji se čuva u fondu Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja NDH u Hrvatskome državnom arhivu (dossier 3796/41). Na temelju tako prikupljenih podataka, moguće je ukratko rekonstruirati Sambugnachov životni put.

Roden je 19. travnja 1886. u Dubrovniku u obitelji **Emila Sambugnacha** i **Andrijane rod. Miletić**. Nakon završetka pravnog fakulteta zaposlio se u pravosuđu. Svršetak Prvoga svjetskog rata dočekao je kao vojni sudac s činom nadporučnika, a deset je godina sudovao u Herceg-Novome. Potom se zaposlio u dubrovačkome Kotarskom sudu, kojemu je kasnije postao predsjednikom (točnije, predstojnikom). Na tom je položaju dočekao proglašenje Nezavisne Države Hrvatske. U kolovozu 1941. odobreno mu je šest sati tjedno honorarno predavati pomorsko-trgovačko i mjenično pravo na Državnoj pomorsko-trgovačkoj akademiji u Dubrovniku.

njezino održanje, nego i za njezino dostojanstvo kao države u obrani hrvatskoga stanovništva prema i protiv svoga najjačeg, i jedinoga, saveznika.

Svakako, sam uzrok protestnoj noti, tj. pokolj u Poljicima kao mjera odmazde, bio je iznesen pred Međunarodni sud u Nürnbergu, pa je kao takav bio spomenut u poslijeratnoj povijesnoj literaturi o vojničkim i političkim odnosima Trećeg Reicha prema drugim državama i narodima, a na temelju dokumenata iz zaplijenjenih pismohrana raznih njemačkih službenih mjeseta. Takav jedan primjer predstavlja knjiga Ladislaus

Dr. Mladen Lorković, ministar vanjskih poslova

U listopadu 1941. brzojavno je pozvan u Ministarstvo vanjskih poslova na razgovor. Osim pravničke izobrazbe i sudačkoga iskustva, u prilog njegovu angažiranju u diplomaciji mogla se istaknuti činjenica da je, osim hrvatskoga, govorio i pisao talijanski, njemački, francuski i engleski jezik. Iako o tome nema neposrednih dokaza, može se prepostaviti da je zamisao o njegovu zaposlenju u diplomatskoj službi podupirao **dr. Stjepo Perić** (Ston, 1896. - Buenos Aires, 1954.), dubrovački odvjetnik i istaknuti pripadnik prve ustaške emigracije, koji je upravo koncem listopada 1941. postao prvim hrvatskim poslanikom u Rimu. Nakon opoziva iz Rima, Perić je nekoliko mjeseci bio poslanik u Bugarskoj, a onda 5. studenoga 1943. postaje ministrom vanjskih poslova, do smjene 28. travnja 1944., koja je posljedica upravo "note Sambugnach".

Međutim, tadašnji ministar pravosuđa, **dr. Mirko Puk** (Valpovo, 1884. - ? 1945.) u više je navrata odbio zahtjev za Sambugnachovo premještanje u Ministarstvo vanjskih poslova, vjerojatno radi toga što o njemu nije bio na vrijeme obaviješten. Ministarstvo vanjskih poslova je svoje zahtjeve opetovalo s obrazloženjem da mu je "neobhodno potrebito nekoliko izkusnih pravnika", dok je Puk odvraćao kako je potrebniji na dubrovačkom судu. Naposljetku se Sambugnach osobno obratio Puku pismom, u kojem je izložio svoj životopis i nastojao otkloniti nesporazum. U tom pismu Sambugnach progovara o svojim političkim stajalištima i navodi kako se kao sudac zalagao za hrvatske interese. Domeće kako je sustavno zaobilazeći u promaknućima, te da ga je u MVP pozvao osobno ministar Lorković, koji mu je nudio dužnost u Berlinu ili položaj generalnoga konzula u Zadru. Kao i uvijek u takvim slučajevima, podatke iz pisma u kojima se auktor brani ili preporučuje, valja uzeti sa zrnom soli, ali ga kao zanimljiv dokument o sa-

Hory-a i Martina Broszat-a, "Der kroatische Ustascha-Staat 1941-1945".² Ovdje se pozivom na dokumentaciju Nürnberškog suda (Nürnb. Dok. NG-1731) veli, da su u travnju 1944. u Dalmaciji pripadnici SS-Divizije "Prinz Eugen" u mjestima Otok, Gruda i drugima pobili preko 400 hrvatskih ljudi i žena, i da se je tada njemački poslanik Kasche razbjesnio i označio te ispade "neopravdanima" i "besmislenima", jer se je radilo o naknadnim represalijama protiv većinom nedužnih osoba. Jednako tako ovo djelo spominje kritički stav generala Glaise v. Horstenau, opunomoćenog njemačkog gener-

mome Sambugnachu, ali i ilustraciju tadašnjih prilika objavljujemo u cijelosti (Prilog I.).

Ministar Puk, međutim, nije prihvatio Sambugnachova objašnjenja, pa je ovaj tek Poglavnikovom odredbom od 24. rujna 1943. primljen u Ministarstvo vanjskih poslova kao nadsavjetnik. Budući da je u kolovozu zbog zdravstvenih teškoća molio tromjesečno bolovanje, vjerojatno je na dužnost savjetnika poslanstva u Berlinu i stupio tek u studenome 1943., otprilike u vrijeme kad Perić postaje ministrom vanjskih poslova.

Tada se sudbine dvojice dubrovačkih pravnika još tješnje isprepliću. Kako su se množili glasovi o nasiljima koje je njemačka vojska vršila u Stonu i okolici u studenome i prosincu 1943., a i početkom 1944., ministar Perić je tražio kažnjavanje. No, pokolj kojega su početkom travnja 1944. nad više od četiri stotine hrvatskih civila četnici i njemački vojnici izvršili u odorama SS-divizije Prinz Eugen na području Sinja i Poljica, izazvao je oštru reakciju. Kako se prisjeća dr. Milan Blažeković, ministar Perić je zatražio da berlinsko poslanstvo uloži oštar prosjed. Nemajući konkretnih naputaka iz Zagreba, tekst prosjedne note sročili su savjetnik Sambugnach, novinski izaslanik **Luka Fertilio** (Nerežišća, 1903. - Santiago de Chile, 1985.) i tajnik poslanstva Blažeković. Glavnu je ulogu u svemu imao Sambugnach, koji je tada bio otpovjednik poslova *ad interim*, zbog izbivanja poslanika **prof. Stjepana Ratkovića** (Glina, 1878. - Varna kod Bolzana, 1968.). Utoliko nije sasvim precizna tvrdnja u "*Tko je tko u NDH*", da je "po njegovu (Perićevu, op.) naređenju 12. travnja 1944. upućena neuobičajeno oštra nota njemačkom Ministarstvu vanjskih poslova".

Nenavikli na takav oblik obrane nacionalnog dostojanstva, Nijemci su odbili primiti Sambugnachovu notu. Perić je uzvratio novim prosvjedima, zbog njemačkih zločina ne samo u Stonu, Sinju i Poljicima, nego i zbog

ala u Zagrebu, prema "novoj zapovijedi o mjerama odmazde" od 5. 4. 1944., koju je izdala "Heeresgruppe F(Beograd)", a u kojemu gen. Glaise navodi događaj u Otoku kao primjer besmislenosti i dvojbenosti odmazde "proveden u borbi", kako to nova zapovijed predviđa.³

Isto djelo spominje u bilješci 475. (str. 169.) zabilješku savjetnika i tada pročelnika političkog odjela Auswärtiges Amt-a, von Erdmannsdorff-a od 12. 4. 1944. o "predaji protestne note hrvatskog otpravnika poslava i brzojava Kasche-a od 16. 4. 1944." (Nürnberg. Dok. NG-1731.).

Dr. Milan Blažeković

obijsnoga ponašanja u Makarskoj, Splitu, na Pelješcu i dr. Bio je to zapravo izraz hrvatskog ogorčenja obijesnim ispadima pripadnika njemačke manjine i vojske, te prijetvornom njemačkom politikom, koja je nastavila paktirati s četnicima i ugrožavati hrvatski suverenitet na način toliko nalik talijanskomu. No, u diplomatskom je pozivu takvo ophođenje neprilično. Pavelić je zbog njemačkog pritiska 28. travnja 1944. smijenio Perića s mjesta ministra vanjskih poslova. Nakon što je ministarske poslove kratko obnašao Mladen Lorković, 4. svibnja 1944. imenovan je novi ministar, dr. Mehmed Alajbegović. On je već 10. svibnja 1944. zatražio i Sambugnachov opoziv, jer da je "iz veoma važnih razloga potrebno da napusti" MVP. Jasno je kako je i taj korak uvjetovan njemačkim pritiskom. Kao kompromisno rješenje, za Sambugnacha se tražilo ponovno zaposlenje u Ministarstvu pravosuđa, ali je ipak ostao u Ministarstvu vanjskih poslova, odakle je 18. studenoga 1944. otišao u mirovinu.

Time je, međutim, završen samo prvi dio Sambugnachove političke borbe. Uhićen je godinu dana nakon partizanskog ulaska u Dubrovnik, 30. studenoga 1945. Presudom Okružnoga narodnog suda u Dubrovniku Kzp-5/45 od 11. veljače 1946., koju objavljujemo kao Prilog II., osuđen je na pet godina lišenja slobode s prisilnim radom, petogodišnji gubitak svih političkih i građanskih prava osim roditeljskoga, te konfiskaciju imovine, jer da je u travnju 1941. pristupio ustaškom pokretu i postao ustaškim povjerenikom u jedriličarskom klubu *Argosy*. (Sam klub se poodavno zove *Orsan*, a ni u ono doba u dubrovačkome društvenome i športskom životu nije imao posebno značenje.) U tome klubu da "sprovodi ustašku politiku", i to na način da je "zalažući se za pobjedu sila osovine promijenio ime kluba u 'Hrvatski jedriličarski klub'" (sic!). Posebno da je iz kluba isključio jugoslavenski orijentirane članove i

Iz ovih podataka bilo je vidljivo, da su kako hrvatska protestna nota tako i zabilješka (Aufzeichnung) o njenoj predaji sačuvani i da će jednoga dana biti pristupačni široj javnosti. Dotle smo bili upućeni na sjećanje onih, koji su na bilo koji način u toj stvari sudjelovali.

Tako sam, dakle, u bilješci 81. moje rasprave "*Medunarodni status Nezavisne Države Hrvatske od 1941. do 1945. godine*" po sjećanjima cijeli ovaj događaj sažeо ovako:

"Naime, nakon kapitulacije Italije osnovano je u okviru hrvatske vlade Ministarstvo za oslobođene krajeve s ministrom Drom. Edom Bulaton na čelu, koji je odmah pošao s pratnjom

primio ustaše, pri čemu se spominju dr. Niko Koprivica i Baldo Poković (koji su, uzgred budi rečeno, istaknuti pripadnici HSS-a!). Povrh toga, da je kao sudac progonio Srbe (ali bez opisa kakvoga konkretnog učina) i, napokon, da je "u prosincu iste godine" (sic!) postao savjetnikom poslanstva NDH u Berlinu i na tom mjestu primio odličje "Njemački orao". Time da je "u vrijeme rata stupio u političku suradnju s ustaškim pomagačima okupatora i postao funkcionerom njegovog terorističkog aparata", čime je počinio krivično djelo itd. itd.

Vrhovni je sud 6. ožujka 1946. odlučivao o žalbama stranaka protiv prvostupanske presude, te je odlukom K-769/46 (koju objavljujemo kao Prilog III.), odbio žalbu optuženika, a usvojio žalbu državnog odvjetništva i povisio zatvorsku kaznu s pet na sedam godina. Obrazloženje je u izradenoj presudi, u skladu s običajima vremena i režima - ispušteno.

Kaznu je Sambugnach izdržavao u KPD Lepoglava, gdje je doveden 21. rujna 1946. Nije poznato, gdje se nalazio od pravomoćnosti osude do dolaska u Lepoglavlju. Prema sjećanjima dr. Franića (koji je 1950. odveden u rudnik Strmac u Raši), Sambugnach se u zatvoru držao dostojanstveno i povučeno. Jedino što ga je od ostalih robijaša razlikovalo, bila je "bagulina", štap o koji se stalno oslanjao, jer je tada imao već više od 60 godina. Raspoređen je u tzv. crni bataljon, robijašku skupinu koja je postojala od svibnja 1948. do ožujka 1949., i u koju je raspoređeno oko 150 robijaša kojima je odlukom zatvorske uprave namijenjena izolacija, bilo zbog "karakteristika" koje su donijeli, bilo zbog onih koje su im prišili provokatori i doušnici.

Zbog neposluha i prigovaranja stražaru je 26. ožujka 1947. kažnen ukorom, a 2. prosinca 1949. mu je izrečeno deset dana samice "što mu je bila nečista soba a u istoj nije komandovao mirno prilikom ulaska ko-

u Split, da preuzme vlast u ime hrvatske države. *Kod Klisa je bio opkoljen od jakih partizanskih snaga. Odteretila ih je jedna njemačka oklopljena jedinica. U znak priznanja jednoj jedinici njemačke SS-Divizije "Prinz Eugen", koja je bila s Hrvatima opkoljena, nazvana je jedna ulica u Splitu imenom te divizije. Kada su kasnije neke jedinice spomenute divizije izvršile navedeni pokolj Hrvata, ministar Bulat prekrstio je ime te ulice u ulicu "Cetinskih žrtava" i poslao nekoliko brzjavnih izještaja ministru vanjskih poslova Dru. Stijepi Periću, koji ih je opet proslijedio poslanstvu u Berlin s nalogom za najoštriji protest. Protestna nota poslanstva, nakon opisa*

Dr. Stjepo Perić, ministar vanjskih poslova

događaja, zahtijevala je najoštriju kaznu za odgovorno njemačko zapovjedništvo i zaprijetila "drugim mjerama" ukoliko zahtjevu ne bude udovoljeno. Na poziv savjetnika Erdmannsdorff-a predstavio se je nadsavjetnik Sambunjak u svojstvu otpravnika poslova hrvatskog poslanstva u Berlinu, kojemu je Erdmannsdorff pročitao odgovor njemačke vlade, a da taj odgovor nije predao, i tražio razjašnjenje, da li prijetnja drugim mjerama sa strane Hrvatske znači objavu rata? Spor je konačno likvidiran tako, da je ministar Perić morao odstupiti, a hrvatska je vlada premjestila sjedište Ministarstva za oslobođene krajeve iz Splita u Zagreb.¹⁴

mandira". Pomilovan je, kako proizlazi iz Kartona osuđenika br. 3915, dne 23. siječnja 1951., nakon izdržanih nešto više od pet godina robije. Prema podatcima dobivenima od rodbine, po izlasku iz zatvora je radio kao pravni savjetnik u Buzetu. Umro je 4. studenoga 1975. u Buzetu, a dva dana kasnije pokopan je na dubrovačkome groblju na groblju Boninovo, u III. docu, 8. red, grob br. 10. Na nadgrobnom je natpisu njegovo prezime napisano kao "Sambugnach".

Prilog 1.
Gospodinu Ministru pravosuđa i bogoslovija Dr. Mirku Puk

Oprostite, gosp. Ministre ako se usuđujem na Vas lično obraćati se ovom molbom, ali to činim svjestan Vaše pravednosti.

Vami je gosp. Ministre, poznato, da je ministarstvo vanjskih poslova na 4. listopada tražilo dozvolu za moj prielaz u službu tog ministarstva i da je to traženje odbijeno na 30. istog mjeseca, što je meni službeno priopćeno bilo tek na 22. studenoga.

Poznato Vam je također, da sam na 3. listopada, kada sam u Zagrebu boravio, po brzjavnom pozivu ministarstva vanjskih poslova, zamolio bio, da se udostojite primiti me na preslušavanje.

Tom prilikom želio sam osobno razložiti Vam čitavu moju stvar i time omogućiti da uvidite, da na mojoj strani radi neredovitog postupanja ne postoji nikakova krivnja. Do mog dolaska u Zagreb ja niesam znao zašto me pozivaju tamo, niti sam bilo na koji način na to uticalo.

Radi rečenog svjestan, da se sve odvija po predhodnom dogovoru predpostavljenog mi ministarstva ja sam i odputovao a da prije toga niesam tražio Vašu privolu.

U Zagrebu mi je gosp. ministar vanjskih poslova Dr. Lorković ponudio službu generalnog konsula u Zadru, odnosno onu savjetnika poslanstva u Berlinu, našto sam ja privolio.

To me je razveselilo, jer sam uvidio da mi je u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj - za prvi put u životu - priznat dugogodišnji moj rad i omogućeno da nadoknadim do sada u sudskoj službi pretrpjene nedaće i zapostavljenje.

Istodobno mi je od nadležnih kod ministarstva vanjskih poslova rečeno, da će sve potrebito za prielaz uređiti isto ministarstvo, stoga smatrao sam da mi fali potrebna legitimacija a da se ja osobno za to obraćam Vašem gospodstvu.

Kako vidite gosp. Ministre niesam ni u čemu povriedito svoju dužnost, pak me je stoga to sve teško ražalosilo i zaprepastilo.

Da uzmognete gosp. Ministre uviditi da me je gornje moglo teško ražalostiti i da sam ipak vriedan obzira smatram za potrebito navesti sliedeće, što sam uvjeren, da je Vami gosp. Ministre nepoznato:

Ja navršavam doskora 32 godine bezprikorne i uvjek vrlo dobro ocijenjene sudske službe, kroz koje sam vrieme uvjek bio na braniku hrvatskih interesa i mučenog Hrvatskog naroda i radi toga pretrpio zapostavljenje u službi a i mnoge druge nedaće.

Iz gimnazijskih klupa bio sam pristaša pravaša i nauke Oca Domovine Dr. Ante Starčevića i takav sam ostao sve do ustaškog pokreta, pokrenutog od Našeg Poglavnika, od tada sam na toj strani, jer je to pokret i mojih načela i misli.

Za vrieme moje službe u Herceg-novom kroz deset godina, povedeno je protiv mene više stegovnih izvida a na tužbe tamošnjih Serba udruženih sa srpskim generalom zapovjednikom Boke-Kotorske, samo radi toga, što

Kako je, dakle, došlo do sastava i predaje ove protestne note?

Početkom mjeseca travnja 1944. počeli su stizati jedan za drugim šifrirani brzozavi iz Ministarstva vanjskih poslova u Zagrebu, u kojima ministar Perić prikazuje pokolj Hrvata u okolini Splita i traži najstroži protest. Neki od tih brzozava bili su prijepis onih brzozava, koje je Dr. Edo Bulat kao ministar za oslobođene krajeve slao ministru Periću o krvoproljeću. Svi su ti brzozavi bili smješta slani g. Sambugnach-u, koji se je nalazio u Linow-See kraj Neu Ruppin-a, a

Prof. Stjepan Ratković

100 km udaljeno od Berlina. Tu je bilo privremeno sjedište poslanstva (Ausweichquartier) zbog opasnosti od bombardiranja. Stanoviti broj činovništva dolazio bi samovozima dnevno u Berlin i vraćao bi se poslije podne u Linow-See. Nad-savjetnik Sambugnach je pozvao sve članove poslanstva na zajednički objed u Linow-See povodom obljetnice Deseti Travnja. Poslije podne pozvao je Sambugnach savjetnika Luku Fertilia, koji je ujedno bio kulturni i novinski ataše, i mene, kao tajnika poslanstva, u svoju radnu sobu i zamolio nas, da se svi zajedno posvetimo

niesam dozvoljavao da se vojska mieša u sudske posle i štitio uvijek i svagdje nezaštićene i proganjene tamošnje Hrvate.

To je razvidno iz odnosnih spisa, koji se nalaze kod predsjedništva banskog stola u Splitu.

Radi istih razloga bio sam uveden u popis sumljivih i pogibeljnih lica kod srbske komande mesta u Hercegovom. Niesam radi toga i jer sam u odnosnoj molbi naveo da sam Hrvat, primljen bio ni kako pričuvni časnik bivše jugoslavenske vojske - koja mi okolnost inače na čast služi - i ako sam završio prošli rat kako nadporučnik vojni sudac bivšeg austrijskog domobranstva. Radi istog razloga bio sam zapostavljen i u sudstvu, jer sam promaknut u treću grupu tri godine iza određenog roka, tako, da sam ostao zapostavljen pred mnogim mlađim sucima.

U Dubrovniku sam za vrieme najjačih progona svega što je hrvatsko, uvjek nastupao braneći nedužne i mojim otvorenim razlaganjem mnoge nedužne spasio tamnice.

Ovo je dobro poznato tadašnjem branitelju odvjetniku Kisiću, sadašnjem generalnom konsulu u Miljanu i odvjetniku Dr. Baljkasu, kao i drugim odvjetnicima Hrvatima, koji su nastupali kako branitelji u odnosnim kaznenim raspravama.

Za vrieme izbora branio sam Hrvate i nastojao na svaki način umanjiti štete hrvatskim interesima, a god. 1938. glasovao sam za Hrvate - jedini sudac u Dubrovniku - i ako mi se je sa izvjesne strane prijetilo. Tim mojim postupkom potaknuo sam sve ostale namještenike Hrvate ovog suda da sledi moj primjer, što su oni i izvršili.

Kako poznati Hrvat i veliki prijatelj Njemačke u zadnjim danima propale Jugoslavije bio sam u pogibelji da pretrpi velikim nevolja, čemu sam izbjegao zahvaljujući jedino brzini kojom je ona nestala.

Prvih dana Nezavisne Države Hrvatske radio sam u svemu pomagajući sređivanju prilika, uzdržavši kroz sva ta teška vremena sud na podpunoj visini svojega poziva.

Niesam smalaksao ni u danima privremene italijanske okupacije i ako mi je tadašnji zapovjednik general zaprijetio bio da će me skinuti sa dužnosti i sprovesti u Sardiniju, a samo zato što sam, po Vašem nalogu, pozvao mjesne odvjetnike da polože zakletvu Poglavniku i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

To je sve poznato gosp. velikom županu Buću.

Pozivom na sve gori navedeno, molim Vas gosp. Ministre, ako budete, pošto ustanovite istinitost mojih navoda, mišljenja da sam ipak zasluzio nešto obzira, izvolite odustati od donešene odluke i meni omogućiti prielaz u službu ministarstva vanjskih poslova, čime će mi biti naknadena pretrpljene nepravde i zapostavljenja.

Svagdje i uviek Za Dom-Spreman!

Tomislav Sambunjak

predst. rat. suda

U Dubrovniku, 1. prosinca 1941.

(Hrvatski državni arhiv, Fond Ministarstva pravosuđa i bogoštovlj NHD, II-3796/41 (kut: 151)

Prilog 2.

5/45/32

Kzp

U IME NARODA!

Okružni narodni sud u Dubrovniku u vijeću sastavljenom od Carević Josipa, kao pretsjedatelja te Jeričević-Compo Vicka i Kremenić Katice kao prisuditelja, Solić Blaženka kao zapisničara na optužbu Javnog tužioca dubrovačkog okruga protiv Sambunjak Tomislava radi djela iz. čl. 3. toč. 3, i 6. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda 9 države, na temelju usmenog glavnog pretresa održanog u prisustvu pomoćnika Javnog tužioca Apolonio Aca i optuženika s braniteljem dr. Karлом Deškovićem na temelju prijedloga Javnog tužioca da optuženik bude oglašen krivim

sastavu protestne note na temelju primljenoga brzjavog materijala.

Običaj je u diplomatskoj praksi u ovakovim slučajevima, da poslanstvo dobije gotov tekst note, ili barem točne upute posebice u pogledu kakvog eventualnog zahtjeva. Osim zahtjeva za oštri protest, ne sjećam se, da je bilo kakvih drugih uputa. Brzjavni materijal, kojega je bilo dosta, sadržavao je grozne podatke. Ja sam - prema Fertilijevom sjećanju - vodio zapisnik, odnosno pisao formulirane misli. "Svi smo bili ogorčeni i složili smo se za vrlo oštar ton. Nekoliko smo puta mijenjali tekst note, ublaživali pa poostavali" - piše Luka Fertilio u svome pismu od 3. 7. 1962.

Konačno sastavljeni tekst u Linow-See prepisan je u Berlinu 11. 4. 1944., koji u prijevodu na hrvatski glasi:⁵

V. T. 31/44.

Preuzvišenosti!

Hrvatski ministar za oslobođene krajeve obavijestio je hrvatsku vladu, da su četnici, obučeni u njemačke odore i uz sudjelovanje SS-Divizije "Prinz Eugen", prema dosadašnjim ustanovljenjima, prije nekoliko dana u okolini srednjodalmatinskog grada Sinja, kao i u okolini Splita

za utuženo djelo i kažnjen na kaznu lišenja slobode od 7 godina, na gubitak gradjanskih i političkih prava u trajanju od 4 godine i na konfiskaciju imovine, te prijedloga branitelja da se na sva djela optuženika primjeni Ukaz o amnestiji i pomilovanju od 3. VII. 1945., a podredno oslobođenje, donio je ovu

Presudu

Optuženik SAMBUNJAK TOMISLAV Emilo i majke Andrijane rodjene Miletić rodjen u Dubrovniku 19. IV. 1886. nastanjen u Zagrebu, umirovljeni nat-savjetnik vanjskih poslova NDH, Hrvat, oženjen, s porodicom, pismen, vojsku služio, imućan, neporočan, suda u istražnom zatvoru

Kriv je

što je u travnju 1941. u Dubrovniku, odmah po uspostavi t. zv. NDH pristupio ustaškom pokretu i postavki ustaškim povjerenikom

Ustavni sud u Dubrovniku u vrijodu sastavljenom od četvrtog jedrilicičarskog kluba, presudu na optužnika Javnog tužioca na optužniku Sambunjaku Tomislavu Emiliju radi djela iz d. 3. t. o. 3. 7. 1941. godine i na krivičnim djelima protiv naroda i države, na temelju učenog glavnika s braniteljem dr. Karelom Peškovićem na temelju prijedloga Javnog tužioca da optužnik bude proglašen krivim sa utuženo djelo i kažnjen da kazna trajanju od 7 godina, na gubitak gradjanskih i političkih prava u če na sva djela optuženika primjeni ukaz o amnestiji i pomilovanju od 3. VII. 1945., a podredno oslobođenje, donio je ovu

Optuženik SAMBUNJAK TOMISLAV Emilo i majke Andrijane rodjene Miletić rođen u Dubrovniku 19. IV. 1886., nastanjen u Zagrebu, umirovljeni nat-savjetnik vanjskih poslova NDH, Hrvat, oženjen, s porodicom, pismen, vojnik, krije

što je u travnju 1941. g. u dubrovniku, odmah po uspostavljanju uspostavu jedrilicičarskog kluba "ARGOSY" stao u Klubu da sprovodi Ustašku politiku i učinak kluba nazavši ga "Hrvatski jedrilicičarski klub" u Dubrovniku, izbacio skorijanom u ustaškim vlastima sve članove koji su bili jugoslavenski orijentirani i začlanio umjesto njih ustaše, a kao starješina Kotarskog suda u Ministarstvu vanjskih poslova NDH u Zagrebu i u prosincu iste godine postavljen za savjetnika poslanstva NDH u Berlinu, a zbog zasluga za dake, što je u vrijeme rata stupio u političku suradnju s nestaškim povjerenikom ustaškog pokreta i postao funkcionerom njegovog terorističkog aparata, pa je time počinio krivično djelo i na isti dan optuženik Tomislav Emilo i majke Andrijane rodjene Miletić učinio krivično djelo protiv naroda i države, kaznivo po d. 3. 1. 1945. Zakona o zaštiti narodne i državne bezbjednosti, na osnovu čl. 2. Odluke o zaštiti nacionalne časti hrvata u Hrvatskoj u verzi d. 3. iste Odluke,

o u d j u j e

na kaznu lišenja slobode u trajanju od 5 /pet/ godina, na gubitak političkih i gradjanskih prava osim rediteljstva u trajanju od 5 /pet/ godina, slobode i na uvaljanje izdržani pravtor i istražni zatvor u trajanju od 30. VI. 1945. u 22.30 sati.

o b r a z l o ž e n j e

Izraz iskazuje svjedoka litijeviča, optužnik je još davnog u prošlosti bio na protustvju venkovskoj strani, "u oči samog najdužnog fašističkih hordi mi nije moglo kada se se sve antifašističke snage okupljale u borbi protiv njih, optužnik, tako je se pokusao da u početku da poredne sam priznaje ugradnju nosile za vrijeme lipnja od 27. marta 1941., najavio zašto kao hrvat nosi objaslio zašto je tih i znatiživo našeg čećenika hrvatske, optužnik nije izjavio protunarodni rad. Ja svima nisam ugovarao t. zv. NDH otvarajući istražni klijenti nijesu imao zahtjevati da siriši na englesko, izbacujući ustaškog nepočuđenog i jude, a uvedi ustaše, kao na pr. mra dobitivci i lozovići koji su ih učinili kao narodni neprijatelji. "u propagandnoj učeljaju u kolist ustaški

optuženik, tak u svoju obranu novio da je bio hrvat sa sime, ali godine je to nezvanično od strane, "li kada bude učinjeno viši, višjati, nije on sam iko kada je, kako bismo smu kazati, onlasio ne kada je višio fašistički

Sambognachova prvostupanjska presuda

postavši ustaškim povjerenikom u jedrilicičarskom klubu "ARGOSY" stao u Klubu da sprovodi ustašku politiku propagirajući ustaški pokret i zalažući se za pobedu sila osovine, promjenio ime klubu nazavši ga "Hrvatski jedrilicičarski klub" u Dubrovniku, izbacio iz kluba u sporazumu s ustaškim vlastima sve članove koji su bili jugoslavenski orijentirani i začlanio umjesto njih ustaše, a kao starješina Kotarskog suda u Dubrovniku progonočinovnike Srbe i medju njima naročito Stojanac Kostu u Ministarstvu vanjskih poslova NDH u Zagrebu i u prosincu iste godine postavljen za savjetnika poslanstva NDH u Berlinu, a zbog zasluga za Njemačku bio od Hitlera i odlikovan ordenom "njemačkog orla", dakle, što je u vrijeme rata stupio u političku suradnju s ustaškim pomagačima okupatora i postao funkcionerom njegovog terorističkog aparata, pa je time, počinio krivično djelo

STLE11287

Kzp 3/46-3
Broj K-~~7~~69/46

PRESUDA

UIMB NARODA!

Vrhovni sud Narodne Republike Hrvatske u Zagrebu, u vrijedu sastavljenom od članova Vrhovnog suda Dra. Milana Majera, kao predsjednika, te članova Vrhovnog suda Dra. Čede Rajčića i Dra. Stjepana Ivecovića kao članova viđajuća, uz sudjelovanje tajnika Vrhovnog suda Mate Marušića, kao zapovjednika u krivičnom predmetu protiv Sambunjak Tomislava, radi krivičnog djela iz čl. 3. toč. 3. i 6. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, rješavajući žalbu optuženog u davnom tužiloca protiv presude Okružnog narodnog suda u Dubrovniku od 11. II. 1946. broj Kzp 5/46 u nejavnoj sjednici održanoj dana 6. ožujka 1946., o kojoj je bio javni tužilac obavijesten.

presudio je

I. Žalba optuženog se ne uvažava.
II. Žalba Javnog tužioca se uvažava te se prvomčlvena presuda u dijelu kojom se izriče kazna preinađuje i sudi, da se optuženi Sambunjak Tomislav kažnjava s kaznom lišenja slobode s prinudnim radom u trajanju od 7/sedam/ godina, na gubitak građanskih i političkih prava ~~xxxxxxxxx~~ osim roditeljskih u trajanju od 5 godina, te konfiskaciju cijelogunarne imovine u korist države.
III. Što se u dijelu ostaje napadnutna presuda netaknuta.

Bragg's

Tepuštene.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu

VRHOVNI SUD NARODNE REPUBLIKE HRVATSKE

U Zagrebu, dne 6. ožujka 1946.

Pretsjednik vijeća:
Dr. Majer Milan v.

Tajnik:
Marušić Mate v. r.

Za točnost отправка jamči:
Kancelarija Vrhovnog suda Narodne Republike Hrvatske
u Zagrebu, dne 6. ožujka 1946.

N_m, P_m

Za točnost prijepisa jamči:
Kancelarija Okružnog narodnog suda
u Subotičkom okrugu, dana 19. marta 1946.

Drugostupanjska presuda kojom je kazna povišena

iz čl. 3. toč. 3. i 6. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, kažnjivo po čl. 4. istog Zakona, pa ga u smislu citiranih propisa uporabom čl. 18. istog Zakona, a na temelju čl. 2. odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj u vezi čl. 3. iste Odluke

osudijie

na kaznu lišenja slobode u trajanju od 5 /pet/ godina, na gubitak političkih i građanskih prava osim roditeljskih u trajanju od 5 /pet/ godina, te na konfiskaciju imovine u korist države, time da mu se u kaznu lišenja slobode ima uračunati izdržani pritvor i istražni zatvor u trajanju od 30. XI. 1945, u 22.30 sati.

Obrázloženie

Prema iskazu svjedoka Pitarevića, optuženik je još davno u prošlosti bio na protuslavenskoj strani. A u oči samog napadaja fašističkih hordi na naše narode kada su se sve antifašističke snage okupljale u borbi protiv porobljivača, optuženik, iako je to pokušao u početku da porekne sam priznaje da je svjedoka Račić Mišu, kada je ovaj došao bio sa značkom koja se u Beogradu

nosila za vrijeme puča od 27. marta 1941., napao zašto kao Hrvat nosi tu značku na kojoj je bila zastava našeg saveznika Engleske. Optuženik nije objasnio zašto je to učinio, ali zato ovaj njegov stav objašnjava njegov daljnji protunarodni rad. On naime nakon uspostave t. zv. NDH otvoreno istupa kao ustaša i za to biva postavljen ustaškim povjerenikom u klubu Argosy. Tom klubu mijenja ime smatrajući da miriši na englesko, izbacuje ustašama nepoćudne ljude, a uvodi ustaše, kao na pr. fra Koprivicu i Pozoviće koji su strijeljani kao narodni neprijatelji. Tu propagandno djeluje u korist ustaštva i osvinje.

Optuženik pak u svoju obranu navodi da je kao Hrvat sa simpatijom primio uspostavu t. zv. NDH. Međutim kao intelektualac je znao i mogao znati kakva je to nakarada od države. Ali kako ćemo dalje vidjeti, nije on samo prije ili iza uspostave t. zv. NDH pokazao svoje fašističko lice, nego i poslije kada je, kako barem svi kažu, ohladio se kada je video fašistička zvjerstva. On naime u Dubrovniku kao presjednik Kotarskog suda progoni svoje činovnike kao Srbe, o čemu nam najbolje

nika njemačkih oružanih snaga, koje su takav postupak trpjele, odnosno prisustvovalo klanju i pri istome sudjelovalo, kao i izručenje svih četnika koji se nalaze u njihovim sastavima.

Nadalje se traži, da se kažnjavanje izvrši na mjestu čina sa svrhom održanja autoriteta hrvatskih vlasti.

Također smatram potrebnim priopćiti Vašoj Preuzvišenosti, da su njemačkom poslaniku u Zagrebu stavljeni na raspolaganje podaci koji se odnose na sam događaj, i to slike pokolja i izvještaji ministra za oslobođene krajeve.

Pridržavajući si daljnje (korake), nakon što stignu opširni izvještaji, sloboden sam zamoliti Vašu preuzvišenost, da izvoli podnijeti najvišem mjestu sadržaj ove note.⁶

Izvolite primiti, Preuzvišenosti, najtoplji hvalu za učinjenu uslugu, kao i izraze moga posebnog poštovanja.

*Vašoj Preuzvišenosti odani
/TOMISLAV SAMBUGNACH/
Berlin, 11. travnja 1944.*

"Nota Sambugnach"

Zamjenik poslanika

*Njegovoj Preuzvišenosti
Gospodinu Državnom tajniku
baronu Steengracht von Moyland
Berlin
Auswärtiges Amt*

Narodna Republika: HRVATSKA		<i>dečko Francica</i>
Uprava kazneno-popravnog doma u:		<i>Lepoglavi</i>
70-S		KARTON OSUĐENIKA
Za: SAMBUNJAK TOMISLAV, Emile		<i>3915</i>
LICNI OPIS		
Stas:	170 cm	Lice: tamno staračko
Kosa:	sijeda	Nos: ravan šiljast
Oči:	kestenjave	Usta: mala
Brada:	šiljasta s jamicom	Zubi:
Brkovi:	prosjeti	Osobeni znaci: nema
Nadimak:	nema	Lažno ime: nema
Prezime i ime pes:	mil	Dev. prez. i ime majke: Andrija Miletic
Dan, mjesec, god. i mesto rođenja (srez, okrug, N. R.)	19.IV.1886 Dubrovnik	
Narodnost:	hrv.	Društveno: NRH
Stalan boravak (mesto, srez, okrug, N. R.)	Dubrovnik	
Zanimanje:	činov.	Školska sprem: prav.fakul.
Koje strane jezike govori:	talijanski njemački francuski i engleski	
Bračno stanje:	oženjen	Imovno stanje: nema
Vojna obaveza:	služio	Krivično delo: § 3 t. 3 Z.o.k.d.p.n i d.
Imena saučesnika:	nema	
Način izvršenja dela i sredstva kojima je delo izvršeno:	stupio u usteški pokret te bio ustaš.povjerencnik	
Iz kojih je pobuda delo počinio:	svj.sno	
Od koga je uhapšen:	UDB	Ko je vodio istragu: UDB
Kazna na koju je osudjen:	7.11.1941. sloh.s pris.radom i 5 g.uguh.rolut i gr.prava te kontimov.	
Sud prve stepena koji je izrekao kaznu, broj i datum prvotepene presude:	Okr.sud Dubrovnik hr.Kzn. 5-46 o dñ.11.II.46	
Sud višeg stepena koji je izrekao kaznu, datum i broj presude višeg stepena:	Vrhov. sud NRH br. 4. 769-46 od 6.III.46	
Od kada mu se računa početak izdržavanja kazne (sat, dan, mjesec i god.):	30.XI.45	
Kada je doveden u dom (dan, mjesec i godina):	21.IX.46	
Kada mu kazna ističe (sat, dan, mjesec i godina):	30.VI.52	
Izmena prenude povodom zahteva za zaštitu zakonitosti ili obnovе postupka:		
Uslovni otpust (dan, mjesec i god.):		

Lepoglavski "Karton osuđenika"

svjedoče sestra i otac proganjene i konačno od ustaša ubijenog Stojanca, a što proistiće i iz spisa Okružne komisije za ratne zločine. I čitav ovaj njegov rad u korist fašista biva od Hitlera nagradjen odlikovanjem njemačkog orla. Optuženik hoće da prikaže kako ne zna zašto je ovo odlikovanje dobio, ali misli da ga je primio kao pretstavnik sudstva prilikom uspostave njemačkog generalnog konzulata u Dubrovniku. Ali Hitler je znao kome dijeli to odlikovanje. Osim toga, ako bi bila riječ o pretstavniku sudstva u Dubrovniku, onda treba napomenuti da bi u tom slučaju prije takav bio pretsjednik Okružnog suda ili tadašnji državni tužilac, negoli pretsjednik Kotarskog suda. Ali to odlikovanje nije sve. Na ovo dolazi i nagrada od strane Hitlerovih sluga – priznanje u službu Ministarstva vanjskih poslova i zatim postavljanja za savjetnika poslanstva u Berlinu t. zv.

N.D.H. Njegova obrana da je bio opozvan i konačno penzionisan zato što je "okružnom načelniku" – njemačkom političkom funkcioneru odnosno okruga – spočitnuo krivnju Nijemaca za pokolj kod Sinja, ništa ne kaže, jer i zločinac Budak je bio opozvan kao poslanik t. zv. NDH iz Berlinu, a isto je ostao zločinac. Nadalje nadokazana i nevjerovatna je njegova obrana da je saznavši za Odluke II. Zasjedanja AVNOJ-a počeo propagirati iste, jer ničim nije pokazao tu tobožnju preorientaciju, već možda to optuženik misli potvrditi njegovim penzionisanjem.

Notorno je svakome tko imalo pozna ličnost optuženika da je on uvijek bio veliki germanofil i da je to svugdje ispoljavao i kao takav imenovan savjetnikom hrvatskog poslanstva u Berlinu. Notorno je nadalje da je on smjenjen s tog mesta skupa sa drugim dubrovačan-

5192-38

Mat. broj: 70/5 / 3
Primljen u zavod: 20.IX.1946 iz Siska.
Početak kazne: 30.IV.1945. god.
Pravo na uvjetni o'pust:
Svršetak kazne: 30.VI.1952. god.
23.I.1951. poznati

*Kaznenoopravni dom Lepoglava
Zavod za prisilni rad Šibenik-Brod*

Osobni spis osuđenika **SAMBACH**

3 Prezime i ime: SAMBACH TOMISLAV	Nadimak:																																										
God. rođenja: 19. IV. 1886.	selo: Dubrovnik																																										
kotar: Dubrovnik	okrug: Dubrovnik	zanimanje: Šinovnik																																									
vjeroispovijest: v.v.	obiteljsko stanje: Članjen 1. dž. mjesto posl. boravka: Univerzitet																																										
4 Prij. Štejne kazne:	5 Fotografije: 6x9																																										
<i>Nekrećući</i>																																											
a leva	profil																																										
<p>6 Presudni sud Kazne o dnu (prič. čina zakon činilac)</p> <p>Teret je bio ukrašeni Narodni od 8 lutrovnika br. čin 5/5 od 11.II.46. poline je 5. - 1946. učinio u Hrvatske u Zagrebu br. čin 7.694/46 od 6.III. Kriv je bio 1941. p. pristupio ustanku pokretu i postao ustanički po- kretnik. Učinio je težu reprezentativnu kriminalnu protiv naroda i države.</p>																																											
<p>7 Sporedne kazne i miere sigurnosti</p> <p>Uz dan godina prirodne rata sa likvidacijom.</p> <p>Ustanički pokretnik učinio je težu reprezentativnu kriminalnu protiv naroda i države.</p>																																											
<p>8 Motiv o dela štanje krvca u kom je djelo počinjeno</p>																																											
<p>9 Sukrinci</p> <table border="1"> <tr> <td>1. Ukaz br.</td> <td>od</td> <td>19</td> <td>oprošteno</td> <td>god.</td> <td>mjes.</td> <td>dana</td> </tr> <tr> <td>2.</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>3.</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>4.</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>5.</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>6.</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>		1. Ukaz br.	od	19	oprošteno	god.	mjes.	dana	2.							3.							4.							5.							6.						
1. Ukaz br.	od	19	oprošteno	god.	mjes.	dana																																					
2.																																											
3.																																											
4.																																											
5.																																											
6.																																											
<p>10. Ukazi o pomilovanju</p>																																											

Rukno željeno za prisustvo sud u Š. Brodima

Osobni spis (KPD Lepoglava)

nom ministrom dr. Perićem, čiji je bio prisni saradnik i adlatus, radi sasvim drugih razloga nego to što to hoće da optuženik prikaže. Kroz čitavo vrijeme rata optuženik je imao i te kakove prilike da se bilo čime prikaže da je on za Narodno oslobođilački pokret, ali on to nije poka-zao, već kroz to teško razdoblje našeg naroda obnašao visoku ustašku funkciju u glavnom gradu neprijatelja Nijemca – u Berlinu.

Kako se iz svega navedenog vidi, za optuženika nije dokazano da je bio direktni izvršioc ubijanja, paljenja i sl. zločina, ali je zato svojim protunarodnim radom i svojim učešćem kao rukovodio u neprijateljskom aparatu

štetovao borbi naših naroda i koristio održanju i jačanju neprijatelja.

Na osnovu svega izloženog djela optuženika je dokazano u objektivnom i subjektivnom pravcu, pak ga je zato ovaj sud i oglasio krivim i odmjerio mu kaznu koja odgovara stepenu njegove kaznene odgovornosti i težini počinjenih nedjela pri čemu mu je uzeo u obzir kao otežice to što djela ne priznaje, zatim višestrukost i dugotrajnost djela.

Sud je ne čekajući pravomoćnost odluke o odbijanju prijedloga za primjenu amnestije i pomilovanja urekao pretres i prosudio predmet smatrajući da je obzirom na prometne veze ovo u interesu hitnosti i ekonomičnosti

Dne 12. travnja 1944. načinio je savjetnik von Erdmannsdorff službenu bilješku (Aufzeichnung) o primitku hrvatske protestne note, koja počinje ovim riječima: "Budući da je gospodin Državni tajnik bio sprječen da ga primi, predao je meni hrvatski otpravnik poslova priloženu notu u kojoj hrvatska vlada ulaže energični protest protiv..." pa navodi kratki sadržaj cijele note u dva stavka i u trećem opet bilježi: "Obećao sam otpravniku poslova, da će notu dostaviti gospodinu Državnom tajniku i između ostalog ogradio sam se od nepriličnog tona nekih izraza u noti."

Međutim, s predajom note i sa službenom bilješkom savjetnika v. Erdmannsdorff-a o njezinom primitku nije cijela stvar završila. Prema mojoj sjećanju, još istoga ili slijedećeg dana poslije podne zamolio me je nadsavjetnik Sambugnach, da ga pratim u Auswärtiges Amt, kamo je bio pozvan. Sambugnach je ušao u radnu sobu Erdmannsdorff-a, a ja sam ostao vani u hodniku. Nakon prilično kratkog vremena izišao je Sambugnach vrlo uzrujan i ispričao mi odmah što se je unutra odigralo. Erdmannsdorff ga je primio vrlo hladno i sjedeći za svojim stolom počeo čitati izjavu njemačkog ministarstva vanjskih poslova, držeći

tekst izjave na svom krilu ispod stola tako da Sambugnach nije mogao ništa vidjeti. Bio je uzrujan i nije ništa razumio. "Da li Vam je predao tekst izjave ili barem dao da ga pročitate sami?", upao sam s pitanjem. "Nije", odgovorio je Sambugnach, "nego mi ga je on sam još jednom pročitao."

Ne sjećam se više, iz kojih razloga je Auswärtiges Amt odbio našu notu, a da je nije povratio, jer se inače ne bi nalazila u arhivu i ne bi mogla biti upotrebljena pred Nürnberškim sudom, a niti danas nama na raspolaganju. Najvjerojatnije je, da su Nijemci odbili našu notu i zbog sadržaja i zbog forme. Meni je ali ostalo do danas u pameti, da je Erdmannsdorff ili pročitao ili sam dodao pitanje: "Koji su to daljnji koraci hrvatske vlade - rat?" Prema Fertilijevom sjećanju, bilo je rečeno: "Ova je nota, zapravo ultimatum. Poslije nje preostaje samo, da Hrvatska navijesti Njemačkoj rat!" Takoder, prema Fertilijevom sjećanju, u poslanstvu ponovljenog razgovora s Erdmannsdorff-om, Sambugnach je na rastanku rekao: "Sada barem znam zašto sam bio otpravnik poslova u Berlinu - pa kud puklo da puklo..." O tome razgovoru Erdmannsdorff-Sambugnach sastavljen je brzovaj i poslan u Zagreb još istoga dana. "O ovom slučaju razgovarao je kasnije pok.

postupka, a da s ovim optuženik nije ni najmanje prikraćen u pravu obrane.

Na osnovu svega izloženog donesena je gornja done-sena je gornja presuda.

Protiv ove presude optuženik je putem svog branitelja uložio žalbu pak mu pripada rok od 5 dana za izvođenje iste.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

OKRUŽNI NARODNI SUD U DUBROVNIKU
dana 11. februara 1946.

Zapisničar:
Blaženka Ćović v. r.

Pretsjedatelj vijeća:
Josip Carević v. r.

P10

O b r a č u n k a z n e				
22				
Razgovori i dopisivanje osudenika za vrijeme vršenja kazne				
23				
D i s c i p l i n s k e k a z n e				
Tek. br. knjige disciplin- ske kazne	Datum	P R E K R Š A J	K A Z N E	Završene u vremenu
380	26.III.47	Nepostavljanje migovara <i>stravarni</i>	ukor.	
510	2.III.49	čto mu je bilo neisto sobě o vistoj nije jasno dovoz mijo ho přílišnem uloske hranu dedito	10 dana rovnell po boc 6-7 zahou + doručenje hrani	

Popis stegovnih kazni izrečenih u KPD Lepoglava T. Sambugnach

Prilog 3.

Kzp 5/46-37

PRESUDA

UIME NARODA!

Vrhovni sud Narodne Republike Hrvatske u Zagrebu, u vijeću sastavljenom od člana Vrhovnog suda Dra. Milana Majera, kao pretsjednika, te članova Vrhovnog suda Dra. Čede Rajčića i Dra. Stjepana Ivekovića kao članova vijeća, uz sudjelovanje tajnika Vrhovnog suda Mate Marušića, kao zapisničara u krivičnom predmetu protiv Sambunjak Tomislava, radi krivičnog djela iz čl. 3. toč. 3 i 6. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i

Košak sa Steengrachtom. Isti mu je ponovio ono o ultimatumu i navještaju rata. Ali je izgledalo kao da mu je naša odlučnost imponirala, ili barem da mu je bila simpatična" - sjeća se Fertilio razgovora s Košakom, koji je kasnije bio premješten iz Budimpešte u Berlin kao poslanik, umjesto prof. Stjepana Ratkovića. I Steengracht i njegov kasniji zamjenik, Henke, bili su baltički Nijemci, od kojih se je mogla očekivati spomenuta reakcija u privatnom razgovoru.

Kao što je prije njega s položaja ministra vanjskih poslova odstupio Dr. Mile Budak, zbog tzv. "note Tamburini"⁷ tako je sada, zbog tzv. "note Sambugnach", s istog položaja odstupio Dr. Stijepo Perić. Prema gore izloženome, morala bi još negdje postojati "pro memoria", koju je v. Erdmannsdorff pročitao nadsavjetniku Sambugnachu i koja je morala biti sastavljena, nakon što je v. Erdmannsdorff od Sambugnacha primio našu protestnu notu, pročitao je i, obećavši podnijeti je najvišem mjestu ("den Inhalt der Note der obersten Stelle zu unterbreiten"), ogradio se od nepriličnog tona nekih izraza, pa o

Sambugnachov grob na dubrovačkom groblju Boninovo

svemu tome sastavio svoju bilješku (Aufzeichnung) od 12. 4. 1944. "Pro memoria" Auswärtiges Amt-a o odbijanju naše protestne note morala je biti sastavljena po uputama državnog tajnika ili državnog podtajnika njemačkog ministarstva vanjskih poslova, jer je prema administrativnoj raspodjeli naznačenoj na samoj bilješci od 12. 4. 1944. ista, zajedno s našom notom, bila najprije upravljena ovoj dvojici.

Jednako tako morao bi postojati u arhivu ministarstva vanjskih poslova Nezavisne Države Hrvatske brzojav nadsavjetniku Sambugnach-a o odbijanju naše protestne note od strane Auswärtiges Amt-a. Sadržaj toga brzojava sigurno odražava bitne dijelove "pro memoriae", koja nam još uvijek nedostaje.

Da savjetnik v. Erdmannsdorff nije dobio ovlaštenje, kako je to inače običaj, da nadsavjetniku

države, rješavajući žalbu optuženog i Javnog tužioca protiv presude Okružnog narodnog suda u Dubrovniku od 11. II. 1946. broj Kzp 5/46 u nejavnoj sjednici održanoj dana 6. ožujka 1946. o kojoj je bio Javni tužilac obavješten.

p r e s u d i o j e

I. Žalba optuženog se ne uvažava.

II. Žalba Javnog tužioca se uvažava te se pravomolvena presuda u dijelu kojom se izriče kazna preinačuje i sudi,

da se optuženi Sambunjak Tomislav kažnjava s kaznom lišenja slobode s prinudnim radom u trajanju od 7 /sedam/ godina, na gubitak građanskih i političkih prava osim roditeljskih u trajanju od 5 godina, te konfiskaciju cjelokupne imovine u korist države.

U ostalom dijelu ostaje napadnuta presuda netaknutom.

R a z l o z i

Ispušteno.

Smrt fašizmu – Sloboda narodu!

VRHOVNI SUD NARODNE REPUBLIKE
HRVATSKE

U Zagrebu, dne 6. ožujka 1946.

Tajnik:

Marušić Mate v. r.

Prezsjednik vijeća:

Dr. Majer Milan v. r.

Za točnost отправка jamči:

Kancelarija Vrhovnog suda
Narodne Republike Hrvatske

U Zagrebu, dne 6. ožujka 1946.

Sunaruć v. r.

M. P.

Za točnost prijepisa jamči:

Sambugnach-u uruči "pro memo-riu" Auswärtiges Amt-a, imat će svoj razlog u namjeri njemačke vlade, da drugim putem i načinom izgladi incident, a ne putem izmjene uobičajenih diplomatskih instrumenata. Kako smo rekli, Dr. Perić je morao odstupiti. Zbog ovog incidenata, a posebno zbog preimenovanja ulice "SS-Division Prinz Eugen" u ulicu "Cetinskih žrtava", te zbog sukoba s dva njemačka generala iz Knina, koji su došli zahtijevati oslobođenje četvorice četnika-"Nijemaca", Nijemci su, vjerojatno na pritisak nekih njemačkih vojničkih krugova, zahtijevali takoder i odstup Dra. Ede Bulata. Međutim, tu Dr. A. Pavelić nije htio popustiti - veli Dr. Edo Bulat - nego je samo premjestio sjedište ministarstva za oslobođene krajeve iz Splita u Zagreb.

Kako god bilo, događaji u okolici Splita početkom travnja 1944.

Luka Fertilio

imaju svoje posebno mjesto u povijesti hrvatsko-njemačkih odnosa. Na političkom polju obje su strane nastojale da se slučaj izgladi. Pri izglađivanju toga incidenta sudjelovali su sigurno i politički i vojnički čimbenici s obje strane. Koji

su to bili krugovi, i u kojoj su mjeri sudjelovali, pokazat će njemački dokumenti, kada budu u cijelosti objavljeni. Nešto više svjetla na ovaj slučaj bacit će i dnevnik generala Edmunda Glaise v. Horstenau-a, kada bude objavljen. Ne manje informativni bit će i dokumenti ministarstva vanjskih poslova NDH, kada i ako budu ikada objavljeni. No, dotle vjerojatno neće biti među živima nijednoga od onih, koji su na bilo koji način sudjelovali kod formuliranja ove prave hrvatske indignacije. Da li je bila ujedno i diplomatski izvedena, nije važno. Svakako je bila istinska i iskrena - Pacit indignatio versum (Juv. I. 79).

Buenos Aires, 1975.

(Preneseno bez intervencija
iz Jubilarog zbornika
Hrvatske revije 1951.-1975.,
München-Barcelona,
1976., str. 197.-202.)

Bilješke:

- 1 U ovome napisu najvažniji su oni dijelovi, koji potječu iz sjećanja ne samo mojega nego i onoga g. Luke Fertilia, kulturnog i novinskog atašea u Berlinu, koje mi je priopćio svojim pismom od 3. 7. 1962., te Dra. Ede Bulata, hrvatskog min. za oslob. krajeve. U tim sjećanjima posebno mjesto zauzima g. Tomislav Sambugnach, sudski nadsvjetnik iz Dubrovnika, koji je zamjenjivao poslanika Nezavisne Države Hrvatske u Berlinu, profesora Stjepana Ratkovića, za vrijeme njegove podulje odsutnosti zbog bolesti. Zato g. Sambugnach nije bio otpravnik poslova, što je mogao biti po rangu najstariji diplomatski činovnik poslanstva, nego zamjenik poslanika s naslovom nadsvjetnika. Kao takovoga zapala ga je dužnost, da po uputama ministra vanjskih poslova, Dra. Stjepa Perića, sastavi i predla notu, o kojoj je ovdje riječ. Ovim svojim prilogom 25-godišnjici "Hrvatske revije", želim ujedno odati počast hrvatskom rodoljubu, čovjeku i gospodinu, Tomislavu Sambugnachu.
- 2 Ladislaus Hory/Martin Broszat, "Der Kroatische Ustascha-Staat 1941-1945", Stuttgart 1964. str. 169.
- 3 U svom pismu od 10. 5. 1944. šefu g1. stožera Heeresgruppe F (Gen. Agram, MA 515, 81. 471 f.) general Glaise v. Horstenau piše: "Po mojemu mišljenju, stoga, glavna je svrha otkupnih mjera ("Sühnnemassnahmen") ne odmazda, ..., nego zastrašenje. O dvojbenoj koristi dozvolio sam si otvoreno govoriti prilikom mojega posljednjeg boravka u Beogradu. Ali ako već te mjere moraju biti, onda predstavlja "provedba u borbi", kako to Otok dokazuje, politički i stegovno za trupu jedan vrlo dvojben izlaz, pogotovo pak u jednoj savezničkoj zemlji, ciji je nacionalnopolički sastav tako komplikiran i u kojoj svaka druga ili treća obitelj ima po jednog dobrovoljnog ili nedobrovoljnog borca na našoj strani." (str. 170).
- 4 Ova je rasprava objavljena na španjolskom jeziku u *Studio Croatica*, Vol. 22-23, Buenos Aires 1966., pp. 259.-305. pod naslovom "El status internacional del Estado Independiente de Croacia del 1941 al 1945."
- 5 Politički Arhiv Auswärtiges Amt-a u Bonnu poslao mi je u travnju 1974. fotokopiju originala naše note kao i zabilješke savjetnika Otto v. Erdmannsdorff-a o njezinoj predaji.
- 6 Ovo kritično mjesto naše note u svom njemačkom originalu glasi: "Indem ich mir nach Eintreffen der ausführlichen Berichte das Weitere vorbehalte, erlaube ich mir, Euere Exzellenz zu bitten, den Inhalt dieser Note der obersten Stelle unterbreiten zu wollen."
- 7 Dr. Budak je odstupio uz eventualne druge razloge ponajviše zbog toga, što je u listopadu 1943. protiv mišljenja vlade i Dra A. Pavelića, ili bez njihova znanja, preko hrvatskog poslanstva u Berlinu poslao talijanskoj nacionalno-republikanskoj vladi, putem njezinog poklarsarstva u Berlinu, notu, u kojoj uvjetuje primanje novog talijanskog poslanika u Zagrebu talijanskim priznanjem otkaza Rimskih ugovora od strane NDH. Predviđeni poslanik se je zvao Tamburini. Vidi o tome: Jere Jareb, "Pola stoljeća hrvatske politike", Knjižnica Hrvatske revije, Buenos Aires 1960., str. 109/110.

SPOZNAJA

Mudrost se stječe u križu.

*Malo je onih koji
do prave istine stižu.*

Što će ti zlatni lanac?

*Na leđima nosiš ranac
i sve je davno rečeno...
Sve je po Bogu stečeno.*

*A Ti Hrvatska moja
stojiš ko kip slobode,
i - šutiš...*

Prazni se govori vode...

*A val se diže do stijene
i udara Tvoja bedra.
A srce tojadno srce
razvalit će Tvoja njedra.*

*Ne okreći umornu glavu
vidit ćeš samo krv i boli
i postat ćeš biblijski stup od soli.*

Višnja SEVER

TAKO SU GOVORILI KOMUNISTI (II.)

Poklonstvene deputacije.

U posljednje vrijeme bilo je u Beogradu nekoliko "poklonstvenih" ili kao što ih narod zove petolizačkih deputacija.

Deputacije su jedna od najmizernijih komedija koje je inscenirala diktatura, da bi si stvorila vještački ugled u masama i u inostranstvu, da bi dokazala kako Aleksandar, kao predstavnik diktature nije duboko omražen u radnim masama, nego naprotiv popularan.

Medutim, *tko su bili ti deputaši?* To su pretežno bili seoski bogataši i lihvari, trgovci i općinski odbornici, a takodjer i po koji advokat i novinar, medju kojima je režim našao za sebe dosta mnogo konfidenata.

Baš kod tih deputacija se je jasno pokazalo, kako brzo seoska buržoazija ide u kapitulaciju, izdaju i običnu korupciju. Upravo takvi krupni seoski bogataši kao što su Tomo Jalžabetić i Karlo Kovacević, koji su u stvari krvopijci i pauci koji sišu seosku sirotinju, - oni su bili ti koji su i ranije uvijek "navijali" vodstvo HSS na "sporazum", a zapravo na kapitulaciju. (...)

Oni su došli da liznu krvavu čižmu Aleksandru, po čijem nalogu su ubijeni Djuro Djaković, Nikola Hećimović, Stjepan Radić, Gjuro Basariček, deseci radničkih komunističkih boraca i stotine makedonaca. Oni su došli da liznu krvavu Aleksandrovu čižmu u momentu, dok članovima njihove partije Matekoviću, Gašparcu, Javoru, Jelašiću, Begiću i drugima nisu još zaciјelile strahovite ozlede, rane i opekljine, koje su im nanijele poživinčene Bedekovićeve policijske beštije.

(Proleter, br. 13/III, 15. maja 1930., str. 1.-2.)

Proces Bernardić - Maček.

19 optuženih, izmedju njih 12 omladinaca, mnogi radnici. Gotovo svi optuženi bili su strahovito mrvareni na zategrebačkoj policiji. Optuženici su na procesu iznijeli jezovite činjenice. Palili su ih po cijelom tijelu sa cigaretama, huškali na njih oštре pse, gnječili im grudne koševe, vješali im cigle za mošnice i t. d. Bedeković i general Belimarković lično su učestvovali u torturi. U tom pogledu ovaj je proces jedna strahovita optužba protiv diktature. Proces je cijelom svijetu dokazao na čemu se drži velikosrpska diktatura, kako su nastrojene široke radne mase prema diktaturi i kakva je cijena onim kupljenim petolizačkim deputacijama. Prilikom procesa se je pokazalo u kakvom strahu živi diktatura. Novinski izvještaji podvrgnuti su najoštrijoj cenzuri. (...) U novine nije prodrla gotovo nijedna riječ optuženih o zvijerskom mrvarenju na policiji, (...) o tome kako je policija čak s grobova ubijenih hrvatskih narodnih poslanika trgala nacionalne grbove i zastave i t. d. (...)

Taj proces je također otkrio činjenicu o kojoj smo mi i ranije više puta pisali, na ime da u redovima pristaša HSS, osobito medju siromašnim seljaštvo i poglavito mlađim radnicima postoji duboko nezadovoljstvo sa pasivnom tak-tikom iščekivanja, koju je zauzelo vodstvo HSS. Ti nezadovoljni elementi neće da mirno šute na sve udarce krvave diktature, oni sve više dolaze do svijesti, da smo mi komu-

nisti imali pravo, kad smo govorili, da ova diktatura ne će prestatи sama po sebi, da se ona može rušiti *samo oružjem*. (...)

Borbenost tog dijela HSS treba svakako pozdraviti, ali su ti elementi pali u veliku zabludu, da herojska djela pojedinaca mogu da dovedu do narodnog oslobođenja. Ne i sto puta ne! (...) Nikakav hrvatski Puniša Račić, nego tisuće i milijoni naoružanih radnika i seljaka oborit će krvavu dik-

aturu. (...) Gosp Dra Mačeka hvalio je na procesu Cvjetko Hadžija da ima mirnu i krotku čud. Hadžija a i mnogi drugi još uvijek su isticali ono prokletno "mirotvorstvo", blagodareći kojemu mogu da triumfuju (slave pobedu) najgori neprijatelji radnog naroda i najgori tlačitelji ugnjetenih naroda. (...)

Samo ona sloboda je prava, koju je narod osvojio svojom krvlju. Ali toga se boje ti, koji su 6. januara vikali da je "lajbek raskopčan", koji su išli u audijencije krvavom Karadjodju, mjesto da dignu mase na borbu i koji su stalno bremzali borbu radnih masa

Te pouke treba da izvuku iz dosadašnjeg teškog iskustva i ti, koji danas stoje pred sudom krvave velikosrpske diktature i koji su bili spremni da idu na smrt u borbi (na čelu kojih stoji Bernardić) i svi revolucionarni radnici i seljaci ugnjetenih naroda.

(Proleter, br. 13/III, 15. maja 1930., str. 2.)

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (XXVII.)

2018. **MAJDAK, Katica** (Ignac) - rođ. 05.11.1922., Ljubeščica, Novi Marof. Osuđ. 1946. presudom Div. voj. suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. zatvora.

2019. **MAJDAK, Štefa** (Stjepan) - rođ. 09.11.1925., Batina Donja. Osuđ. 1947. presudom Okružnoga narodnog suda Varaždin po ZPND čl.3.t.14. na 10 god. zatvora.

2020. **MAJDAK, Vera** (Stjepan) - rođ. 15.06.1928., Batina Donja. Osuđ. 1947. presudom Okružnoga narodnog suda Varaždin po ZPND čl.3.t.14. na 2 god. zatvora.

2021. **MAJDAN, Mara** (Imbro) - rođ. 01.01.1908., Farkaševac. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 3. na 2 god. zatvora.

2022. **MAJER, Nada** (Josip) - rođ. 05.04.1923., Sušak. Osuđ. 1952. presudom Kotarskog suda Sušak na 1 g. 10 mjes. zatvora.

2023. **MAJER, Slava** (Franjo) - rođ. 21.04.1900., Daruvar. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda komande Zagreb po ZPND čl.3.t.14. na 1 god. zatvora.

2024. **MAJER, Sofija** (Emil) - rođ. 21.12.1901., Varaždin. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zasreb po UVS čl.10. na 2 god. 160 zatvora.

2025. **MAJER, Terezija** (Antun) - rođ. 01.01.1926. Osijek. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Osijek po ZPND čl.3.t.3. na 8 mjes. zatvora.

2026. **MAJER, Terezija** (Martin) - rođ. 29.06.1897., Retfala. Osuđ. 1946. presudom Okr. Nar. suda Osijek po PND čl. 3. t. 6. čl. 9. na 2 god. zatvora.

2027. **MAJEROVIĆ, Eva** (Božo) - rođ. 01.01.1892., Brušane. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Gospić po UVS čl.10. na 4 god. zatvora.

2028. **MAJETIĆ, Ljudmila** (Frane) - rođ. 11.09.1927., Jablani, Delnice. Osuđ. 1952. presudom Okružnog suda Goriča po KZ čl. 303. st. i. na 6 mjes. zatvora.

2029. **MAJIĆ, Danica** (Stjepan) - rođ. 01.01.1926., Kukuljevci, Šid. Osuđ. 1945. presudom Div. vojnog suda Split po ZPND čl. 3. t. 14. na 5 god. zatvora.

2030. **MAJNDŽIĆ, Ana** (Antun) - rođ. 01.01.1902., Vukovar. Osuđ. 1945. presudom Okr. narodnog suda Osijek po ZPND čl. 2.3 t. 7 i čl. 13. na 1 god. zatvora.

2031. **MAJOR, Josip** (Mihajlo) - rođ. 04.09.1929., Beli Manastir. Osuđ. 1957. presudom Kotarskog suda Beli Manastir po KZ čl. 303. st. 1. na 6 mjes. zatvora.

2032. **MAJSINOVIĆ, Marija** (Stjepan) - rođ. 01.01.1928. u Zakarniji-Požega. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Bjelovar po na 2 god. zatvora.

2033. **MAJSTOROVIĆ, Jaga** (Štefa) - rođ. 03.06.1927. u Komarini. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl.3.t.14. na 4 god. zatvora.

2034. **MAK, Jana** (Franjo) - rođ. 01.01.1920. u Koprivnici. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl.11. na 14 mjes. zatvora.

Priredio:

Jure KNEZOVIĆ

2035. **MAKAR, Jana** (Josip) - rođ. 01.01.1908. u Novakima, Karlovac. Osuđ.1945. presudom Vojnog suda Ogulinskog područja po ZPND čl.11. na 2 god. zatvora.

2036. **MAKOVEC, Mara** (Tomo) - rođ. 01.01.1906. u Mokricama, Križevci. Osud.1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 1 god. zatvora. .

2037. **MALČIĆ, Marija** (Antun) - rođ. 11.01.1915. u Osijeku. Osuđ.1945. presudom Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba po čl.2.t.8.i 9. na 6 mjes. zatvora.

2038. **MALETIĆ, Magdalena** (Josip) - rođ. 27.08.1924. u Dugoj Resi. Osud.1946. presudom Okružnog suda Karlovac po ZPND čl. 2. na 1 god. zatvora.

2039. **MALIŠ, Štefica** (Ane) - rođ. 25.02.1925. u Zagrebu. Osuđ.1951. presudom Kot. suda Tolmin na 1 god. zatvora.

2040. **MALOGARSKI, Zora** (Dragutin) - rođ. 04.02.1920. u Tkalcima. Osuđ.1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 18 mjes. zatvora.

2041. **MALOGORSKI, Kata** (Mijo) - rođ. 01.01.1921. u Novočkima, Koprivnica. Osuđ.1945. presudom Okr. Narodnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.7. na 20 god. zatvora.

2042. **MALOGORSKI, Emica** (Gustav) - rođ. 04.05.1925. u Gornjem Jasenju, Krapina. Osuđ.1947. presudom Okr. suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 3. na 5 god. zatvora.

2043. **MALOVIĆ, Jana** (Franjo) - rođ. 19.03.1897. u Harkovcu. Osuđ.1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 10 god. zatvora.

2044. **MALVIĆ, Čila** (?) - rođ. 25.05.1927. u Pupelicu. Osuđ.1946. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. na 1 god. zatvora.

2045. **MALJAK, Milka** (Jakob) - rođ. 01.11.1920. u Hudovoljanima, Koprivnica. Osuđ. 1945. presudom Komande Bjelovarskoga vojnog područja po ZPND čl. 11. na 18 mjes. zatvora.

2046. **MAMIĆ, Anka** (Šimo) - rođ. 25.04.1922. u Kraljevu. Osuđ. 1946. presudom Okr. nar. suda Bjelovar zbog ODMETNIČKE BANDE na 18 mjes. zatvora.

2047. **MAMIĆ, Marija** (Martin) - rođ. 06.09.1921. u Lišanima. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Split po ZPND čl. 11. na 1 god. zatvora .

2048. **MANDIĆ, Jela** (Miško) - rođ. 08.07.1920. u Kožicama. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek zbog veza s ustašama na 18 mjes zatvora.

2049. **MANESTAR, Stjepan** (Šimun) - rođ. 17.05.1906. u Zagrebu. Osuđ. 1947. presudom Okr.suda Zagreb po ZPND čl. 2. 3. i 9 na 7 god. zatvora.

2050. **MANGA, Katica** (Jovan) - rod. 08.10.1899. u Bari. Osud. 1952. presudom Okr. Suda Maribor po KZ čl. 303. st. 1. na 10 mjes zatvora.

2051. **MANINI, Ana** (Ferdinand) - rođ. 05.09.1933. u Hucićima, Rijeka. Osuđ. 1953. presudom Okružnog suda Sežana po KZ čl. 303. st. 1. i 2. na 1 god. i 2 mjes zatvora.

2052. **MANKO, Jelena** (Mijo) - rođ. 01.01.1898. u Kloštru. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 7. na 16 mjes. zatvora.
2053. **MANULA, Veronika** (Josip) - rođ. 01.01.1908. u Dežanovcu. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Daruvar po ZPND čl. 3. t. 14. na 2 god. zatvora.
2054. **MARADIĆ, Ljubica** (Josip) - rođ. 16.02.1923. u Karlovcu. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. na 2 god. zatvora.
2055. **MARAKOVIĆ, Magda** (Tomo) - rođ. 01.01.1922. u Lodvenjaku, Karlovac. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl.11. na 1 god. zatvora.
2056. **MARASSI, Sofija** (Josip) - rođ. 04.05.1913. u Rijeci. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda 2. Vojne Oblasti po UVŠ čl. 14. na 7 god. zatvora.
2057. **MARCELIĆ, Marija** (Mato) - rođ. 07.10.1934. u Rijeki. Osuđ. 1956. presudom KZ čl. 303. po Kot. sud Rijeka na 7 mjes. zatvora.
2058. **MARCETIĆ, Danica** (Nikola) - rođ. 01.01.1902. u Otriću. Osuđ. 1945. presudom V. J. Kop. V.O. NOUJ po UVŠ čl. 13. i 14. na 10 god. zatvora.
2059. **MARCIKIĆ, Marija** (Vinko) - rođ. 30.10.1928. u Vinkovcima. Osuđ. 1947. presudom Okružnog Narodni suda Sl. Brod po ZPND čl.3.t.14. na 6 mjes. zatvora.
2060. **MARCIUŠ, Katarina** (Pavle) - rođ. 13.12.1925. u Puščini, Čakovec. Osuđ. 1954. presudom Kotarskog suda Slovengradec po KZ čl. 303. st. 1. na 7 mjes. zatvora.
2061. **MARČEC, Kata** (Stjepan) - rođ. 05.11.1926. u Preteincu, Čakovec. Osuđ. 1953. presudom Okružnog suda Varaždin po KZ čl. 303. st. 1. na 2 god. zatvora.
2062. **MARENIĆ, Ankica** (Mate) - rođ. 28.12.1925. u Zemunu, Bjelovar. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 1 god. zatvora.
2063. **MARENIĆ, Katica** (Marko) - rođ. 24.02.1926. u St. Petrovu Polju. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Osijek po ZPND čl.3.t.14. na 6 mjes. zatvora.
2064. **MARENIĆ, Marija** (Mijo) - rođ. 23.07.1923. u Sladojevcima. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. 14. na 6 god. zatvora.
2065. **MARGAN, Matilda** (Stjepan) - rođ. 28.10.1902. u Sušaku. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Sušak. po UVŠ čl.14. na 30 mjes. zatvora.
2066. **MARGETA, Marija** (Grga) - rođ. 01.01.1918. u Žuklji, Stolac kod Senja. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda 9. Korpusa zbog suradnje s ustasha na 4 god. zatvora.
2067. **MARIĆIĆ, Jelka** (Ivan) - rođ. 25.02.1921. u Orahovici. Osuđ. 1952. presudom Kotarskog suda Rijeka po KZ čl. 303. st. 1. na 1 god. 8 mjes. zatvora.
2068. **MARIĆIĆ, Jelka** (Ivan) - rođ. 01.01.1921. u Orahovici. Osuđ. 1945. presudom Div. vojnog suda Sl. Brod po ZPND čl. 3. t. 14. na 15 god. zatvora.
2069. **MARIĆ, Anica** (Pavao) - rođ. 01.01.1925. u Đakovu. Osuđ. 1945. presudom Okr. suda Sl. Brod po ZPND čl. 3. t. 3. na 10 god. zatvora.
2070. **MARIĆ, Barica** (Franjo) - rođ. 07.10.1927. u Bakovu. Osuđ. 1945. presudom Div. Vojnog suda Požega po ZPND čl. 11. na 2 god. zatvora.
2071. **MARIĆ, Ivka** (Petar) - rođ. 25.07.1925. u Starim Perkovcima. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 18 mjes. zatvora.
2072. **MARIĆ, Kata** (Mato) - rođ. 01.01.1921. u Suhoj Kalateli. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl.11. na 1 god. zatvora.
2073. **MARIĆ, Milka** (Petar) - rođ. 01.01.1907. u Dobrogošće, Požega. Osuđ. 1945. presudom suda Za Zašt.Nac.Časti Hrvata i Srba na 3 god. zatvora.
2074. **MARIĆ, Stana** (Boško) - rođ. 11.09.1923. u Vetovu, Sl. Požega. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda Osijek po ZPND čl.11. na 2 god. zatvora.
2075. **MARIJANOVIĆ, Marija** (Jure) - rođ. 01.01.1901. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po ZKDPND čl. 3. t. 3. na 3 god. zatvora.
2076. **MARIJANOVIĆ, Sanja** (Timotije) - rođ. 01.01.1899. u Goleši, Novska. Osuđ. 1949. presudom Okr. suda Osijek po ZPND čl.3.t.12 i 14. na 2 god. zatvora.
2077. **MARIN, Šimon** (Đusto) - rođ. 25.03.1888. u Kopru, Istra. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Split na 9 god. zatvora.
2078. **MARINČIĆ, GERTRUDA** (?) - rođ. 01.01.1924. u Virovitici. Umrla 19.02.1952. u zatvoru.
2079. **MARINČIĆ, Manda** (Grga) - rođ. 22.03.1903. u Andrijevcima. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Sl. Požega po ZPND čl. 11. na 2 god. zatvora.
2080. **MARINIĆ, Katica** (Franjo) - rođ. 05.04.1926. u Gundincima. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Osijek po ZPND čl.3.t.14. na 2 god. zatvora
2081. **MARINKOVIĆ, Ljubica** (Nikola) - rođ. 18.10.1924. u Dalju. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 14. na 18 mjes. zatvora
2082. **MARINOVIĆ, Reza** (Ivo) - rođ. 01.01.1906. u Bešljincu. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl.3.t.14. na 6 mjeseci zatvora.
2083. **MARINOVIĆ, Vetka** (Petar) - rođ. 23.04.1910. u Donjoj Vrbi. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Osijek po ZPND čl.3.t.14. na 8 mjeseci zatvora.
2084. **MARJANOVIĆ, Ana** (Antun) - rođ. 19.04.1925. u Bošnjacima. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 14. na 18 mjes. zatvora.
2085. **MARJANOVIĆ, Josip** (Pavo) - rođ. 01.01.1935. u Bolhanu. Osuđ. 1973. presudom Okružnog suda Osijek. po KZ čl.177. na 6 mjeseci zatvora.
2086. **MARJANOVIĆ, Katarina** (Josip) - rođ. 19.11.1923. u Alipašin-Mostu, Sarajevo. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Kot. Grada Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. na 8 god. zatvora.
2087. **MARJANOVIĆ, Marija** (Jakov) - rođ. 05.05.1924. u Strašincima, Županja. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 3 god. zatvora.
2088. **MARJANOVIĆ, Velinka** (Dušan) - rođ. 23.06.1952. u Ruževićima. Osuđ. 1972. presudom Okr. suda Dobojski po KZ 109. na 5 god. zatvora.
2089. **MARJANOVIĆ, Zora** (Mika) - rođ. 01.01.1910. u Bos. Kostajnici. Osuđ. 1946. presudom Okr. Nar. suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. na 20 god. zatvora

2090. **MARKANJEVIĆ, Ivka** (Stjepan) - rođ. 29.04.1393. u Sl. Požegi. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda Osijek po ZPND čl.3.t.8 I 14. na 18 mjes. zatvora.
2091. **MARKIĆ, Luca** (Ivan) - rođ. 01.01.1892. u Brštanovu. Osuđ. 1948. presudom Okr.suda Split po ZPND čl.3.t.14. na 15 mjes. zatvora. .
2092. **MARKONJEVIĆ, Danica** (Petar) - rođ. 14.05.1925. u Selišću kod Siska. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Sisak po ZPND čl.3.t.14. na 5 god. zatvora.
2093. **MARKOVAC, Kata** (Tomo) - rođ. 04.11.1907. u Andrijevcima. Osuđ. 1946. presudom Okr. Narodnog suda.Sl. Brod po ZPND čl. 18.čl.3 i 4. na 8 god. zatvora.
2094. **MARKOVIĆ, Ana** (Ivan) - rođ. 13.05.1920. u Drančini. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin na 2 god. zatvora.
2095. **MARKOVIĆ, Ana** (Marko) - rođ. 12.02.1915. u Karlovcu. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda II. Jugosl. Armije po UVS čl. 13 i 14. na 7 god. zatvora.
2096. **MARKOVIĆ, Anka** (Ilija) - rođ. 01.01.1905. u Sertiću, N. Gradiška. Osuđ. 1949. presudom Okr. suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 12 i 14. na 2 god. zatvora.
2097. **MARKOVIĆ, BRANKA** (?) - rođ. 01.05.1927. u Zagrebu. Osuđ. 1946. presudom ONSa za grad Zagreb po čl. 9. t. 1. na 3 god. zatvora
2098. **MARKOVIĆ, Darkica** (Juraj) - rođ. 23.10.1923. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Okr. narodnog suda Zagreb po ZKDPND čl. 3. t. 6. čl. 9, na 15 god. zatvora.
2099. **MARKOVIĆ, Elza** (Ivan) - rođ. 20.09.1927. u Osijeku. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek zbog širenja neprijateljske propagande na 1,5 god. zatvora.
2100. **MARKOVIĆ, Ivan** (Elza) - rođ. 20.09.1927???. u Osijeku. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po UVN čl. 14, na 15 god. zatvora
2101. **MARKOVIĆ, Ivanka** (Anton) - rođ. 27.12.1905. u Osijeku. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po UVN čl. 14. na 8 god. zatvora.
2102. **MARKOVIĆ, Klara** (Jure) - rođ. 18.04.1916. u Otočcu. Osuđ. 1950. presudom Okr. suda Split po ZPND čl.3.t.14. na 1 god. zatvora
2103. **MARKOVIĆ, Mara** (Nikola) - rođ. 01.01.1903. u Bešljincu. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl.3.t.14. na 1 god. zatvora.
2104. **MARKOVIĆ, Mira** (Pavo) - rođ. 01.04.1928. u Alilovci. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda Osijek po ZPND čl.3.t.14. na 6 mjeseci zatvora.
2105. **MARKOVIĆ, Oliva** (Stjepan) - rođ. 01.01.1896. u Bešljincu. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Sl. Požega po ZPND čl. 11. na 18 mjes. zatvora.
2106. **MARKOVIĆ, Ružica** (Augustin) - rođ. 23.06.1912. u Alilovcu, Požega. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 14. na 2 god.i 6 mjes. zatvora
2107. **MARKULIN, Kata** (Stjepan) - rođ. 01.01.1899. u Donjoj Kupčini. Osuđ. 1946. presudom Okružnog suda Karlovac po ZPND čl.3.t.3.i 6, na 15 god. zatvora.
2108. **MARKULIN, Slavica** (Petar) - rođ. 26.11.1926. u Adolfovcu. Osuđ. 1945. presudom suda Za Zaštitu Nac. Časti po na 6 god. zatvora
2109. **MARKUŠ, Božena** (Dragutin) - rođ. 01.01.1923. u Petrinji. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda IV. vojne oblasti po UVN čl.14. na 20 god. zatvora.
2110. **MARKUŠ, Većeslav** (Janko) - rođ. 01.01.1906. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom ONSa Zagreb po ZPND čl.3.t.3. na kaznu zatvora.
2111. **MARKUŠIĆ, Marija** (Tomo) - rođ. 18.03.1922. u Sisicu. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. na 13 mjes. zatvora.
2112. **MARKUŽIĆ, Zlata** (Mijo) - rođ. 08.08.1897. u Prekriju. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Zagreb po ZPND čl.3.t.14. na 4 god. zatvora.
2113. **MARNI, Nikola** (Ante) - rođ. 07.02.1912. u Cerišću. Osuđ. 1945. presudom Okr. suda Šibenik na 13 god. zatvora
2114. **MAROJEVIĆ, Štefica** (Mijo) - rođ. 01.10.1914. u Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb na 8 mjes. zatvora.
2115. **MARONIĆ, Imbro** (Ladislav) - rođ. 01.01.1909. u Zdolu. Osuđ. 1950. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.3. na 4 god. 6 mjes. zatvora.
- 2116 **MAROSOVIĆ, Kata** (Ante) - rođ. 21.05.1926. u Rupama. Osuđ. 1945. presudom Div. vojnog suda Split po ZPND čl.11. na 1 god. zatvora.
2117. **MAROŠ, Julka** (Mijo) - rođ. 16.02.1905. u Zbjegu, Slavonski Brod. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Požega po ZPND čl. 11. st. na 3 god. zatvora.
2118. **MAROŠ, Manda** (Marijan) - rođ. 19.01.1962. u Slav. Brodu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Požega po ZPND čl.3./1, na 3 god. zatvora
2119. **MARŠIĆ, Marija** (Mate) - rođ. 23.01.1916. u Kninu. Osuđ. 1945. presudom Narodnog suda Zagreb po ZPND čl.3.t.13. na 17 god. zatvora.
2120. **MARTIĆ, Marija** (Jovan) - rođ. 01.01.1924. u Otonu-Knin. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Split po ZPND čl. 11. na 2 god. zatvora.
2121. **MARTINČIĆ, Anka** (Josip) - rođ. 10.06.1907. u Bakovčici. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl.11. na 6 god. zatvora.
2122. **MARTINKO, Barica** (Antun) - rođ. 29.10.1891. u Pregradi. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14, na 2 god. zatvora.
2123. **MARTINKO, Božena** (Slavko) - rođ. 30.07.1923. u Pregradi. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14, na 10 mjeseci zatvora.
2124. **MARTINOVIĆ, Miloje** (Mihajlo) - rođ. 01.01.1928. u Novoj Gradiški. Osuđ. 1972. presudom Opć. suda Đakovo po čl. 119/3 na 4 mjes. zatvora.
2125. **MARTINOVIĆ, Slavka** (Srećko) - rođ. 22.04.1934. u Zagrebu. Osuđ. 1954. presudom Okružnog suda I Maribor po KZ čl. 303/1 na 5 mjes. zatvora.
2126. **MARTON, Kata** (Mato) - rođ. 01.01.1908. u Kožarići. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Daruvar po ZPND čl. 3. t. 14, na zatvora.
2127. **MARUŠEVAC, Zlata** (Ivan) - rođ. 27.07.1920. u Gredi. Osuđ. 1947. presudom Div. voj. suda Bjelovar po UVN čl. 7. st. 2. na 5 god. zatvora.

(nastavit će se)

U POSJETU POLITIČKOM UZNIKU FRA ILIJI BORKU

Iz kapucinskog samostana u Karlobagu nazvao nas je **fra Ilija Borak** i obavijestio da ne može radi bolesti nazočiti 5. izbornoj skupštini HDPZ Podružnice Gospić, te poći s nama u Modruš na obilježavanje 30. travnja, Dana hrvatskih političkih uznika. Tom prilikom nam reče da je prebolio moždani udar i da je 40 dana bio na liječenju u Rijeci. Neugodno nas je iznenadila ta vijest. Zamolili smo ga da nas idući tjedan primi u posjet. Rado je pristao. S gvardijanom **fra Josipom** dogovorili smo da to bude u srijedu 28. travnja u 10 sati. U zakazano vrijeme došli smo u samostan. Primila nas je domaćica i uvela nas u gostinjsku sobu, a ona je pošla potražiti fra Iliju.

Gostinjska soba je velika, namještена najosnovnijim pokućstvom, skromno, nema sjaja. Pod je od dasaka, lakiran bezbojnim lakom, a tavanica je drveni grednik od gusto postavljenih greda, preko kojih su položene daske, koje su ujedno i pod prostorija na katu. Obojena je tamnom lazurnom bojom. Zidovi su ožbukani i bijelom bojom obojeni. Na levom zidu od vrata su maleni prozori izrađeni po propisima kapucinskog reda. Na desnom su postavljene umjetničke slike austrijskog cara **Leopolda I.** i njegovih sinova **Josipa I.** i **Karla VI.** koji su dali izgraditi kapucinski samostan u Karlobagu. Na zidu sučelice vratima postavljene su crno-bijele fotografije njegove svetosti pape **Ivana Pavla II.** iz mlađih dana i generala kapucinskog reda Kanađanina **Johna Corriveaua**, te velika umjetnička slika "Posljednje večere". Odmah lijevo od vrata ogromna je dobro sačuvana starinska kaljeva peć. Cijeli prostor daje svečani ozbiljni ton, pa čekajući fra Iliju govorimo šapćući.

U hodniku se čuje glas domaćice i fra Ilija ulazi u sobu pomažući se u hodu štapom. Izgledom odaje karakternu osobu, čvrsta duha, sijede dugе brade. Na njemu se ne vide tragovi preboljene teške bolesti. Nakon

Piše:

Ivan VUKIĆ

pozdrava reče nam da je bio i u gospičkoj bolnici mjesec dana. Izrazili smo žaljenje što nam se nije javio.

- Nisam se javio ni gospičkom župniku, nisam nikoga želio opteretiti svojom bolešću, odvrati.

- Eto, najstariji sam fratar u hrvatskoj. Naš ekonom, bivši gvardijan **fra Ante Logara** priredio je malu svečanost povodom moga devedesetog

mogao doći, radi državnih poslova. Brat Vinko je došao i bio je radi toga jako sretan. Njihova sestra je časna sestra. Cijela obitelj je pobožna i živi u vjeri. Došao je i ministar Mlinarić, koji je bio ministrant u Jalžabetu, kada sam ja bio u varaždinskom kapucinskom samostanu. Bio je drag i pobožno dijete. Rekoh mu da se vidi kako je uvijek premještan tamo gdje je najpotrebnije. Ne, i drugi su išli. U svojoj skromnosti ne želi skrenuti pozornost na sebe i isticati se...

Nakon kratke šutnje ispričao nam je fra Iliju svoj životopis:

- Ja sam šesto od jedanaestero djece mojih roditelja **Andrije** i **Josipe** rođ. Liplin. Rođen sam 9. ožujka 1914. u selu Radovec, općina Križovljan - Cesatica, kotar Varaždin. Nakon 5. razreda pučke škole pohađao sam franjevačku klasičnu gimnaziju u Varaždinu. U kapucinski red ušao sam 2. kolovoza 1932. u Škofja Loka pod redovničkim imenom Ilija. Zareden sam u Splitu 11. srpnja 1937. Vojni rok u Kraljevini Jugoslaviji odslužio sam u Skopju od 1. studenog 1938. do 1. svibnja 1939.

Po odsluženju vojnog roka vjeroučitelj sam u Pučkoj školi časnih sestara uršulinki i u II. državnoj pučkoj školi Josipa Jurja Strossmayera' u Varaždinu do 14. veljače 1943., kad sam pozvan za vojnog dušobrižnika u domobransku postrojbu III. gorski zdrug, čije je zapovjedništvo bilo u Bjelovaru.

Obolio sam od tifusa 24. ožujka i liječio sam se u zaraznoj bolnici u Slavonskom Brodu do 25. travnja 1943. Nakon 40 dana bolničkog dopusta upućen sam 13. lipnja 1943. u Bihać, gdje je III. gorski zdrug bio posadna vojska. Tu sam vršio dužnost posadnog dušobrižnika do 5. ožujka 1945., kad sam otpušten iz domobranstva u građansku službu. Moj mladi brat, pokojni **Stjepan**, također je bio fratar. Drugi moj pokojni brat **Marko** bio je strojovođa na željeznici. Novoj vlasti manjkalo je strojovođa, pa su mu bili

Fra Ilija Borak

tog rođendana. Bili su pozvani predsjednik vlade **dr. Ivo Sanader**, njegov brat **Vinko**, župnik, svećenik u Solinu, ministar unutarnjih poslova **dr. Marijan Mlinarić** i drugi. S obitelji Sanader u dobrim sam odnosima još od moga boravka u kapucinskom samostanu u Splitu. Otac je bio na radu u Njemačkoj, a majka je brižno odgajala djecu. Ivo je dolazio k nama, bio je ministrant. Dugo smo se dopisivali. Na skromnu proslavu mog rođendana nije

odlučili dati stan u Varaždinu, kako bi im bio brže pri ruci kada im zatreba. No, netko iz ljubomore i zavisti optužio ga je da je bio ustaški suradnik. Uhitili su ga. Pod istragom je bio 30 dana. Kako mu nisu mogli naći nikakvu krivnju, pustili su ga kući. Istražitelj Srbin rekao mu je: "Čuvajte se svojih ljudi, a ne nas."

Nakon godinu dana uhitili su mene. Išao sam u ispomoć svećeniku **Ivanu Knezu** u selo Remetinec. Vraćao sam se vlakom u Varaždin. Nasuprot mene u vagonu sjedio je meni nepoznati oficir. Kada su me zatvorili, on me je došao fotografirati i pri tome me samo upitao jesam li jučer doputovao vlakom u Varaždin. Odgovorio sam potvrđno. Više ga nisam vido, no, očito sam bio praćen. Komunistička vlast optužila me je i presudom Divizijskog vojnog suda iz Bjelovaru osudila na kaznu strogog zatvora u trajanju od osam godina, zbog kaznenog djela protiv države i tadašnjeg režima, te na gubitak građanskih prava u trajanju od dvije godine. Kaznu sam izdržao u zloglasnom logoru Stara Gradiška.

Po izlasku s robije u kapucinskom samostanu u Varaždinu, Strossmayerov trg 7, sada Kapucinski trg 7, vršim svećeničku dužnost do 25. kolovoza 1961., kada sam premješten u Split, Kapucinska poljana 1, tada Poišan, kao vjeroučitelj učenika osmoljetke, koji su dolazili k nama na vjeroučitelj, jer se on u školi nije predavao. Nakon godinu dana premješten sam u Rijeku, Kapucinske stube 5, za vjeroučitelja, te 25. kolovoza 1967. u Karlobag, Kapucinska 1, a potom u Osijek, Kapucinska 41. U Varaždin sam premješten 12. kolovoza 1969. na svećeničku dužnost u novoosnovanoj župi Sračinec, a potom 28. kolovoza 1970. u Karlobag, gdje živim i djelujem sada u poodmakloj dobi na dužnosti duhovnog pomoćnika.

Bivši gvardijan, sada naš ekonom **fra Ante**, puno je gradio. Obnovio je veći dio našeg samostana, a radovi i dalje traju. Obnovio je crkve u Lukovu Šugarju sv. Luke, u Prizni sv. Ivana Krstitelja, u Gradini-Prizna sv. Ante i u Cesarici sv. Jelene Križarice. Dao je restaurirati ove slike ovdje, kao i one koje su sada u hodniku i u crkvi. Haj'te, pokazat ću vam samostan...

Poveo nas je u kuhinju i redovničku blagovaonicu. Kuhinja je prostrana, a tik do nje spojena lučnim prolazom, mala je redovnička blagovaonica, oskudno namještena, najnužnijim namještajem. Trijem je natkriven i ostakljen. Zidovi su ukrašeni umjetničkim slikama i kipovima svetaca, te slikama u akvarelu, vjerske tematike, koje su naslikala djeca iz gospičkih i zadarskih škola. Iz trijema se vidi lijepo uređen atrij, u kojem svojom veličinom i ljepotom dominira kruna cisterne za vodu. Na dnu hodnika do vrata prema vrtu, spremište je alata. Jedva sam obuzdao svoju znatiželju, da u ruke primim taj alat, od kojeg je pretpostavljam pojedini primjerak star i po par sto godina.

- Na kat vas ne ću voditi, jer se gore gradi, reće nam. Idemo u crkvu.

Prošli smo kroz odaje gdje se fratri svećenici pripremaju za službu Božju. Sve je uredno, čisto, namješteno lijepo izrađenim masivnim pokućstvom. Fra Ilija uključuje rasvjetu. Ulazimo u dio crkve gdje je oltar posvećen sv. Anti, u podnožju kojega je Kristov grob. Prizor je divan, oltar od mozaik-stakla blista okupan svijetлом. Osjećamo se uzvišeno. Ispod visokog svoda ulazimo u jednobrodnu crkvu posvećenu sv. Josipu. Rasvjeta je dobro izvedena, pa je svjetlosni efekt čaroban. Svaki detalj je promišljeno i kvalitetno izrađen. Na oltaru je umjetnička slika sv. Josipa. Na podu su rustikalne prvoklasne keramičke pločice, kvalitetno postavljene. Na prozorima su vitraji s prizorima na temu Pjesme stvorova sv. Frane Asiškoga. Sa stropa visi lijepi veliki luster. Luster je toliko velik da nije mogao biti unesen kroz vrata, pa ga se moralo rezati, te ponovno u crkvi spojiti. Klupe i ispovjedaonice su masivne izvedbe, vrlo kvalitetno izrađene. Sve se doima raskošno i uzvišeno, kako i doliči hramu Božjem, za razliku od dijela samostana gdje obitavaju fratri kapucini, gdje nema raskoši i sjaja i gdje se živi u pokori i isposništvu.

Fra Ilija nas potom povede u vrt okupan suncem. Sa zapadne strane se plavi Velebitski kanal, a sa sjeveroistočne se nadvio Velebit. Nasuprot izlaza iz samostana u vrt je kapelica posvećena sv. Anti. Ovaj dio

vrta određen je za meditaciju i odmor. Do kamenih klupa i stolova, koji su s puno pažnje raspoređene u ovom dijelu vrta, dolazi se lijepo uređenim stazama popločanim plavosivim velebitskim kamenom. Uz staze je s puno ukusa posađeno cvijeće i ukrasno bilje. Klupe i stolove pred više od 100 godina izradila su dva bratara, koji su bili kamenoklesari. Nekad je u ovom samostanu živjelo i do 20 fratara. Podosmo u drugi dio vrta, desno od šetnice, u kojem su zasadene masline. Trava je uredno pokošena. Uz rub prilazne ceste zasadena je vinova loza i različito mediteransko bilje. Fra Ilija nam s ljubavlju pokazuje sadnice koje je zasadio. Sa zvonika crkve oglasilo se zvono javlajući podne. Fra Ilija se naslonjen na štap prekrizi i otpoče molitvu Kraljice neba. Vjetar mu se poigravao sijedom bradom. Prizor je bi mističan. Zaokupljen prizorom nišam se mogao skoncentrirati na molitvu. U mislima se vratih u svoje djetinjstvo. Moji roditelji, kao i težaci na poljima, kad bi se oglasilo zvono sa zvonika crkve Navještenje Blažene Djevice Marije u Gospiću, navješćujući podne, zastali bi u radu, muškarci bi skinuli kape i pogunte glave muškarci i žene molili su se. Mi djeca zatečeni tim prizorom oponašali smo ih. Tek kasnije, kada smo postali stariji, bili smo svjesni toga čina. Nisu se svi molili i već od rana djetinjstva smo znali tko je tko. Ovi prizori se ne mogu više vidjeti na napuštenim ličkim poljima.

Podosmo dalje. Na povиšenom dijelu iznad kamenog podzida zasađen je krumpir između maslina. Desno od prilaznog puta uređuje se dio vrta za povrtnarstvo. Na jednom dijelu salata je obilno nikla. U kutu na istoku uređen je kokošinjac. Bližilo se 12,30 sati, vrijeme ručka u samostanu, a i mi smo morali poći. Fra Ilija nas je ispratio do lijepo uređenog predvorja samostana. Desno od ulaznih vrata u dvor postavljen je kip Majke Božje Bistričke, dar jedne hodočasničke obitelji. Napravili smo nekoliko fotografija za uspomenu. Fra Ilija nas je ispratio riječima: "Ako Bog bude htio, doviđenja". Hvala, po uzničkoj muci brate fra Iliju, na nezaboravnim trenutcima, provedenima s Vama!

OD ZAGREBA DO BLEIBURGA I NATRAG DO HRVATSKE KOSTAJNICE

Iako se to dogodilo davne 1945., sjećanja su vrlo svježa a dogadaji nezaboravni. Sve ono što sam proživio, doživio i prebrodio na Križnome putu kao sedamnaestogodišnjak, sasvim sigurno nikad ne ču, ne mogu, niti smijem zaboraviti. Šteta je i mogu reći da sam krivac što o tome nisam pisao mnogo ranije, dok su dojmovi bili još svježiji. Međutim, opis događaja i nakon 50 godina ne će gubiti na stvarnosti, aktualnosti i točnosti prikaza. Zašto to nisam učinio ranije, našoj i starijoj generaciji, a i nekima mlađima, sasvim je jasno. Jer, u toku moga četrdesetgodišnjeg rada i života u tzv. novoj, **Titovoj Jugoslaviji** i umirovljeničkog života od 1988. do 1991., nigdje i nikad nisam smio spomenuti Križni put i blajburšku tragediju kojoj sam bio sudionik, jedan od stotine tisuća Hrvata.

Skrivena prošlost

Kad sam pisao svoj životopis kao prilog za zasnivanje radnog odnosa, uvjet za premještaj na drugo radno mjesto ili za bilo kakve druge potrebe, tako značajan i nezaboravan mučenički dio mladenačkog života nigdje nisam spo-

Piše:

Juraj Jurica IVANKOVIĆ

minjao. Mnogo puta i u raznim prilikama strahovao sam da netko od bliskih rođaka, prijatelja i znanaca koji su sa mnom prošli Križni put i ostali živi, pred "povjerljivima" i "podobnima" ne spomenu Bleiburg. Najviše mi je straha zadavao stric **Mijo Ivanković**, koji je zajednički sa mnom i bratom **Ivicom**, **Slavkom** i drugima, pobegavši u posljednji tren iz Kostajnice (ranjen u bijegu), prošao Križni put. On bi se ponekad u Utolici, pred osobama koje to nisu znale ili nisu trebale znati, zaletio riječima: "Joj, Jurica, sjećaš li se naše kalvarije, kako je ono bilo u Celju kada sam kuhao puru za nas itd., itd". Brzo bih ga prekidao i skretao razgovor na drugu temu, iako je sve to ostalo zabilježeno na salušanju u OZNI u Kostajnici 1945.

Mene i slične kasnije su neki drugovi često prozivali, a neki govorili kako smo mi dobri i vrijedni, ali s "feleričnom biografijom". A to je značilo: pazi se, ako "pogriješiš" i znaj da te se u svako doba

moe degradirati, prozvati, izazvati, ušutkati i sl. Ah, to nije bilo lako. Cijeli život šutjeti i zataškavati, te sa strahom slušati razgovore koji su me svakog trene mogli baciti me unatrag, da odjednom postanem pritajeni "ustaša", ili "lažljivac" koji netočno piše vlastiti životopis i sl. Koliko je bilo teških trenutaka, kad čovjek osjeća potrebu da s nekim najbližim popriča o svemu, pa i onome najintimnijemu, o događaju koji je mladost obilježio teškoćama, tugom, pravim mučeništvom. Ali, bilo je to opasno. Moji suradnici, osobe koje su me okruživale u ustanovi u kojoj sam radio, a koji nisu znali za moju prošlost, više puta su bili su iznenadeni kada se pročulo da je stiglo anonimno pismo u općinski komitet SK ili na drugu "pravu" adresu, u kojem neka "grupa građana" piše da sam bio u ustaškoj mlađeži, da imam vrlo "lošu" prošlost, da sam iz ustaške obitelji, da je moj otac bio ratni zločinac i sl. Ti anonimci, nesposobni na dobro plaćenim radnim mjestima, ovakvim postupcima željeli su skrenuti pažnju od sebe i svoga nerada, a prozivajući mene koji sam savjesno radio, doškolovavao se i sl. Najteže mi je danas kad nakon toliko godina šutnje, slobodno sve ispričam supruzi i sinu koji sve do 1991. nisu znali za moje sudjelovanje u Križnom putu.

Eto, tako je prošlo mojih 50 godina šutnje. I kako sada započeti. Mislim da sve pamtim ali me ipak malo strah da nešto važno ne ispustim. Ali, ima još dosta živih svjedoka koji će pomoći da realnost, objektivnost i istina budu sačuvani.

U vagonu prema Zapadu

Od jeseni 1944. boravio sam u Križevcima. U mjesecu travnju i početkom svibnja sve više i svakodnevno su se čule tutnjave topova i drugog oružja koje su stizale s Dunava i iz Podravine gdje je hrvatska vojska, pojačana njemačkim snagama, vodila borbe s partizanima i Crvenom armijom. Jednog jutra tutnjava i pucnjava približile su se Križevcima. Nastala je panika i nas, mlađež, kupili su, stavili u vagone i popodne prevezli do Zagreba. Prošli smo gradom koji je već bio poprilično prazan i stigli u neke prostorije na Borongaju. Tu smo prespavali. Sutradan sam promatrao hrvatsku i njemačku vojsku i mnogobrojne civile kako se povlače, kreću prema Sloveniji. Predvečer su nas (ne znam broj, ali oko stotinjak) smjestili u neke otvorene vagonе. Krenuli smo prema Sloveniji. Bio je to početak dugoga i neugodnog putovanja u nepoznato, ali u društvu s

Logor u Maksimiru 1945.

prijateljima i kolegama sve se lakše podnosi. Ne misli se na ništa loše. Jer, tu je vojska, naoružanje, dogovorena je predaja saveznicima, i zašto onda brinuti.

Prisjećam se i (ne)ugodne šetnje po glavnim ulicama Zagreba u predvečerje prije odlaska. Na Trgu Bana Jelačića bilo nas je više. Jedno vrijeme stajali srno naslonjeni na ogradu javnog WC-a i prijavljivali bogzna o čemu. Sjećam se da je tu bio moj dragi kolega i prijatelj od prvog razreda gradanske, tj. iz 1939., **Pero Račić**. Bio je i **Ivan Lenac, financ** iz Primorja koji je za vrijeme službovanja u Kostajnici stanovao kod **Ivana Račića**, Perina oca. Ne znam kamo su oni poslije krenuli. Znam da su ostali u Zagrebu, a ja sam s **Tomislavom Palaićem** iz Krapja i još nekim kolegama stigao na ranije odredište na Borongaju. Dok smo prolazili ulicama bila je prava gužva. Prolazili su vojnici u različitim odorama: ustaškima, domobranskim, njemačkim i dr. Mnogi su se vozili u automobilima i kamionima, na motor-kotačima. U kamionima su vozili kojekakvu robu, jer je sve kretalo prema Sloveniji. Neki su i pjevali, izvukivali parole i sl. Žene iz mnogih kuća stajale sup red vratima, mahale i ispräcale prolaznike u općoj gužvi. Neke su tražile da im iz kamiona bace robu, tekstil u balama i hranu, što su mnogi vojnici i činili. Podsjecalo me to na opću gužvu, anarhiju, bila je prava sumorna večer, uza sve veći strah i neizvjesnost: što dalje, kamo, gdje su moji najbliži, Utolica, majka, braća, sestre...

Ne znam koliko je sati bilo kada su nas prevezli do Glavnoga kolodvora u Zagrebu. Smjestili smo se opet u neki teretni vagon i krenuli prema Sloveniji. Vlak je vozio vrlo sporo i stajao vrlo često zbog opće zbrke. Sutradan smo stigli do Celja. Vlak dalje nije kretao jer je sve bilo zakrčeno vojskom, vozilima i civilima. Nakon kraćeg iščekivanja hoćemo li ipak krenuti dalje, iskricali smo se i došli na tzv. Celjsko polje, na kojem je bilo mnoštvo vojnika, civila, automobila, konjskih zaprega, bicikla... Tu smo na livadi prenoćili pod vedrim nebom.

Sutradan, sunčano je proljetno jutro obasjalo nepregledni logor hrvatskih vojnika, civila i hrvatske mladeži. Jedno vrijeme ostali smo na tome slobodnom prostoru, žedni i već gladni. A onda, ne znam otkuda i kako, ugledam brata Ivicu i stricu Miju koji su u zbjeg krenuli iz Utolice i Kostajnice. Stric Mijo nosio je na leđima vreću brašna i odmah skuhao puru, koja je bila prava poslastica za naše pregladnje želude. Još veće iznenadenje i sreća nastala je kad se s nama sastao i brat Slavko koji je na Križni put krenuo kao hrvatski vojnik iz sasvim drugoga kraja, negdje iz Slavonije. Bilo je to nekoo opuštanje pred

polazak, opet u nepoznato, kuda, do kada... U toj općoj gužvi susreo sam neke Kostajničane: **Josipa-Pepu Peera**, braću **Cvetnić** (Đuku i Boška) itd. Mislim da je bio i **Pustičan** (Vlado ili Ivo).

Susretljivi Bugari

A onda smo, polako u koloni krenuli naprijed - prema Austriji. Vode su govorili da nas čekaju Englezi i da ne smijemo dospjeti u partizanske ruke. Tek od Celja počinje prava kalvarija, mučotrpan put, pješačenje u nepoznato. Dugo smo i sporo hodali u nepreglednoj koloni i šarolikom sastavu, uz bezbroj raznoraznih ispravnih i neispravnih vozila od kojih je po nekoliko svakog trena ostajalo slomljeno, oštećeno ili bez goriva. Hodajući kroz slovenske kanjone, u jednom trenutku ugledam kako na cesti stoji partizan s crvenom petokrakom i puškom na leđima. Kako smo mi naišli, on je samo stajao i dovikivao: "Haj' te drugovi, samo vi haj' te." Nije ništa poduzimao. Ali za nas je i to bilo previše. Vidjeti partizana koji nas propušta! Mislimo smo, je li on sam ili ih je možda neko licina, pa se ne usude napasti kolonu vojnika s mnogo naoružanja, ili nas puštaju u klopku. Nepregledna kolona kretala je dalje ka željenom cilju: stići do zapadnih saveznika, Engleza i Amerikanaca, pobjednika u ratu, ali civilizirane vojske koja poštuje zarobljenike i koja civilima ne će učiniti ništa loše. Dapače, očekivali smo spas pred razjarenim partizanima, koji su nas kanili sve čim prije zarobiti i problem riješiti na svoj balkanski način.

Ubrzo je uslijedilo novo iznenadenje. Došli smo do stranih vojnika koji su suradnici partizana. Opet strah da će nas zarobiti. Međutim, iznenadenje je bilo više nego ugodno. Bili su to bugarski vojnici koji nisu pokazivali nikakvo neprijateljstvo prema nama koji bježimo i krećemo u susret Englezima. Prijateljski su nas ispratili, pa smo krenuli svojim putem. Je li to bilo prema Dravogradu, Klagenfurtu ili nekamo drugdje, ne znam. Prisjećam se iznenadnog zastoja. Rekoše da čekamo, da naši pregovarači, ali nije rečeno s kim. Odjednom stiže vijest: tko se želi predati partizanima, neka ostane tu gdje jest, a tko se neće predati, neka krene u koloni koja mijenja smjer. S glavnim cestama u dubokom kanjonu krećemo uz jedno veliko brdo. Kroz šumu. Idemo što dalje od mjesta gdje su partizani koji traže našu predaju. Bilo je to u sutor. Hodali smo cijelu noć po brdima i kroz šumu punu srušenog drveća. Često su nam noge zapinjale za oborenja stabla i grane. Znam da sam bezbroj puta zapeo, posruuo i srušio se. Opet se dignem i dozivam brata Ivicu, stricu Miju i Slavku. Nastojimo održati

"vezu" i ostati zajedno. U trenutcima umora, ostoječki ili naslonjeni na stabla malo smo odspavali, dok je kolona neprekidno kretala dalje. U tim bismi se trenutcima razdvjili. A onda, kad se netko probudi, odmah jurne u potjeru za nama. Tako smo se neprestano tražili, dovikivali, sastajali, razdvajali i opet skupa nastavljalj sive teži i teži put kroz šumu obraslu i zaraslu sitnim drvećem i korovom.

Sjećam se jednog jutra. Silazili smo niz veliko brdo prema dolini neke rijeke. Bili smo negdje na polovini strmine kojom smo se spuštali, pospani i umorni, kad odjedanput sa suprotnog brda zapuca iz strojnica prema nama. Svi smo odmah polegli, a jedan glas je iz naše kolone povikao: "Ne pucaj!" Uslijedilo je pitanje sa suprotne strane: "Tko je tamo?" Opet je netko od naših odgovorio: "Ovdje Hrvati!" A onda, kao grom iz vedra neba, isti glas poviše: "Hrvati, iz koje ste brigade!". Nastao je tajac, a strah nas je sve protresao. Znali smo da u hrvatskoj vojsci ne postoje brigade već satnije, bojne i sl. Znali smo da su to partizani. Prijatjeni, neko vrijeme sačekali smo što će se dogoditi. Ponovno se javio isti glas: "Samo naprijed." I svi smo krenuli nizbrdo i stigli na cestu pokraj rijeke. Nedaleko od ceste bilo je nekoliko partizana u engleskoj odori s petokrakim zvijezdama na kapama. Gledali su nas, ali nisu ništa poduzimali. Vjerljivo ih je bilo malo, a naša kolona bila je velika i dobro naoružana. Tako smo prebrodili još jednu veoma veliku, opasnu i nepredviđenu zapreku. Sada je kolona bila mnogo svježija i življe se hodalo, razgovaralo, povremeno zastajalo radi odmora i utoljenja gladi. Sve se činilo kako smo prošli najgore, kako je dobro učinjeno što se nismo predali partizanima i kako smo sve bliže željenom cilju - Austriji i predaji Englezima i Amerikanima.

Istog dana poslije podne sunce je obasjalo prekrasan slovenski krajolik. Naša kolona bila je zaista velika. Kretalo se cestom, ali i izvan nje, po brdima i prisupičnjim šumama i livadama. Očekivano zadovoljstvo i povremeno opuštanje iznenada su prekinuli avioni-lovci s crvenim propelerom. Letjeli su iznad nas, kružili i spuštali se gore-dolje. Obilazili su cijelu kolonu u brišućem letu, uz tutnjavu i zujanje motora. Nastala je prava panika. Svi smo mislili da će doći do mitraljiranja i bombardiranja kolone. Povremeno iza grma gledao sam kako se aangloamerički piloti spuste vrlo nisko i ponovno uzlete, kruže i jednostavno se zabavljaju. Na sreću i naše zadovoljstvo, nisu ništa poduzimali. Nije bilo pucanja ni bombardiranja. Izgleda, obavili su svoj izvidnički posao i

zatim nestali. Mislim da ih je bilo 5-6. Odahnuli smo, osokoljeni što je željeni cilj - saveznička vojska - vro blizu. Radost i zadovoljstvo nadmašilo je sve tegobe, strah, glad, žđ, umor, koje su nas neprestano pratile. Konačno, približavamo se granici, a onda opet kratak zastoj. Čekamo završetak pregovora u kojima sudjeluju hrvatski časnici.

Veselje zbog susreta s Britancima

Kao što se to obično događa u takvim slučajevima, do nas u velikoj koloni vijesti dopiru sporo, a kako je to išlo predajom od usta do usta, često su stizale i promijenjene ili im je smisao bio drugačiji od početnog slanja među bezbroj hrvatskih vojnika, civila, pa i žena i djece. U samo predvečerje javljeno je: "Stigli smo na blajburško polje. Ovdje su engleski i američki vojnici, oni očekuju našu predaju i polaganje oružja. Pozvani smo da krenemo prema nekoliko tenkova kraj kojih su bili engleski vojnici u kratkim smedim bluzama s beretkama na glavama. Iz mnogih cijevi lakoga oružja kojeg su još imali hrvatski vojnici začula se paljba u zrak. Iskazivali su zadovoljstvo što smo stigli na cilj, a to znači spas od partizana. Neki su pucali i od žalosti zbog predaje, zbog odlaganja oružja uz koje su, ipak, bili mnogo sigurniji.

Hodajući lagano prema cilju začuo sam s desne strane naše velike kolone povik: "Stoj, tko se ne želi predati, neka kreće za nama!" Općenito zbrka, neodlučnost, strah. No ipak, ja sa svojim suputnicima i velika većina krenuli smo na predaju, dok se jedan broj odlučnih i odvažnih naoružanih hrvatskih vojnika u različitim odorama izdvojio i krenuo prema brdu, u šumu.

Kada smo, donekle svrstani u redove, došli do tenkova, vidio sam nedaleko veliku hrpu raznog oružja koje su polagali naši suputnici koji su stigli na cilj prije nas. I mi svi, kako smo nailazili, odlagali

smo oružje na već veoma veliku gomilu pušaka, strojnica, automatskih pušaka i sl. Nekolicina engleskih vojnika sa smiješkom nos je gledala i pazila da se ne zataji oružje. Prošli smo naprijed blajburškim poljem, uvjereni da krećemo dalje prema Zapadu, da će nas saveznička (engleska) vojska zaštiti i da ćemo kao zarobljenici i izbjeglice stići negdje u zaštićeno područje izvan Slovenije, u Austriji ili Italiji...

Veoma brzo i nedaleko od mesta odlaganja oružja, kolona je zaokrenula na lijevo i ubrzo srno se našli ponovno na tlu Slovenije odnosno "nove Jugoslavije". Preuzimaju nas uniformirani vojnici u skoro istim (engleskim) uniformama, ali na glavi nisu imali beretke. Ne vjerujući da se i to može dogoditi, prenuo sam se kao iza sna. Nas su preuzeli i započeli pratiti partizani s *titovkama* na glavi i crvenom petokrakom. Bili su gotovo dobronamjerni i "priateljski" raspoloženi. Predstavljali su se kao zaštita zarobljenika i, u početku, brinuli da kolona normalno ide naprijed i da se ne komu nešto ne dogodi. Često su govorili: Idete svojim kućama, ništa se ne bojte, nikomu se ne će ništa dogoditi, osim onih koji su klali i ubijali, a i njima će suditi narodni sud. Te riječi stalno su mi zvonile u ušima, iako sam se pribjavao i bio nepovjerljiv. Znao sam da mi (ja i braća mi Ivica i Slavko, te stric Mijo, moj kolega i prijatelj Tomislav Palaić) nismo ništa nikomu učinili i da se nemamo čega bojati.

Ovaj nezaboravan, i upečatljiv doživljaj osjećen je prije nekoliko godina kada sam doznao da je grof **Nikolaj Tolstoj** napisao knjigu "Ministar i pokolji", optužujući engleskoga generala Alexandra da je predao stotine tisuće Hrvata partizanima, iako je bilo dogovorenno da se svi zaštite i da se ne vraćaju u Jugoslaviju, te da su mnogi, kao i Kozaci zarobljeni u Bleiburgu, maltretirani, suđeni, ubijani nakon povratka i njihove predaje partizanima. Odmah sam

vratio sjećanja unatrag i objasnio neke nejasnoće prilikom dolaska u Bleiburg 1945. Da, mi smo na vlastitoj koži osjetili istinitost Tolstojevih tvrdnji.

Krećući već u sumrak u nepoznat kraj, partizani su postajali sve više službeniji, zločestiji. Stalno su nas požurivali kako bismo odbacili predmete koje smo još imali, a naročito hranu, odjeću i obuću. Pospani i umorni išli smo cestom. Sjećam se prvog dijela puta nakon Bleiburga. Cesta je bila neposredno uz rijeku Dravu. Još uvijek smo bili skupa nas tri brata, stric Mijo, Tomislav Palaić i njegov otac kojeg je susreo negdje u Sloveniji. Išlo se vrlo teško, ali nije dopušteno zastavljanje radi odmora. Hodali smo ponkad i u snu, spavalо se stojeći i u hodу. Povremeno se stresemo i odmah tražimo jedan drugoga. Tako se dogodilo da sam nakon buđenja u hodu primjetio kako mi nema brata Ivice. Slavko i ja potrčali smo naprijed, misleći da je otisao ispred nas. Nismo ga našli, pa smo se vratili unatrag. I, gle iznenađenja! Brat Ivica spava i polako, vrlo lagano hoda, naslanjajući se na čelično uže koje je nategnuto uz cestu. On zastajkuje, zažmri i progleda, ali od umora jedva hoda. Odmah ga zdrmamo, probudimo i krenemo naprijed u našu grupu. Ali, tek tada stresosmo se i zastade nam dah. Uže je bilo iznad rijeke Drave, a korito desetak metara u dubini. Samo mali nespretni pokret značio bi sunovrat u duboku rijeku, smrt za koju se nikad ne bi doznalo.

Počinju partizanske grubosti

Prva noć u koloni nekako je protekla dosta miroljubivo. Nije bilo izrazitih zlostavljanja, pa smo još uvijek sačuvali po neki komadić hrane i odjeće. Nekako se prezivljavalо, ali sutradan, kad su nas naši čuvari pratili prema Mariboru, uz Dravu, postupno je njihova "nježnost" nestajala. Postajali su sve grublji. Započeli su diktirati brzi tempo, kojega mnogi zarobljenici nisu mogli izdržati. Padali su, izlazili iz kolone i pokušali se zaštiti od udaraca i zlostavljanja. Vrhunac zločina i sadističkog ponašanja nastao je kada su nas potjerali da trčimo. Neki stražari jahali su na konjima i štapovima, bičevima i kundacima pušaka tjerali "svou stoku" kao što to vidimo u kaubojskim filmovima. Takav neizdrživi tempo ublažavali smo odbacivanjem hrane, odjeće i obuće. Vidio sam kako nekoliko mlađih hrvatskih vojnika zastaje i skida prave vojničke čizme, kako bi mogli lakše trčati. Neki su odbacivali vojničke kabanice, cipele i sl. Takve bolje komade odjeće i obuće, posebno čizme, odmah su uzimali partizani i obuvali, odnosno oblačili. Bilo je i drugih postupaka: otimanja odjeće, obuće i drugih predmeta. Približili bi se nekom od za-

robljenika, uhvatili ga za ruku i, ako ga je imao, skidali sat, zlatni prsten i druge vrijednosti.

Pješačenje, uz osiguranje narodnih vojnika bilo je sve teže, iako smo bili sve lakši, tj. mršaviji i bez odjeće, obuće i drugih predmeta, koje smo odbacivali. I dok su nas tjerali kao stoku, u više navrata, u neposrednoj blizini marširali su mladi partizani. Zadovoljni i veseli, kad se približe koloni zarobljenika i izbjeglica, odmah bi zapjevali neku od svojih omiljenih borbenih pjesama. Najčešće se moglo čuti: "Kud narodna vojska prođe, sretna, sretna će se zemlja zvat!" ili "Aj'd' u borbu i vi stari, gdje su vaši sinovi..." ili "Nek' se borba brže svrši, neka padnu fašisti..."

Sad je bilo sve više "izgreda", jer su iskakanja iz kolone radi utaživanja žedi bila sve češća, a to stražari nisu dopuštali. Svakom "izgredniku" izricali su kazne, dijelili batine, psovali i sl. Sjećam se stravičnoga, nezaboravnog i posebno upečatljivog slučaja na bunaru, u seoskom dvorištu, pokraj ceste kojom su nas gonili. Jedan mladi hrvatski vojnik u lijepoj, još potpuno novoj domobranskoj uniformi iskočio je iz kolone, ušao u dvorište i započeo pumpati i piti vodu, jer više nije mogao izdržati žed. A to je bio najveći prekršaj za koji je trebalo izreći i izvršiti primjerenu kaznu, i to takvu da je što više jadnika iz zarobljeničke kolone vidi i osjeti. Uzrujani i uvrijeđeni stražar, koji je bio u blizini, prišao je bliže k mlađom domobranu koji se upravo sagnuo nad koritom iz koga stoka pije, i iz ruke pio vodu koju je drugi suputnik pumpao. Uperio je pušku i bez samilosti ispalio mu metak u glavu. Jadnik je pao mrtav preko korita, a egzekutor je prijetećim glasom doviknuo svima nama: "Ovako će biti svakome od vas, koji ne bude slušao i kršio disciplinu. A sada, možete se napiti vode."

Oh, kakve li ljudske zlobe, osvetničkog cinizma i uživanja u našoj muci. Žed je bila toliko jaka, da nismo mogli izdržati i odati dužan pijetet ubijenom suputniku. Ubrzo se nakupilo mnogo sudionika kolone i počelo piti vodu. Pumpali su vodu, hvatali u ruku i pili. Sve se to događalo nad mrtvim hrvatskim vojnikom koji je ležao ispod cijevi pumpe preko korita. Nije bilo moguće popiti vodu i osježiti lice i znojno tijelo na prilično vrućemu ljetnom suncu, a da se ne pogleda i ne vidi mrtva glava čovjeka s kojim smo maloprije hodali i trčali. Ostao je na mrtvoj strazi. Vjerojatno se nikada nije doznalo i ne će se doznati tko je i otkuda je, ako kojim slučajem nije imao suborca poznatog: kolegu, prijatelja ili susjeda koji je sve to gledao, a dotičnoga poznavao i preživio križni put.

Bilo je i drugačijih kazni. Vidio sam slučaj kako partizani, koji nisu bili u pratnji naše kolone, prilaze koloni i zaviruju u lica zarobljenika. Nisam znao zašto to čine, a onda sam opet na konkretnom primjeru sve shvatio. Bijesni i osvetoljubivi partizan zapazio je u koloni poznatog "ustašu". Odmah je s oružjem skočio prema njemu. Uhvatio ga za kaput i povikao: "Majku ti ustašku, tebe trebam, ti si..." i izvukao ga iz kolone. Kako je taj nesretnik završio, ne bi se doznalo, ali vrlo vjerojatno kao i mnogi drugi koji su na taj način pronalazili i hvatali partizani, osvetnici koji su ih poznavali. Ili, jednostavno su tvrdili da ih poznaju, iako ih nisu poznavali, samo da bi drugima priopćili "opravdan" razlog za izdvajanje i likvidiranje poraženog "neprijatelja".

Od Maribora preka Zagreba do Siska

Prolazeći kroz mnogobrojna sela u Sloveniji, gotovo da i nismo vidjeli domaće stanovnike. Sela su djelovala dosta pusto, a poneki seljak ili žena mogli su se vidjeti samo kako nešto rade malo dalje od ceste,iza kuće ili u dvorištu. Čini mi se da je i kod njih bio prisutan strah i zgražanje nad postupcima "narodnih vojnika" prema zarobljenome, nemoćnom i nezaštićenom hrvatskom vojniku ili civilu koji se zatekao u Bleiburgu i koloni smrti. Jednoga sunčanog svibanjskog dana, poslije podne, stigli smo u Maribor. Kolona je zaustavljena na mariborskem mostu, na pločniku. Tada su odvojili vojnike od civila. Ivica, stric, Mijo i ja rastali smo se od brata Slavka koji je bio u odori. Rastanak je bio težak, ali smo još uvijek živjeli u nadi da će sve dobro završiti. Mislimo da je najgore prošlo. Odmah smo polegli na dosta topli beton i brzo usnuli. Budili smo se, lijegali i proživiljavali teške trenutke, jer su između nas prolazili uniformirani partizani, pretraživali nas, da vide imamo li vrijednih predmeta. Neki su opet pronalazili svoje susjede ("okorjele neprijatelje - ustaše") i izvodili ih izvan kolone.

Na sreću, nama se nije ništa dogodilo, osim straha i strepnje, umora i pospanosti. Pomalo smo se i kretali mostom, a onda iznenada susret s kolegom iz školskih klupa, **Perom Hajdinovićem** iz Hrvatske Kostajnice. Malo smo popričali, sve u strahu, jer nismo znali tko nas promatra i što nam se sve može dogoditi. Susret nije dugo trajao, jer je Pero otisao među svoje suputnike. Zatim sam video i još nekoliko Kostajničana s kojima smo se zajednički vraćali prema Zagrebu: **Marijana Ikasovića, Marka i Milku Nikolić, Tomu Profuzoviću, Josu Ikasoviću, Pemcu...**

Kraći boravak na mariborskom mostu i spavanje na betonu bilo je pravo osjećenje i odmor. Nakon izdvajanja vojnika koje su odveli na drugu stranu, ne znam kamo, nas civile okupili su i natovarili u teretni vlak, odnosno u vagon-štale ili otvoreni teretni vagon. Tako smo se, nakon svih peripetija i napornog trčanja, smjestili na prijevozno sredstvo. Putovanje je bilo više nego udobno, iako u nenormalnom položaju putnika na željeznicu.

...: Kad smo stigli u Zagreb, nas nekolicinu iz Kostajnice, Utolice i drugih okolnih sela koji smo se našli u istom vagonu, odveo je Joso Ikasović (Picek) iz Kostajnice k svojoj kćerki koja je stanovaла u Zagrebu u Petrinjskoj ulici. Tu smo prenoćili u jednoj sobi na podu, a ujutro je sve nahranila pravom vrućom domaćom palentom, žgancima. Pojeli srno sve u slast i odmah živnuli.

Počeo je dogovor o povratku. Odlučilo je vodstvo puta da krenemo pješice prema Sisku i Kostajnici. Ne sjećam se jesmo li dobili neke propusnice u Zagrebu, ali je nas dvadesetak krenulo prema Sisku bez pratnje, samoinicijativno. Noć nas je zatekla u Pešćenici (između Siska i Zagreba). Tu smo zastali i prespavali u župnom dvoru nedaleko crkve, na podu. U noći smo vrlo često čuli sovu koja je svojim prodornim glasom najavljuvala predstojeće teškoće. Govorili smo kako će netko od nas sigurno stradati, jer sovinu huktanje najavljuje neku tragediju. Međusobno smo se tješili da ipak nitko od nas ne će stradati jer se približavamo našim kućama, našoj divnoj Kostajnici i rednom kraju.

Prošla je još jedna noć u neizvjesnosti, ali bez nekih već uobičajenih prepada i stresova. Ujutro smo krenuli pješice prema Sisku. Sve je bilo donekle i normalno. Kolona dvadesetak različito obučenih i izmorenih civila, povratnika s Križnog puta. Nije nas nitko ometao sve do pred Sisak. Kada smo ušli u Sela kod Siska, zaustavila nas je partizanska straža. Odmah su s nama postupili strogo i zatvorili nas u neku malu prostoriju, gdje smo stajali i ležali jedan uz ili jedan preko drugoga. Iščekujući što će biti s nama, ugledao sam jedna seljačka kola ispred kuće. Zaustavili su ih partizani i naredili pretres. U sijenu su pronašli jednoga Crnogorca u šajkači, četnika, kako su glasno i pobjednički vikali hrabri partizani. Izvukli su ga i privodili k nama. Za to vrijeme tukli su ga s remenom, puškom i drugim predmetima, psujući mu majku četničku. Jadnik je bio ranjen, pa se vrlo teško kretao, tako da su ga sustigle batine svih stražara. Njemu su govorili: ovo je ustaška banda, naša, koju ćemo srediti. Ali, kako ti, naš Srbin, Crnogorac, stiže na Križni put? Pretukli

su ga i odveli tako da ga više nismo vidjeli. Rekli su da ga je stigla zaslужena kazna.

Dok smo bili u toj maloj prostoriji, ispred zgrade su se često smjenjivale straže. Partizani s automatima stalno su nas prozivali i provocirali. Jedan od njih, mislim da je iz Crkvenog Boka, sela s kostajničke općine, neprestano je vrijeđao **Peru Jergovića** iz Šaša, dovikujući mu: Ej, ti si kralj naše svinje iz Zelenika. Bi li još naših krmačica? Platit ćeš ti sve to itd., itd. Na nas Ivanoviće (Ivica, Mijo i ja) budno je pazio jedan mladi partizan s nekoliko zvjezdica, mislim da je bio vodnik. Često je zapitivao gdje nam je brat Slavko. Zahtijevao je da nas sve predaju njemu a on je bio glavni za izvršenje smrte kazne. Mislim da je bio rodom iz Utolice ili Maloga Šaša. Drugi mu nisu dopustili, pa smo toga poslijepodneva svi potrpani u kombi, crnu rnaricu, i prevezeni u Sisak. Dok su nas vozili, bili smo u strahu, jer je bila takva atmosfera prije polaska da smo bili uvjereni kako nas vode negdje na streljanje. Odahnuli smo kad smo vidjeli da polazimo u Sisak. Marica se zaustavila usred grada pred gostionicom "Lovački rog". Iskrcali su nas pod naoružanom pratinjom i smjestili u prašnjavo dvorište.

Bili smo umorni i gladni, a oko nas sve više čuvara. Među njima bilo je poznatih iz sela oko Kostajnice, Utolice, Rausovca, Slabinje, Šaša. Svaki čas su nas prozivali, saslušavali i psovali. Hrane nam gotovo i nisu davali, ali je među njima bilo i dobrih. K nama je prišao, u uniformi, jedan mladi partizan i rekao da je iz Rausovca i da nas sve pozna. Potajno je donosio kukuruznog kruha i davao nam jesti. Tješio nas je i rekao da nam se neće ništa dogoditi. Doznavali smo da je to bio **Milan (Mićo) Batnožić** iz Rausovca. Čovjek kojega pamtim po dobru, iako je bio u titovki s petokrakom.

Ubojstvo Jurice Mlinarića i Fabijana Čubakovića

Ležali smo u dvorištu punom prašine, odmarali se od napornog pješačenja i sa strahom očekivali što će biti. Među nama bila su i dva ugledna Kostajničana - **Jurica Mlinarić**, trgovac, i **Fabijan Čubaković**, pekar. Bili su posebno uplašeni kad su vidjeli da se prema njima sve okrutnije odnose naši stražari. Mlinarić je često govorio kako je on kao trgovac pomagao partizane, kako nije bio u hrvatskoj vojsci i nije ništa lošega učinio. Pomagao je i partizanski pokret slanjem priloga u hrani i novcu. Spominjao je **Ivana Blaževića**, studenta iz Utolice koji je sada neki dužnosnik u partizanima. Očekivao je njegovu intervenciju i zauzimanje za oslobođanje, jer je preko njega održavao veze s partizanima. Fabijan Čubaković

stalno je bio zamišljen, uplašen i tužan. Spominjao je svoju obitelj, a posebno svoja tri sina: **Marka, Ivicu i Ljudevitu**. Mene je često milovao rukom, jer me poznavao. Naime, ja sam jednu školsku godinu stanovao kod njega kao učenik Građanske škole. Tješio je sebe i nas druge, ali se vidjelo da sluti zlo i da je jako zabrinut. Jurica Mlinarić, mali niski temperamentni trgovac, uvijek spremjan za viceve, doskočice i šalu, bio je uvjeren da ćemo stići u Kostajnicu i da će ga spasiti Ivan Blažević, odnosno da mu se ne može ništa dogoditi jer nije činio ništa loše. Stražari su neprestano prolazili kroz dvorište i uvijek nešto pitali, prozivali i radili što se komu htjelo. A onda, iznenada, dodoče dvojica naoružani automatskim puškama i prozvaše Juricu Mlinarića i Fabijana Čubakovića. Rekoše da moraju ići na saslušanje negdje u grad. Nastao je tajac. Obojica su se podigla iz prašnjavog dvorišta i javila se. Pogledali su nas koji ostajemo i rekli: "Zbogom, pozdravite naše, ako se ne vidimo." Predosjećali su ono najgore, a u tom razdoblju odvođenje, zatvaranje, maltretiranje i sl. bilo je "normalna" i svakodnevna pojava.

Odveli su ih pod pratinjom. Među nama ostalima zavladao je strah, a svjesni nemoći, samo smo se pogledavali i nastojali smiriti se na ležaju u prašini koja je zamjenjivala strožu, madrac ili blazinu. Ostali smo budni do kasno u noć. Očekivali smo da će se Jurica i Fabijan vratiti, ali njih nije bilo. Nisu se vratili te večeri, ni sutradan, ali ni kasnije, nikada više. Završili su negdje na gubilištu, ubijeni bez "narodnog suda" i bez prava na obranu. Pričalo se da su ih jako mučili i da su ih ubili, a potom bacili u Savu. Vjerojatno se ni danas ne zna prava istina, iako vjerujem da ima živih egzekutora ili onih koji su pomagali egzekuciju.

Drugi dan, ujutro, bez nama dragih suputnika i uglednih Kostajničana, svrstali su nas u kolonu i pod pratinjom usmjerili prema Kostajnici. Išlo se pješice do Komareva, a onda preko Madžara do Blinje i Bijelnika. U Bijelniku nas je zatekla noć, pa su naši pratitelji osigurali spavanje u jednoj štali. Čuvali su stražu da ne bi netko od nas pobegao. No pred zorou ipak se to dogodilo. Dok su oni negdje u kući spavalii, među prvima se probudio i pripremio za bijeg **Muhamed (Mujo) Zilić**, ustaški dočasnik koji je bio na službi u Kostajnici za vrijeme NDH. On je imao civilno odjelo i hlače (pumperice) u kojima je skrivaо sat-budilicu. Izvadio je sat i pogledao, video da je 4,30 sati, da pomalo sviće zora i rekao kako on ne želi živ u Kostajnici. Do tada je krio svoje pravo ime i nisu ga poznavali. Rekao je da odlazi, pozdravio

se s nama i krenuo prema šumi. To smo mi prokomentirali kao samoubojstvo, jer je Bjelnik selo ispod Šamarice, u kraju gdje nema izgleda za spas. On je rodom od Cazina, pa je smatrao i planirao da će se šumom uspjeti prebaciti do rodnog kraja. Ostali smo prateći ga pogledom uz želju da mu se ostvare planovi. Nikad nisam doznao njegovu sudbinu.

Kada su stražari naredili da se kreće, utvrdili su nakon prebrojavanja, da jedan manjka. Nastala je strka i galama. Obišli su okolinu štale, ispalili nekoliko metaka i povikali: idemo naprijed. Bjegunac u ovome partizanskom kraju nema šansi za spas. Naši će ga sigurno uhvatiti, a onda, zna se...

U kostajničkoj tamnici

Kolona nije bila velika, pa smo se već svi upoznali i nekako zbljžili. Išlo se lagano kroz banovinska sela u kojima su se mještani tek vratili iz partizana iz Šamarice. Mnoge kuće bile su spaljene, pa su u dvorištima vezali stoku za stabla i najnužnije kućanske poslove obavljali na improviziranim stolovima i pećima. Kada su ugledali kolonu pod pratinjom, mnogi su istrečali do nas, vikali i vredali, psovali bandu i ustaše, tražili smrt i sl. Naročito su bili goropadni u selu Donji Kukuruzari. Prepoznali su neke od naših pratitelja, pa su im dovikivali: "Što čuvate tu bandu, treba ih odmah pobiti. Ako vi to ne čete, dajte ih nama i sl."

Naš zaštitnik (**M. Rakić**) kojega ranije nisam poznavao, ali je on znao moje roditelje, brata Slavka i druge, pokazao se pravim vojnikom koji izvršava zapovijed, ali ne poduzima ništa prema onima koje prati. U koloni je prilazio i govorio meni i Ivici da smo mlađi, i da nam se neće ništa dogoditi. Davao nam je kruha i odnosio se ljudski, korektno i prijateljski.

U Kostajnicu smo stigli u jedno svibanjsko poslijepodne. Mislim da su nas najprije smjestili u jednu zgradu na donjoj cesti u gornjem gradu (Miskićevu) gdje smo ostali kratko vrijeme. Ubrozno sprovedeni u "pravi" zatvor, u podrum Kotarskog suda pokraj Građanske škole. Zgurali su mnoštvo nas u podrumsku prostoriju, zajedno muške i ženske, stare i mlade, zdrave i bolesne. Tu je započeo zatvorski život obilježen glađu i ušima. Povremeno smo dobili grahovu juhu bez soli ili nekakvu puru, također neslanu. Živjelo se kao u štali. Ležali smo na betonu, a glavno zanimanje bilo je hvatanje i ubijanje ušiju, kojih smo imali u svim dijelovima odjeće i tijela, posebno u kosi. Sjećam se svog susjeda **Nikole Domazetovića** koji je ležao pokraj mene. Imao je visoku temperaturu i stalno je buncao. Ali neprestano je vadio uši i na noktima ih ubijao, što se čulo kao povremeno puck-

Hrvatska izbjeglička kolona kod Dravograda u svibnju 1945.

etanje. Ni su nas puštali nikuda iz te podrumske prostorije. Ubacili su jednu limenu otvorenu kantu u koju smo mogli vršiti veliku i malu nuždu. Teško je zamisliti, a kamoli tako postupiti da svi, muški i ženski, u istoj sobi u kojoj jedemo i spavamo, istodobno i obavljamo fiziološke potrebe pred očima ostalih zatvorenika. Snalazili smo se tako da smo se svrstali u red oko kante, tzv. kible, dok je netko, a posebno ženska osoba, vršio nuždu. Kanta je stajala pored nas u isto vrijeme kad se jelo ili nešto drugo radilo. Bila je bez poklopca, puna izmetina, ali se nitko nije požurio ukloniti je iz "spavaće" sobe.

Prolazili su dani, a mi smo trunuli u podrumu. Kroz prozoreći koji tek nešto viri iznad zemlje, pokušali smo pogledati i vidjeti naše posjetitelje ili druge Kostajničane koji su bili sretnici i na slobodi, te su se usudili doći i do zatvora. Ali takve pokušaje brzo su sprječavali naši stražari, posebno čuvar zatvora. Bio je to **Nebojša Vukić** iz Bjelovca, koji nam ipak nije ništa loše činio.

U zatvoru koji to nije bio u pravom smislu, ali je bilo mnogo gore nego u pravome zatvoru uredenom za ljude bez slobode, za osumnjičene ili za osuđene. U sobi nas je bilo mnogo, ne znam broja, ali se sjećam da se gotovo nismo mogli kretati a da ne stanemo nekome na noge i sl. Stresao sam se i još više uplašio kad sam medu nama vidio gospodu **Stipaničić, Josipu Golubić**, mladu i veoma lijepu djevojku, kći **Nikole Golubića**, uglednoga Kostajničana koji je prije par godina izabran za gradonačelnika Kostajnice, zatim **Grlicu Stipaničić**, mladu djevojku s dugim pletenicama, **Ivku Hajdinović**, Angelku

Djetelić i još neke Kostajničane koje sam dobro poznavao. U vrijeme moga četverogodišnjega školovanja u Kostajnici (1939.-1943.) upoznao sam ih kao ugledne građane u svojim zanimanjima i društvenim aktivnostima. A sada, prema njima se postupa mnogo gore nego prema meni i mojima iz sela. Naši stražari, istražitelji i drugi pobjednici, kao da su se natjecali tko će više i na najdrastičniji način omalovažiti, povrijediti i prisiliti na neke najgrublje poslove "kostajničku gospodu". Bože moj, kako je to bilo stravično! Izvljavanje primitivnih ljudi nad obrazovanim i kulturnim građanima koji su nemoćni, obespravljeni i osuđeni na milost i nemilost uglavnom ljudi sa sela koji su prije rata dolazili u Kostajnicu na sajam, koristili usluge Kostajničana, ulazili u njihove gostionice, trgovine, banke, druge zanatske radnje i sl. A sada, oni su ti šefovi koji se osvećuju "kostajničkoj gospodiji", ljudima koji nisu krivi ili su krivi samo zato što su bili nakloni onoj strani koga je izgubila rat, bili su hrvatski domoljubi, za Hrvatsku.

U podrumu je bilo neizdrživo, ali se ta neizdrživost uvijek nečim pospješivala. Tako je jedno predvečerje izbila kanalizacija. Iz kanala su prodrlje izmetine i sve što prolazi kroz kanal. Najviše je bilo fekalija koje su plivale po našoj "spavaćoj" sobi. Učas je voda s fekalijama bila do koljena, što je značilo ustajanje s "ugodnog" ležaja na vlažnom betonu. Svi smo se podigli i čekali da će nas negdje premjestiti dok se ne zaustavi prodor kanalizacije. Međutim, ipak smo se prevarili. Stajali smo u govнима dosta dugo, dok konačno nije ispuštena zagađena voda. Čini mi se da je to namjerno učinjeno kako bi se "bandi"

zaprijetilo drastičnim mjerama i kaznama za neprijateljsko djelovanje i ponašanje. Posljedica je bila oboljenje od pjegavog tifusa, prehlade, groznica i sl. bolesti. Tu "elementarnu nepogodu" ja sam posebno osjetio. Obolio sam od pjegavog tifusa i samo slučajno preživio ovu tešku bolest.

Kao zatvorenici morali smo biti ispitivani, saslušavani i pripremani za presudu. Često su nas izvodili u prostorije iznad zatvora na saslušanje. Ne znam kako su postupali prema drugima, ali je mene saslušavao **Nikola Debanović** iz Kostajnice. Mislim da je tada bio šef UDB-e ili OZNE za kotar Kostajnicu. Osobno sam ga poznavao, jer je stanovao u blizini kuće obitelji Račić kod kojih sam i ja stanovao dok sam išao u Građansku školu. Ispitivao me o svemu i svačemu. Ne sjećam se nekih pojedinosti, ali znam da je najviše inzistirao na odgovorima zašto sam bježao do Bleiburga, kako je bilo na Križnom putu, koga sam od poznatih video, znam li za neke Kostajničane koje oni traže i terete kao ratne zločince, pitao me za brata Slavka i moju obitelj. Saslušavao me u više navrata, ali ne mogu reći da je bio grub. Prema meni i bratu koji smo u to vrijeme bili vrlo mladi, imao je, valjda, neko suošćeće ili objektivnost.

Brat Ivica, stric Mijo i ja bili smo i u ovom podrumu nerazdvojni. Ostali smo neko vrijeme, a onda smo pušteni bez suđenja i bez pismenih potvrda da smo proveli određeno vrijeme u zatvoru. Najprije su pustili strica Miju, jer su ga trebali da pokrene motorni mlin koji je nakon njegova i Ivičina bijega ostao u Kostajnici. Zatim je pušten brat Ivica koji je sa stricem radio u mlinu, a njima je trebalo pokrenuti mlin, jer su potrebe za brašnom bile sve veće. Konačno, u visokoj temperaturi, punog ušiju po tijelu i odjeći, ispuçane kose, u agoniji od pjegavog tifusa, pustili su i mene. U zatvoru smo proveli nešto oko dva mjeseca.

Nakon izlaska iz zatvora smjestio sam se kod rodakinje **Jelke Kolić-Milnović** u Kostajnici, gdje su bile i moja majka **Ana** i sestra **Dragica** kao izbjeglice iz rodne Utolice. Bio sam toliko mršav, iznemogao i u besvesnom stanju, pod visokom temperaturom, da su svi mislili kako mi više nema spasa. I sam sam se pomirio sa sudbinom - neizbjješnim odlaskom na drugi svijet. Ipak, pozvali su partizanskog liječnika koji je obavio svoju dužnost. Bez nekih normalnijih uvjeta i lijekova konstatirao je pjegavi tifus, tešku bolest koja se u to vrijeme teško liječila. Osobno mi je dao neke tablete koje sam pio nekoliko dana i, nevjerojatno, pomalo dolazio k sebi. Oporavljao sam se i prebolio bolest od koje se u to vrijeme umiralo kao od šale. Jednostavno, pjegavac je značio - smrt.

S BLEIBURGA NA DESETGODIŠNJU ROBIJU

Kao domobran na službi u golubarskoj postaji u Vrapču, bio sam s kolegama **Ivanom Bezukom** i **Vinkom Kovačem** dodijeljen u I. Gorski zdrug u Kutinu i to stožeru za vezu. U vrijeme povlačenja, povlačili smo sa sobom i naš pokretni golubinjak s jatom golubova listonoša. Po dolasku u Zagreb, naš smo golubinjak ostavili otvoren i s dovoljno hrane i vode na ulazu u park Maksimir. Nastavili smo se povlačiti kroz grad. Pri prolasku kroz Ilicu s prozora nekih kuća na nas se pripucavalo, a bila je izvešena i poneka jugoslavenska, partizanska zastava. Na ovom dijelu nam se pridružila manja skupina, u kojoj je bio i moj brat **Ante**, pa smo se skupa uputili prema Sloveniji.

Kretali smo se prugom, pored kompozicije teretnih vlakova. Kako je pada noć, a mi smo bili umorni i nenaslovani, prihvatali smo nečiji prijedlog da se popnemo u jedan vagon i odspavamo. Možda uzmognemo dalje nastaviti vlakom? Ujutro smo upitali jednog željezničara kad će vlak krenuti, a on nam reče da nije pametno na to čekati, jer nema niti jedne lokomotive koja bi vlak vozila. Opet smo se uputili pješice i brzo stigli do naših oružnika, koji su vodili borbu s partizanima. Nakon što su partizani razbijeni, nastavili smo dalji put s njima zajedno, polako pristižući dijelove naše vojske. U raznim skupinama vojske bilo je dosta njemačkih vojnika, koji su bacali svoje naoružanje. Oni su znali da je Njemačka kapitulirala i da se više neće boriti. Nasuprot tomu, naši kolege bacali su svoje puške i uzimali njemačko automatsko naoružanje, uvjereni da predstoji konačni obračun s partizanima.

Ne idemo u proboj

Stigli smo na jednu veliku poljanu na kojoj je bila okupljena glavnina naše vojske, zapovjednika i naoružanja. Bio sam sa svojom malom skupinom uz kompletan Prvi gorski zdrug okupljen oko našeg "Japeka", kako smo ga od milja svi zvali, našega generala **Peričića** i velikog dijela naših časnika. Unatoč svemu, bili smo dobrog raspoloženja, jer se pričalo da će sutradan naš Poglavlnik **dr. Ante Pavelić** doći, obići nas i napraviti smotru vojske i naoružanja. U takvom raspoloženju dočekali smo noć i na toploj zemlji prilegli i prespavali. Kada smo se ujutro probudili, vidjeli

Piše:

Marijan BOŽIĆ

smo da neki od naših časnika dalekozorima promatraju nešto u daljinu. Brzo se pronijela vijest da smo upali u klopku i da smo opkoljeni brojnom vojskom i partizanskim tenkovima. Malo potom bili su pozivani neki naši generali na razgovore o kapitulaciji i o predaji naoružanja. U takvoj bezizlaznoj situa-

Marijan Božić

ciji, da se izbjegnu velike žrtve, prihvaćena je kapitulacija, te je odmah objavljeno da se predaje oružje i da je dogovor da svatko može slobodno krenuti svojoj kući, jer je rat završen.

Pored nas su bili **Bobanovi i Luburićevi** ustaše, a ako se ne varam, i dio Poglavnika tjelesnog zdruga. Oni su nas sve pozivali da se ne predajemo, nego da s njima krenemo u probaj i zajedno idemo u emigraciju na zapad. Mislim da je mali broj domobrana krenuo s njima, jer su mnogi imali svoju rodbinu među civilima koji su se s nama povlačili. Ustaše su bili odlučni, krenuli su i probili se te otišli u emigraciju i spasili svoje živote od sigurne smrti, a partizanski zlikovci i krvnici su se okomili na nas domobrane masovnim klanjem i ubijanjem bez suda i zakona.

Odmah nakon predaje oružja mnogi su se uputili svojim kućama, ali nas je

uskoro počela sustizati partizanska pratnja na konjima, dobro naoružana. Tjerali su nas u kolonu. Počela su razna zlostavljanja; zaustavljeni su nas i tjerali trčati natrag, pa opet iznova. Često su među nas ulazili pješaci partizani, gledajući tko ima dobre cipele ili nešto od odjeće. Toga su izveli ustranu i naredili mu zamjenu stvari. Svako protivljenje moglo je završiti batinama ili prijetnjom smrću. Pljačka se provodila i tako da su pored ceste bile prostrte deke uz koje su stajali partizani i opominjali, da svaki onaj tko ima vrijedne stvari i zlatne predmete mora to predati, jer bi ga to moglo koštati glave. Predavale su se posvećene stvari, uspomene, sve što je bilo vrijedno i vjerujem da su rijetki imali hrabrosti zadržati nešto. Samo povlačenje imalo je i drugih opasnosti za koje mnogi nisu ni znali ni slutili. Naime, događalo se da pojedinci koji se na spavanje odluče podalje od kolone budu tamo šutke likvidirani. Bio sam vrlo blizu kad je jedan iz kolone, za vrijeme zastoja uletio u jedno dvorište napio se vode i ponio još u boci. Na povratku pozove ga partizan s konja da pride, a zatim ga je s par hitaca iz pištolja usmrtio.

"Davaj vuru...!"

Moj križni put završio je u Mariborskem logoru, u vojarni u kojoj se uglavnom već tada skupio veliki broj naših zarobljenih vojnika. Moja je skupina stigla u Maribor kasno pred večer. Uzlazili smo na mali ulaz na kome su stajala dva bugarska vojnika. Morali smo pokazati gole ruke, kako bi ova dva vojnika mogla vidjeti ima li tko oznaku krvne grupe. Oni koji su je imali, trebali su po njima biti pripadnici ustaša, a možda i njemačke vojske. Na ulazu su takvi skretali na lijevu stranu, i tada su odmah kamionima otpremani i strijeljani. Ja sam, na moju sreću, otišao na desnu stranu. Nisam imao snage otići dalje u ogromnu masu, pa sam ostao nekih tridesetak metara od ulaza i promatrao kako dva Bugara odlučuju o sudbini mojih suboraca.

Stajao sam pod jednim stablom, kad mi je prišao jedan partizanski kapetan te me upitao što tu radim. Kad sam mu objasnio da u koloni imam još brata, bratića i oca, pa čekam hoće li se i oni pojavititi na ulazu, kapetan me zapita mogu li skupiti trideset ljudi, da ga čekamo tu za jedan sat, jer da će on doći sa stražom i odvesti nas vani, na neke rade. Videći što se ovdje događa, pristao

san, bez puno razmišljanja. Prikupljajući ljude, slučajno sam došao blizu ograde i u prolazu video dječake, školarce, koji u rukama drže pećene krumpire u ljusci i dovikuju "Davaj vuru, davaj nalivpero!". Slovenski su nam dječaci u zamjenu za preostale naše stvari nudili pećeni krumpir. S jedne strane jad mog naroda, a s druge strane bijeda naroda, koji odgaja ovakvu mladež.

Kapetan je bio točan. Došao je s kojih desetak dobro naoružanih vojnika i poveo nas izvan kruga. Na velikoj kapiji video sam kamion pun naših suboraca, koje ovlašteni saveznici - dva bugarska vojnika, po svojoj ocjeni - bez suda šalju u smrt. Dosta dugo prolazili smo gradom, a stalno se čula rafalna pucnjava. Razmišljao sam o ljudima s kamiona, i tragediji svog naroda. Negdje na kraju grada pod brdom, stigli smo do neke velike zgrade. Tu nas je kapetan predao slovenskim partizanima. Ovo novo prebivalište bio je jedan ogroman sklop više zgrada, mislim trokatnica koje su, vezane jedna uz drugu, zatvarale veliki prostor ogromnog dvorišta, s mnogo dvorišnih manjih zgrada, pekare i raznih radionica. Vjerujem da je ovo mogao biti neki samostan ili nešto slično, jer su mnoge prostorije bile namještene kao spavaonice i učionice, bilo je mnogo glasovira i raznog pokućstva, što je sve trebalo prenijeti na tavan i oslobođiti sav prostor.

Ovim objektom upravljala je vojska, a svi su stalno sobom nosili automate na ramenu. U svakom slučaju moram reći da je moje uvjerenje kako nam je ovaj partizanski kapetan spasio živote. Ovdje je rad bio vrlo naporan, od mraka do mraka sa malo odmora i pod stalnim požurivanjem. Kad su stizali razni dijelovi pokućstva i druge opreme, postalo je jasno da je ovaj objekat trebalo što prije preuređiti u bolnicu. Od sviju koji su bili tamo odvedeni, uspio sam se prisjetiti samo nekolicine, pa ih navodim: **Anto Božić** (Sasina, Sanski Most), **Marijan Božić** (Sasina, Sanski Most), **Mato Atlja** (Stara Rijeka, Sanski Most), **Anto Gavranović** (Stara Rijeka, Sanski Most), **Jozo Gavranović** (Stara Rijeka, Sanski Most), **Srećko Petrović**, učitelj, **Petar - Pero Begić** (Zagreb, Samčeva br. 12), **Ivan Ivezic** (Lukavice, Sanski Most), **Jakov Blažević** (Slatina), **Komljen** (Sasina, Sanski Most), **Kozić** (Sasina, Sanski Most), **Josika Cvitković** (Bošnjaci, s još jednim odveden, nije se vratio), neki Srbin, bio je domobranski

vodnik (njega su često tukli, odvodili pa tukli) i jedan musliman iz Tuzle, kojemu više ne znam ime.

vam, bando ustaška!" To stražare nije smetalo.

Put u nepoznato

Koliko znam, zgrada koju smo uređivali bi trebala biti na sadašnjoj adresi bolnice Golnik br. 36 kod Maribora. Naša nastamba bila je na tavanu, ograđena daskama. Nije bilo dopušteno kretati se po tavanu. Neki su ga naši kolege ipak kradom obilazili i na jednom dijelu pronašli ogromnu količinu vojničkih odijela raznih vojski, Ispod te hrpe ocijedila se velika količina usirene krvi. Nakon ovoga postaje jasno zašto se kod nas pojavio tifus od kojega su umrila dvojica naših kolega. Koliko se sjećam, zakopani su u dvorištu, na mjestu predviđenom za smeće i otpad.

Kad se tifus smirio, prebačeni smo vlastkom u Osijek, i to na zloglasno Zeleno polje. Ovdje smo zatekli ogroman broj logoraša iz raznih krajeva, u vrlo teškim uvjetima, gladnih, izmučenih i uplašenih. Strah se pojačavao, jer su stalno vršeni neki popisi, prozivke i odvođenje pojedinaca i skupina koji se nisu više vraćali. Često su neki dolazili u logor, vršili postrojavanje i na razne načine pozivali najmlade da se javе, i to one koji su "slučajno zalutali u ustaše", a nisu se do sada javili. Objasnjavali su kako oni imaju razumijevanje za njih, jer su bili mlađi i njima se to opraća, da sada nova vlast želi njima pružiti priliku da nastave škole ili zanate za koje se opredijele. Svaki put su zločinci odvodili veće grupe ovih mlađih ustaša, na prijevaru, u - sigurnu smrt.

Stražari su bili grubi, naročito prema osobama koje su nam donosile i davale hranu. Nisu uopće dopuštali da bilo tko priđe logoru i preda donesenu hranu, a ako je ona bila u posudama, to bi u jarak pokraj ceste istresli, a osobu s ispraznjrenom posudom potjerali. Posebno nam je mnogima ostao u sjećanju slučaj s časnim sestrarama, kad je njih nekoliko u kotlu dovezlo hranu s kruhom. Privezli su kotao uz žicu ograde logora i počele dijeliti. Odmah je stiglo nekoliko stražara s pendrecima i počeli su ih tjerati i tući. Časne se nisu dale smetati. Trpele su udarce i hranu dijelile dok nisu sve podijelile. Bilo je i suprotnih pojava. Sajmenim bi danima prolazile žene s korpicama na ruci i prilazile do žice. Mislili smo da nam i one žele dati hrane, pa bismo prišli do žice. Ali, one su u korpicama imale kamenje i gađale nas vičući "Evo

Iako je već prošlo dosta vremena od amnestije, a logori trebali biti raspušteni, mi smo još uvijek čamili na ledini ograđenoj bodljikavom žicom, ne znajući što će biti s nama. Ipak, uskoro su nas razvrstali u par vojarni u Osijeku i drugdje. Vjerojatno namjerno, moju su skupinu strpali nas u nastambe s partizanima koji dobivaju živčane napade, kako bi nas ovi napadali i na nas jurišali. Nakon par dana trebali smo ići u Požegu, ali smo se poslije nekoliko dana provedeni na ledini kraj pruge (gdje su sad silosi), opet vratili u Osijek. Nudili su nam da dobrovoljno ostanemo u vojsci, a oni koji neće, da mogu dobiti otpusnice i otići kućama. Moj brat i ja smo radije išli na tužnu slobodu. Osim malo kruha što smo dobili na izlazu, ništa više nismo imali; ni svog doma ni roditelja ni rodbine kod kojih bismo se sklonili za prvu nuždu. Otišli smo kod obitelji **Sorić** u selu Kovačevcu kod Nove Gradiške. Njihov sin je bio s nama u domobranima, a imao je roditelje i dvije sestre. Rado su nas primili i ponudili da ostanemo kod njih sve dok nam bude potrebno.

Već su počeli hladniji dani, kad jedne večeri na partijskom sastanku netko upita o sumnjivim logorašima koji se skrivaju u njihovom selu. Iz opreza smo rano ujutro brat i ja sjeli na vlak i krenuli u nepoznato. Dogovorili smo se da se odvojimo, kako nas ne bi u isti mah obojicu uhiliti, što se ipak nakon par godina i dogodilo. Odlučili smo da brat ide u okolicu Banja Luke, a ja u Zagreb. Ovim je završilo razdoblje našega ratovanja i križnog puta, kao i težak dio života po logorima.

Radi mrtvih, nestalih, iseljenih i svih koji su na bilo koji način patili, te ozalošcene rodbine i prijatelja, želim javno postaviti neka pitanja - sada nakon skoro 60 godina: O kakvoj se to demokraciji, pravdi, jednakosti i slobodi radi, kad "pobjednici" nikada i nikomu nisu za svoja masovna i pojedinačna zlodjela odgovarali? Tko je, zašto i s kojom svrhom planirao i provodio križne puteve - marševe smrti? Tko je sve za njih znao i zašto nisu sprječeni? Što je bio razlog da su ove kolone odvođene u Vojvodinu, Makedoniju i Kosovo, iako je poznato da nikada nijedan hrvatski vojnik nije bio u tim krajevima i tamo ratovao protiv tih naroda? Koliko je naš narod u tim marševima imao žrtava,

gdje su njihovi grobovi i kako su obilježeni?

Kao čovjek koja je preživio dio ovih zločina, moram o tom govoriti i navesti dio svog razmišljanja. U Kanadi, na adresi: Ana Pavičić 1831 Alexis Rd Windsor ON N8W3Y7, nalazi se obitelj koja je oko 1960-tih odselila, i to majka s tri sina i dvije kćeri, uz dozvolu vlasti. Do sada, nakon što su se sinovi poženili, a kćerke poudale, a zatim i unuci, te se pojavili prounuci itd. ova nekad naša obitelj iz Lovinca tamo broji točno 98 članova, a naš Lovinac je poluprazan i nenaseljen. Da nije bilo ovih tragedija, terora i ubijanja, koliko bi nas, dakle, danas bilo u našoj domovini? Upravo radi toga ostajem u uvjerenju, da se nad nama planski provodio genocid.

Otac u zatvoru

Ja prvi put u životu nisam znao kamo krenuti, pa sam se u svojoj domobranskoj odori, s torbicom preko ramena i nešto kruha, krenuo Trgu. Nisam imao nikoga kod koga bih svratio i prespavao, te sam pred večer krenuo prema Zrinjevcu i tamo na jednoj klupi dočekao noć i prvu noć prespavao. Ta klupa bila je desetak dana moje svratište i krevet za spavanje, sve dok me u neka doba noći nije počeo posjećivati jedan nastrani sumnjivac i počeo "opipavati". Shvatio sam da je situacija ozbiljna i promijenio konačište. Primicao se kraj rujna, noći su bile dosta hladne i svoj novi smještaj našao sam u prostoru Glavnoga kolodvora i to uz ogradu kojom je bio ograđen ulaz kojim se niz stube išlo u klozete. Tu se rijetko tko zadržavao, što je meni odgovaralo, a još sam nakupio starih novina, pa sam se njima prekrio po glavi, da me slučajno netko ne bi prepoznao.

Nakon par dana hodao sam po sunčanoj Vlaškoj ulici, kad me zaustavi jedan čovjek riječima: "De, stani malo, druže!" Nije mi bilo ugodno, ali stao sam. On nastavi: "Jesi li ti Marijan, sin Jose, trgovac iz Sanskog Mosta?" Rekao sam da jesam, a on - videći da sam uzne-miren - nastavi: "Ja sam Karabeg, trgovac iz Sane, dobar prijatelj tvog oca. Drago mi je da si ostao živ i da smo se sreli." Odveo me kod Petrove crkve u jedan lokal i tamo smo zajedno ručali. Tada me upoznao s događanjima u mom kraju, uz upozorenje, da su mi oca odmah zatvorili, pa nije uputno da ja ili moj brat dolazimo tamo. Morao je ići na vlak, pa mi je platio još ručkove za pet

dana i dao mi je novaca, da sam za dulje vrijeme bio hransom osiguran.

Par dana hodao sam po gradu i najviše na tržnici pitao mnoge gdje bih mogao naći nekakav posao da nešto zaradim. Jedna mi Šestinčanka reče, da se kod njih može naći seljaka koji trebaju nekoga da im u polju vadi repu. Sutradan je bila nedjelja, pa sam poslije podne odmah krenuo pješice da pokušam sreću. Neki su mi usput rekli da jedan u Šestinskom Kraljevcu ima u polju dosta repe. Nekako sam pronašao tu kuću, ali slučajno muža nije bilo kod kuće, pa mi je njegova žena rekla da u dvorištu pričekam i da će on brzo doći. Za par minuta gazda je došao i kad sam mu rekao što bih radio, on je kao pravi divljak vrisnuo na mene, psujući mi majku banditsku i ustašku, pa sam jedva umaknuo. Bježeći od njega, išao sam nekom stazom, kad iz jednog dvorišta izlazi jedna mlada gospođa i nosi u ruci posudu s mlijekom. Kad smo se na stazi susreli, ona zastane i začuđeno vikne: "Pa, Marijane, jesli li to ti?" Ja se nisam u tom trenutku mogao snaći, ali sam je vrlo brzo prepoznao. Bila je to moja zemljakinja iz Sanskog Mosta, kći tamošnjeg odvjetnika, koja se kao prognanica sa sestrom i bakom našla u Šestinskому Kraljevcu, u vikendici svog tetka inž. Vinka Zgage.

Odvela me u njihov izbjeglički dom, a njezina sestra Mira se također iznenadila i obradovala, naročito kad su čuli za pokolj u Sloveniji i nisu znali jesmo li brat i ja živi. To su kćerke jedne od najuglednijih obitelji iz Sanskog Mosta, ali partizanskoj "narodnoj vlasti" to nije smetalo da odmah njihovu majku gdјu Paulu Cerjan zatvore kao "narodnog neprijatelja", saslušavaju i tuku, te su joj izbili i nekoliko zuba. U to doba nalazila se u Banja Luci i u Crnoj kući čekala suđenje. Nakon što smo se na brzinu malo ispričali, našle su mi nekakvo muško odijelo, pa sam se okupao i presvukao te do sita najeo. Želile su da ostanem sa njima koliko to bude trebalo, a da se ne izlažem opasnosti i padnem u ruke UDB-i, jer je to moglo biti i po život opasno.

Živjeli smo vrlo oskudno, prihoda nije bilo niokud, malo im je pomagala rodinka i neke prijateljice koje su radile, a uglavnom se živjelo od onoga što je Vera od robe uspjela prodati na sajmištu. Negdje u proljeće nestalo je i novaca i hrane, pa se Vera i ja dogovorimo da idemo u polje ispod nas ukrasti poriluka i drugoga što nađemo. Njezina sestra

Mira se rasplače i počne na nas vikati. Mi smo ipak otišli i u obje korpe nabrali dosta. Sve smo obrezali i oprali pa povezali, kao da je kupljeno na tržnici, a otpad kroz Klozet bacili. Poslije pola noći, pred zoru, kuhalj smo večeru, a Mira je prestala plakati i s nama se poprilično najela. Bar sad je vrijeme da se ispričam vlasnicima velikog vrtca, koji je bio odmah ispod vinograda gospodina Zgage. Nužda nas je na to prisilila.

Slučajno u mjesnoj zajednici nisu imali daktilografa, a Vera je odlično pisala i u jednom razgovoru ponudi im

Dr. Stjepan Massan

GULAG GREDANI

*Dom šutnje, patnje,
izolacije i tortura*

Zagreb, 1998.

**Gulag Gređani - sjećanja dr. Stjepana
Massana**

se za ispomoć, što su ovi rado prihvatali. S obzirom na to da ja nisam imao никакvih dokumenata, uspjela mi je privabiti osobnu iskaznicu, što je bio veliki rizik, budući da sam iz BIH i ovdje me nitko nije poznavao. Ovim sam stekao mogućnost da se slobodno krećem i po mogućnosti tražim zaposlenje. Gospodin inž. Zgaga bio je nekad vlasnik tvornice akumulatora u Zagrebu, ali su mu je oduzeli. No, kako nisu imali stručnog osoblja, on im je bio glavni savjetnik i organizator proizvodnje, pa je mene tamo zaposlio i mogao sam početi svoj život. Ovdje sam odmah zaposlio svog brata i mnoge druge naše kolege koji su bili ugroženi. Našao sam u Deželićevu br. 74 sobu namještenu s posebnim ulazom i tamo se uselio.

Kod ovih divnih djevojaka i nadasve poštenih Hrvatica proveo sam blizu godinu i pol. One su mi spasile život, jer da sam u one dane pao u ruke UDB-e, kao i mnogi drugi, završio bih "po brzom

postupku". Zato, hvala Miri i Veri za moj život, Hvala Miri i Veri i za moj sretni brak u našoj obitelji i našu djecu.

U zatvor, umjesto u Partiju

Novoj godini 1948. s bratom sam posjetio smo našu staru baku, daljnju rodinu koja je živjela sama, a kućanstvo joj je vodila jedna mlada djevojka **Ruzica Pešut**, njezina daljnja rodica iz Lovinca. Ova djevojka koju sam tada sreo imat će vrlo važnu i sudbonosnu ulogu u mom životu. Obje su tada živjele zajedno u Pleternici. U to doba bio sam poslovođa većeg odjela, a želja Partije je bila da što više povećava članstvo pa su pripremili provođenje tečaja za nove članove, koje će primiti u Partiju. Taj tečaj je onih dana završio, a u njega su bili uključeni mnogi, među njima i ja sa svojim bratom. Za par dana trebala se održati neka proslava na kojoj bi nam svima dali iskaznice uz čestitke i neku zakusku. Nakon obavijesti da smo primljeni u članstvo, a dva dana prije proslave, moj brat i ja odemo do uvažene drugarice s izjavom, da smo prije dva dana dobili obavijest od odvjetnika kako nam je u Banja Luci bio osuđen na smrt i sada strijeljan naš otac. Radi te okolnosti ne možemo biti članovi Partije.

Kojih desetak dana kasnije, točnije 23. veljače 1948. bili smo oba uhićeni i odvedeni u Petrinjsku. Pozvao me je tobože na stručni dogovor tadašnji direktor i kad sam ušao kod njega, čekala su me dva udbaša s lisičinama i odmah me strpali u maricu. Nakon mene, na isti su način uhitiili i mog brata. Ispitivanja su bila mučna i teška i redovito su bila od dva ili tri sata poslije ponoći, pa do jutra. Stražar je ušao u ćeliju i proderao se, te me žurnim korakom odveo do istražitelja. Ako je netko prolazio hodnikom, morao sam stati uza zid da ne vidim onoga koji prolazi. Kod istražitelja u prostoriji je bio mrak, na stolu upaljena jaka žarulja i kao reflektor uperena u mene. Sjediti sam morao na običnoj stolici, s prebačenom jednom nogom preko druge, da drug vidi trese li ti se noge i imaš li tremu.

Ovdje moram primijetiti da se sjećam pisanja naših novina o korištenju čaja "s mrljom" u SSSR-u za vrijeme vođenja istrage i saslušavanja zatvorenika. Takvu sam masnu mrlju primjećivao i u Petrinjskoj, dok sam tamo bio pod istragom, u čaju koji smo dobivali. Meni su tada referenti kod saslušanja stalno ponavljali: "Ma, znamo mi, ti si dobar mladić, ali su tebe roditelji pogrešno odgojili." Malo je nedostajelo da me

slome i da u to i sam povjerujem. Jedan od stražara bio je neki **Mile**, zvali smo ga svi **Tješina**, i to radi toga što bi u noći stao uz vrata ćelije i proderao se: "Tješina, Boga vam vašega!" Osim ovoga, imao je navadu da u noćnoj smjeni šutne kao nogometnu loptu neku praznu limenku, zbog čega bi se hodnikom prolomila zveka koja nam je trgala san i živce.

Nakon oko dva mjeseca s bratom sam vezan, vlakom bio prevezen u Sanski Most, a odavde kasnije u Banja Luku, u zloglasnu Crnu kuću, kako se zvao Okružni zatvor. Ovdje sam promijenio nekoliko soba i bio do suđenja, a nekoliko dana prije dobio sam optužnicu. Ovdje su sa mnom bili: **Bone Šarčević**, koji je bio s mojim ocem i od njega mi sačuvao te mi predao drvenu rezbarenu soljenicu. Sjeća se noći kad su mog oca izveli iz smrte ćelije, a tada su po običaju milicajci - ubojice, dobivali na dar piće, napili se i tukući žrtvu iživljavalii se i pjevali, dok je žrtva jaukala od bolova tako jako da su u zgradu ostali zatvorenici čuli. Tučnjava i orgijanje je trajalo obično dok žrtva nije bila dokrajčena. Nakon toga je odvezena negdje i pokopana. Koliko se sjećam, glavni zapovjednik u ovim akcijama, bio je komandir **Milan Šukunda**, po riječima Bone Šarčevića. **Aleksa Bajčić** je kao Srbin osuđen radi pogibije grupe četnika u njegovu dvorištu. On je na razne načine

mučen i tučen da bi priznao. Suđen je tri puta na smrt i nakon treće obnove suđenja ustanovilo se da postoji drugi Aleksa Bajčić, a ovaj je oslobođen i pušten kući. Ali, Alekса je u smrtnoj ćeliji proveo u okovima 118 dana i jedva je mogao hodati nakon što je pušten.

Vjerujem da se mnogi koji su u to doba bili u Crnoj kući sjećaju žene koja je sjedila na izlaznim vratima zgrade, obično na nekoj cigli, i stalno plakala. Nije s nikim razgovarala, a na nju nije nikad obraćao pažnju nijedan milicajac pa ni službenik u prolazu. Svi mi, kad bismo u toku dana išli na tzv. šetnju, prolazili smo kraj te žene i vidjeli kolika je okrutnost i životinjski sadizam u nekima od ljudi, koji možda i nas čuvaju. Naime, doznali smo samo toliko, da su njoj kod saslušanja limenu žlicu spojenu sa strurom uguravali u spolovilo. Ja sam otišao dalje, ne znam više ništa o sudbini ove jedne žene. Spomenut ću da su ovdje sa mnom bili još: **Bernard Jelčić**, **Petar Jurić** iz Kljevac kraj Sanskog Mosta, inače vrlo dobar i pošten čovjek. Sjećam se i imena **Marijana Škorjanca**, ali je li on bio sa mnom u Zagrebu ili ovdje - nisam siguran. Suden sam 30. kolovoza 1948. na jedinstvenu kaznu od deset godina i nakon pravomoćnosti presude upućen na izdržavanje kazne u KPD Zenicu.

(nastavit će se)

MOJ ZGUBLENI OTAC

Još onda, dok sem prvot zgledal sončenoga dneva, dok me je majčica zibala, hranila me svojem mlekom, još onda, zdavna, zgubil sem zanavek oca.

Još onda, dok sem po dvoru prve korake koracal, držal se za roko svojega deda, igral se z drugom decom, dok sem išel vu školo - iskal sem svojega joca.

A tek onda, dok sem narasel, rekla mi je počkoma moja mama da se je naš otac zgubil negde vu ratu, dok je bil hrvacki soldat. I da se moramo za njega puno moliti Bogu kaj nam se vrne živ doma.

I mi smo molili, spitavali za joca, pri vraćare bili, čekali ga, zagovore delali četrdeset i pet dogački let, a joca dočekali nesmo. I bili smo žalosni dok so nam zdevali "fašisti, ustaše, banditi" dok so nas vu rešt zapirali, grozili se da nas bodo skončali.

Denes, Bogu fala, mene moj sin na široko i gliboko spitava o svojem dede. Čuje i čita o Križnom putu i z menom sako leto hodočasti vu Blajburg.

Znam, moj je otac prešel svojo Golgoto. Terali so ga kak "janje na klanje" nevinoga, zmučenoga, nesvesnoga kaj ga čeka.

Znam, krv mu je tekla z negvi rok pod vezanem drotom.

Znam, moj nepoznati otac, svojemi pajdaši, počiva negde, negde skrito vu nekoje grabe Jazovke. A moja ga stara mama, blajburška udovica, još navek splakiva i zaviza. I glasno špotu krvoloke Tita i partizane koji so delali ne lucko zlo.

Dragi moj zgubleni jotac. Tvoja krv teče po mojoj telu, i po telu tvoji unukov. Ja sem nastavil tvojo borbo vu domovinskom boju, gde smo zvojevali slobodo Hrvacko. Moli se za nas i za našo domajo, za kojo si svoje življenje dal. Počivaj vu miru.

Slavko ČAMBA

TKO JE PISAO PAROLE PO DUBROVAČKIM ZIDOVIMA?

Moj otac Filip Brkanović, rođenu brojnoj obitelji 1894. u Kotoru, u svojoj dvadesetoj godini biva unovačen u austrougarsku vojsku. Prethodno je završio 10 razreda kotorske gimnazije. Upravo tada, 1914., buknuo je prvi svjetski rat. Boreći se pune četiri godine na mnogim frontama, biva tri puta ranjen. Za zasluge u ratu nagrađen je mnogim odliknjima, a pred kraj rata postaje i stožerni narednik. Pred sam kraj rata, 1918. biva uhićen od talijanske vojske. Sproveden je u logor kao ratni zarobljenik, te osuđen na tri godine robije. U austrijskoj je vojsci naučio njemački, a u logoru talijanski jezik. Tek 1921. je pušten kući, poslije sedam godina krvavog rata i teške robije.

Kako u Kotoru nije mogao naći posla, slao je molbe na sve strane. S obzirom na njegovu pismenost i poznavanje

Piše:

Branko BRKANOVIĆ

dva strana jezika, uspio je dobiti posao kao potpreglednik finansijske kontrole. Odmah sklapa brak s majkom, te službuje po raznim mjestima u Dalmaciji (na Korčuli, Pelješcu, Visu, Drveniku, u Trogiru, Lećevici, Šibeniku, Skradinu) sve do 1941. Zbog toga seljakanja, mi djeca i nismo imali svoje djetinjstvo. Moje su dvije sestre pohađale osnovnu školu na par mjesta, a ja završavam četiri razreda osnovne u Skradinu godine 1941. U travanskom je ratu talijanska vojska zauzela dio Dalmacije, pa tako jedno jutro ulazi motorizirana postrojba u Skradin, te odmah na ulazu u grad stavlja transparent "Scardona", što je talijanski naziv za Skradin.

Otac ne želi služiti okupatoru

Mi se djeca čudimo novoj vojsci. Moj otac biva pozvan u talijanski stožer. Predaje pušku i pet metaka. Kad su Talijani vidjeli da govori talijanski, odmah mu ponude služiti talijansku finansijsku kontrolu, kao nastavak svoje profesijske. Moj otac, međutim, odbija takvu ponudu okupatora, dobro se sjećajući svoje robije u Anconi. Pakira pokućstvo i s obitelji odlazi u Drniš koji nije otet Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, da konačno bude svoj na svome. U Drnišu polaze prisegu i oblači odoru rizničke straže, što mu i jest zanimanje.

Moje sestre i ja nastavljamo školovanje. Ja se u 11. godini upisujem u prvi razred građanske škole. Rat bukti svom žestinom, a neopisiva glad i bijeda zahvaća i moju obitelj. Otac je prepošten i nepodmitljiv, vjerno služi

Dubrovnik

Posl.br. K 13/49-5

U IME NARODA!

Okružni sud u Dubrovniku po krivičnom vijeću sastavljenom od suca Kotarskog suda Kožul Milana, kao predsjedatelja vijeća, sudaca - porotnika Sekula Miljenka i Dragojević Vicka, kao članova vijeća, te zapisničara Depolo Bidosave, u krivičnom predmetu protiv Garbati marinka i družine, radi krivičnog djela po čl. 9 st. 1 Zakona o krivičnim djelima proti narodu i države i krivičnog djela kradje privatne imovine u prisutnosti zastupnika Javnog tužioca Karničić Antuna, branitelja optuženih, koji je postavljen s ureda Hainski Branko, sudski pripravnik kod Kotarskog suda u Dubrovniku u prisutnosti optuženih koji se nalazu u istražnom zatvoru, na javnoj usmenoj raspravi održanoj dana 14. VI. 1949. po prijedlogu zastupnika Javnog tužioca, da optuženici budu proglašeni krivima i kažnjeni po zakonu i predloga, a branitelj optuženih predlaže za Garbati Marinka i Brkanović Branka da budu što blaže kažnjeni, a za optuženog Jurišić Bogdana da bude predan roditeljima,

presudio je:

I. Optuženi Garbati Marinko pok. Ivana i pok. Šime Bartičević, rodjen 3. IX.1931. u Starom gradu na Hvaru, Hrvat, državljanin FNRJ., djak učiteljske škole u Dubrovniku, boravištem u Dubrovniku, djački dom, neoženjen, pismen, bez imetka, neosudjivan, sada u pritvoru od 5. V. 1949.

II. Optuženi Brkanović Branko Filipov i majke Marice rođene Vukasović, rodjen 16.IV.1930. u Drevniku, kotar Makarska, Hrvat, državljanin FNRJ, djak učiteljske škole, boravištem u Dubrovniku, djački dom, pismen, neoženjen, bez imetka, neosudjivan, sada u pritvoru od 5. V. 1949.

krivi su:

1. što su u vremenu od oktobra 1948. godine do početka maja 1949. u Gradskom parku "Gradac" i po zidovima Učiteljske škole u Dubrovniku ispisivali protunarodne parole i parole protiv omladinskih organizacija te su tamo u više navrata ispisivali parolu "Žap" i parolu kojom se SKOJ izvrgava ruglu;

Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Jedna mizerna plaća, a petero ukućana. Stanarinu, kao i sve komunalije treba plaćati, a za hranu se treba snaći. Majka kao domaćica vična pletenju, pokušava ublažiti tešku situaciju. Šije ses-trama, koje su starije od mene. Ja sam gol, bos i gladan, jer kruha nema, a brašno od kukuruza se na crnoj burzi plaća suhim zlatom. Masti nema ni za lijeka. Govedi loj se po-nekad i nađe, a kada ga jedeš, brzo se ukruti. Luka i repe se jedino moglo naći. Ugljena i drva je trebalo osigurati za zimu, a novaca nema. Inflacija sve gora. Gradić Drniš, prepun je vojske. Talijanski fašisti u crnim košuljama, za-tim bersaljeri, alpinci i balile. Od hrvatske vojske nešto malo ustaša i domobrana. Četnici slobodno šeću s redeni-cima preko prsiju. Zašto i ne bi, kad ih Talijani naoružavaju, navodno protiv partizana, ne vodeći računa o zlodjelima koje su četnici počinili po Dalmaciji, u hrvat-skim selima. Dok se četnici i ustaše često obraćunavaju između sebe, mi djeca snalazimo se kako znamo i umijemo. Nema više zajedničkog ručka u obitelji.

Kad je 1942. nestalo u stanu ogrjeva, majka je bila prisil-jena prodati i jednu vrijednu imovinu: Singerov stroj za šivanje, da bi na magarcu što su seljanke donosile iz rud-nika Siverić kupila dvije vreće ugljena i 10 kg kukuruznog brašna. Ratu nikada kraja. Talijanski "kolonelo" izvodi na strijeljanje svake subote po dvoje, troje ili četvero "parti-zanskih simpatizera". Cijeli Drniš mora doći gledati strijeljanje na nogometnom igralištu. Jednog dana oko 10 sati ujutro preleti talijanski borbeni zrakoplov iznad Drniša i baci letke. Pokupim i ja jedan letak te ga odnesem ocu da ga pročita. Otac reče da je Italija kapitulirala. Bilo je to 1943. Talijanska vojska se panično spremi i odlazi prema Splitu, Šibeniku i Zadru, kako bi se na vrijeme ukr-cala na brodove za Italiju. Partizanska radio stanica javlja s Visa, da je zloglasni "kolonelo" napustio Drniš, te se u službenom vozilu kreće u smjeru Šibenika. Ubrzo ga je pokosio saveznički zrakoplov. Mi djeca sada nalazimo

2. što su u istom vremenu širili glasove o neizbjegivosti rata veličali snagu kapitalističkih država ističući naročito snagu mornarice Engleske i atomsku bombu a nasuprot tome potcjenvivali snage naše države, tvrdeći, da će Jugoslavija sigurno stradati u ratu; da će seljaci okrenuti ledja Narodnoj vlasti u slučaju sukoba, da su za okupaciju dalmatinske obale potrebne male snage sa strane neprijatelja, te da će brzo i sigurno doći do preokreta;

3. Optuženi Brkanović Branko što je dana 1. V. 1949. u parku Gradac pred više djaka govorio kako je loše u omladinskim radnim akcijama, da treba mnogo raditi i teške poslove, da je iskrana loša, da se razdioba robe vrši po protekciji a tako isto i zvanje udarnika, nakon čega su pri-sutni djaci izjavili, da na omladinske radove neće ići;

4. Optuženi Garbati Marinko što je neutvrđenog dana pod konac februara 1949. iz kaputa Branković Tomislava, djaka učiteljske škole, čiji je kaput visio u nezaključanom ormaru u djačkoj spaonači ukrao jedan ručni sat vrijedan 2.500.- dinara, te ga sakrio u parku Gradac, zakopavši ga u zemlju, pa su time optuženi Garbati Marinko i Brkanović Branko postajećeg državnog uredjenja iz čl. 9 st. 1 Zakona

svakovrsnih granata, što ih Talijani ostaviše u panici. Tu su minobacačke granate s propelerom, ručne bombe, topovske granate. Skidamo glave i vadimo barutni prah, kao dugačke makarone. Igramo se i palimo na svakojake načine. Mnogi ostadoše bez ruku i nogu.

Iz Zagreba nadiru njemačke snage, koje samo dijelom uspijevaju razoružati talijansku vojsku. Dio Talijane razoružale su hrvatske snage, a dio je pao u ruke partizanima koji u Dalmaciji već stasaju u vojsku. Njemačka je vojska pri prolazu kroz Drniš ostavila snažan dojam kod odraslih. Međutim, svakodnevno britansko bombardiranje Drniša remeti taj dojam. Bombardiranje traje punu godinu, bunker su jedina zaštita. Moja je majka slomila nogu skačući u bunker. Mi se djeca i dalje snalazimo. Psihoza stanovništva je sve veća. Cure vijesti sa svih strana da partizani gdje god dođu likvidiraju hrvatske simpatizere. Moj otac je u strahu, iako s nikakvim zločinima nema blage veze, niti je kome našteto. Skroman je i skribi za obitelj, čekajući kraj rata. I tako, jedne se noći njemačka vojska povlači prema Kninu, iste noći rušeći most na rijeci Čikoli, pritoci Krke. Moje sestre su napustile Drniš tri dana prije s domobranima, dok je bio slobodan prolaz preko Knina u Zagreb.

Nastavlja se glad

Partizani rano ujutro postavljaju pontonski most na Čikoli i ulaze u Drniš. Izšao sam vani i vidim da su partizani uredna vojska, obučena u britanske odore i naoružanje, s tenkovima i topovima. Kako je Knin već bio blokiran od partizana, Nijemci i četnici nisu mogli iz Knina nigdje, već čekati sudbinu. U našem dvorištu iza kuće partizani su na-pravili stožer. Jako mnogo mlađih s naših otoka bilo je obučeno u partizane, a sad su morali oslobođiti Knin, glavno uporište koje je i nama zadavalo dodatne muke, jer su nas Nijemci tukli haubicama svakodnevno puna tri mje-seca s kninske tvrđave. U ta tri mjeseca dosta je ljudi

o krivičnim djelima protiv naroda i države, a Barbat Marinko djelom pod 4. krivično djelo kradje privatne imovine, pa se na osnovu čl. 9 istog zakona, a primjenom čl. 9, 32, 57 i 60 Općeg dijela krivičnog zakona

O s u d j u j u :

I. Optuženi Garbati Marinko na kaznu lišenja slobode sa prsilnim radom u trajanu od 4 /četiri/ godine.

II. Optuženi Brkanović Branko na kaznu lišenja slobode sa prsilnim radom u trajanju od 3 /tri/ godine.

U izrečenu kaznu uračunava se optuženima izdržani is-tražni zatvor od 5. svibnja 1949 g.

Osudjuju se na snašanje troškova krivičnog postupka, koji se oglašuju nenačinljivim, a oslobadaju se od plaćanja paušalnog iznosa,

R J E Š E N J E

III. Jurišić Bogdan Andrijević i majke Marije rodjene Miošić, rodjen 3. V. 1934. g. u Bistu, kotar Makarska, Hrvat, državljanin FNRJ., djak učiteljske škole, bo-ravištem u Dubrovniku djački dom, pismen, bez imetka, neosudjivan, sada u pritvoru od 5. svibnja 1949 g.

poginulo i mnogo kuća srušeno. Knin je pao kao i Berlin. Iako je bio u blokadi, partizani su jurišali i gubili mlade živote, a stariji partizani, koji su imali ratno iskustvo, ostali su u pozadini. Da se htjelo, Knin je mogao pasti bez metka i bez jedne žrtve, jer bi se Nijemci i četnici predali od gladi.

Ujutro 8. svibnja 1945. i moje su sestre krenule iz Zagreba prema Sloveniji, ali su ih partizani kod Zidanog Mosta vratili nazad u Zagreb te sproveli u Šibenik na suđenje. Dobile su po tri mjeseca prisilnog rada na novoj civilnoj bolnici Firule u Splitu. Hvala ti, Bože, što su bježale, jer danas ne bi bile među živima.

Moj otac jedva je dobio svoju zaslужenu mirovinu, a moje je školovanje onemogućeno iz više razloga, što od rata, što od gladi. Napunio sam 15 godina života. Ponovno gladan, slabo obučen. Hrana se dijeli na točkice, i to ako imaš novaca. Mijenja se kuna za dinar, po tečaju tisuću kuna za sedam dinara. Netko ima vreće kuna, a netko ni jedne. Ljudi su imali i više milijuna kuna, ali nisu mogli promijeniti već samo jedan, te tako dobiti 7.000.- dinara. Nikad kraja bijedi. Tako dođe i 1946. Otac i majka zabrinuti za mene i ne znaju što će. Ipak se ukazala prilika, jer su traženi mladići od 16 godina, koji bi htjeli učiti zanat za tekstilca u - Pragu. Bio sam sav sretan što je podnesena molba uspjela, a odlazak se očekivao za sedam dana. Otac i majka su uložili puno truda kako bi me obukli, da ne izgledam kao prosjak. Došao je i taj dan. Negdje oko deset sati navečer, kad sam trebao otići na vlak za Zagreb, iznenađa zakuća jedan čovjek na vrata. Majka otvorila, a on reče kako ne mogu otići u Prag na zanat, već će umjesto njega ići mladići čiji su roditelji zaslужni u NOR-u.

Umjesto u Prag, kupiše me "dobrovoljno" (tj. na silu) na prugu Brčko - Banovići. Sve što mi je majka spremila za Prag, ponesoh sa sobom na prugu, ali samo do parobroda u Šibeniku, gdje su mi ukrali naprtnjaču, pa sam tako ostao ponovno gol kao crkveni miš. Žalio sam se, ali nema pomoći. Krađu su isplanirali svjesni skojevski om-

Sud na osnovu čl. 315 Zakona o krivičnom postupku a po čl. 71 i 73 Općeg dijela krivičnog uakona donosi rješenje, da se pred roditeljima da nad njim vode pojačani nadzor sa obavezom, da mu osiguraju školovanje i odgoj zato, što je u vremenu od oktobra 1948. do početka maja 1949. ispisivao protunarodne parole, pa je tako ispisao parolu "ŽAP".

RAZLOZI:

Prvooptuženi Garbati priznaje, da je počinio djela opisana u dispozitivu presude. On navodi da ga je za vrijeme okupacije, jer je bio bez roditelja tetka Pecarić Dobrila smjestila u ustaški dom u Karlovcu u kojem je ostao do 1945. U domu je primio ustaški odgoj tako da je bio prema ustašama raspoložen.

Nakon toga optuženi je otišao na Hvar drugoj tetki Bartičevići Luci, koja ga je smjestila u dječji dom u Vrboskoj a 1947. upućen je u Dječki dom u Dubrovnik. Ovdje se povezuje sa drugooptuženim koji je takodjer ustaški nastrojen.

Kritikuju ishranu u domu. Obojica u medusobnom razgovoru iznose kako bi bilo najbolje da dodju Ameri-

Posl.br. K 13/49-5

U IME NARODA!

Okružni sud u Dubrovniku po krivičnom vijeću sastavljenom od suca Kotarskog suda Kožul Milana, kao predsjedatelja vijeća, sudca-norotnika Sekula Miljenka i Dragoević Vicka, kao članova vijeća, te zapisanica Depola Vidovske, u krivičnom predmetu protiv Garbati Marinka i družine, redi krivičnog dijela po čl. 9 st.1 Zakona o krivičnim djelima proti narodu i države i krivičnog dijela kradje privatne imovine u prisutnosti zastupnika Javnog tužioca Karminić Antuna, branitelja optuženih, koji je postavljen s uredu Hainski Branko, sudski pripravnik kod Kotarskog suda u Dubrovniku u prisutnosti optuženih koji se nalaze u istražnom zatvoru, na javnoj usmenoj raspravi održanoj dana 14.VI. 1949. po prijedlogu zastupnika Javnog tužioca, da optuženi budu proglašeni krivični i kažnjeni po zakonu i predloge, s braniteljem optuženih predlaže za Garbati Marinku i Brkanović Branku da budu što blaže kažnjeni, a za optuženog Jurišić Bogdanu da bude predan roditeljima,

p r e s u d i o j e :

1. Optuženi Garbati Marinko pok. Ivana i pok. Šime Bartičević, rođen 3.IX.1931.u Starom gradu na Hvaru, Hrvat, državljanin FNRJ., dječak učiteljske škole u Dubrovniku, boravište u Dubrovniku, dječki dom, neoznačen, pisan, bez imetka, neosuđivan, sada u pritvoru od 5.V.1949.

17. Optuženi Brkanović Branko Filipović i majke Marije rođene Vukasović, rođen 16.IV.1930.u Drveniku, kotar Makarska, Hrvat, državljanin FNRJ, dječak učiteljske škole, boravište mu u Dubrovniku, dječki dom, pisan, neoznačen, pisan, neosuđivan, sada u pritvoru od 5.V.1949.

k r i v i s u :

1. što su u vremenu od oktobra 1948.godine do početka maja 1949. u Gradskom parku "Gradac" i po zidovima Učiteljske škole u Dubrovniku ispisivali protunarodne parole i parole protiv omladinskih organizacija te su tako u više navrata ispisivali parolu "ŽAP" i parolu kojom se SKOJ izvrgava ruglu;

2. što su u vremenu širili glasove o neisbjebljivosti rata veličali snagu kapitalističkih država ističući narodito snagu mornarice Engleske i atomsku bombu nasuprotnu. tome potencijivali snage naših država, tvrdjeći, da će Jugoslavija sigurno stradati u ratu; da će seljaci okretnuti ledja Narodnoj vlasti u službu sukoba, da su za okupaciju dalmatinske obale potrebne male snage sa strane neprijatelja, te da će brzo i sigurno doći do preokreta;

3. Optuženi Brkanović Branko što je dana 1.V.1949. u parku Gradac pred više dječaka govorio kako je loš u omladinskim radnim akcijama, da treba mnogo raditi i teške poslove, da je ishrana loša, da se razdjeba robe vrši po protekcijski i tako isto i zvanje udarnika, nakon čega su prisutni dječaci izjavili, da su na omladinske radove neće idi;

4. Optuženi Garbati Marinko što je neutvrđenog dana pod konac februara 1949. iz kaputa Brkanović Tomislavardžića učiteljske škole, čiji je kaput visio u nezaključanom ormaru u dječkoj spavaonica ukrao jedan ručni sat vrijedan 2.500.-dinara, te ga sakrio u parku Gradac, zakopavši ga u zemlju, pa su time optuženi Garbati Marinko i Brkanović Branko radnjama pod čl. 2/ i 3/ potinili krivična djela propagande protiv postojede gržavnog uredjenja iz čl.9 st.1 Zakona o Krivičnim djelima

Prvostupanjska presuda

ladinci. Odradio sam i ta dva mjeseca, te se vratio kući. Moji roditelji sada opet traže za mene neku školu, te doznaju da se u Dubrovniku traže đaci koji će u učiteljskoj školi Vicka Glumčića po ubrzanoj metodi postati učitelji. Molba je uspjela. Sad imam 17 godina, ali

kanci. Uzajamno kritikuju društveno i državno uredjenje FNRJ., kritikuju petogodišnji plan. Kao rezultat ovakvih razgovora i političkog gledanja u oktobru 1948 g. zajedno s drugooptuženim polazi u park Gradac i tamo u klozetu ispisuje parolu: Savez koza, ovaca i jaraca, da izvrgnu ruglu SKOJ, dočim Brkanović ispisuje "ŽAP".

Isto tako polazi sa Jurišić Bogdanom u klozet škole gdje ovaj posljednji ispisuje parolu "ŽAP". U sanduku drži sliku krvnika Ante Pavelića i to za to što ga kao t.z. vodju t.z. NDH voli. U razgovoru s Brkanovićem dogovara se, da bi trebalo istući pojedine funkcionere, prisustvuje sastanku kad opt. Brkanović vodi medju djecima propagandu, da ne idu na prugu iznoseći razne neistine uslijed čega prisutni Šoić, Grbić i Ogresta odlučuju da na prugu ne idu.

Priznaje da je u mjesecu martu o.g. ukrao u Domu na štetu Franković Tomislava ručni sat, kako bi prodajom istoga došao do novca, a koji je sat pronadjen na mjestu gdje ga je sakrio.

Drugooptuženi Brkanović Branko takodjer je bio član ustaške mladeži. Po dolasku u Dubrovnik upoznaje se u Domu

najprije treba ići na prugu Šamac - Sarajevo, pa tek onda u Dubrovnik. Ponovno odradim još dva mjeseca, te konačno u Dubrovniku završim malu maturu i upišem I. razred učiteljske škole. Kako "socijalistička izgradnja" ide punom parom, mora se graditi i Novi Beograd. Budući da sam i treći put "dobrovoljno" pridonio izgradnji socijalizma, vratio sam se u Dubrovnik u I. razred šk. god. 1948./49. Isforsiranom nastavom želi se što prije izobraziti deficitarni kadar.

"Klevetanje" radnih akcija

Dom učiteljske škole ima oko 60 učenika. Menza za mlade ljude nije doстатна. Bavimo se i športom. Ja uglavnom igram nogomet za učiteljsku školu. Bivam zapažen kao dobar nogometni igrač. Igrač Hajduka, **Božo Broketa**, inače Dubrovčanin, zainteresirao se za mene, te mi ponudio verifikaciju za splitski Hajduk. Željan učenja, rekoh mu da moram završiti ovaj prvi razred, pa ču se javiti te nastaviti školovanje u Splitu. U Dubrovniku su u veljači 1949. trenirali i Željezničar i Sarajevo, pa sam tako odradio jednu utakmicu.

Nogometni klub Jug iz Dubrovnika zamolio me da odrigram jednu utakmicu za njih. Pošto sam stalno igrao za Učiteljsku, protiv Nautičke i ostalih škola. Odlučih odrigli jednu utakmicu za Jug, ali se tomu usprotivio skojevac **Lujo Ujević**, inače đak III. razreda, koji mi je zaprijetio da moram igrati za školu. Smatrao sam da je moja odluka ispravna, te sam zanemario njegovu naredbu, zbog čega ču se imati kad kajati. Svakodnevno me provocirao i nastojao pronaći kod mene kakvu "političku grešku".

U školi sam uvijek želio sjediti u prvoj klupi, kako bih nesmetano učio. U klupi sa mnom sjedio je **Marinko Garbati**, pomalo ekscentrična ličnost. Vrlo slabo sam ga poznavao, jer se nismo družili van škole, budući da sam imao djevojku po imenu **Tinka Violić**. U prst sud-

s prvooptuženim i kad mu je ovaj ispričao svoje ranije školovanje iznosi mu da je i on bio u ustaškoj organizaciji.

Kritikuje državno i društveno uredjenje iznosi da je petogodišnji plan neostvarljiv te ispisuje ustaške parole kao što je "ŽAP".

Pred Šoićem, Grbićem i Ogrestom iznosi da je bio na omladinskoj pruzi, da omladina vrši previše teške rade, da se zvanje udarnika dobiva po protekciji t.j. da ga dobivaju Skojevci i pod dojmom ovakove propagande Soić, Grbić i Ogresta izjavljuju, da ne će ići na prugu. Slaže se sa prvooptuženim i sam iznosi da bi trebalo pojedine državne funkcionere natući.

Očito je da je u ovakom iznošenju neistinitog stanja u našem državnom i društvenom uredjenju u ispisivanju ustaških parola u lažnom prikazivanju omladini stanja na radnim akcijama omladine, sadržan poziv na nasilno obaranje postojećeg državnog uredjenja putem propagande i agitacije, pa su ovim optuženi počinili krivično djelo iz čl. 9 st. I, a jer je utvrđena subjektivna krivnja optuženih oglašeni su krivim.

bine umiješala se jedna ekskurzija studenata iz Sarajeva, koja je odsjela u našem Domu 30. travnja 1949. Dok su studenti razgledavali grad, netko je provalio u njihove kovčuge, te pokrao razne sitnice. Iz kaputa đaka Tomislava Frankovića ukraden je ručni sat. Iste večeri nastala je racija, koju organizira Lujo Ujević i - gle vrata! U Garbatijevu kovčegu nađoše sliku **dr. Ante Pavelića**. Iste večeri Garbatija odvedoše u OZN-u, koja je bila smještena u vili "Palma" na Lapadu. Tri dana sam redovno dolazio u školu, a mjesto gdje je sjedio Garbati bilo je prazno. On je već četiri dana bio saslušavan u OZN-i. Ne sluteći da se i meni priprema saslušanje, ponašao sam se sasvim normalno. Ali, 4. svibnja pozove mene Ujević u svoju kancelariju i poče me ispitivati, tko je pisao parole "Živio Ante Pavelić"? Kako o tim parolama ništa nisam znao, on se razbjesnio, rekavši: "Imamo mi metode da otkrijemo rukopis". Nakon toga me pustio vani. Tu noć bio sam s djevojkom, te joj ispričao o čemu se radi. Čak sam joj rekao da me Ujević zamrzio zbog nogometa, te traži i najmanju pogrešku, da mi se osveti.

I došao je taj sudbonosni 5. svibnja 1949. Popodne oko 6 sati, u sobu gdje smo boravila nas šestorica đaka upadaju dvojica iz OZN-e i s njima Ujević: "Diži se, Brkanoviću, ideš s nama!" "Kamo idem?" – upitah. "Samo se ti obuci i idemo." Moja torba i knjige ostadoše zauvijek iza mene. Dok su me sprovodili u crnoj **marici**, počeo sam intenzivno razmišljati. Da nisam nekome nešto ispričao, što se "kosi sa socijalizmom"? U vili "Palma" sprovodi me jedan milicionar u podrum. Noć je. Prostorija dva puta jedan i pol metar. Goli vlažni beton. Nema stolice. Stojim na nogama cijelu noć i razmišljam. Vlaga se uvukla u kosti, nogebole. Nigdje žive duše. Vani proljeće. Kupanje je već počelo. Što će misliti moja djevojka? I tako, razmišljajući, sjetih se da sam jednom prilikom, u društvu mlađih učenika pričao o radnim akci-

Prvooptuženi je maloljetan ali je u tolikoj mjeri razvijen da je mogao shvatiti prirodu i značaj svojih djela prema tome raditi,

Djela optuženih društveno su opasna. Propagandom i agitacijom medju srednjoškolskom omladinom htjeli su optuženici ne samo da ovu odvrate od aktivnog učešća u našem društvenom životu nego je ovakav rad sadržavao i poziv da se nasilno obori postojeće državno i društveno uredjenje, dakle najvažniju tekvinu NOB-e.

Društvena opasnost optuženog Garbatina očita nam je kad on izjavljuje da je bio spremjan da izvrši atentat i na naše najviše državne rukovodioce. Optuženi Garbati čuva sliku najvećeg krvnika naših naroda, jer mu je drag, a sam se neda da će u budućoj ustaškoj državi imati položaj, radi zasluga koje ima preko brata ustaše, koji je u emigraciji, a i zbog svojih zasluga. Osim toga sklon je kradnjama, pa je jasno da je ustaški odgoj našao plodno tlo.

Optuženi Brkanović i ako nije u tolikoj mjeri ogrizao ipak je društveno opasan. On se spremja i govori kako treba tući naše rukovodioce i očekuje od dolaska ustaša položaj u "budućoj državi".

jama. Pitali su me, kako je raditi, što ima jesti? Zanimalo ih je, jer oni sada prvi puta trebaju umjesto na praznike, ići graditi socijalizam. Rekao sam im da sam ja 1946. odradio prugu Brčko-Banovići, 1947. Šamac-Sarajevo, a 1948. Novi Beograd. Ispričao sam im istinu: da se cipele dijele po protekcijski, a da je hrana, kao i obično, loša. Radi se osam sati, a tomu valja dodati političke nastave po jedan sat, dok se sa sportom baviš, kako kome se svida. Učenici koji su me slušali zvali su se **Šoić, Grbić i Oresta.**

Ova me izjava koštala tri godine robije s prisilnim radom. Da je tako, vidi se po optužnici u kojoj je ključni naglasak na nagovaranju omladine da ne ide na radne akcije. Sve drugo što je OZN-a napakirala, uz pomoć iznuđenog priznanja, brutalna je laž i posljedica mržnja Luje Ujevića. Sutradan, 6. svibnja ujutro vodi me milicioner u kancelariju kod istražitelja. Odmah sam se požalio kako cijelu noć stojim na nogama, te da sam prozebao i gladan. "Ako, ako, lako ćemo" - reče istražitelj. "Ako priznaš, sve ćemo brzo riješiti." "Što da priznam, druže isljedniče?" "Nemoj se praviti lud, već reci kada i zašto si pisao parole ŽAP." "Nikakve parole ja nisam pisao, a to me je pitao i Lujo Ujević." "Znači, ne ćeš potpisati?!" "Ne mogu potpisati nešto što nisam učinio." Kad je stisnuto zvonce, pojavi se milicioner na vratima. "Vodite ga u podrum", reče istražitelj. Gladan sam i umoran od stanja na nogama cijelu noć. "Vodite ga!"

Vodite ga na obradu!

Druga noć u samici. Donesoše mi komad kruha i neku vodurinu. Tako stojim cijelu noć i razmišljam. Oči mi se zatvaraju i, naslonjen na vlažan zid, pokušavam shvatiti što se to događa. Razmišljam o Marinku Garbatiju, koji je već sedam noći negdje u samici. Da nije on možda nešto loše o meni rekao, da bi sebe spasio? Od hladnoće i nespavanja počeo sam se tresti kao prut na vodi. Svanuo

Obzirom na društvenu opasnost djela i optuženih odmjerena im je kazna kao u dispozitivu time, da je prvooptuženim za djelo pod 1/ i 2/ odmjerena kazna lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od 3 godine i 2 mjeseca, a za djelo pod 4/ u trajanju od 8 mjeseci lišenja slobode s prisilnim radom te je primjernom čl. 66 Općeg dijela krivičnog zakona, a po čl. 9 st. I izrečena jedna kazna u dispozitivu.

Za malodobnog Jurišića Bogdana, koji je rođen 3. V. 1934. makar je utvrđeno da je učestvovao u razgovorima sa prvooptuženim i drugooptuženim, da se je saglasio sa njihovim radom i da je čak ispisao ustašku parolu "ŽAP" sud je smatrao da obzirom na okolnosti u kojima je počinio krivično djelo da je u interesu preodgajanja malodobnog Jurišića umjesno i na zakonu osnovana primjena odgojno popravne mjere predavanjem roditeljima da nad njim vode pojačani nadzor iz slijedećih razloga:

Već 1942. godine okupatori odvode malodobnog Jurišića sa cijelom obitelji u logor Ploče u kojem ostaje 25 dana a zatim se čitava obitelj pješke vraća kući. Po dolasku Njemačaca koji su smjenili Talijane prebacuje se s roditeljima u

je i 7. svibnja 1949. Milicioner otvara vrata, a mene svjetlo dana ubode u oči. Zaljuljam se i padnem na stubište. On me podigne i sproveđe kod istražitelja. "Po-

NARODNA REPUBLIKA HRVATSKA OKRUGLONI SUD SPLIT		Broj KST 470/49-3
Primljeno dne 30/7/1949. u suda		
BITAJ, Ivan, župan		
I. ŽALBA opt. BRKANOVIĆ Branka		
Vrhovni sud Narodne Republike Hrvatske u Zagrebu u vijeću sastavljenom od predsjednika Vrhovnog suda dr. Radmilovića Jerka i knj. predsjednika vijeća, te sudaca dr. Pavla Dragutina i Peldruge Ivana, kao članova vijeća i višeg sudskog pravnika dr. Jakšić Branka, kao zapisnikara, u krivičnom predmetu protiv opt. Gerbati Marinka i Brkanović Branka iz Dubrovnika zbog krivičnog djela iz 81.9. Zakona o kriv. djelima protiv naroda i države, te kriv. djela protiv imovine državlj. rješavajući žalbu opt. Garbati Marinka i opt. Brkanović Branka podnesenu protiv presude Okrughog suda u Dubrovniku od 14.6. 1949. broj K.13/49, u skladu s odlucičkom odluke 15. srpnja 1949., saslušavši zastupnika javnog tužištva N.R.Hrvatske Petranović Antu,		
p r e s u d i o j e :		
I. Žalba opt. Brkanović Brana odbija se kao neopravданa te se u pogledu tog optuženika u cijelosti potvrđujuje pobijena presuda.		
II. Uvažava se žalba opt. Garbati Marinka, prema kojoj se odluka suda o kazni izređenog tom optužniku, te se opt. Garbati Marinko po 81.9. Zakona o kriv. djelima protiv naroda i države primjenom čl. 66/1. k.z. osudjuje na kaznu lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od 3 / tri / godine i 3 / tri / mjesec, u koju mu se kažnu uredunava pritvor i istražni zatvor počas od 5. svibnja 1949. do danas.		
O b r a z l o ž e n j e :		
Pobjedom presudom prvotepuni je sud proglašio krivim i to: 1. Opt. Garbati Marinka i opt. Brkanović Branka:		
...što su u vremenu od oktobra 1948. godine do početka maja 1949. godine u gradskom parku "Crdec" i po zadovoljstvu prostorija učiteljske škole u Dubrovniku ispisivali protunarodne parole i parole protiv omladinskih organizacija te su tako u više navrata ispisivali slovo "ŽAP" i parolu kojom se SKOM izvrgavao rugnuti.		
...što su u istom vremenu širili glasove o neizbjegljivosti rata veličajući kapitalističkih država i istišujući narodito snagu nemarice Engleske i etamsku bombu, a neisprav tome potencijalni snage naših država, tvrdeći, da će Jugoslavija sigurno stranjati u ratu, da će se još i okrenuti i države narodnoj vlasti u službu svakoga, da su u skupici domaćinske vojske potrebne male sile, ali su strane neprijatelj, te da je bitno i sigurno do preokreti,		
...značajno je da Brkanović Brana još radi to:		
...što je dan 1.5.1949. god. u parku na Crdecu pred više dječaka govorio kako je loš u omladinskim radnim skupinama, da treba mnogo raditi i tamo poslovati, da je obabrana loša, da se raznoba rebe vrati po protekcijski i tako i zvanično uđe u ustašku, nakon čega su prisutni djeaci izjavili da na omladinske radove nisu idu,		
...te je sud te radnje klasificirao u pogledu objekte optužništva kao kriv, dok je dalje proglašio krivim;		
2. opt. Garbati Marinka:		
...što je neutvrđenog dana pod konac februara 1949. god. iz kuće Frančković Tomislava, dječaka učiteljske škole, učišće u nezaključenom ormaru u dječkoj spavaonici ukao je un rušni set		

Presuda drugog stupnja

Hvar a odatile u EL SCHATT odakle se vraćaju u Jugoslaviju 1944 godine. Stariji brat nalazio se je u vrijeme u NOBI-i.

Dakle optuženi je živio u sredini odanoj NOB-i.

Medutim, po dolasku u Dom u Dubrovnik upoznava se sa Garbatijem i Brkanovićem, koji mu govore kako je danas slabo kod nas, kako je za vrijeme ustaša narod imao svega i stalno slušajući propagandu ove dvojice, još vrlo mlad i neiskusan pada pod njihov utjecaj.

Medutim obzirom na sredinu malodobnika u kojoj je odrastao te činjenicu, da je lišen okoline koja ga je navela da počini radnje opisane u rješenju, sud smatra da će i samom primjenom odgojno popravne mjere, biti postignuto, da se malodobni Jurišić pravilno odgoji.

Nečuveni zločini ustaških koljača još su u svježoj uspomeni našim narodima.

Medutim poznato je da su ovi krvnici kroz svoje nazovi odgojne ustanove, a u stvari ustanove u kojima su spremali omladince za zvanje krvnika, upotrebili čitav sistem kako bi što uspješnije u takovom odgajanju i uspjeli. Nije čudo

span sam i umoran, mogu li sjesti?" "Sjedni, da s tobom završimo. Evo potpiši zapisnik!" Ja ponovno kažem da nemam što potpisati. U sebi mislim kako bih mogao potpisati i smrtnu osudu, samo da ne idem još jednu noć u samicu stajati bez sna na nogama. "Druže isljedniče, ja bih vas molio, da negdje legnem bar jednu noć." On će na to: "Tvoj kolega Garbati je sve priznao." "Molim vas, dovedite ga da preda mnom kaže što sam ja to pisao?" Ponovno zvonce i ulaze dva milicionera koji vode Garbatija potpuno izobličenog, takvog da sam ga jedva prepoznao. Modar u licu, iskrivljenih usta, kost i koža, ne može stajati na nogama.

Ja upitah: "Marinko! Što sam ja to pisao?" "Pa znaš da smo u parku Gradac pisali parole! Pa, kako možeš lagati." Na to će istražitelj: "Odvedite ga u krevet. A ti, Brkanović, ovo potpiši." "Ne mogu, druže isljedniče, potpisati nešto što nisam uradio." On se izdere na mene i stisne zvonce, te se pojaviše ona dva milicionera što su Marinka vodili ispod ruke. Istražitelj reče: "Vodite ga na obradu!"

U meni se sve okrenulo. Obrada znači lomljenje kostiju, bubrega, zubiju. Sinu mi misao! Ako potpišem, možda će me izbaciti iz škole, te brzo rekoh: "Potpisat ću!" Zapisnik uopće nisam pročitao od straha. Stavim potpis na drugoj strani, a istražitelj zadovoljno protrla ruke i reče: "Dobit ćeš i krevet i hranu, a sad ga vodite u Stari grad u zatvor!"

Oko 10 sati ujutro sproveden sam do zatvora u Starome gradu. Smjestiše me u samicu, te mi dadoše jednu deku kako bih mogao odmoriti leđa. Tu noć sam umoran prespavao na betonu, a oko pola noći začuli su se krikovi tako strašni da mi se kosa dizala od jeze. Ujutro me smjestiše u prostoriju s tri kreveta. U sobi je bio jedan čovjek star oko 35 godina. Predstavio se kao pilot Kraljevine Jugoslavije. Nije htio ništa pričati. A 8 svibnja ubaciše još jednog zatvorenika. Bijaše to kazališni glumac i pjevač radio-postaje

da njihov pitomac Garbati i danas misli, kako će se ta krvava prošlost vratiti a s njim zajedno i drugooptuženi Brkanović.

Medutim ogromna većina naše omladine svjesna svoje uloge u današnjici i znajući što je bila tzv. NDH. raskrinkala je ovakovu prljavu rabotu optuženih i učestvuje u izgradnji takovog društvenog uredjenja u kojem će čovjek doista biti čovjekom.

Smrt Fašizmu – Sloboda Narodu!

Dubrovnik dana 14.VI.1949 g.

Zapisničar:
Depolo Vidosava, v.r.

Predsjednik vijeća:
Kožul Milan, v.r.

Za tačnost prijepisa:
Kancelarija Okružnog suda u Dubrovniku
dne 23.I.1962 god.

Dubrovnik. Bijaše osuđen kao homoseksualac u skupini od 6 članova. Suđeni su od 2-6 god. radi silovanja jednog dječaka. Zvao se **Mirko Radulović** i imao je oko 28 godina.

Pitao sam ga, je li i on sinoć čuo neke krikove? Odgovorio mi je da je sinoć u njegovu samicu ubačen jedan čovjek s otoka Mljeta, pa je doznao nevjerojatnu priču. Naime, 23 Mlječanina su običaju imali u ono gluho doba sijelo, te su tako pričali i o tome, kako da se oslobođe bijede i oskudice. Jedan predloži: "Ajdemo oteti policijski motorni čamac, te se s njim odvesti do Italije." Drugi reče: "Kako ćemo kad nitko od nas ne zna voziti?" Treći doda: "Prisilit ćemo motorista da nas prebací." A četvrti: "Pa što ćemo s njim kad dođemo u Italiju?" Peti zaključi: "Bacit ćemo ga u more kod obale, neka pliva!" Radulović reče kako ih je jedan izdao te prijavio u Dubrovnik, gdje su po brzom postupku osuđeni od 5 do 18 godina. Starac od 75 godina dobio je 5 godina robije, a jedan je čak suđen na smrt.

I tako u strahu očekujući presudu, čudim se što se toliko čekalo da i mene osude. Ipak 14. svibnja odvedoše me na suđenje. Suđena smo trojica, jer smo u grupi bili ja, Garbati i **Bogdan Jurišić**, malodobnik od 16 god. U sudnici: **Milan Kožul**, predsjedatelj vijeća. Do njega **Miljanko Sekula**, porotnik i **Vicka Dragojević**, član vijeća, a potom **Vidosava Depolo** kao zapisničar, **Antun Karinčić** zastupnik javnog tužitelja, **Branko Hainski** branitelj. Imena članova vijeća doznao sam tek 1998., kada sam zatražio i dobio sudsku presudu iz Dubrovnika. Moram naglasiti, da branitelja (po službenoj dužnosti) nikad nisam vidio, niti sam znao u sudnici tko je sudac, tko je tužitelj, a tko je branitelj. Osuđeni smo: Garbati na 4 godine robije s prisilnim radom; Brkanović na 3 godine robije s prisilnim radom; Jurišić na povrat roditeljima na preodgoj, jer je maloldoban. Jurišić je ipak imao brata u partizanima, a Garbati je po njima bio ustaša prve kategorije, jer je u koferu nosio Pavelićevu

Broj Kž. 470/49-3

P r e s u d a

U I M E N A R O D A !

Vrhovni sud Narodne Republike Hrvatske u Zagrebu u vijeću sastavljenom od predsjednika Vrhovnog suda dr. Radmilović Jerka kao predsjednika vijeća, te sudaca dr. Pavić Dagutina i Poldrugač Ivana kao članova vijeća i višeg sudskog pravnika dr. Jakšić Branka kao zapisničara, u krivičnom predmetu protiv opt. Garbati Marinka i Brkanović Branka iz Dubrovnika zbog krivičnog djela iz čl. 9. Zakona o kriv. djelima protiv naroda i države, te kriv. djela protiv imovine kradjom, rješavajući žalbe opt. Garbati Marinka i opt. Brkanović Branka podnesene protiv presude Okružnog suda u Dubrovniku od 14.6.1949. broj K.13/49. u sjednici održanoj dana 15. srpnja 1949. saslušavši zastupnika Javnog tužišta N.R. Hrvatske Petranović Antu,

p r e s u d i o j e :

I. Žalba opt. Brkanović Branka odbija se kao neopravdana te se u pogledu tog optuženika u cijelosti potvrđuje pobijana presuda.

sliku. Brkanović je bio član Ustaške mladeži. Valja dometnuti da je suđenje kasnilo mjesec dana, kako bi se Garbati oporavio od batina koje je zadobio na "obradi". od njih je, nakon izdržane robije, ubrzo i umro.

Robijaški život

Moj robijaški život počinje 15. srpnja 1949., kad Vrhovni sud donosi i potvrđuje kaznu. Prošlo je, dakle, ukupno 70 dana boravka po dubrovačkim kazamatima. Tri dana nakon pravomoćnosti, 18. srpnja sprovode me u Šibenik u zatvor, gdje se čekao contingent za odlazak na prisilni rad. Garbati je prebačen u Bosnu, a ja sam doveden u Staru Gradišku, kao matičnu luku, i to zloglasnu Kulu. Nakon što sam dobio sivu robijašku uniformu s brojem 7898 na leđima, smjestiše me u katakombe bivše konjušnice. Na golin je daskama na kat u dva reda moglo biti oko 40 smrtnika.

Kad su me ubacili unutra, zapitah jednoga starijeg uznika, gdje da legnem. "Do vrata uz kiblu, jer je tu do jučer bio jedan, koji je umro." Dugo bi bilo pričati o Lonjskom polju, o gladi, žeđi, maltretiranju, o stjenicama koje su nam dodatno i ono malo krvi pile cijelu noć. Vjerovali ili ne, bilo je pakleno ljeto 1949. Da bismo se zaštitali od stjenica, morali smo plahtu namoći u vodu te se s njom zamotati kako bi stjenice odustale od napada. Tako bi naše tijelo sušilo plahtu cijelu noć. Radili smo na kanalu Lonjskog polja cijeli kolovoz na temperaturi od 40 stupnjeva, žeđni i gladni. Mnogi su stariji uznici padali kao pokošeni. Svaki peti dan po jedan starac mrtav. I0 je kubika trebalo iskopati, utovariti u kolica, prebaciti na drugu stranu kanala. Dva uznika albanske narodnosti pokušala su bijeg, ali ih je sasjekla milicionerska strojnica. Mrtve smo nosili pred kraj radnog vremena, prije zalaska sunca. Radilo se od sunca do sunca. Ukupno 12 sati. Ujutro bi se dobio ručak, s par zrna graha i vodurine, a kruha za cijeli dan oko 300 grama. I kad sam počeo vjerovati da više ni-

II. Uvažava se žalba opt. Garbati Marinka, preinačuje se odluka suda o kazni izrečenoj tom optuženiku, te se opt. Garbati Marinko po čl. 9. Zakona o kriv. djelima protiv naroda i države primjenom čl. 66/1/k.z. osudjuje na kaznu lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od 3 /tri/ godine i 3 /tri/ mjeseca, u koju su se kaznu uračunava pritvor i istražni zatvor počam od 5. svibnja 1949. do danas.

Obrat uženje:

Pobjenom presudom prvostepeni je sud proglašio krivim i to:

1. Opt. Garbati Marinka i opt. Brkanović Branka:

što su u vremenu od oktobra 1948 godine do početka maja 1949. godine u gradskom parku "Gradec" i po zidovima prostorija učiteljske škole u Dubrovniku ispisivali protunarodne parole i parole protiv omladinskih organizacija te su tako u više navrata ispisivali parolu "ŽAP" i parolu kojom se SKOJ izvrgava ruglu;

što su u istom vremenu širili glasove o neizbjegljivosti rata veličali snagu kapitalističkih država ističući naročito snagu mornarice Engleske i atomsku bombu, a nasuprot tome

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Administrativna komisija

Klasa : 140-09/91-01/29
Urbroj: 50304/4-98-01

Zagreb, 15. rujna 1998.

Na temelju članka 11. stavka 1., a u svezi s člankom 5. Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (Narodne novine, broj 34/95 - pročišćeni tekst) Administrativna komisija Vlade Republike Hrvatske, povodom zahtjeva BRANKA BRKANOVIĆA, za priznavanje prava na naknadu za dane provedene u zatvoru ili pritvoru, na sjednici održanoj 15. rujna 1998. godine, donijela je

RJEŠENJE

BRANKU BRKANOVIĆU, rođenom 16. travnja 1930. u Drveniku, Makarska, bivšem političkom zatvoreniku, priznaje se pravo na naknadu za dane provedene u zatvoru ili pritvoru, te mu se isplaćuje akontaciju naknade u iznosu od 15.862,50 kuna.

Isplata se vrši sukladno odredbama Naputka o načinu isplate naknade bivšim političkim zatvorenicima (Narodne Novine, broj 51/96).

Obrat uženje

U postupku provedenom po zahtjevu BRANKA BRKANOVIĆA iz Osijeka, da mu se prizna naknada za dane provedene u zatvoru ili pritvoru, utvrđeno je sljedeće:

- da je rješenjem Administrativne komisije Vlade Republike Hrvatske, klasa: 140-09/91-01/29; urbroy: 50304/4-92-03 od 29. travnja 1992., imenovanome priznato u mirovinskim stažima kao staž osiguranja u dvoustukom trajanju razdoblje u kojem je bio lišen slobode i to od 05. svibnja 1949. do 05. svibnja 1952. i od 12. siječnja 1962. do 02. travnja 1962., što ukupno iznosi 3 godine, 2 mjeseca i 20 dana;

- da su spomenutim rješenjem ispunjene pretpostavke iz članka 2. stavka 1. Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika;

kada ne ću vidjeti roditelje, naišao je orkan s velikim pljuskom, te za dva dana potopio cijeli kanal, a naš trud je bio uzaludan.

Poslije 25 dana prebace me u Dubovac na proizvodnju opeke. Dvadeset sam dana radio kao magarac. Mješao bo-

potcenjivali snage naše države, tvrdeći, da će Jugoslavija sigurno stradati u ratu, da će seljaci okrenuti ledja narodnoj vlasti u slučaju sukoba, da su za okupaciju dalmatinske obale potrebne male snage sa strane neprijatelja, te da će brzo i sigurno doći do preokreta,

a zasebno još Brkanović Branka još i radi toga:

što je dana 1. 5. 1949. god. u parku u Gradcu pred više djaka govorio kako je loše u omladinskim radnim akcijama, da treba mnogo raditi i teške poslove, da je ishrana loša, da se razdioba robe vrši po protekciji, a tako isto i zvanje udarnika, nakon čega su prisutni djaci izjavili da na omladinske radeve neće ići,

te je sud te radnje kvalificirao u pogledu obojice optuženih kao kriv. djelo iz čl. 9. st.1. Zakona o kriv. djelima protiv naroda i države, dok je dalje progasio krvim:

2. opt. Garbati Marinka:

što je neutvrđenog dana pod konac februara 1949 god. iz kaputa Franković Tomislava, djaka učiteljske škole, čiji je kaput visio u nezaključanom ormaru u djačkoj spavaonici

sim nogama blato. Vozio sirovu opeku u peć i pečenu iz peći na tempataruri od 55 stupnjeva. Postao sam živi kostur. Pokupiše nas jednog dana i odvedoše u Gredane. To je logor u šumi, ograđen bodljikavom žicom s karaulama. Drvene barake. Spavanje na daski. Jedna deka, a cipele pod glavu umjesto jastuka. Gradimo auto-cestu Zagreb - Beograd. Vječno u nekom stroju, prebrojavani po pet puta na dan, umorni i gladni. Jedne večeri, kad smo se vraćali oko sedam navečer, poslije tolikog mrvarenja u brojanju, netko je viknuo "Voljno!" "Tko je viknuo?", razdere se milicionar? Nitko se nije odazvao, a zatim je nastala panika, jer su utrčali policijski s pendrecima i pištoljima te su nas onako umorne mlatili kao stoku. Deset teško ranjenih, a i jedan je milicioner svršio u bolnici. Dva dana nakon toga došla je komisija iz Beograda, kako bi poboljšala stanje.

S obzirom na to da sam bio psihofizički potpuno zdrav i željne volje za životom, s vjerom u dragoga Boga, uspijevao sam svladati strah. Broj koji sam nosio na ledima bio je moj odziv. Brojeći dane koji su tako sporo tekli, a mijenjajući konclogore svakih tri tjedna, nisam mogao kontaktirati ni s roditeljima. Paket još nisam dobio od kuće, jer sam do sada pisao samo jedan put, i to da mi je vrlo dobro, kako ne bih zarađao samicu. Moji roditelji su vjerovali da mi je jako dobro. Negdje oko 15. rujna, kad smo izgradili dionicu auto-ceste, odvedoše nas opet na drugu dionicu. Ponovno konclogor u šumi, kod Lipovljana. Za razliku od Gredana, ovaj je imao u samom logoru i disciplinski logor, ograđen, karantenski, za one neposlušne robijaše koji više nisu imali snage od gladi i umora, ili su se razboljeli. Takve su smatrali saboterima. Oni su imali poseban tretman. Na posao nisu išli, ali su svaki sat uz pištoljku milicionera morali biti u stroju na prebrojavanju, pa tako i noću. I prilikom svakog prebrojavanja su morali ljubiti zemlju u znak pozdrava milicionarima.

Mi bismo svako jutro iz šume, prije nego sunce izide, nakon što bismo dobili obrok kruha od 300 grama i crnu vodicu, kretali pješke do zemljanih radova na auto-cesti. Prije

ukrao jedan ručni sat vrijedan 2.500 dinara, te ga sakrio u parku Gradec, zakopavši ga u zemlju.

Sud je to djelo kvalificirao kao kriv. djelo protiv imovine kradjom, te je osudio: opt. Garbati Marinka na kaznu lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od četiri godine, a opt. Brkanović Branka na kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od tri godine.

Protiv te presude podnijeli su opt. Garbati Marinko i opt. Brkanović Branko žalbe zbog odluke suda o kazni /čl. 262 toč.4. u vezi čl. 267 k.p./, te u obrazloženju navode, da su izrečene kazne prestroge, ako se uvaži, da su oni u mladoj dobi bili izloženi -opt. Garbati u ustaškom odgojnog domu, a opt. Brkanović u ustaškoj mladeži – zločinačkom uticaju fašističkih odgojnih metoda koje su negativno njejavale na oblikovanje njihove ličnosti, te su tako, noseći u sebi ostatke takovog utjecaja a prepusteni u odgoju sami sebi, počinili presudjena krivična djela.

Predlažu optuženi, da im se uvaži malodobna doba, neosudjivanost, priznanje i kajanje, te da im se kazna primjereni snizi.

nego sunce zađe vraćali smo se u konclogor, mrtvi umorni, gladni i žedni, goli i bosi, često puta pokisli od kiše. Ležali smo mokri na dasci, kako bi naše tijelo upijalo vlagu.

Mrtački sanduk za neposlušne robijaše

Oko 15. listopada 1949. napustili smo konclogor, te su nas potovarili kao stoku u GG vagone, po 60 u jednom. Bolje je i to nego ići raditi. Ali tek sada nastaju Tantalove muke. Od 8 ujutro pa do 11 sati vlak ne kreće. Tri sata bez vode i hrane. Paklena vrućina. Smrad u vagonu od bolesnih koji imaju proljev. Vičemo iz svega glasa, ali nitko se ne odaziva. Bože moj, zar ćemo ovdje skončati život? Čuje se lokomotiva. Kvači se i krećemo. Jedan sat vožnje i jedan sat stajanja, sve dok jedan uznik nije viknuo: "Pa, mi smo u Beogradu". Odahnuli smo, misleći kako nas sada nitko ne može likvidirati. Ipak su u Beogradu razne ambasade, stranci. Sa stanice nas ukrcavaju u kamione. Jedne vode u Batajnicu, druge u Tošin Bunar, a moja grupa na Lekino Brdo, gdje smo gradili veliki zatvor. Ovdje je nešto slobodnije ponašanje milicije. Vidim da su tu robijaši s duljim stažem mogli nabaviti od kuće i instrumente za sviranje. Tako upoznahu robijaša **Mehu Šarića**, koji je svirao gitaru i pjevao sevdalinke, dakako poslije radnog vremena. Hrana je nešto bolja, ali ipak nedostatna, za naporan rad. Od mojih roditelja nema ni traga ni glasa. Još nisam primio ni jedan paket hrane. Zamolim Šarića da me poduci svirati gitaru i zaista, za mjesec dana, koliko smo ostali na Lekinu Brdu, naučih dobro svirati.

Oko 15. studenoga 1949. kolonu od 100 robijaša, među kojima sam bio i ja, odveli su u Batajnicu, iz koje smo odlažili na gradnju Novog Beograda. Negdje oko 20 peterokatnica. Logor u žici s karaulama smješten na zabitno mjesto, 15 baraka s po 100 uznika, a izvan žice milicionarske barake. Ušli smo u 1950. Te su zgrade bile namijenjene oficirima UDB-e. Ta elitna garda nije imala milosti. Trebalо je hitno raditi. Gladni, umorni, odrpanih robijaških

Žalbe nisu opravdane.

Prvostepeni sud kod odmjerivanja kazne nije ocjenjivao kao olakšavajuću okolnost priznanje optuženih. No unatoč tome žalbeni razlozi kojima se pobijaju izrečene kazne kao prestroge nisu opravdane.

Neosporno je, da su optuženi u svojim mladim godinama bili izvrgnuti pogubnom utjecaju nakaznih fašističko-ustaških odgojnih metoda. Taj je utjecaj svakako negativno djelovao na formiranje ličnosti optuženih. Ali ta činjenica ne može u osnovi utjecati na smanjenje izrečenih kazna. Optuženi su naime od oslobođenja dalje kroz četiri godine imali punu mogućnost, da se uz malo dobre volje i uvidjavnosti oslobođe posljedice ustaškog utjecaja. Optuženi su naime živjeli u oslobođenoj zemlji polazeći srednju školu, koja je svojim pedagoškim metodama i optuženima pružala punu mogućnost, da se oslobođe ostatka negativnih utjecaja ustaštva. Optuženi su živjeli osim toga u djačkom domu, uživali su sve blagodati besplatnog školovanja, sve blagodati besplatnog uzdržavanja, a opt. Garbati još i posebnu brigu narodnih vlasti koja ga je kroz dva mjeseca o svom trošku uzdržavala na promjeni zraku u

odijela, pokidanih cipela, mnogi u gumenim opancima. Izgledali smo kao kolona iz Auschwitza za plinsku komoru. Djelatnici američkoga veleposlanstva u svojim su automobilima s diplomatskim oznakama često namjerno prolazili pored nas i snimali nas. Tako dočekasmo i 1951. Svakog 29. studenoga Tito je znao pomilovati dvadesetak robijaša, ali redovito kriminalce, koji su nam zagorčavali život.

U 1951. su nas razdvojili opet u tri grupe. Dvije grupe su otisle iz logora, a grupa u kojoj sam ja bio vraćena je nazad. Mjesec je ožujak. Strašna zima uz košavu koja puše 70 km na sat. Prehladen sam i kašljem. Osjećam da imam temperaturu. Odlučim se na rizik da izbjegnem otići na posao, sakrijem se ispod boksa od drvenih kreveta. Kada su svi izšli na rad, nastala je uzbuna i trka milicionera po krugu. Potraga za jednim koji nedostaje. Našli su me i prebili Boga u meni, iako sam im rekao da sam bolestan i da bih trebao ići k liječniku. Možda je to sudbina, jer nikad ne bih doznao što znači *mrtvački sanduk*.

Naime, na kraju robijaškog kruga nalazile su se 4 samice skovane od drveta. Jedna do druge činile su jednu cjelinu. Visoke 190, široke 50 i duboke 50 cm. Ubacili su me u prvu s lijeve strane. Bilo je to oko 8 sati ujutro. Na minus 10 stupnjeva uz košavu od 70 km na sat, grčim se od zime. Prolaze sati. Robijaši se još nisu vratili s posla i negdje oko 4 sata poslije podne čujem da se vraćaju. O meni nitko ne vodi računa. Sad sam prvi put zaista mislio da se ne će izvući. Molio sam Boga da mi pomogne. Dolazi noć. Ništa nisam jeo, ruke i noge smrzavaju se. Noge otiču. I možete zamisliti? Negdje oko pola noći, kad sam već bio siguran da ne će dočekati novi dan, ugledam pod mjesecčevim svjetlom kroz jednu pukotinu kako se približavaju tri milicionera. Kad su došli do mrtvačkih sanduka, jedan pijani milicioner kaže dežurnom, koji je imao crvenu traku oko ruke: "Ajde, bre, otvori ove kuvare! Mamicu im jebem!" I tako dežurni otvori zadnju desnu samicu, a čovjek koji je bio u njoj padne ukočen. "Bre, ovaj je sigurno mrtav. Ot-

Gorskom kotaru. Osim toga su optuženi kao učenici srednje škole svakodnevno dolazili u neposredni kontakt sa našom omladinom koja je uz nezнатne izuzetke, medju koje spadaju i optuženi, krenula putem izgradnje novog čovjeka odanog svom narodu, putem doprinosa izgradnji novog društva i socijalizma uopće. Aktivnost te napredne omladine svojim talasima svakako je zahvatila i optužene nastojeći uputiti njihov mladenački polet u pravcu obnove zemlje, u pravcu izgradnje novog čovjeka, novog društva i socijalističkog društvenog poretka. Prema tome nisu istiniti izvodi žalbe, da su optuženi u pitanju svoga odgoja bili prepušteni sami sebi. Nažalost je ali istina, da su se optuženi svjesno oglušili utjecaju škole, zavodskih odgajatelja, utjecaju svoje okoline, da su postali vrlo loši djaci, da su se odvojili od te omladine, a ne samo to nego da su aktivno radili na miniranju omladinskog pokreta, na miniranju radnih akcija omladine, da su aktivno propagandno radili na ugrožavanju temelja našeg državnog i društvenog uredjenja. To dokazuju radnje zbog kojih su proglašeni krivim. I nije bez interesa istaknuti, da su optuženi promjenju današnjeg državnog i društvenog uredjenja željeli

vori i drugu!" I ovaj robijaš padne kao pokošen. Tako isto i treći! "Šta je s ovim četvrtim? To nije kuhvar, već neki bolesnik, koji je zabušavao na radu."

Slušam i razmišljam. Ja sam u samici tek 16 sati, a koliko su ovi ljudi bili u njoj? Ti robijaši bili su kuvari u milicionerskoj kuhinji. Tri dana prije nego sam ja dospio u mrtvački sanduk, na straži je jedna smjena milicionera doživjela trovanje od ručka i morali su ih odvesti u bolnicu. To je bio signal miliciji da su ih kuvari otrovali. Strpali su ih u te sanduke, pa su se ljudi tri noći i tri dana bez jela smrzavali, s tim da su svaku večer dobivali batine od onih milicionera koji su izišli iz bolnice. Ustvari, bakreni kazan je oksidirao, ali je analiza stigla kasno. Kad su odvukli te bezivotne ljude rano ujutro, po mene dođe jedan milicioner i odvede me kod liječnika, gdje je ustanovio bronhitis. Odmah zatim prebacili su me u drugi logor, na ekonomiju UDB-e kod Batajnica. Zaposlili su me u štalama gdje se užgajaju svinje. Vrlo naporan posao. Trideset boksova po 4 svinje treba hraniti i čistiti punih 8 sati. A kad se pojavi oficir UDB-e i izrazi želju da mu dovučem jednu debelu svinju i utovarim u prikolicu, to je posebna priča. Bio si odgovoran da se svinje ne pokolju, jer ako je neka svinja slabija, onda je druge svinje gnjave i ako se pokaže krv, tada se razbjesne i slabija ugine.

Rankovićev posjet

Nesnosna je glad uvijek u prvom planu svakog robijaša. Ali ovdje na ekonomiji UDB-e moglo se svašta čuti iz civilnog života, s obzirom na to da su još uvijek neki robijaši koji su osuđivani na tri mjeseca zbog utajivanja žita, znali prepričati koju dogodovštinu. Pa su tako čuli, da je američka ambasada snimljene kadrove **Titinih** robijaša, poslala u Sofiju, a Bugari prosljedili po svijetu naše patnje. Vjerojatno to nema nikakve veze s istinom, ali - gle vraga! Jedne nedjelje ujutro oko 10 sati, policija nas je postrojila u krugu logora, što nije bilo uobičajeno. Odjednom se pojaviše visoki dostojanstvenici na čelu s ministrom

postići obnavljanjem ustaštva što znači i obnavljanjem i propagiranjem zločina koji su povezani sa ustaštvom.

Optuženi danas nisu više djeca, to su zreli mladići i fizički i psihički normalno razvijeni i oni su u cijelosti mogli shvatiti i prirodu i značaj svoga djela. A ta djela nisu beznačajna.

Prvostepeni je sud stepen društvene opasnosti tih djela pravilno uočio i obrazložio. K razlozima prvostepenog suda treba dodati, da se na povećanu društvenu opasnost mora zaključiti naročito iz činjenice, što su optuženi svoje djelovanje usmjerili baš u odnosu na omladinu, i tako su propagiranjem zločinačkog ustaštva medju omladinom vršili zločinački utjecaj na psihu svojih mlađih drugova kako to posebno proizlazi iz slučaja Juršić Bogdana, a kako je njihov rad negativno djelovao na omladinu razabire se iz činjenice što su i drugi omladinci pisali slične propagandne parole očito rukovodeći se primjerom starijih svojih drugova u ovom slučaju optuženih. Sve to upućuje na zaključak, da su optuženi po svojim ličnim kvalitetama ozbiljni neprijatelji naše zemlje, da su oni u stvari propagatori zločina medju omladinom, potpuno svijesni štetnosti i

unutarnjih poslova, drugom Aleksandrom Rankovićem! Vjerovali ili ne, Ranković upita na robijaše. "Ajde recite mi, što vam ovdje fali!" Nisam mogao vjerovati da će se bilo tko javiti u negativnom smislu, ali ipak se jedan javi i reče: "Gladni smo, goli i bosí!" Na to Ranković reče: Dobit ćete nova robijaška odijela i cipele, kao i kantinu u kojoj ćete moći kupovati mast, šećer i kruh. Na to će onaj isti robijaš: "Druže Rankoviću, ali mi nemamo novaca za kupnju!" Ranković reče: "Vi ste dužni raditi, a rad će biti normiran, i to normu u cijelosti za državu, a sve preko 100 posto bit će vam isplaćeno u dinarima."

Tako je i bilo. Kad smo se sutradan vratili s posla, kantina je bila postavljena, a norma podijeljena svakom robijašu. I svi oni koji su bili mlađi, zapeli su kao sivonje. To je bilo negdje oko 20. listopada 1951. I za deset dana rada zaradio sam preko norme 15 posto, te tako dobio taman za kruh, mast i šećer. To je bilo prvi put u moje dvije i pol godine robije da sam se najeo. Tri dana sam jeo dok se nisam zasitio, a onda sam iz samilosti davao starijim ljudima koji nisu mogli ni normu ispuniti. Sad se je dalo podnijeti i raditi teže poslove. Jedino je nedjelja bila slobodni dan. S obzirom na to da sam naučio svirati gitaru, oformili smo jedan glazbeni sastav, te naučili dvadesetak pjesama. I neki su milicioneri znali izdaljega slušati našu svirku.

Primiće se tako i 29. studeni 1951. I opet Titino pomilovanje, ali nigdje političkih uznika. Uskoro će i doček Nove 1952. Točno na Staru godinu, poslije ručka, jedan milicioner pokupi nas glazbenike i odvede nas na kupanje. Obuče nas u vojna odijela, i odvede u jednu veliku prostoriju. Bila je to teniska dvorana, u kojoj su navodno Tito i Ranković igrali tenis. Trebali smo postaviti stolove za doček Nove godine, a poslije toga smo vježbali glazbu za ples. Negdje oko 8 sati počeli su dolaziti gosti. To su bile obitelji UDB-inih oficira kao i Ministarstva unutarnjih poslova. Mi smo dobili stražara u civilnom odijelu, koji je stajao iza bine, i koji nas je upozorio da ne

nezakonitosti svoga djelovanja. Znači, da se u odgoju optuženih pokazuje bitni i znatni nedostaci, a u elemenata njihovih ličnosti ima osnovnih negativnih karakternih crta, te se stoga ukazala potreba izreći kaznu koja će po svojoj vrsti i trajanju omogućiti potpuni preodgoj optuženih, koji se preodgoj redovnim sredstvima polučiti nije mogao. Uvaživši tu potrebu kao i činjenicu, da kazna mora odgojno djelovati i na ostale članove okoline optuženih u pravcu njihovog odvraćanja od takovih i sličnih djela mora se doći do zaključka da protivni izvodi žalba optuženih nisu opravdani.

Medutim prvostepeni je sud u pogledu kazne izrečene opt. Garbati Marinku povedio zakon iz čl. 265 toč. 5. k.p., a to iz ovih razloga: Sud je radnje navedene pod toč. 1 i 2. presude koje tvore učin krv. djela iz čl. 9. Zakona o krv. djelima protiv naroda i države utvrdio kaznu od tri godine i dva mjeseca lišenja slobode s prisilnim radom, a za djelo pod 3. osam mjeseci lišenja slobode s prisilnim radom, te po čl. 66. k.z. izrekao kaznu lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od četiri godine. Kako je sud prešao zbir pojedinačno utvrđenih kazna, koje ukupno daju tri godine

smijemo s nikim imati kontakta, već samo svirati. Zašto su nas izabrali, pored tolikih beogradskih sastava? Najvjerojatnije radi sigurnosti. Gosti su vjerovali da im svira vojska. A mi smo poslije tolikih patnji i gladi, konačno ugledali ekskluzivu večeru, šampanjce i dotjernane žene i djevojke. Pravi odmor za oči i dušu.

Primiće se i zora. Gosti se pomalo razilaze i oko 6 ujutro, poslije odlaska gostiju, morali smo počistiti salu. Dopustili su nam svu hranu ponijeti u logor. Umorni od nespavanja zaspali smo tvrdo, a naši jadni kolege pojeli su sve što smo donijeli.

Još samo četiri mjeseca dijeli me od tako očekivane slobode. Pa eto došao je i prvi svibanj. Računam da još imam 4 dana do slobode. Pozvaše me i dadoše mi kartu za vlak do Stare Gradiške, kako bih se tamo razdužio. Sada sam već poluslobodan čovjek. Mogao bih biti i dva dana u Beogradu, ali nemam što obući, pa sam u robijaškom odijelu došao 2. svibnja i prijavio se u kaznionicu. Dežurni me sproveđe kod brijača, da mi skine i onih pet milimetara kose, jer da ne sličim na robijaša. Ubačen sam u sobu u kojoj su bila četiri zatvorenika. Iz iskustva znam da moram šutjeti, ali oni nemaju mira, pa me zapitkuju. Ja šutim. Čekam još dva dana, koja su mi bila kao cijela godina. I došao je taj 5. svibanj, dan moje slobode. Prolaze sati, dugi kao godina, prošlo je podne. Nervoza i strah mi se uvlače u kosti, jer nikada se ne zna. I negdje oko četiri sata poslije podne otvaraju se vrata od sobe, a milicionar vikne "Brkanović! Izlazi!" Odvede me u jednu skladišnu kancelariju, gdje sam predao stvari. Sprovedoše me do izlaznih vrata i ispratiše riječima: "Pazi, da se ne bi ponovo vratio!" Sav sretan i s onih 600 dinara kojih sam imao kod sebe, uputim se preko Savskog mosta, u Bosansku Gradišku. Tamo sam uhvatilo autobus za Zagreb, a iz Zagreba odmah autobusom u Vrliku gdje su mi bili roditelji sa sestrom. Ovdje su me odmah unovačili u vojsku, najesen...

i deset mjeseci lišenja slobode s prisilnim radom, te je prekoračio granice ovlaštenja koje mu daje zakon u čl. 66/2/ te je valjalo po čl. 260 stav 1. k.p. preinaciti presudu u odluci suda o kazni izrečenoj opt. Garbati Marinku i suditi kako je to učinjeno u dispozitivu presude.

Tako izrečene kazne u cijelosti odgovaraju stupnju društvene opasnosti kako djela tako i samih učinioца.

Iz tih razloga sudjeno je kao u dispozitivu.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

U Zagrebu, dne 15. srpnja 1949.god.

Zapisničar:
/Dr. Jakšić Branko/

Predsjednik vijeća:
/Dr. Jerko Radmilović/

Okružnom суду,

S p l i t

Dostavlja se spis Okružnog suda u
Dubrovniku broj K.13/49. sa 8 primjeraka
presude ovog suda.

POKRET "ŽUTIH SVEĆENIKA" I NASTANAK HRVATSKE STAROKATOLIČKE CRKVE (XI.)

O političkoj strani "žutog" pokreta njegovi su bivši simpatizeri, okupljeni oko zagrebačkog "Obzora", zabilježili sljedeće: "Ovaj pokret podupiran je od prvog časa od demokrata i to naročito od onih, kojima nije stalo do hrvatstva ni do hrvatskog bogoslužja, prvo zato jer su Jugoslaveni a ne više Hrvati, a drugo zato jer su antiklerikalci, pa im je posve svejedno da li se uopće čita kakova misa (tj. misa na hrvatskom jeziku). Ti demokrati (Pribićevićevci) najjače podupiru taj pokret, jer misle da će tim pokretom oslabiti i Hrvatst

vo i katolicizam, a tim ojačati indirekte pravoslavlje, protiv kojega nemaju ništa, ma da je pravoslavlje kud i kamo 'klerikalnije' nego je katolicizam. Naravno ti demokrati i katolički antiklerikalci tvrde da smo svi mi Srbi i Hrvati jedan narod, ali da mi Hrvati imademo tuđu vjeru i Talijana za vjerskog poglavici, a da je pravoslavna crkva skroz nacionalna 'srpska'. ... Naročito su demokrati išli za tim da oslabe upliv katoličke crkve i njenu snagu, podupirući svaki pokret protiv katoličke crkve. ... Zar ti reformisti ne vide za čim se ide? Zar ne vide da su samo orudje demokrata, koji hoće da i na taj način pospeši 'asimilaciju' Hrvata. Mi smo zaista odlučni protivnici svakog ultramontanstva i klerikalizma No kad vidimo da se vjera upotrebljuje u političke svrhe i da se navaljuje na katolicizam, jer ga isповijedaju Hrvati i Slovenci, onda mi ... branimo ... instituciju (tj. Katoličku crkvu). Dopuštamo, da ti reformni svećenici rade bona fide, no njihov je rad i logički i psihološki jedna zabluda. ... Nesumnjivo će Hrvati odbiti ovaj politički pokret, koji pod krimkom nacionalnog hrvatstva, faktično slabi hrvatstvo. A onima koji to podupiru ili inspiriraju poručujemo, da je ovaj ref. ormni pokret sasma loše sredstvo da se Hrvate prevede u pravoslav-

Piše:

Dr. Zlatko MATIJEVIĆ

lje". Iako je služenje mise na hrvatskom jeziku značilo stanoviti oporavak i davanje novog smjera cijelom pokretu, on je ipak i u nadolazećem razdoblju bio u

Izlazi svakoga mjeseca.	Cijena pojedinom broju 4 K
PREPOROD	
VJESNIK ZA REFORMU KATOLIČKE CRKVE U S. H. S.	
Broj 3.	Zagreb, za mjesec ožujak 1922.
Godina III.	
Odgovor na nadbiskupovo prokletstvo.	
Gospodinu dru. Antunu Baueru nadbiskupu zagrebačkom.	
<i>Presvjetli gospodine nadbiskupe!</i>	
<p>Nije Vam dosta slave, koju ste ubrali na božić, pa ste opet segnuli za njom, davši po crkvama pročitati okružnicu, u kojoj su imenice proglašujete izopćenje nad nama i nad onima, koji uz nas pristaju, pa ih isključujete od sv. sakramenata i od crkvenog pogreba. Osvardi ste nas pred cijelom javnosti, pa smo uspravo prisiljeni da Vam javno i odgovorimo.</p> <p>Bilo je vrijeme, kada je i Vaša duša, gospodine nadbiskupe, plovila po visokim starama idealja, kada ste i Vi barem u pouzdanim kružnicima izricali mnoge misli, koje mi danas zastupamo i za nje se borimo. Bilo je to, kad se još niste odijevili u crvenu svilu; a zašto sada nije, ne marimo ispitivati. Danas ste Vi svetački crkva prebacate prokletstvo i na te ideale i na nas. Ali čini se, da još znadu zazvečati stare žice u Vašoj duši, pa kao da Vam je samom neugodno, ispričavate se i tvrdite, da niste prema našem pokretu bili »prenagao ili prestrogo« nego prije bi Vas se moglo ukoriti da ste bili i »previše obzirani«. Mislite?</p> <p>Ne možemo vjerovati, gospodine nadbiskupe, da kroz zidine Vaših dvorova ne prodire ništa od onoga, što se u svijetu događa, pa da niste čuli, kako u bratskoj čehoslovačkoj zemlji postoji pokret za reformu, pokret moćan i jak, koji je zahvatio dušu velikog dijela toga slavenskoga naroda. Novine koje Vi uzdržavate crkvenim novcem, prešućuju taj pokret i njegovo stanje; ni svećenstvo ni narod ne smije za njega znati, a da još lutaju i u tami, te ga novine hotimice mijesaju s pokretom »češko-slovačke narodne crkve«, koja je otišla u pravoslavlje. Ni Vi niti Vaše novine ne obavještavate naš narod o tome po katoličku crkvu prevažnom pokretu, ne javljate mu, da u Čehoslovačkoj ima preko 1400 katoličkih svećenika, koji nisu »otpali« od crkve, ali su počeli služiti sv. misu jezikom češkim. Njihovi biskupi to znaju, jer nije nikakva tajna. Ti isti svećenici u svom glasilijavu pišu proti</p>	
<p>konu celibata i javno priznaju, da vjenčavaju braću svećenike, pa ipak njihovi biskupi, Vaši drugovi u časti i čuvanju katoličke vjere, nisu bili tako blagi, da te svoje svećenike udare crkvenim prokletstvom, kako Vi to činite, jer oni uvidju da su im svećenici u pravu i značaju da se načela reformnog svećenstva ne kose s katolicizmom, pa puštaju da se provode, a kad se provedu, onda će javiti u Rim: »Kod nas je to provedeno i ne može se više ukinuti. To ga svega hrvatski katolički narod ne smije znati.«</p> <p>Mi bi Vam još i to oprostili, jer napokon nisu Vaše novine pozvane da prosvjetljaju naš narod, ali Vam ne možemo oprostiti, što u okružnicu izdanu proti našem pokretu, a koja se ima čitati po svim crkvenama prostranama nadbiskupije, sa onih mjestima, s kojih se nikad ne bi smjela povrijediti istina, Vi kao nadbiskup, u ime crkve širite neistinu. Vi upozorujete vjernike na našu »čisto nepoštenu, svjesnu i paklenu vrukvinu« a Vi sa svetog mjesta širite neistinu, da se zavarava narod.</p> <p>Vaši prije dvije godine iznešenu a sada opet ponovljenu tvrdnju, da mi »saradujemo s najvećim neprijateljima kršćanstva uopće, a katoličke crkve napose« proglašujemo posvema neistinom, zlonamjernim pokušajem zavaravanja vjernika. Nikada nismo saradivali s neprijateljima kršćanstva ni katoličke vjere i Vi o tomu nemate i ne možete imati nikakvih dokaza. Razumijemo svu težinu te naše tvrdnje, pa nesmisljite pustiti, da ona ostane neoborenata, morate nas predati sudu, jer što će misliti svećenici i vjernici o svom nadpastiru, ako to ne učinite, ako naša tvrdnja ostane na Vama kao teška liga?</p> <p>Tvrđite, da »neprestano navaljujemo na svetu stolici i to smržnjom svojstvenom svim najvećim neprijateljima crkve katoličke. I opet krivo upućujete svoje vjernike. Mi doista kritikujemo crkvenu upravu, a pogotovo onda, kad se što učini proti interesima našeg naroda, a to nije izraz mržnje, nego vapaj za pravdom, koju smijemo tražiti od svakoga pa i od Rima. Iznositi stvari zajamčene povješću ne znači mrziti, a da je na Rimu bilo i ima stvari, koje se moraju osuditi, to se može nijekati samo sa stasnovitom namjerom. Ne možemo se složiti s onima, koji iz poštovanja prema papi zabaštruju</p>	

I. Krstelj - J Demetrović; Beograd 1922.

V. K. Br. 879.

Beograd 29. marta 1922. godine

Gospodine Namesniče!

Odgovarajući na cenjeno Vaše pismo od 13. ožujka 1922. god. broj 1071. Povereništa za prosvetu i Vere u pogledu pravnoga stanja nastalog članom 12. Vidovdanskog Ustava, Čast mi je dostaviti Vam radi znanja i upravljanja što sledi:

Vidovdanski naš Ustav ne daje ustavnim načelima i propisima de lege lata nikakove veće formalne pravne snage nad običnim zakonima. On je postojeće zakone izmenio samo utoliko, ukoliko sadrži specijalne norme, protivne dosadanjim zak. propisima, dok općenita njegova načela ostavljaju i nadalje na snazi i one specijalne zakone, koji se ne daju s njima u sklad da dovedu, jer lex posterior generalis non derogat legi priori speciali. Pa jer o verama i verskim udruženjima Vidovdanski naš Ustav sadrži sve samo sasvim

krizi koja mu je sve više sužavala prostor za daljnje uspješno djelovanje.

Oštре nadbiskupove mjere

Nakon ekskomunikacije, izrečene na Božić 1921., nadbiskup **Bauer** je odredio da se u crkvama, u zagrebačkoj nadbiskupiji, pročita okružnica u kojoj se proglašava izopćenje trojice bivših katoličkih svećenika - **Donkovića, Vidušića i Luketića** - i svih onih koji su ih podržavali: "Budući da su ti otpali svećenici raskolnici i otpadnici ... to su i svi oni, koji svjesno uz njih pristaju, njihovo nastojanje podupiru, njihovoj misi prisustvuju, u njihovu se sljedbu upisuju, također iz Crkve katoličke izopćeni i prema tomu od sv. sakramenata i crkvenog pogreba isključeni". Osim te osude cjelokupnog pokreta, Bauer kaže: "Hrvati katolici, zar ne vidite, kuda vodi taj pokret? Vodi do nove smutnje, do novog rascjepa, do nove borbe u hrvatskom narodu, pak je tako čitav taj pokret, makar nesvesno, samo jedna karika u lancu raznih pothvata, koji idu za tim, da oslabe hrvatski narod u današnjim teškim danima našega narodnoga bića i života. Svaki pravi katolik i Hrvat trebao bi, da najodlučnije odbije ovu pošast, ovu narodnu nesreću ... ". Takav

završetak okružnice bio je politička aluzija kojom se nastojao diskreditirati reformni pokret.

U svoju obranu izopćeni su svećenici objavili "*Odgovor na nadbiskupovo prokletstvo*". Nastojeći u njemu opravdati svoja načela, poručili su Baueru: "Ne mareći za prokletstva, mi ćemo poći dalje na svom putu, ne tražeći ništa osim pravednosti. A ne budete li dopustili, da naše pristaše isprijeđaju, pričešću i pomazuju rimokatolički svećenici učinit će to hrvatsko-katolički i to hrvatskim jezikom".

Zagrebački se nadbiskup nije ograničio na primjenu crkvenih kazni. Samo jedan dan nakon što su trojica izopćenih svećenika uputila otvoreno pismo na njegovo prokletstvo, Bauer se pismom, datirano u Zagreb 23. ožujka 1922., obratio tadašnjem ministru vjera **dru Ivanu Krstelju** (1867.-1949.) zahtijevajući od njega izjašnjenje o službenom stavu kraljevske vlade prema reformnom pokretu. Dr. Krstelj u svom odgovoru Baueru piše: "... Čast mi je uveriti Vašu Preuzvišenost, da nije apsolutno u skladu sa intencijama Kraljevske Vlade, da se od strane državnih vlasti bilo ma na koji način podupire agitacija protiv jedinstvene organizacije Katoličke crkve. Ako je dakle koji čin

Hrv. atska Slav. onske Pokrajinske Uprave i izgledao možda, kao da vlast podupire reformni pokret katoličkoga svećenstva, što meni nije poznato, *moglo se kod toga raditi samo o nesporazumku od strane organa, koji nisu pravo poznavali stanovište Kraljevske Vlade u tom pogledu*, ili od strane zainteresovanih faktora, koji su tomu činu pridavali značenje, kojega on nema". Osim toga Baueru namijenjenog razjašnjenja stajališta beogradske vlade prema reformnom pokretu, Krstelj je, da bi se ubuduće izbjegli svi mogući nesporazumi, poslao tadašnjem pokrajinskom namjesniku - **Jurici Demetroviću** (1885.-1945.), koji je nešto ranije i sam zahtorio službeno mišljenje o tom pitanju, detaljne upute kako da se "držanje Hrv. atska Slav. avonske Zemaljske Vlade spram reformnog pokreta katoličkoga svećenstva udesi, da bude isključena mogućnost i najmanje opravdane sumnje, kao da državne vlasti taj pokret bilo ma u kojem pogledu podupiru".

Krsteljevo temeljito razloženo stajalište u pogledu odnošaja države prema reformnom pokretu nije ostavljalo ni minimalnu mogućnost dvoumljenja. Za državu je bilo mnogo važnije imati dobre odnose s Katoličkom crkvom negoli

općenita načela, kojima se hoće provedbe, da budu u istinu u život privедene, prirodnja je stvar, da je on postojeće pravno stanje u tom pogledu jedva u čemu izmenio, već je tek de lege feranda izdao nalog i uputu kako da se šarolike norme brojnih naših pravnih područja izjednače i dovedu u sklad sa slobodoučnim njegovim načelima. Ali jer će se pri tom imati da menja postojeće naše zakonsko pravno stanje, razume se samo sobom, da se taj posao ne može da izvrši jednostavno ministarskom naredbom, već konstitutivnim zakonima, koji će se imati da donesu u provedbi Ustava.

Time je Gospodine Namesniče, odgovoreno i na Vaše pitanje o ustavno usvojenim Verama i o njihovu pravnom položaju u našoj Kraljevini. Po Ustavu su naime načelno usvojene sve one vere, koje su ma u kojem delu Kraljevine već dobro zakonsko priznanje. Ali jer sasvim općenite zasade našeg Ustava nisu i onako u stvari izmenile postojećega pravnoga položaja pojedinih konfesija u raznim našim pravnim područjima, nije zapravo ni od kakova praktičnog interesa, da se rebus sic stantibus zvančno konstatuje, koje su to vere. A kako je uz to u teoriji izbila i kontroverza, jesu li ustavno usvojene sve one vere, koje su ma i u načelu samo bile u pojedinim delovima naše Kraljevine zakonito priznate, ili pak samo one od zakonito priznatih vera, koje u pojedinim našim pravnim područjima imaju i faktično svoje organizacije, ne smatram Ministarstvo Vera ni kompetentnim, da doneše u tom pogledu autentičnu interpretaciju, već će se to pitanje imati da resi novim interkonfesijskim zakonom.

Isto tako mislim, Gospodine Namesniče, da Vam nakon gore izloženog ne treba napose da obrazlažem, kako Vidovdanski Ustav nije ostavio ran snage ona osnovna načela hrv. slav. zakona o veroispovednim odnosima od 17. januara 1906., po kojima svaki zavičajnik hrv. slav. pravnog područja mora pripadati jednoj od zakonito priznatih veroispovesti, a verski mu je prelaz pravno moguć samo na koju od zakonito priznatih kršćanskih konfesija, a nije ni u čemu izmenio ni onih konsekvensija tih načela, koje su došle do izražaja još u naredbi hrv. slav. dalm. zemaljske vlade od 12. Novembra 1895. Br. 12.200 a prema kojima se sledbenici vera koje nisu zakonom priznate, smatraju pripadnicima one zakonito priznate konfesije, kojoj su pripadali pre otpada usled česa imadu i za njih pravnu valjanost samo oni konfesijski čini, koji su izvršeni prema propisima dotične zakonito priznate vere, *dočim se roditelji, koji ne bi hteli svoje dece krstiti ili uzbajati u toj zakonito priznatoj veroispovesti, imadu na to prisiliti eventualno i oduzimanjem očinske vlasti*. S istih razloga ostaju, dakako i dalje na snazi i propisi § 3. citovane naredbe o verskim sastancima nazarena i baptista, pogotovo kad i Vidovdanski Ustav dopušta javno ispovedanje verozakona samo usvojenim veroispovestima, a pitanje se dali je koja od tih dveju verskih sekti Ustavom usvojena imade tek zakonom da resi.

Ali se zato izuzetne ustanove citovane naredbe, izdate specijalno za postupak sa sektama nazarena i baptista u Hrvatskoj i Slavoniji nemaju već ni po općenitim pravnim načelima da analogno primenjuju na pripadnike ostalih zakonito nepriznatih i ustavno neusvojenih vera, jer exceptiones sunt stricte interpretandae et non deducendae ad consequentias.

potpomagati pokret dijela njezina svećenstva. Zabrana potvrde "Statuta hrvatsko-katoličke župe" jasno je davala na znanje da državne vlasti smatraju reformni pokret nelegalnim. Usprkos izričitoj ministrovci zabrani da se "Statut" ne smije potvrditi od državnih organa, reformni su ga svećenici, u travnju 1922., ipak objavili u svom glasilu. Pri tom se, naravno, nigdje ne navodi da su državne vlasti odbile uzakoniti statut "hrvatsko-katoličkih župa".

Demetrovićeva potpora

Za taj, u osnovi riskantan korak "žuti" su svećenici najvjerojatnije dobili mig od J. Demetrovića koji im je kad je god to bilo moguće izlazio u susret. Nastojanje da se ne stupi u otvoreni i definitivan raskol s Katoličkom crkvom našlo je svoj izraz i u tom "Statutu". U t. 2. doslovno stoji: "U dogmatskom pogledu pridržavaju se sve vjerske istine katoličke crkve". Objavljanjem toga od države nepotvrđenog "Statuta hrvatsko-katoličke župe" započela je konkretna akcija za osnivanje župa na temelju reformaških ideja i zahtjeva. Otpriike istodobno održana je, u Zagrebu od 24. do 29. travnja 1922., biskupska konferencija na kojoj je, među ostalim pitanjima, bilo riječi i o reformnom pokretu.

Okupljeni biskupi odlučili su da se posebnom "Predstavkom" obrate kralju Aleksandru (1888.-1934.), predsjedniku vlade i ministru vjera.

Iako je zagrebački nadbiskup, nešto ranije, primio od ministra Krstelja uvjeravanja da vladi nije u interesu podržavanje reformnog pokreta, biskupi su smatrali da je potrebno ponovo zatražiti od najviših državnih čimbenika da sprječe zemaljsku vladu u Hrvatskoj, a prvenstveno se mislilo na J. Demetrovića koji se podjednako opirao i Bauerovim i Krsteljovim inicijativama za suzbijanje reformnog pokreta, u dalnjem podržavanju reformnog clera: "Od kat. oličke Crkve otpali svećenici, koji dižu formalnu bunu u kat. oličkoj Crkvi, uživali su u Hrvatskoj sasvim očitu potporu pokrajinske vlade. To se može shvatiti samo tako, da vlada nalazi svoj interes u tom pokretu, a to opet znači, da vlada očekuje neke probitke za sebe, ako se u kat. oličkoj Crkvi podupiru smutnje, ako se ona oslabi. Rado priznajemo istinu, da smo od centralne vlade u Beogradu već ponovo primili protivna uvjerenja, dapače i protivne odredbe osobito u najnovije vrijeme. Ali do danas se ne opaža u praksi ništa od toga i ako dalje tako ostane, moramo

doći do uvjerenja, da nekome više vrijedi rovarenje desetak otpalih svećenika, bez ikakve religiozne ideje, nego li Crkva katolička. To pak ne može biti na istinitu korist države SHS".

Detrovićeva potpora "žutim" svećenicima nije se manifestirala samo u toleriranju i podržavanju njihova rada, nego se on trudio da ministru Krstelju dokaže, pravno-političkim argumentima, kako su njegova shvaćanja u pogledu interpretacije člana 12. Vidovdanskog ustava te politika vlade prema reformnom pokretu dijela katoličkog clera u Hrvatskoj potpuno pogrešni. Takav je stav zastupao u pismu upućenom Krstelju 26. svibnja 1922. Osim Demetrovića, nekim Krsteljovim interpretacijama, i to prvenstveno onima koje su se odnosile na kršenje određenih paragrafa krivičnog zakonika, suprotstavilo se i državno Nadodvjetništvo u Zagrebu koje je tada predstavljalo nadležnu instituciju za tumačenje kaznenih djela i ogrješenja o državne zakone. Nadodvjetništvo je zauzelo gledište da postoji posvemašnja kaznena neodgovornost reformnih svećenika s obzirom na njihovu akciju provođenja reformi u Katoličkoj crkvi.

Pogotovo se pak ne sme rečena naredba da primeni na pristaše t. zv. reformnoga pokreta u katoličkoj crkvi, jer Vidovdanski Ustav dozvoljuje u čl. 14. udrživanje građanima samo u ciljeve, koji nisu po zakonu kažnjivi, a *reformni pokret katoličkoga sveštenstva sadrži sva kriterija objektivnog učina prestupka § 302., 303. i 304., a u mnogo slučajeva i zločinstva § 122. d) krivičnog zakona od 27. maja 1852. god. Uz to reformni pokret katoličkog sveštenstva znači bez sumnje otvoreni napadaj na jednu od najjačih naših ustavno usvojenih verskih organizacija*, kojima i Vidovdanski Ustav, kao javno-pravnim korporacijama, garantuje naročitu državnu pomoć i zaštitu. Pogodovati dakle od strane Države ma u kojem pravcu taj pokret značilo bi postaviti se na protiustavno stanovište zvaničnog pobijanja katoličke crkve u našoj Kraljevini. Ali i kad svega toga ne bi bilo - kad postojeće ustavno i zakonito stanje ne bi izrekom branilo javnim organima i vlastima, da makar i indirektno samo podupiru reformni pokret katoličkog svećenstva, barem danas, u ovoj fazi razvitka našega državnog života, na ovome stepenu kulture našega naroda, *ne bi bilo od nas ni državnički mudro, ni politički oportuno da podupiranjem reformista žrtvujemo dobre odnose sa jednom takoj kom verskom organizacijom kao što je katolička crkva za volju jednoga sasvim problematičnog pokreta o kojem još nismo ni na čistu gdje mu je zapravo vrelo i koja mu je uistinu svrha*.

Zato Vas, kao odgovorni vodilac naše državne konfesijiske politike, učtivo molim, Gospodine Namesniče, da izvolite priloženoj osnovi statuta hrvatsko katoličke župe u Zagrebu bezuslovno uskratiti nadležno odobrenje, a i čitavo držanje

hrv. slav. zem. vlade *spram reformnog pokreta katoličkog sveštenstva udesiti tako te će biti isključena mogućnost i najmanje sumnje, kao da državne vlasti taj pokret bilo ma u kojem pogledu podupiru*.

O stanovištu Kraljevske Vlade u tom pogledu izveštavam podjedno i Gospodina Nadbiskupa Zagrebačkog priloženim pod pismom u odgovoru na njegovu predstavku, kojom se žali na držanje Pokrajinske Uprave za Hrvatsku i Slavoniju spram reformnoga pokreta katoličkog sveštenstva.

Ministar Vera Krstelj v. r."

(*Starokatolik, Zagreb, III1926., br. 8, 2-4.*)

Štatut hrvatsko-katoličke župe.

§ 1. Osniva se "Hrvatsko-katolička župa" u svrhu vjerskog uzgoja vjernika.

§ 2. U dogmatskom pogledu pridržavaju se sve vjerske istine katoličke crkve.

§ 3. Svi bogoslužni čini obavljaju se na životu narodnom jeziku.

§ 4. Vjernicima "Hrvatsko-katoličke župe" smatraju se svi oni, koji priznavši njezina vjerska načela potpisom prisupnice i ovog "Statuta" u nju pristupe i obvežu se na ispunjavanje svojih dužnosti, a župnik ih primi.

§ 5. Najkasnije mjesec dana nakon osnutka župe, a poslije prigodom upisa, dužni su vjernici doprinijeti obiteljsku iskaznicu (za cijelu obitelj njezina glava) u svrhu upisa u matične knjige župe.

Takvo Demetrovićevu držanje dovelo je samo do toga da mu se Krstelj ponovno službeno obratio. Od njega se izričito zatražilo da se u pitanju držanja zemaljske vlade u Hrvatskoj prema reformnom pokretu, ona potpuno treba potčiniti ranijoj ministarskoj odredbi od 29. ožujka 1922. Iako Demetroviću nije preostalo ništa drugo nego da se pokori višoj instanci, to nije značilo da je reformni pokret time prestao djelovati. Svjesni da državne vlasti ne žele legalizirati njihov pokret, reformni su svećenici počeli djelovati "per viam facti", tj. onako kako im je to, u vezi sa zahtjevom potvrde "Statuta hrvatsko-katoličkih župa", bio savjetovao M. Rojc.

Osnivanje starokatoličkih župa

U Zagrebu je, 20. srpnja 1922., održana skupština pristaša reformnog pokreta. Svrha je te skupštine bila da se uspostave "hrvatsko-katoličke župe" u Zagrebu. Kao prvi korak u tom smjeru osnovana je hrvatsko-katolička župa "Sv. Križ" te izabранo njezino prvo župno vijeće. Ivan K. Cerovski izabran je za prvog župnika. Ta je župa bila uređena prema "Statutu hrvatsko-katoličke župe". Nekoliko dana kasnije, 23. srpnja, u zgradi "Kola" Cerovski je sluzio prvu misu na hrvatskom jeziku kao župnik hrvatsko-katoličke župe "Sv. Križ".

Župno vijeće prve "hrvatsko-katoličke župe" u Zagrebu uputilo je, 9. kolovoza 1922., Narodnoj skupštini Kraljevine SHS prešnu molbu (predstavku) da uzme u razmatranje osnutak župe "Sv. Križ". Legalizaciju župe, tj. njezino unošenje u red priznatih vjeroispovijesti, zatraženo je na temelju čl. 12. Vindovdanskog ustava. Na tu molbu, iako je još jednom ponovljena krajem veljače sljedeće godine (1923.), Narodna

§ 6. Članovima "Hrvatsko-katoličke župe" u mogu na isti način postati i oni, koji su daleko odi ostaju takovima, dok se u njihovoj blizini ne osnuje posebna župa.

Dužnosti i prava članova.

§ 7. Članovi župe ovlašteni su tražiti, da im župnik, odnosno njegov zamjenik, u smislu ovog statuta bez nagrade vrši svu dušobrižničku službu. Imadu aktivno i pasivno izborno pravo za sve časti i službe, do kojih mogu doći vjernici župe.

Članovi, koji pol godine ne uplate vjerski prinos, a nisu obzirom na siromaštvo od tog po župnom vijeću oprošteni, nemaju prava zahtijevati od župnika da im bez nagrade obavljaju župničke dužnosti - osim ispovjedi i pričesti, te providbe bolesnika. Jednako nemaju pravo glasa u župnom vijeću niti na glavnoj skupštini.

Izlazi svakoga mjeseca.

Cijena pojedinom broju 4 K

PREPOROD

VJESNIK ZA REFORMU KATOLIČKE CRKVE U S. H. S.

Broj 4.

Zagreb, za mjesec travanj 1922.

Godina III.

Statut hrvatsko-katoličke župe.

§ 1. Osniva se "Hrvatsko-katolička župa" u svrhu vjerskog uzgoja vjernika.

§ 2. U dogmatskom pogledu pridržavaju se sve vjerske istine katoličke crkve.

§ 3. Svi bogoslužni čini obavljaju se na životu narodnom i župničkim primi.

§ 4. Vjernicima "Hrvatsko-katoličke župe" smatraju se svi oni, koji priznavaju njezinu vjersku načelu, potpisom pristupnice i ovog "Statuta" u nju pristupe i obvezu se na ispunjavanje svojih dužnosti, a župnik ih primi.

§ 5. Najkasnije mjesec dana nakon osnutka župe, a poslije prigodom upisa, dužni su vjernici doprinijeti obiteljsku iskaznicu (za cijelu obitelj njezinu glavu) u svrhu upisa u matične knjige župe.

§ 6. Članovima "Hrvatsko-katoličke župe" u mogu na isti način postati i oni, koji su daleko od župe i ostaju tako vima, dok se u njihovoj blizini ne osnuje posebna župa.

DUŽNOSTI I PRAVA ČLANOVA.

§ 7. Članovi župe ovlašteni su tražiti, da im župnik, odnosno njegov zamjenik, u smislu ovog statuta bez nagrade vrši svu dušobrižničku službu. Imadu aktivno i pasivno izborno pravo za sve časti i službe, do kojih mogu doći vjernici župe.

Članovi, koji pol godine ne uplate vjerski prinos, a nisu obzirom na siromaštvo od tog po župnom vijeću oprošteni, nemaju prava zahtijevati od župnika da im bez nagrade obavljaju župničke dužnosti - osim ispovjedi i pričesti, te providbe bolesnika. Jednako nemaju pravo glasa u župnom vijeću niti na glavnoj skupštini.

ZUPNO VIJEĆE.

§ 8. Predstavnik "Hrvatsko-katoličke župe" je župno vijeće.

§ 9. Članovi su župnog vijeća:

a) Dušobrižnici župe za vrijeme svog službovanja.

b) Vjernici župe izabrani u župno vijeće po glavnoj skupštini.

§ 10. Glavna skupština bira u župno vijeće predsjednika i 11 vjecnika, koji između sebe biraju potpredsjednika, tajnika i blagajnika. Osim

toga bira glavna skupština 8 vjecnika zamjnika.

§ 11. Vijeće se bira na dvije godine.

§ 12. Svi vjecnici, osim župnika, potpisuju zavjernicu, da će ih u njihovom radu voditi samo nastojanje oko uspješnog rada, u korist "Hrvatsko-katoličke župe", a nipošto lični ili kakovi drugi motivi.

§ 13. Župno vijeće saziva svaka dva mjeseca na redovitu sjednicu, a kad to traži 5 vjecnika i na izvanrednu sjednicu, predsjednik ili ako je on zapriječen potpredsjednik, a ako su obojica zapriječena tajnik. Ti mu i predsedaju.

Zajednica zaključaka potrebna je prisutnost barem sedmice vjecnika.

§ 14. Redovite sjednice vijeća najavljuje predsjednik pismenim putem svima vjecnicima barem 8 dana prije, u prešnom slučaju okružnim barem dva dana prije.

§ 15. O svim prijedlozima odlučuje se javnim glasovanjem, a ako to zatraže tri vjecnika, tajnim. Ako su glasovi raspolovljeni, odlučuje žrijeb.

§ 16. Vijeće bira župnika (u potrebi i njegovog zamjenika), upravlja imetkom župe, te ga u potrebi može i opteretiti.

Brine se za uzdržavanje bogoslužja i dušobrižnika, za podizanje vjerskog života vjernika, te predlaže glavnoj skupštini statut o vjerskom prinosu, polaze godišnji račun i predlaže proračun, te ubira vjerski prinos, koji određuje glavu na skupština prema nacrtu predloženom po vijeću.

§ 17. Tajnik vodi žapisnike sjednice, te uz predsjednika potpisuje sve spise. Ako su ovi zapriječeni, supotpisuje ih najstariji nezapriječeni član vijeća.

Tajnik podnosi nadalje glavnoj skupštini izvještaj o upravnom radu vijeća.

§ 18. Blagajnik vodi blagajnu, te uz supotpis predsjednika odnosno njegovog zamjenika vodi i vrši isplate, te podnosi glavnoj skupštini izvještaj o finansiјalnom radu vijeća.

§ 19. Rukovanje sa blagajnom i župnim imetkom uopće nadziru dva blagajnička nadzornika, koji mogu u svaku dobu, a dužni su svaka tri mjeseca pregledati blagajnu, te glavnoj skupštini podnose izvještaj o vodjenju računa i predlažu apsolutorij. Eventualne nekorektnosti prijavljuju vijeće, pa ako se to dođaka, a važnije su naravi, dužno je vijeće u roku od 14 dana sazvati glavnu skupštinu.

5.24
50

Župno vijeće.

§ 8. Predstavnik "Hrvatsko-katoličke župe" je župno vijeće.

§ 9. Članovi su župnog vijeća:

a) Dušobrižnici župe za vrijeme svog službovanja.

b) Vjernici župe izabrani u župno vijeće po glavnoj skupštini.

§ 10. Glavna skupština bira u župno vijeće predsjednika i 11 vjecnika, koji između sebe biraju potpredsjednika, tajnika i blagajnika. Osim

toga bira na dvije godine.

§ 12. Svi vjecnici, osim župnika, potpisuju zavjernicu, da će ih u njihovom radu voditi samo nastojanje oko uspješnog rada, u korist "Hrvatsko-katoličke župe", a nipošto lični ili kakovi drugi motivi.

skupština nije odgovorila. Ponovni neuspjeh legalizacije reformnog pokreta, ovaj put organiziranog u jednoj župi, nije obeshrabrio njegove pristaše.

Zagrebačka je župa djelovala bez nekih većih poteškoća. Prema njezinu se uzoru krenulo u osnivanje novih župa: u Koprivnici (8. listopada 1922), u Karlovcu (11. ožujka 1923.), u Bjelovaru i dr. Djelovanje prve "hrvatsko-katoličke župe", a pogotovo mogućnost daljnog širenja tih od katoličke crkvene organizacije neodvisnih župa, ponukalo je nuncijska Hermenegilda Pellegrinettija da stupi u neposredan kontakt s reformnim svećenicima radi traženja putova eventualnog izmirenja. **Dr. Josip Lončarić** poslužio je tom prilikom kao posrednik. Većina u Zagrebu okupljenih reformnih svećenika zaključila je da se podje nuncijsku te da se čuje što želi i predlaže. U delegaciju su izabrani: I. K. Cerovski, N. Cerjak, A. Donković i S. Vidušić. U razgovoru koji je trajao dva sata Pellegrinetti, prema tvrđenju reformaša, nije pokazao nimalo volje za popuštanjem ili obećavanjem mogućih reformi koje bi dovele do kompromisnog rješenja spora. Nuncijski je, navodno, ekskomuniciranim svećenicima obećao da će im sve biti oprošteno, ako se pokore crkvenim vlastima i odustanu od svojih zahtjeva.

Prema očekivanju, razgovor je ostao bez rezultata, tj. svaka je strana ostala pri svom ranijem stajalištu. Budući da je nuncijski pokusaj izmirenja s reformašima propao, a reformni se pokret širio, Bauer se ponovo odlučio na ekskomunikaciju. Ovaj je put tom kaznom udaren župnik župe "Sv. Križa" - I. K. Cerovski. Uz tu novu ekskomunikaciju, po papinom nalogu potvrđene su i ranije ekskomunikacije izrečene reformnim svećenicima (Donković i Vidušić).

Uzmanak jugoslavenskog režima

Od 1. do 7. prosinca 1922. **Marko Kalogerá** odlazi u Prag da bi proučio odnošaje u "**Jednoti**", udruženju češkog reformnog klera, i u češkoj Narodnoj crkvi te, po mogućnosti, udesio što tjesniju vezu između hrvatskoga i češkog katoličkog reformnog klera. Tom Kalogerjerinom misijom okončana su i sva značajnija zbivanja u i oko reformnog pokreta u 1922. godini. Ta je godina za reformne svećenike i njihove pristaše predstavljala značajan pomak. Usprkos činjenici da je središnja vlada u Beogradu na zahtjev nadbiskupa Bauera odbijala legalizaciju reformnog pokreta te prema tome i njegovih zahtjeva, došlo je do osnivanja prve "hrvatsko-katoličke

župe" u Zagrebu. To su reformaši mogli, uvelike, zahvaliti Zemaljskoj vladu za Hrvatsku i Slavoniju, odnosno kraljevskom namjesniku J. Demetroviću koji je, kao uostalom i njegova Demokratska stranka, s velikim simpatijama i spremnošću na konkretnu pomoć, praktio razvoj čitavog pokreta.

Činjenica osnutka "hrvatsko-katoličke župe", neovisne o Katoličkoj crkvi, predstavljala je važan međaš s obzirom na provođenje organizacije reformnog pokreta. Time su "žuti" svećenici udarili temelje organizacije svoje buduće vjerske zajednice - Hrvatske starokatoličke crkve - do čijeg će zakonskog priznanja doći potkraj sljedeće godine (1923.). Prava kriza, u kojoj državne vlasti gotovo potpuno zatiru reformni pokret, nastupa upravo u godini osnutka starokatoličke vjerske zajednice u Hrvatskoj. Pred reformne se svećenike i njihove pristaše postavilo pitanje koje se moglo riješiti ili tako da se pokret potpuno likvidira, tj. odustane od svih zahtjeva u pogledu reforme Katoličke crkve, ili da se stavi na legalnu osnovu. Stoga je cijela 1923. godina predstavljala borbu reformaša sa crkvenim i državnim vlastima.

S obzirom na to da se u proteklom razdoblju djelovanja reformnih svećenika,

§ 13. Župno vijeće saziva svaka dva mjeseca na redovitu sjednicu, a kad to traži 5 vijećnika i na izvanrednu sjednicu, predsjednik ili ako je on zapriječen potpredsjednik, a ako su obojica zapriječena tajnik. Ti mu i predsedaju.

Za valjanost zaključaka potrebna je prisutnost barem sedmorice vijećnika.

§ 14. Redovite sjednice vijeća najavljuje predsjednik pisnim putem svima vijećnicima barem 8 dana prije, u prešnom slučaju okružnicom barem dva dana prije.

§ 15. O svim prijedlozima odlučuje se javnim glasovanjem, a ako to zatraže tri vijećnika, tajnim. Ako su glasovi raspoloženi, odlučuje žrijeb.

§ 16. Vijeće bira župnika (u potrebi i njegovog zamjenika), upravlja imetkom župe, te ga u potrebi može i opreretiti.

Brine se za uzdržavanje bogoslužja i dušobrižnika, za podizanje vjerskog života vjernika, te predlaže glavnoj skupštini statut o vjerskom prinosu, polaze godišnji račun i predlaže proračun, te ubire vjerski prinos, koji određuje glavna skupština prema nacrtu predloženom po vijeću.

§ 17. Tajnik vodi zapisnike sjednice, te uz predsjednika potpisuje sve spise. Ako su ovi zapriječeni, supotpisuje ih najstariji nezapriječeni član vijeća.

Tajnik podnosi nadalje glavnoj skupštini izvještaj o upravnom radu vijeća.

§ 18. Blagajnik vodi blagajnu, te uz supotpis predsjednika odnosno njegovog zamjenika vodi i vrši isplate, te podnosi glavnoj skupštini izvještaj o finansijskom radu vijeća.

§ 19. Rukovanje sa blagajnom i župnim imetkom uopće nadziru dva blagajnička nadzornika, koji mogu u svako doba, a dužni su svaka tri mjeseca pregledati blagajnu, te glavnoj skupštini podnose izvještaj o vođenju računa i predlažu apsolutorij. Eventualne nekorektnosti prijavljuju vijeću, pa ako se te dokažu, a važnije su naravi, dužno je vijeće u roku od 14 dana sazvati glavnu skupštinu.

Glavna skupština.

§ 20. Redovita glavna skupština vjernika saziva se početkom svake godine, najkasnije koncem veljače. Saziva ju predsjednik župnog vijeća.

Dan, mjesto, sat i dnevni red glavne skupštine najavljuje predsjednik župnog vijeća u glasilu hrvatsko-katoličkog pokreta i putem drugih javnih glasila barem 14 dana prije.

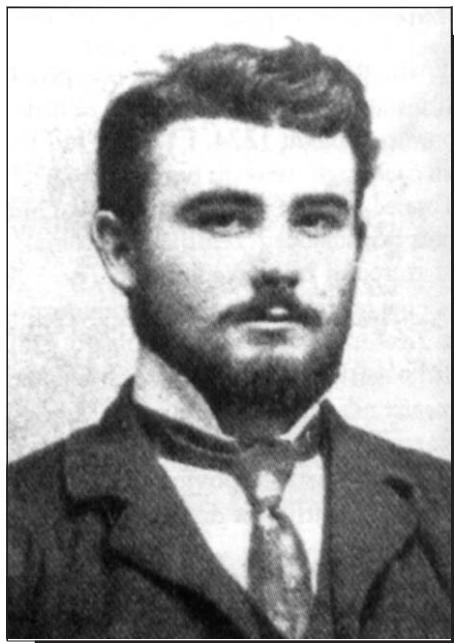
§ 21. Za obdržavanje glavne skupštine mora biti prisutno barem 1/3 punoljetnih vjernika. Ponovna glavna skupština obdržava se nakon osam dana bez ponovnog poziva i bez obzira na broj prisutnih članova na istom mjestu i u isti sat. Pravo glasa i stavljanja predloga imaju svi punoljetni vjernici, u koliko nisu isključeni § 7. al. 2.

§ 22. Glavnoj skupštini predsjednik a zapisnik vodi tajnik župnog vijeća.

§ 23. Glavna skupština bira na dvije godine predsjednika i vijećnike župnog vijeća, njihove zamjenike i dva blagajnička nadzornika. Odlučuje o visini dušobrižničkih dohodaka, prima uredbu o crkvenom prinosu, te podijeljuje vijeću apsolutorij.

i njima naklonjenih svjetovnjaka, pokazalo da disciplinske mјere Katoličke crkve i odredbe ministra vjera I. Krstelja nisu bile dovoljne za potpuno zaustavljanje daljnog širenja pokreta, bilo je neophodno zatražiti novu asistenciju državnih organa. **Ljuba (Ljubomir) Jovanović**, ministar vjera u dvije vlade **Nikole P. Pašića** od 16. prosinca 1922. do 25. svibnja 1923., prisustvovao je još u prosincu 1922. biskupskoj konferenciji u Zagrebu. Tom je prilikom dobio odgovarajuće informacije koje su mu imale prikazati pokret onako kako je to najvišim predstavnicima Katoličke crkve u Hrvatskoj najbolje odgovaralo. Početkom 1923., na poziv nadbiskupa Bauera, Lj. Jovanović, navodno dobar prijatelj nuncija Pellegrinetija, prisustvovao je sjednicama jugoslavenskoga katoličkog episkopata. Biskupi predvođeni A. Bauerom uspjeli su uvjeriti ministra Jovanovića da je nužno zabraniti rad reformnih svećenika, odnosno "hrvatsko-katoličke reformne crkve" koja se već počela organizirati u župe u Zagrebu i Koprivnici. Jovanovićev pristup tom problemu nije se u osnovi nimalo razlikovao od načina i argumentacije njegovih prethodnika u ministarstvu vjera i unutarnjih poslova.

On već 6. ožujka 1923., kao ministar vjera, izdaje naredbu kojom se zabranji-

Juraj Demetrović, poznati slobodni zidar

vao rad reformaške crkvene zajednice. Naredba je službeno priopćena od pokrajinske vlade u Hrvatskoj u "Narodnim Novinama" (31. ožujka 1923): "U posljednje se vrijeme dešava, da svećenici, pristaše t. zv. hrvatske reformne crkve, javno obavljaju bogoslužje, krste, vjenčaju i pokapaju na

području ove pokrajinske uprave te ove funkcije unose u svoje matične knjige. Tim se povodom prema naređenju ministarstva vjera od 6. o. mј. (tј. ožujka) V. K. br. 356 određuje ovo: S obzirom na propis čl. 12. Ustava smatraju se usvojenima samo one vjere, koje su u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca već od prije dobile zakonsko priznanje. Samo pripadnici tih usvojenih vjera imadu pravo na Javno isповijedanje, dok pripadnici ostalih nepriznatih konfesija tog prava nemaju. Pripadnici ovakvih nepriznatih konfesija pripadaju prema propisima zakona od 17. januara 1906. pravno onoj priznatoj konfesiji, koje su bili pripadnici prije negoli su od nje otpali. **Ta načela i propisi zakona vrijede i za pripadnike hrvatske reformne crkve.** Prema tome imadu se i pripadnici te crkve u smislu § 14. i 19. zakona o vjeroispovjednim odnosima od 13. januara 1906. smatrati pravno i dalje pripadnicima rimokatoličke vjeroispovijesti, te ne mogu javno vršiti bogoslužje, već imadu pravo jedino na kućno bogoslužje, na ispitovanje vjere u domu i porodici. Zato se imadu u pogledu sastajanja u svrhu bogoslužja na pristaše te crkve primjenjivati slična načela, kakova su naredbom bivše hrv. slav. dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, odjela za unutarnje

§ 24. Sve predloge vjernika, koji rade o koristi župe i nisu upereni protiv "Hrvatsko-katoličkoj župi" mora glavna skupština uzeti u raspravu, ako ih uz predlagajuća potpiše barem 20 vjernika s pravom glasa i ako se predsjedniku uruče barem tri dana prije održavanja glavne skupštine.

§ 25. Glavna skupština odlučuje o predlozima većinom glasova prisutnih članova, a ako su glasovi raspoređeni, odlučuje žrijeb. Na pismeni zahtjev tridesetorice prisutnih vjernika mora biti glasovanje tajno.

Župnik.

§ 26. Najkasnije osam dana poslije izbora polaže župnik pred župnim vijećem prisegu vjernosti načelima "Hrvatsko-katoličke župe" u prisutnosti još dvojice hrvatsko-katoličkih svećenika.

§ 27. Župnik zastupa župu u crkvenim stvarima.

§ 28. Župnika uzdržava crkvena općina. Posebnim statutom urediti će se pitanje mirovine.

§ 29. Sve pastirske dužnosti obavlja dušobrižnik bez ikakove posebne naplate (prema § 7.) izuzevši možebitnu naknadu efektivnih troškova, kojih će naplatu regulisati župno vijeće.

§ 30. Svećenstvu se ostavlja na volju, hoće li se oženiti ili će živjeti u neženstvu.

§ 31. Ogriješi li se župnik teško riječju, pismom ili životom o načela "Hrvatsko-katoličke župe" ili o svoju pastirsку dužnost, podnosi vijeće proti njemu prijavu središnjem od-

boru hrvatsko-katoličkog reformnog svećenstva, koje stvar riješava uz isključenje dotičnoga, ako je i on član odbora.

Hrvatsko-katolička župa.

§ 32. "Hrvatsko-katolička župa" je moralna osoba, koja imade privatnopravna i procesualna prava, kao i svaka druga moralna osoba. Kao takvu zastupa ju predsjednik župnog vijeća ili u posebnom slučaju osoba, koju župno vijeće odbere.

§ 33. U slučaju prestanka župe pripada imovina župe hrvatsko-katoličkoj crkvi, a ako takova ne bi postojala, gradu Zagrebu, da ju upotrijebi u korist siromašne katoličke djece grada Zagreba. (*Preporod, Zagreb, III/1922, br. 4, 29-30.*)

I. Krstelj — J. Demetroviću; Beograd 1922. god.

MINISTARSTVO VERA

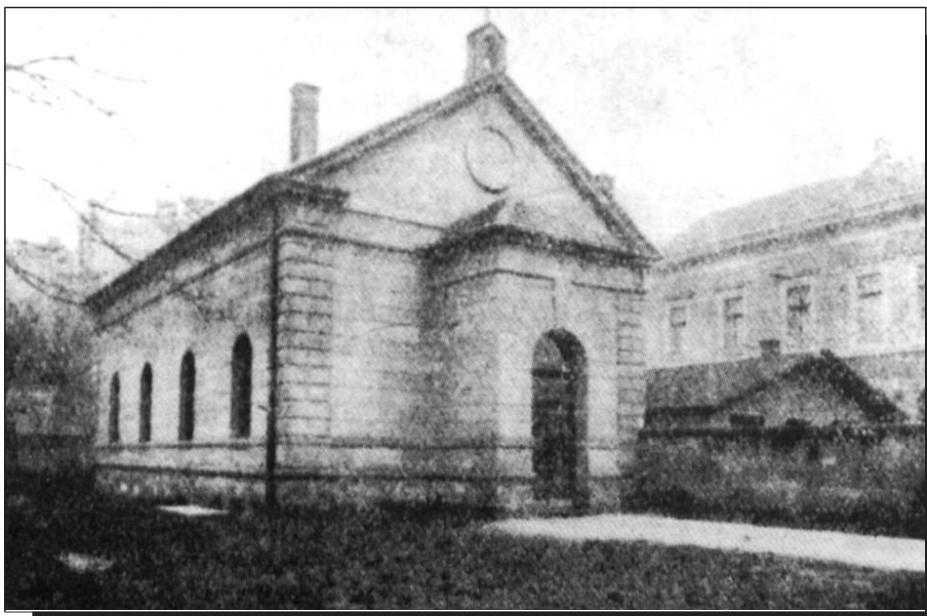
KRALJEVINE SRBA, HRVATA I SLOVENACA.

KATOLIČKO ODELENJE

V. K. BR. 1752 23. juna 1922. god. u Beogradu Predmet:
Reformni pokret katoličkoga sveštenstva.

Gospodine Namesničе!

Razlozi, što ste ih izvoleli izneti u cjenjenom svome pismu od 26. V. 1922. godine broj 18.380. Odelenja za presvetu i Vere protiv moga stanovišta spram reformnog pokreta među

Zagrebačka crkva Sv. Križa

poslove od 12. studenoga 1895. br. 12.200 postavljena za postupak sa sektom nazarena i baptista, dočim za vjerozakonsku pripadnost i odgoj djece važne odnosne ustanove od 17. siječnja 1906. o vjeroispovjednim odnosima i provedbene naredbe od 15. travnja 1906. br. 6.889. *S obzirom na zakonske propise, koji postoje na ovdašnjem području glede sklapanja ženidbe, nemože se pred reformaškim svećenikom uopće sklopiti valjani brak, a*

djeca rođena u ovakovom braku jesu nezakonita, te ih stizavaju sve posljedice, koje su propisane u općem građanskom zakoniku za nezakonitu djecu. To naravno vrijedi i za brakove samih reformaskih svećenika, koji su također ništetni, a djeca potekla iz takvih brakova, jesu danas nezakonita. Ni pokapanje mrtvaca uz asistenciju hrv. reformaškog svećenika nije dozvoljeno, jer bi to bio jedan čin javnoga vršenja bogoslužja, na koji pristaše reformnoga pokreta nemaju

katoličkim sveštenstvom nisu me mogli da uvere o potrebi da reviziji podvrgnem svoje nazore u tom pogledu. Vi ste naime, Gospodine Namesniče u nastojanju, da pobijele moje zakonsko stanovište po ovome pitanju, pošli sa dve prepostavke, koje nisu tačne, pa Vam dakako ni svi na njima osnovani izvodi ne mogu da budu ispravni.

Vi držite, da se moje stanovište spram reformnoga pokreta među katoličkim sveštenstvom osniva isključivo na prepostavci, da je taj pokret kažnjiv po krivičnom zakonu, pa remonstrirate protiv tobožnjega moga naređenja, da ga po želji katoličkih crkvenih vlasti silom ugušujete. Međutim ja sam Vas, Gospodine Namesniče, pismom od 29. 3. 1922. godine V. K. 879. izrekom zamolio da izvolite čitavo držanje Hrv. Slav. Zemaljske Vlade spram reformnog pokreta katoličkoga sveštenstva udesiti tako, te će biti isključena mogućnosti i najmanje sumnje, kao da državne vlasti taj pokret bilo ma u kojem pogledu podupiru, a u obrazloženju sam Vam odnosnoga moga uputstva samo in superfluum istaknuo i kriminalitet reformaškoga pokreta, da Vam po mogućnosti sto bolje prikazem svu apsurdnost podupiranja toga pokreta od strane državnih vlasti. Ali i uvezši, per inconcessum, nad svaku sumnju opravdanim stanovište tamoznjega Državnoga Nadodjetništva o posvemašnjoj krivičnoj neodgovornosti promicatelja reformnog pokreta među katoličkim sveštenstvom, ostaju ipak nepokolebani zakonski te crkveno i državno politički razlozi, s kojih sam Vas zamolio, da se okanite podupiranja reformaša od strane državne vlasti.

prava. Reformaški svećenici ne mogu voditi maticе krštenih, vjenčanih i umrlih s dokaznom moći. Za vodenje takvih matica nadležni su jedino dušobrižnici i župski (parohijalni) uredi priznatih vjeroispovijesti. Lica, koja su po postojećim propisima obvezana na prijavu poroda i preminuća voditeljima matica, imadu to svaki put prijaviti voditeljima matica one zakonito priznate vjeroispovijesti, kojoj interesirane stranke prema postojećim zakonima pravno pripadaju".

Ministrova zabrana javnog bogoslužja, prava sklapanja valjanih brakova te pokapanja preminulih vjernika imala je prvenstveno intenciju da se začeci nove crkvene organizacije, kao potpuno nelegalne sa stajališta i crkvenih i svjetovnih vlasti, sasvim unište.

Nekoliko dana nakon proglašenja te ministarske uredbe, 8. travnja 1923., u Karlovcu su pristaše reformne hrvatsko-katoličke crkve održali skupštinu u "Zorin-domu" te su tom prilikom prosvjedovali protiv progona svoje vjerske zajednice. Isti je dan u Zagrebu u dvorani "Kola" održan sastanak s istom svrhom. Na obje su te protestne skupštine prihvocene rezolucije koje su bile upućene Ministarskom savjetu u Beogradu i Namjesništvu u Zagrebu. U njima se protestiralo protiv progona - *Hrvatske katoličke crkve* te se zahtijevalo da se uzme u pretres ponovljena pred-

A onda napokon Vi treba da znate, Gospodine Namesniče, da upute što sam Vam ih u citovanom svome pismu dao s obzirom na Vaše držanje spram reformnog pokreta među katoličkim sveštenstvom, nisu samo izražaj mogličnog mišljenja kao odgovornog vodioca državne konfesijske politike u našoj Kraljevini, već da je to oficijelno stanovište Kraljevske Vlade spram ovoga pokreta od prvog njezina početka, o čemu ste se mogli da osvedočite i iz upute bivšeg ministra Unutrašnjih Dela, blagopokojnoga Dr. M. Draskovića, Banu Hrvatske i Slavonije od 30. X. 1920. godine Pov. H. S. broj 642. a i iz akta sadanjega Gospodina Ministra Unutrašnjih Dela, kojim Vam je, kako sam izvešten, naređeno, da se u pogledu reformnog pokreta među katoličkim sveštenstvom i vernicima striktno pridržavate mojih uputa. I kad dakle ne bi bilo svih onih zakonskih, te crkveno i državno političkih razloga, što sam Vam ih u obrazloženju izdatih uputa naveo, za Vaše je držanje, kao Poverenika Kraljevske Vlade, merodavno nadležnim putem saopsteno Vam zvanično njezino stanovište.

Smatrajući zato ovu raspravu time zaključenom i očekujući Vaš izvještaj o izdatim naređenjima u smislu izdatisih Vam uputa

Ministar Vera Krstelj v. r.

(*Starokatolik, Zagreb, II/1926., br. 8, 3-4.*)

stavka od 26. veljače 1923. Narodnoj skupštini i da se priznaju "hrvatsko-katoličke župe" i organizacija nove vjerske zajednice. U karlovačkoj rezoluciji, između ostalog, kaže se i sljedeće: "Izjavljujemo, da se nećemo pokoriti rimskoj crkvi, doklegod ona ne usvoji opravdane zahtjeve katoličkog reformnog pokreta". Kao što se moglo očekivati, ministar vjera Jovanović nije se obazirao na te prosjedne rezolucije.

Reformaši izvan zakona

Budući da su se cijeli pokret i sama organizacija samozvane Hrvatske katoličke crkve našli, nakon ministarske naredbe, izvan zakona, pokret je dospio u vrlo ozbiljnu situaciju. Radi pronaalaženja izlaza don M. Kalogjerá i S. Vidušić boravili su u Beogradu od 19- do 27. travnja

1923. Tu su vodili u više navrata razgovore s Lj. Jovanovićem. Iako trenutno nisu dostupni nikakvi izvori koji bi sa sigurnošću mogli posvjedočiti o sadržaju i rezultatima tih razgovora, pada u oči da je već 15. svibnja iste godine održan sastanak ("sabor") voda reformnog pokreta na kojem je donesena odluka da se ime Hrvatska katolička crkva izmjeni u "**Hrvatsko-katolička Prvodobna Crkva**". Promjena imena, barem što se ticalo vjerske strane problema, nije za reforme svećenike predstavljala ništa bitno što bi ih, prema njihovom mišljenju, moglo eventualno odvojiti od Katoličke crkve (rimskog obreda).

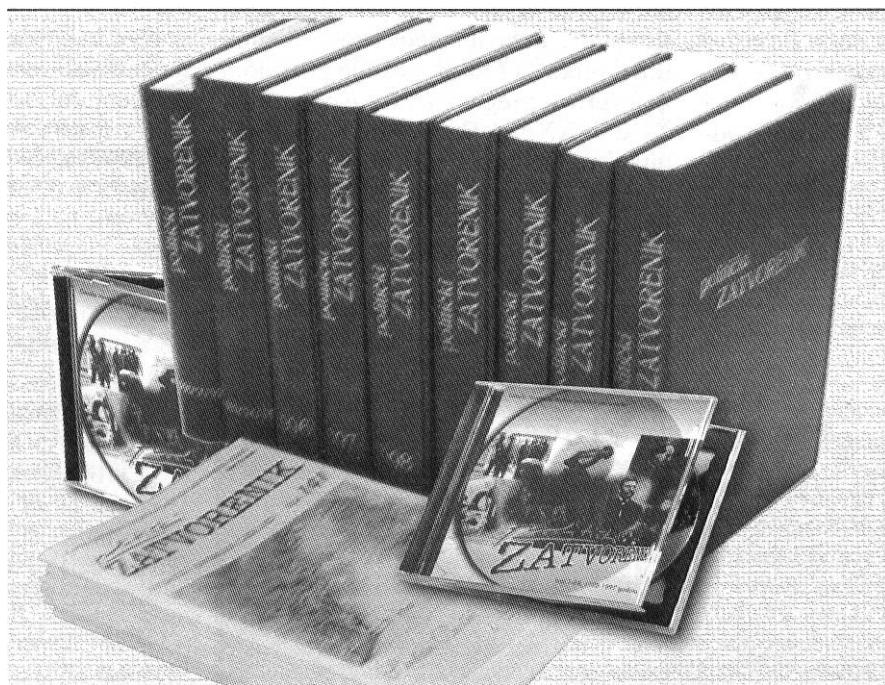
Naime, s istog se sastanka poručilo: "Hrvatsko-katolička (prvodobna) crkva stoji na stanovištu priznanja svih vjerskih istina katoličke Crkve. Od rimsko-

katoličke crkve ne odvaja ju nikakova vjerska nauka. Jednako priznaje i zadržaje svećeničko uredenje crkve s biskupima i svećenicima. Razlikuje se pako u tomu, što se u nekim stvarima vraća kršćanskoj starini i što mjesto imena rimsко-katolička crkva uzima hrvatsko-katolička, kojim se naš narod ima ponositi". Jovanovićeva zabrana Hrvatske katoličke crkve imala je i jedan pozitivan, iako neočekivan efekt, za reformne svećenike. Naime, broj vjernika, odnosno pristalica te vjerske zajednice porastao je za nekoliko stotina i u Zagrebu i po mjestima u provinciji.

(nastavit će se)

Politički zatvorenik na CD-ROM-u!

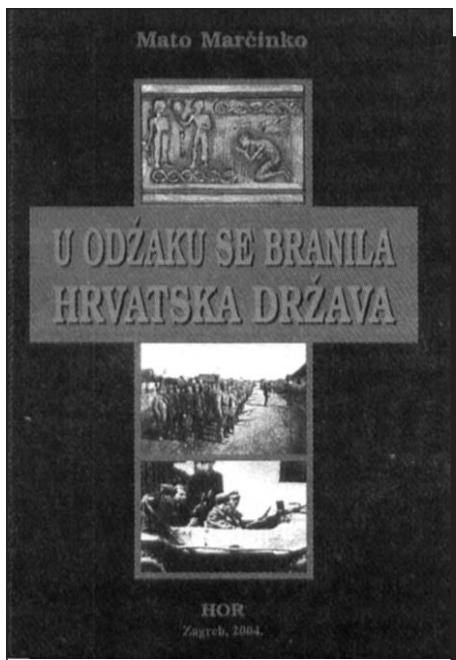
Prvih 12 godišta našeg mjeseca objavljeno je i na CD-ROM-u. CD izdanje sadrži sve brojeve od 1 - 129 u PDF i HTML formatu te brojeve od 130 - 141 u HTML formatu.

Dvostruki CD-ROM možete naručiti u središnjici HDPZ-a, Vojnovićeva 15 u Zagrebu, na telefon: **01 / 46 15 437, 46 15 438** ili na mail: **hdpz-sred@hdpz.htnet.hr**
po cijeni od **140,00 kn.**

MARČINKOVA KNJIGA O BITCI ZA ODŽAK

U nakladi Hrvatskoga obranbenog reda (HOR), u Zagrebu je prije par mjeseci objavljena knjiga uglednoga člana HDPP-a, hrvatskoga književnika i povjesnika **Mate Marčinka**, "U Odžaku se branila hrvatska država" (207 str.), posvećena legendarnoj bitci

za Odžak 1945. Okosnicu knjige čini opis događaja na ušću rijeke Bosne u Savu u svibnju 1945., nakon pada Zagreba. Riječ je o "posljednjoj bitci Drugoga svjetskog rata u Europi", odnosno junačkom otporu kojega je nekoliko tisuća hrvatskih vojnika, pod vodstvom braće **Petra i Ivana Rajkovačića**, sve do 25. svibnja 1945.

Piše:

Tomislav JONJIĆ

pružalo žestokoj partizanskoj opsadi. Dio branitelja, pod vodstvom **Ibrahima Pjanića** i **Avdage Hasića**, obojice nositelja naslova viteza, odlučio se na probor prema Zapadu, koji je uspio.

Ključni izvori za Marčinkov opis tih dramatičnih događaja članci su **Bruna Bušića** i **Ante Jurendića**, te knjige **Zorana Dučaka** "Berlin pa Odžak", objavljena u privatnoj nakladi u Švicarskoj 1993. i **Bože Vukoje** "Odžak i okolica u Drugome svjetskom ratu" (Crnac, 1999.). No, auktor se na zadržava samo na opisu toga znamenitog odsječka hrvatske vojne povijesti, nego ga koristi kao

paradigmu hrvatske borbe za opstanak, slobodu i državnu neovisnost. Samim time, bitka za Odžak postaje povodom za jezgrovit pregled hrvatske povijesti u XIX. i XX. stoljeću. Bez toga ni tu bitku, ni postupke njezinih aktera nije moguće pravo shvatiti. Točnije, bez objašnjenja povijesnoga kontinuiteta i vojnopolitičkoga konteksta, sama bi

bitka za Odžak mogla izgledati kao samoubilački korak **hrvatskih kamikaza**, žrtva bez izgleda na uspjeh, a time i žrtva bez smisla.

No, kad se ima na umu alternativa koju je hrvatskim rodoljubima nametnuo jugoslavenski teror, sada u partizansko-komunističkome ruhu, onda biva jasno kako je dramatična svibanjska epopeja na sjeveru Bosne kristalno čist izraz odlučnosti hrvatskog naroda da svoju slobodu i pravo na

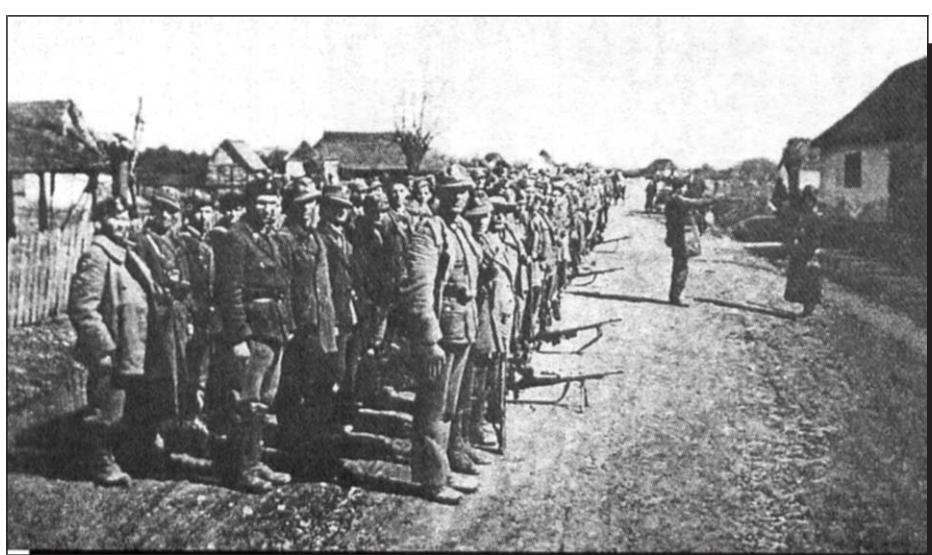

Petar Rajkovačić, zapovjednik odžačke obrane

državu izbori i obrani bez obzira na ikakve kalkulacije i računice svjetskih moćnika. Gubitci branitelja se različito procjenjuju, od dvije i pol do sedam tisuća momaka. Nakon rata, od 1945. do 1949. u odžačkim je župama pogibjeno oko 2.500 Hrvata katolika. S ratnim gubicima, broj žrtava doseže zastrašujućih 10.000. "Što je mogla, odnijela je Sava, / a što nije, prekrila je trava...", nariče narodna tužbalica koju Marčinko donosi u prilogu svoje knjige.

U toj se tužbalici nalaze i stihovi: "Ubila nas četrdeset peta, / pamtit ćemo tisuć ljeta // ... Mi ne damo naše Posavine, / Srbija je tamo preko Drine!" No, u Domovinskom je ratu na hrvatskoj strani, nažalost, bilo onih koji su poticali Hrvate da Posavinu napuste, jer se radi o "prostoru koji nikad ne će biti naš".

Ostaje nadati se, da će Marčinkova knjiga biti poticaj mladim istraživačima, koji će obraditi i arhivske izvore, jer oni nesumnjivo postoje. No, i ovako smo dobili vrijedno podsjećanje na zaboravljenu junaštva. Knjiga se i kod auktora (Mato Marčinko, Šubićeva 15, Zagreb) može naručiti po cijeni od 70 kuna, uvećanoj poštarinom.

Branitelji Odžaka u stroju

SJEĆANJE NA MARKA JURIŠIĆA zv. KOMITA (1926.-2004.)

Brojno je građanstvo Bugojna 24. lipnja ove godine na vječni počinak ispratilo **Marka Jurišića zv. Komita**. Njegov je ovozemaljski život okončan u vrlo znakovitu ozračju. Upravo u to vrijeme (12. lipnja) predstavljena je knjiga "Svoju zemlju i oni su voljeli" Katice Nevistić, fra Tome Brkovića i fra Janka Ljubosa, u kojoj su nabrojana i opisane ukupno 1633 bugojanskih Hrvata u tri posljednja rata, kao i pripadnici drugih narodnih zajednica u Bugojnu (Muslimani, Srbi i Židovi). Bila je to prigoda da se podsjetimo najpoznatijih stradanja, poput masovnoga partizanskoga likvidiranja

civila na Ječmenama kod Bugojna 1943., smaknuća vojnika u civila u Travniku, masovna stradanja na Križnome puztu i nedavna smaknuća Hrvata u hrvatsko-muslimanskom ratu.

Ovom je knjigom nevinim žrtvama podignut spomenik trajniji od mjeri. No, o onim drugim žrtvama tek treba pisati, a među njima posebno mjesto svakako ima pokojni Marko Jurišić.

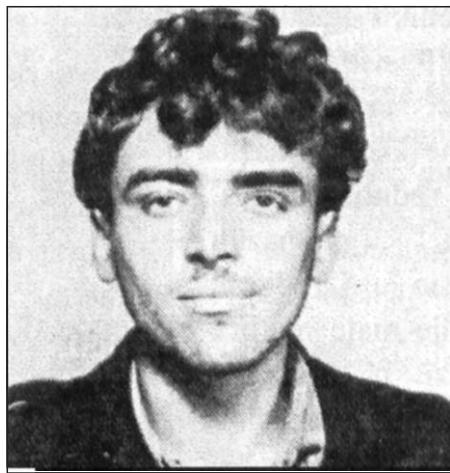
U srpnju 1948. Marko je kao pripadnik **Kavranove** skupine odmah po ulasku na jugoslavenski teritorij pao u ruke komunističkim vlastima, te je podvrgnut teškome mučenju i montiranome procesu. Osuđen je na 12 godina. Nakon izlaska iz zatvora vratio se u Bugojno, gdje je stvorio obitelj i proveo ostatak života. Imao je tri kćeri i posljednje je godine uživao u unučadi.

O pripadnicima Kavranova pothvata i njihovoju sodbini pisao je, među ostalima, i **Ivan Prusac**. Ako se dobro sjećam, za Marka je kazao kako je pošten, odan i pouzdan, ali da je preotvreno i da teško čuva tajnu. Takve sam značajke i sam kod Marka uočavao. Bilo je teško naći čovjeka koji kao on gorljivo živi svoje hrvatstvo i otvoreno iskazuje svoja politička uvjerenja. Kad je kao električar radio u bugojanskoj građevinskoj poduzeću i živio u selu Gaj kod Bugojna, uvijek je otvoreno iznosio svoje mišljenje. Bio je svjestan da ga mnogi izbjegavaju, jer je bio trajno obilježen kao neprijatelj države i bivši politički uznik.

Kad je nastupilo vrijeme demokratskih promjena, Marko je bio među najagilnijim pripadnicima novoosnovane Hrvatske demokratske zajednice. Od samog je početka djelovao u Inicijativnom, a kasnije Općinskom odboru HDZ-a Bugojno. Za nacionalne se interese borio neustrašivo i bio sretan što je na koncu ipak dočekao uskrsnuće hrvatske države. No, tu je radost pomutila bugojanska tragedija. Njega, koji se od samog početka zalagao za organizirani oružani otpor agresoru, bošnjačko-muslimanske snage su odmah nakon zauzimanja grada odvele u logor. Punih osam mjeseci proveo je među prebijanima i ubijanim logorašima. Mnogi od njih će ga uvijek pamtititi po optimizmu i životnoj snazi koju im je ulijevao. Kao iskusni robičaš, svoje je supatnike u muslimanskom logoru najčešće tješio riječima da je "najteže izdržati nekoliko prvih godina".

Ideali Marka Jurišića bili su i ostat će idealima budućih junaka hrvatskog naroda. S mnogo ljubavi i zahvalnosti pokojnemu Marku poželimo laku zemlju u hrvatskoj bugojanskoj grobu!

Matko LUČIĆ

Marko Jurišić

U SPOMEN

Fra ANTO KOZINA

svećenik, član Franjevačke provincije Bosne Srebrenе,

umro 2. srpnja 2004.

u 80. godini života,
61. godini redovništva
i 53. godini svećeništva

Laka mu bila hrvatska zemlja!

U SPOMEN

Jure Rumenović

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ - Podružnica Sisak

U SPOMEN

Manda Sudar

preminula u 76. godini života

Laka joj bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN

Marko Prelesnk

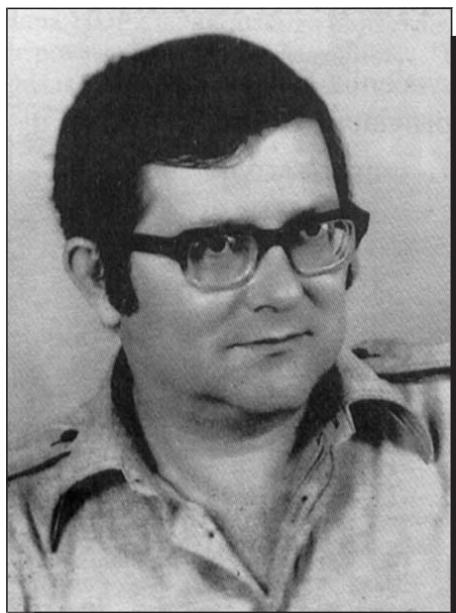
1927.-2004.

Laka mu bila hrvatska zemlja.

HDPZ - Podružnica Sisak

VJEKOSLAV MEŠTROVIĆ

prof. hrvatskog jezika i književnosti

Vjekoslav Meštrović

Rođen je u Velom Drveniku kod Trogira, 9. svibnja 1931. Četiri razreda osnovne škole polazio je u rodnom mjestu. Nižu gimnaziju završio je u Trogiru. Poslije male mature odlazi u Split, u klasičnu gimnaziju, sve do dana kad ga je u 4 sata ujutro uhitila UDB-a i odvela u zatvor, na Katalinića Brijeg. Ondje su ga

maltretirali i zatvorili u samicu 90 dana. Imao je nepunih 19 godina. Uvijek ista pitanja: Kako ti se zove organizacija? Tko su članovi? Poslije toga odveden je na prisilni rad u Gorski Kotar, mjesto Lokve. Tu je ostao jednu godinu i 19 mjeseci. Ocu Vicku Meštroviću nisu dali moreplovnicu zbog njega i strica, don Mate Meštrovića, te su živjeli u velikom siromaštvu. Sreli smo se u Sinjskoj krajini, gdje sam službovala u školi Koštute, kod Trilja. Uspio je završiti gimnaziju i Filozofski fakultet u Zadru. Poslije završenog fakulteta radili smo u osnovnoj školi Galovac do dolaska u Zadar - škola Stanovi. Imamo dvije kćerke i dvoje unučadi. Bili smo vrijedni učitelji i imali smo veliku podršku i od učenika i od roditelja. Dobio je zlatnu značku za uspješan rad na republičkom natjecanju za vođenje novinarske sekcije, 1980. HDPZ, čiji je bio član, odlikovalo ga je požrtvovan rad i dodijelilo mu zahvalnicu 1990. Tako smo živjeli 50 godina, sve do kognog dana, 26. svibnja 2004., kad ga je zatekla iznenadna smrt. Bio je srčani bolesnik. Sahranjen je 29. svibnja u rodnom mjestu, Velom Drveniku kod Trogira. Bio je veliki domoljub i obiteljski čovjek.

Stojana Barbara Meštrović (supruga)

U SPOMEN NIKOLI PELEGRINU

Rođen je 16.09.1926. u Vrbovu, Zlatar Bistrice, umro 09.06.2004. u Novoj Subockoj, Novska. Osuđen je presudom Okružnog suda u Daruvaru br. kž. 26/49 od 31. svibnja 1949. na kaznu lišenje slobode s prinudnim radom u doživotnom trajanju i na gubitak građanskih prava. Nakon žalbe Vrhovnom sudu NRH, odlukom br. kž. 436/49 od 26. srpnja 1949. kazna je preinačena na 20 godina prisilnog rada i 5 godina gubitak građanskih prava. Slijede daljnje žalbe, da bi odlukom SIV-a FNRJ br. 3200/54 i 2255/58, kazna bila snižena na 15 godina, odnosno 13 godina strogog zatvora, a onda rješenjem Okružnog suda Bjelovar br. kž. 114/49 od 31. prosinca 1958. na 8 godina (član 3. točka 3. i 4. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države), I što reći o pravdi i pravosuđu i svemu što se dogodilo našemu Nikoli Pelegrinu? Konačna kazna je iznosila 8 godina, a on je izdržao 9 godina, 8 mjeseci i 26 dana. Dokaz svemu je dokumentacija pod Klasom 140-09/92-12/87 ur. br. 50304/4-95-01 od 17. listopada 1995. Vlade Republike Hrvatske, Administrativne komisije Zagreb.

Našeg Nikolu na vječni počinak uz užu rodjinu i brojne prijatelje ispratili su i članovi podružnice HDPZ-a Sisačko-moslavačke županije u čije ime je gospodin Damjan Perić

IN THIS ISSUE

Central part of this double issue is devoted to the memory of **Dr. Tomislav Sambugnach**, an almost forgotten Croatian diplomat and a long-time political prisoner. As an experienced judge and a long-time Head of the District Court in Dubrovnik, Sambugnach was transferred in 1943 to the Ministry of Foreign

Greater-Serbian Chetniks, on the model of the previous Italian policy. That embittered Croats, the result of which was deterioration of the prestige of the Croatian state, and strengthening of the partisan-Communist movement. In late 1943 and the beginning of 1944, German units in Ston, on the Pelješac peninsula,

Sambugnach. He wrote the protest note, whose sharpness surprised even the German Ministry of Foreign Affairs (Auswärtiges Amt). In the note, he requested an apology from Germany and said that otherwise Croatia would consider further steps. German diplomacy considered such step to be an announcement of the last resort and refused to accept the protest note.

Petrinja in the early 17th century

Affairs of the Independent State of Croatia (NDH), and appointed as the counsellor at the Croatian Embassy in Berlin. Shortly before that, Italy capitulated, which made Croats believe that the coastal areas, annexed by Italy in 1941, would be factually and not only formally returned to Croatia. But, the Third Reich had its own military and political interests in that area. Out of fear of an Ally landing in Dalmatia, which Croats (except from the Communists) probably would not resist, Germans deployed their forces in the Croatian coastal area.

At the same time, they continued making deals with the

in Makarska and in the hinterland of Split and Omiš, committed numerous acts of violence against the peaceful Croat population. The culmination of violence was the slaughter of more than 400 Croat civilians in Poljica, perpetrated in the spring of 1944 by the German and Chetnik units in the uniforms of the SS Division Prinz Eugen.

As a reaction to that crime, the then Minister of Foreign Affairs, **Dr. Stjepo Perić** instructed the Croatian Mission in Berlin to send a sharp protest note to the Reich Government. As the envoy **Prof. Stjepan Ratković** was absent, the Mission was at that time led by the chargé d'affaires, Dr.

By doing that, he showed how national interests and pride should be defended bravely and with dignity, and after the war Sambugnach was tried in a staged political process. Yugoslav Communist persecutors could not identify a single concrete crime, but his indisputable support for the Croatian state and his service in its diplomacy were enough for sentencing him to seven years of imprisonment.

In memory of Sambugnach, we are publishing the article *Nota Sambugnach. Prilog hrvatskoj diplomatskoj povijesti u doba Drugoga svjetskog rata 1939.-1941.* (The Sambugnach Note. A contribution to Croatia's diplomatic history in the Second World War 1939-1941, which was 28 years ago published abroad by Sambugnach's associate, former secretary of Croatia's Mission in Berlin, **dr. Milan Blažeković**. The editor-in-chief, **Tomislav Jonjić**, has prepared a short Sambugnach's biography, and publishes the documents about his sentence at the Communist court.

IN DIESEM HEFT

Der zentrale Teil dieses Doppelheftes ist zum Gedenken an **Dr. Tomislav Sambugnach**, einem fast vergessenen kroatischen Diplomaten und langjährigem politischen Häftling gewidmet. Als erfahrener Richter und langjähriger Präsident des Kreisgerichts in Dubrovnik wurde Sambugnach 1943 ins Aussenministerium des Unabhängigen Staates Kroatien berufen und zum Berater der kroatischen Gesandschaft in Berlin bestellt. Kurz bevor kam es zur Kapitulation Italiens, die bei den Kroaten die Hoffnung weckte, dass kroatische Adriaküstengebiete, das Italien 1941 annexiert hat, auch tatsächlich und nicht nur formell ins System Kroatiens zurückgegeben werden. Das Dritte Reich hatte aber auf diesem Gebiet eigene aussenpolitische Interessen. Aus Befürchtung von einer Landung Alliierter in Dalmatien, dessen sich Kroaten (ausser Kommunisten) wahrscheinlich nicht gewehrt hätten, haben Deutsche auf kroatischem Küstengebiet ihre Streitkräfte positioniert.

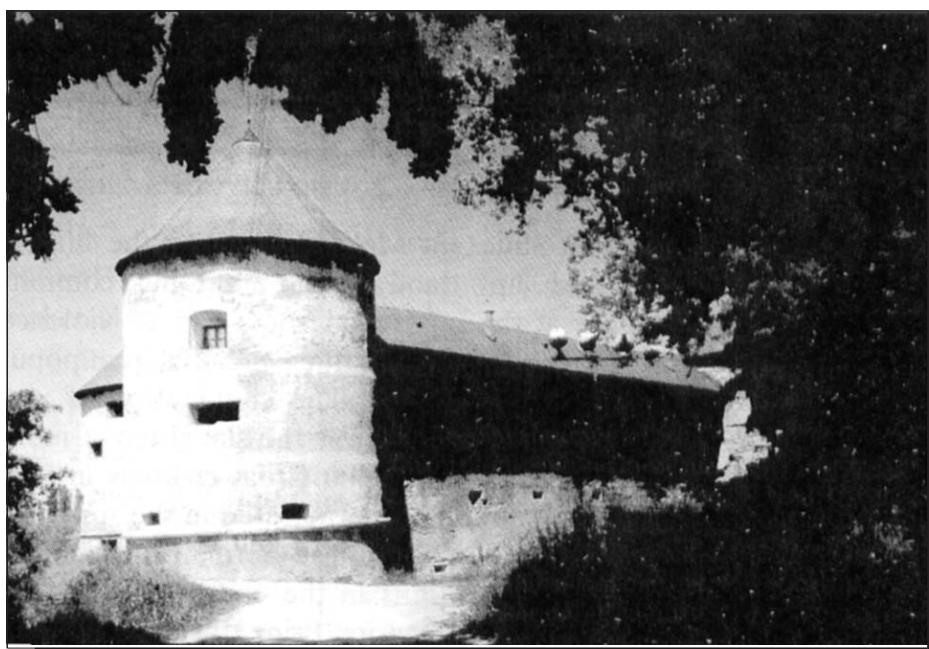
Gleichzeitig setzten sie, nach dem Vorbild der damaligen italienischen Politik, ihren Pakt mit den großserbischen Tschetniks, die Rebellen gegen den kroatischen Staat waren, fort. Das rief bei den Kroaten Verbitterung aus und schwächte zugleich das Prestige des kroatischen Staates und gleichzeitig eine Stärkung der kommunistischen Partisanenbewegung. Ende 1943 und Anfang 1944 haben deutsche Streitkräfte in Ston, auf der Halbinsel Pelješac, in Makarska, im Hinterland von Split bzw. Omiš zahlreiche Gewaltakte an ruhiger kroatischer Bevölkerung begangen. Der Höhepunkt an Gewalttaten war eine Hinrichtung an mehr als 400 kroatischen Zivilisten in Poljica, die im Frühjahr 1944 deutsche

Truppen und Tschetniks-Kräfte in Uniformen der SS-Division Prinz Eugen, begangen haben.

Als Reaktion auf dieses Verbrechen, ordnete der damalige kroatische Aussenminister **Dr. Stjepo Perić** der Gesandschaft in Berlin an einen scharfen Protest an die Regierung des Dritten Reiches zu richten. Wegen Abwesenheit des Botschafters **Prof. Stjepan Ratković**, war zu dieser Zeit Dr. Sambugnach Geschäftsträger. Er fertigte die Note an, die mit ihrer Schärfe auch das deutsche Auswärtige Amt überraschte. Darin verlangte er von Deutschland eine Entschuldigung und drohte, dass die kroatische Regierung (im Ausbleiben der Entschuldigung) andere Schritte in Betracht ziehen

bugnach nach Ende des Krieges in einem politischen Schauprozess verurteilt. Jugoslawische kommunistische Ankläger konnten ihm kein konkretes Verbrechen vorwerfen, es genügte schon allein die Tatsache, dass er sich eindeutig für den kroatischen Staat entschieden hatte und in dessen diplomatischen Dienst eintrat. Das genügte für eine siebenjährige Haft.

Als Zeichen zum Gedenken an Sambugnach, veröffentlichten wir den Artikel "Note Sambugnach. Beilage zur kroatischen diplomatischen Geschichte während des Zweiten Weltkrieges 1939 – 1945", den Sambugnachs Mitarbeiter, ehemaliger Sekräter der kroatischen Gesandschaft in Berlin, **Dr. Milan Blažeković**, vor 28 Jahren in der

Sisak

werde. Die deutsche Diplomatie beurteilte diesen Schritt als Anmeldung der letzten Maßnahmen und wies die Protestnote zurück.

Obwohl er mit solch einem Verhalten bewiesen hat wie mutig und ehrenvoll man nationale Interessen und Stolz verteidigt, wurde Sam-

Emigration veröffentlichte. Chefredakteur **Tomislav Jonjić** bereitete einen kurzen Lebenslauf Sambugnachs vor und veröffentlicht als Anlage Dokumente über seine Verurteilung vor dem kommunistischen Gericht.

Vlašić Petar sam priznaje, da se je već u julu 1941 dobrovoljno javio u njemačku vojsku, da je uvršten u 369. tzv. hrvatski puškomjiju /ustašku hrvatsku legiju/, da se je borio na Istočnom frontu i pod Staljingradom. Pušten kući na dopust on se ponovno vraća pod Staljingrad odatle ide u II. njemačku na kurs, a iz II. njemačke ide na Crno more u njemačku obalnu artiljeriju. Prisustvovaо je i znao za ubijanje ukrajinskog i ruskog civilnog stanovništva, pljačkanje, paljenje i silovanje. U njemačkoј službi je bio oko 40 mjeseci i dobio čin vodnika. Priznaje da nikada i nicijim nije pridonio koristi za Narodno oslobodilački pokret.

Za svoja djela uopće ne nalazi opravdanja...

Olkšavajućih okolnosti nema.

Iz gornjeg se vidi, da su se oba optužena bez ograničenja stavili na službu neprijatelja naših naroda i svega oslobodoljubivog čovječanstva i da su mu služili tako savesno, da ih je on smatrao potrebnim nagraditi unapredjenjem. Bili su svjedoci sistematskog uništavanja srpskog naroda u austro-hrvatskoj, zvjerstva i mučenja nevinog stanovništva u Rusiji, i ostali su dalje da služne neprijatelju, jedan boreći se protiv NOV-e, a drugi protiv Crvene Armije, nosioca slobode, napućenom čovječanstvu. Tima su se daktarirali kao neprijatelji naroda i najteži ratni zločinci, pa je trebalo presuditi kao gore.

SURT FAČIĆU - SLOBODA NARODU!

Zapisničar: Predsjedatelj:

Gligor Franjo s.r. Malešević Slavko s.r.

Za tačnostopravka - prepisa i slično

V.P. / sudská kancelaria

potpis nečitljiv

Tačnost prepisa ovjerava:
Okružna komisija za ratne zločine
Dubrovnik, dne 21.VI.1948.

P R E S U D A
U I M E N A R O D A J U G O S L A V I J E

Vojni Sud Oblasti VIII Korpusa NOV Jugoslavije, sastavljen od Malešević Slavka, potpredsjednika Vojnog suda VIIJ Korpusa kao predsjedatelja, zastavnika Bralić Ante i borce Odrljin Ante kao članova, uz prisustvo Gligora Trane sekretera suda kao zapisničara i poručnika Jerkić Mihajla, istražitelja suda kao tužitelja, na usmenoj raspravi protiv optuženih Djačanin Jovo pok. Števana iz Vukovara i Vlašić Petar Stjepanović iz Bujice kraj Dubrovnika radi djela iz 31.13. i 14. Uredbe o vojnim sudovima od 24.maja 1944. god održanoj dana 14.novembra 1944.

p r e s u d i o j e

ad.1/.....

ad.2/. Odmijenjeni VLAŠIĆ PETAR Stjepanov i majke Vice Krstulić, rod. 3. 1911 u Bujicama, kotar, Dubrovnik, hrvati, rimokatolik, zemljoradnik, neosuđen bez imovine

K r i v i s u

onaj ad.1/.....;

onaj ad.2/. VLAŠIĆ PETAR Stjepanov, što je služio u oružanoj formaci u službi neprijatelja i to kao podoficir u ustашkoj hrvatskoj legiji na istočnoj fronti i pod Štajnjgradom i njemačkoj mornarici na Crnom Moru punj 40 mjeseci, gdje je učestvovao u borbenim i nasiljima nad ruskim stanovništvom, šire su počinili zločinstva iz 31.13. i 14. Uredbe o Vojnim sudovima te se na temelju tih članova, a u vezi sa 31.16. i 17.jeste Uredbe proglaštaju ratnim zločincima i narodnim-neprijateljima i

o s u d i j u j u na kaznu smrti streljanjem, gubitak građanske časti i koniškaciju i povi

Djačanin Jovo